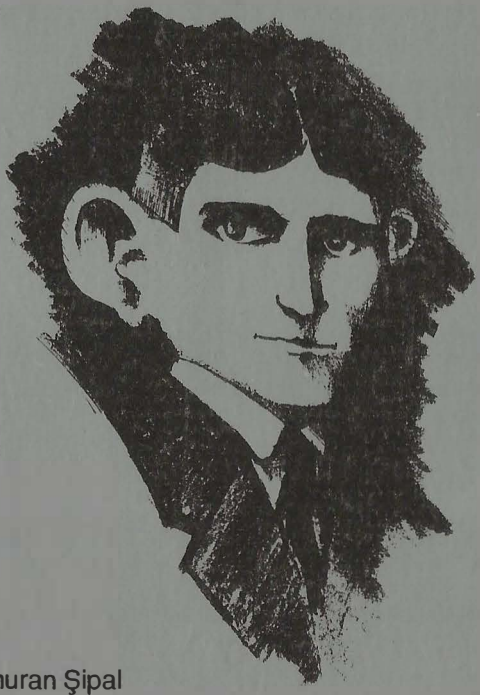
F. Kafka

TAŞRADA DÜĞÜN HAZIRLIKLARI

Türkçesi: Kâmuran Şipal

cem yayınevi

ÇAĞDAŞ DÜNYA YAZARLARI

TAŞRADA DÜĞÜN HAZIRLIKLARI
Franz Kafka
Türkçesi: Kâmuran Şipal
4. Basım Şubat 1994 / Cem Yayınevi
Dizgi: Cem Yayınevi
Baskı: Başaran Ofset
Cem Yayınevi: Küçükparmakkapı İpek Sok. No: 11
80060 Taksim–İSTANBUL
Tel: 243 05 50 – 243 20 23 • 244 15 33

FRANZ KAFKA

TAŞRADA DÜĞÜN HAZIRLIKLARI

Türkçesi:
Kâmuran Şipal
(Çevirisi gözden geçirilmiş 3. basım)

cem yayınevi

TAŞRADA DÜĞÜN HAZIRLIKLARI[1]

I

Eduard Raban antreden gelip büyük kapı boşluğuna ayak atar atmaz baktı ki, yağmur yağıyor. Ufak ufak serpiştiren bir yağmur.

Hemen önündeki yayakaldırımdan değişik adımlarla pek çok insan geçiyordu. Bazen aradan biri çıkıyor, yoldan vurup karşıya seğirtiyordu. Küçük bir kız, yorgun bir köpekçik taşıyordu ileri doğru uzanmış ellerinde. İki bay bir şeyler konuşuyor, biri avuç içleri yukarı gelecek gibi tuttuğu ellerini adeta bir yükü boşlukta terazileyerek düzenli indirip kaldırıyordu. Derken bir bayan göründü; şapkası kurdeleler, tokalar ve çiçeklerle bezenmişti. İnce bastonlu genç bir adam, hızlı adımlarla yürüyüp geçti kaldırımdan; sanki sol eli felçliydi de, göğsünün üzerine dümdüz bastırmıştı. Zaman zaman sigaralarını tüttürüp, dikine yükselen ince uzun duman bulutçuklarını önleri sıra sürüyüp götüren baylar görülmekteydi. Üç bay – ikisinin kıvrılmış kollarında hafif pardösüler vardı – sığındıkları duvar dibinden ikide bir ayrılarak kaldırımın kenarına yaklaşıyor, durumu kolaçan edip konuşa konuşa yine eski yerlerine dönüyordu.

Gelip geçenler arasındaki boşluklardan yolun düzgün parke taşları seçilmekteydi. Boyunlarını ileri uzatmış atlar, yüksek tekerlekli nazenin arabaları çekip götürüyordu. Arabaların yumuşacık minderlerine kurulmuş olanlar, yayaları sessiz sakin süzüyor, gözlerini dükkânlarda, evlerde, balkonlarda ve gökyüzünde dolaştırıyorlardı. Bir araba bir diğerini geçmek

istedi mi atlar birbirine yaslanıyor, koşumlarını sağa sola sallayarak var güçleriyle oka asılıyor ve araba hızlı yalpalar yaparak yolda yuvarlanıyordu. Derken öndeki arabanın çevresinde çizilen yay tamamlanıp atlar yine birbirinden ayrılıyor, ince ve uzun sakin başları daha sonra da birbirine yönelik kalıyordu.

Birkaç kişi ilerden hızlı hızlı kapıya yaklaşarak, kuru mozaik taşlarının üzerinde durdu; sonra usulcacık arkalarına dönüp bu dar sokağa sıkışmış, yukarıdan karmakarışık dökülen yağmura baktı.

Raban, kendini yorgun hissediyordu. Magribi desenli kalın boyunbağının rengi atmış kırmızısı gibi uçuktu dudakları. Karşı evin kapı taşının yanı başında bir kadın dikiliyordu; şimdiye kadar büzüp topladığı etekliğinin altında tümüyle açıkta duran ayakkabılarını gözleriyle süzmüş, derken Raban'a bakmaya başlamıştı. Bunu hiç oralı değilmiş gibi yapıyor, belki yalnızca Raban'ın önüne yukarıdan dökülen yağmuru seyrediyor, ama belki de Raban'ın hemen başının üstünde kapıya tutturulmuş küçük firma tabelalarını gözden geçiriyordu. Raban, kadının bakışında şaşırmış bir ifade sezdi. Eh, diye düşündü, 'kendisine durumu, açıklayabilsem, hiç şaşmazdı. Dairede çalış çalış, sonunda pek bitkin düşüyor, izninin tadını doğru dürüst çıkaramıyor insan. Nice uğraşıp didinse de, herkesin kendisine sevgiyle davranmasını hak edemiyor; bir başına kalıyor daha çok, düpedüz yabancı ve başkaları için merak konusu. Hani **ben** yerine **insan** dendiği süre sorun yok, ağızdan ezbere dökülebilir bu sözler; ama sözkonusu kimsenin sen olduğunu kendi kendine itiraf eder etmez, bayağı için burkuluyor, dehşete kapılıyorsun.'

Raban dizlerini büktü, üzerine damalı bir bez geçirilmiş valizini yere bıraktı. Yağmur suları şimdiden caddenin iki yanında oluklar yapmıştı ve oluklar biraz çukurda kalan ızgaralara doğru adeta gergin yollar halinde uzanıyordu. 'Ama kendim

kalkıp **insan** ve **ben** diye bir ayrımda bulunursam, o zaman başkalarından nasıl yakınabilirim? Belki başkaları haktanımaz kişiler değildir de, ben fazla yorgun düştüğümden durumu göremiyorum. Hem öylesine yorgunum ki, kendimi zorlamadan istasyona kadar yürüyemeyeceğim; oysa yol kısa. Peki ama, bu küçük tatillerde ne diye kentte kalıp dinlenmiyorum? Benimkisine akıllıca bir davranış denemez doğrusu! – Bu gezi beni hasta yapacak, çok iyi biliyorum. Kalacağım oda bana yeterince rahatlık sağlamayacak, taşrada başka türlüsü beklenemez çünkü. Üstelik haziranın daha ilk yarısındayız, taşra havası çokluk pek serin olur henüz. Hani bunu dikkate alarak giyinmemiş değilim; ama akşamın geç saatlerinde dışarıda dolaşacakların arasında ister istemez ben de yer alacağım; gideceğim yerde göller vardır, göller boyunca yürüyüşler düzenlenecektir. O vakit kuşkusuz üşüteceğim. Söyleşilere istenildiği gibi katılamayacağım. Gittiğim yerdeki gölü, uzak bir ülkedeki başka göllerle karşılaştıramam, çünkü hiç geziye çıkmadım. Aydan söz edip kendimi mutluluklara kaptıracak, hayranlıkla harabeler üzerine tırmanıp düşler kuracak kadar da genç değilim; böyle davrandım mı, herkes güler bana.'

Biraz içeri çekik başlar ve başlar üzerinde gevşek taşınan koyu renk şemsiyelerle yayalar geçiyordu Raban'ın önünden. Derken bir yük arabası göründü; arabacı mevkiinde içi saman dolu bir koltukta oturan arabacı, bacaklarını öylesine kayıtsızlıkla uzatmıştı ki, bir ayağı nerdeyse yere değiyor, öbür ayağı saman ve paçavralar üzerinde dinleniyordu. Güzelim bir havada bir tarlada oturuyordu sanki. Ama dizginlere dikkatle sahip oluyor, üzerindeki demir çubuklar birbirine çarpan araba, yoğun trafik içinden ustalıkla sıyrılıp gidiyordu. Demir çubukların yolun ıslak yüzeyine vuran yansısı, kıvrılıp bükülerek bir parke dizisinden bir ötekine kayıp duruyordu usulcacık. Karşıdaki kadının yanı başında dikilen küçük çocuk, bağcılıkla uğraşan yaşlı köylüler gibi giyinmişti;

altta geniş bir çember oluşturan plili giysisi, daha koltuk altları hizasında yalnız deri bir kemerle tutturulmuştu; kaşlarına kadar inip adeta bir yarım küreye benzeyen kasketin tepesindeki püskül, ta sol kulağına kadar sarkıyordu. Yağmura sevinmişti çocuk. Bir ara koşarak kapıdan uzaklaştı; üzerine daha çok yağmur düşmesi için, gözlerini açıp havaya kaldırdı başını. Ikide bir hoplayıp sıçrayarak suları bol bol çevresine sıçrattı ve yoldan geçenler tarafından bir güzel paylanıp azarlandı. Bunun üzerine, oğlanı yanına çağırdı kadın; elinden tutup bir daha bırakmadı, ama ağlamadı oğlan.

Raban ansızın irkildi: Geç kalmamış mıydı? Pardösüsüyle ceketinin düğmeleri açık bulunduğundan, hemen saatine el attı. Durmuştu saat. Canı sıkıldı. Antrede, biraz arkasında dikilip kendisi gibi aynı evde kalan adama saati sordu. Biriyle konuşuyordu adam ve bu konuşma sırasında attığı bir kahkaha henüz sona ermemişken Raban'a dönüp: «Dördü geçiyor», diye cevapladı ve sonra yine başını çevirdi.

Raban, çarçabuk şemsiyesini açıp valizini eline aldı. Ama tam caddeye ayak atacaktı ki, ilerden seğirterek yaklaşan birkaç kadın önünü kapadı, o da durup kadınlara yol verdi. Birden küçük bir kızın şapkasına ilişti gözü; kırmızı boyalı hasırdan örülmüş şapkanın kıvrık kenarlarını yeşil bir çelenk kuşatıyordu.

Gideceği yönde biraz yokuş yola indiği vakit, kızın şapkası hâlâ gözlerinin önünden gitmemişti. Ama unuttu derken, çünkü artık biraz zorlanması gerekiyordu, valiz hafif değildi; üstelik tam karşıdan esen rüzgâr ceketini uçuruyor, şemsiyenin öndeki tellerini içeri göçertiyordu.

Daha bir derinden solumaya başlamıştı, Raban; aşağıda kalan yakın bir meydandaki saatin vurduğunu işitti; beşe çeyrek vardı. Şemsiyenin altında yürürken, karşıdan gelen yayaların hafif ve kısa adımlarını görüyordu. Yokuş aşağı inen arabaların biraz yavaş dönen kızak takılmış tekerlekleri gıcır-

dıyor, dağlardaki yaban keçileri gibi gözüpek atlar incecik ön bacaklarını gerip gerip uzatıyorlardı.

Birden Raban'a öyle geldi ki, önünde bekleyen şu iki haftalık pis ve uzun süreyi de atlatacaktı; çünkü hepsi iki hafta, yani sınırlı bir zamandı. Sıkıcı olaylar istediği kadar çoğalsın, bunlara katlanması gereken süre giderek azalacak, dolayısıyla insanın morali de kuşkusuz güçlenecekti. 'Beni üzmek isteyip şimdi çevremi bütünüyle kuşatmış kimseler, on dört günün o güleryüzlü akışıyla pek yavaştan geri plâna itilecek, bunun için benim en ufak bir çaba harcamam gerekmeyecek. Hem işin doğal akışına uyacak her şeyi sineye çekerim, ama sonunda her şey günlerin salt akıp gidişiyle düzelir, bir hale yola girer.

'Kaldı ki, çocukken tehlikeli bazı girişimlerde yaptığım gibi davranamaz mıyım yine? Kendim kalkıp köye gitmeyebilirim, bunu ille de yapmam gerekmez; giyinik vücudumu yollarım, tamam. Odadan dışarı çıkarken vücudum yalpaladı mı, korkusunun değil, hiçliğinin belirtisidir bu; merdivenlerden inerken tökezledi de, hıçkırarak köye gidip gözlerinden yaşlar akıtarak orada akşam yemeğini yedi mi, bu da içindeki telaş ve heyecandan değildir. Çünkü ben bu arada yatağımda yatıyor olacağım; sarıya çalan kahverengi battaniyeye güzelce sarınmış ve biraz aralık kapıdan gelen esintiye açık. Arabalar ve insanlar, tertemiz yoldan duraksayarak geçecek, çünkü ben henüz düşler içinde bulunacağım. Ürkek arabacılar ve yayalar, atacakları her adımı benden dileneceklerdir. Ben, kendilerini yüreklendireceğim, onlar da hiçbir engelle karşılaşmayacaktır. Yatakta yatarken sanırım kocaman bir böceğe, bir geyik böceğine ya da mayıs böceğine dönüşeceğim.'

Bir vitrinin önünde durdu, Raban. Vitrin camının arkasındaki çubuklara erkek şapkaları geçirilmişti; dudaklarını sivriltip şapkaları seyretti: 'Eh, benim şapka bu tatil gider he-

nüz', diye düşünüp yürümeye koyuldu. 'Baktım şapkam herkesin sinirine dokunuyor, daha iyi.'

'Bir böceğin kocaman vücudu, evet. Bir kış uykusuna yatmışım gibi yapardım o zaman, bacaklarımı çekip iri karınlı gövdeme bastırırdım. Ve birkaç sözcük fısıldardım arada; bunlar, başucumda dikilen ve bana doğru eğilmiş duran yaşlı vücuduma vereceğim direktifleri oluştururdu. Az sonra söyleyeceklerim biter, önümde eğilen vücudum seğirtip uzaklaşır hemen, ben yatağımda dinlenirken bütün işleri pek güzel görüp çıkarırdı.'

Raban, açık duran kemerli bir kapıya vardı. Kapı, bayır yukarı yolun sonunda küçük bir alana açılıyor, ışıkları yakılmış dükkânlar alanı çevreliyordu. Orta yerde düşünen bir adamın oturur durumdaki alçacık heykeli, kenarda kalan ışık nedeniyle biraz karanlığa gömülmüştü. İnsanlar lambaların önünde ince uzun abajurlar gibi deviniyor, su birikintileri tüm aydınlığı enine boyuna çevreye yaydığından alanın görünümü sürekli değişiyordu.

Alanın hayli içerlerine kadar sokuldu, Raban; ama sağında solunda kayıp giden arabalardan ürkerek kaçıyor, yoldaki tek tük kuru taşların birinden ötekine sıçrıyor ve çevresinde olup biten her şeyi görebilmek için açık şemsiyesini iyice havaya kaldırdığı elinde tutuyordu. Derken parke taşlarından dört köşe bir kaide üzerine yerleştirilmiş bir fenerin yanıbaşına gelip dikildi; bir tramvay durağıydı burası.

'Köyde beni bekliyorlardır kuşkusuz. Şimdiden meraklanmaya başlamışlar mıdır? Oysa ben, nişanlım gittiğinden beri bütün hafta aldırmadım, ancak bu sabah yazdım kendisine. Nihayet kafalarında beni gerçektekinden bir başka türlü tasarlamaya başlamışlardır. Belki biriyle konuşurken, coşkuyla onun üzerine atılacağım sanılmaktadır; gelgelelim, âdetim değildir böyle yapmak. Belki de köye varır varmaz onun bununla kucaklaşacağımı düşünüyorlardır, bu da yine yapama-

yacağım bir şeydir. Gönlünü almaya çalışmakla kızdıracağım nişanlımı. Ah, gönlünü almaya çalışırken onu iyice kızdırabilsem!'

Açık bir araba geçti Raban'ın önünden; araba pek hızlı gitmiyor, önde yanan iki fenerinin gerisinde, siyah deri kaplı sıralarda oturan iki bayan görülüyordu. Biri arkasına yaslanmış, yüzünü bir peçeyle şapkasının gölgesi örtmüştü. Ama öbür bayan dimdik oturuyordu; şapkası küçüktü ve ince tüylerle kuşatılmıştı; dışardan herkes görebilirdi kendisini; alt dudağı biraz içeri çekilmişti.

Araba Raban'ın yanından geçer geçmez, yoldaki direklerden biri sağdaki atın önünü kapadı; sonra bir başka arabanın hayli yüksek arabacı mevkiinde oturan sürücüsü – kocaman bir silindir şapka vardı başında – epey ilerde araya girdi; derken, iki bayanın oturduğu araba, ancak o anda Raban'ın dikkatine çarpan küçük bir evin köşesini dönerek kayboldu.

Raban, başını yana eğip arabanın arkasından baktı; daha iyi görebilmek için şemsiyesinin sapını omuzuna dayamıştı. Sağ elinin baş parmağını ağzına sokmuş, dişlerine sürtmekteydi. Valizi yanıbaşında, geniş yüzeylerinden biriyle yerde yatıyordu.

Bir sokaktan çıkan arabalar ana yoldan geçerek bir başka sokaktan içeri dalıyor, atların gövdeleri sanki belli bir yerden ileriye fırlatılmış gibi yatay doğrultuda uçuyor, ama baş ve boyunların inip kalkması, atılım ve çabalarla sürdürülen bir devinimin varlığını gösteriyordu.

Raban'ın bulunduğu yerde üç yol birbiriyle kavuşuyor, yayakaldırımların kenarlarında dikilen bir sürü işsiz güçsüz, küçük bastonlarıyla yerdeki taşları dövüyordu. Bu işsiz güçsüz insanlar arasında kızların limonata sattığı kule biçiminde barakalar, sonra incecik direkler üzerinde ağır sokak saatleri, sonra göğüs ve sırtlarında rengârenk harflerle kocaman eğlence ilanları gezdirenler, sonra yük taşıyıcıları... (bundan

sonra iki sayfa eksik)... ufak bir topluluk. Alanı çaprazlama geçip yokuş aşağı sokağa giren iki araba, bu topluluktaki baylardan birkaçını ötekilerden ayırarak geride kalmasına yol açtı; ama ikinci araba geçer geçmez – hatta birincisinin ardından korka çekine bunu yapmaya kalkmışlardı – geride kalanlar yine arkadaşlarına yetişti, onlarla uzun bir sıra oluşturup kaldırıma çıkarak bir kafeteryanın kapısına üşüştüler; yukarıdan sarkan lambaların ışığı, girişte üzerlerine çullandı.

Elektrikli tramvaylar tüm büyüklükleriyle hemen yakından geçiyor, bazıları da uzakta bir belirsizliğe gömülmüş, kımıldamadan duruyordu.

O andan nişanlısının resmine bakan Raban: 'Ne kadar da öne eğik bir duruşu var', diye geçirdi içinden. 'Hiç dik durduğunu görmedim zaten. Belki de sırtında bir kambur taşıyor. Gözlerim hep bu kambura gidecek artık. Ağzı da bir yayvan ki! Alt dudağının da bir hayli öne çıktığı kuşkusuz. Evet, evet, bu da var, anımsadım şimdi. Ya giysisi? Öyle; giysilerden hiç anlamam; ancak, bu pek daracık yenler de çirkin doğrusu, insanın kollarında tıpkı bir sargı gibi duruyor. Sonra, şapkasının kenarı, her köşede bir başka kıvrılışla yüzden yukarı kalkıyor. Ama gözleri güzel, kahverengi yanılmıyorsam. Herkes güzel diyor.'

Derken bir tramvay gelip Raban'ın önünde durdu; pek çok insan, omuzlarına bastırdıkları ellerinde iyice kapanmamış sivri uçlu şemsiyelerini havada dimdik tutup Raban'ın sağından solundan geçti, itiş kakış arabanın basamağına doğru ilerlemeye koyuldu. Valizini koltuğunun altına sıkıştırmış Raban, yayakaldırımdan aşağı itildi ve görmeden bir su birikintisine daldı. Tramvayda bir bank üzerinde diz çökmüş oturan bir çocuk, iki elinin parmak uçlarını dudaklarına bastırmıştı; o anda yanından ayrılıp giden birine veda ediyordu sanki. Tramvaydan inen üç beş yolcu, kalabalıktan sıyrılıp

çıkabilmek için araba boyunca birkaç adım yürümek zorunda kaldı. Derken bir bayan, tramvayın merdiveninin ilk basamağına ayağını attı; uzun eteğini iki eliyle kavrayıp dizlerinin hemen üzerine kadar kaldırmıştı. Kapıdaki pirinç çubuklardan birine tutunan bir bay, başını kaldırmış, bayana bir şeyler anlatıyordu. Tramvaya binecekler sabırsızlanmıştı. Vatman bağrıyordu.

Bekleşen kalabalığın bir kenarında dikilen Raban, arkasına döndü; çünkü biri ismiyle kendisine seslenmişti.

«Vay Lement, sen misin!» dedi usulca ve yaklaşan genç bir adama şemsiyeli elinin serçe parmağını uzattı.

«Nişanlısına gitmek üzere yola çıkmış bir bay ha! Abayı fena yakmış görünüyorlar», dedi Lement, sonra bıyık altından güldü.

«Evet, bugün yola çıktığım için bağışla» dedi, Raban, «zaten ikindi üzeri sana bir mektup yazmıştım. Yarın seninle gitmeyi elbet çok isterdim, ama biliyorsun yarın cumartesi, bütün taşıtlar tıklım tıklımdır, üstelik yol da uzun.»

«Yok ziyanı. Bana verilmiş bir sözün vardı, ama insan abayı yakınca. Ne yapayım, yalnız giderim ben de.» Lement, bir ayağı yayakaldırımda, öbür ayağı yolda, vücudunun ağırlığını bazen bu, bazen öbür bacağına aktarıyordu. «Tramvaya binecektim ama, tramvay kalktı gidiyor. Gel, yayan yürüyelim biz, sana arkadaşlık ederim. Nasıl olsa daha vakit var.»

«Sanırım geç oldu artık.»

«Telaşına şaşmamak gerekiyor; ama inan bana, vaktin var henüz. Ben, doğrusu senin gibi telaşlı değilim, Gillemann'la da buluşamadım bu yüzden.»

«Gillemann mı? O da iznini taşrada geçirecekti sanırım?»

«Evet, karısıyla beraber. Önümüzdeki hafta gidiyorlar. Gillemann'a söz vermiştim, bugün bürodan çıktığında buluşacaktık. Kalacakları evin döşenmesine ilişkin bazı şeyler konuşa-

caktı benimle, yani buluşmamız gerekiyordu. Ama geciktim ben, yapılacak kimi işlerim vardı. Acaba kalkıp evlerine gitsem mi diye düşünüyordum ki, baktım sen; elindeki valizi görünce ilkin şaşırdım, sana seslendim. Ama akşamın hayli ilerlemiş vakti artık, onu bunu ziyaret etmenin zamanı geçti, bu saatten sonra Gillemann'a gitmek pek akıl kârı değil.»

«Doğru. Desene köyde tanıdık kimselerle karşılaşacağım. Bayan Gillemann'ı da şimdiye kadar hiç görmüş değilim.»

«Pek tatlı bir kadın. Sarışın. Ama şimdi hastalıktan soldu benzi. Ömrümde onunkiler kadar güzel gözler görmedim.»

«Söyler misin kuzum, güzel gözler dediğin nasıl şeydir? Bakışlar mı güzel yoksa? Ben gözlerin kendilerini hiç güzel bulmamışımdır.»

«Öyle olsun. Belki biraz abartmaya kaçtım. Ama sevimli bir kadın olduğu kuşkusuz.»

Toprak hizasında bir kahvenin penceresinden içeri bakınca, hemen camın önündeki üçgen masada gazete okuyan ve pasta yiyen baylar görülüyordu; biri okuduğu gazeteyi masanın üzerine indirmiş, elinde havaya kaldırdığı küçük bir fincan, göz ucuyla sokağı seyretmekteydi. Pencerenin önüne dizilmiş masaların gerisinde küçük gruplar halinde yan yana oturan müşteriler görüşü engelliyor, büyük salondaki mobilyalardan hiçbiri seçilemiyordu. (Bundan sonra iki sayfa eksik)... «Ama işte tatsız bir iş değil, sanırım böyle bir yükün altına girecek çok kimse çıkardı.»

Hayli karanlık bir alana geldiler; alan, kendi bulundukları tarafta daha önce başlıyor, çünkü caddenin karşı tarafı biraz daha ileride son buluyordu. Yürüdükleri tarafta bir dizi ev kesintisiz uzayıp gidiyor, bu dizinin uçlarından yine iki ev dizisi, ilkin birbirinden hayli aralıklı, belirsiz bir uzaklığa kayıyor, derken bu uzaklıkta adeta birbiriyle kavuşuyordu. Çoğu ufak evlerin önündeki yayakaldırım dardı; dükkâna benzer bir şey görülmüyor, bir araba falan da geçmiyordu yoldan.

Yürüdükleri sokağın sonuna doğru bir fenerin demirden direğiyle karşılaştılar; üst üste yerleştirilmiş yatay iki halkasında birkaç lamba seçiliyordu. Yamuk alev, kule gibi geniş bir karanlık altında sanki bir odacığa kapatılmış gibi yanıyor, birkaç adım ötedeki karanlığa erişemeyerek onu olduğu gibi bırakıyordu.

«Ama artık çok geç oldu vakit, benden sakladın, ben de şimdi treni kaçıracağım. Neden yaptın bunu?» (Bundan sonra dört sayfa eksik)... «Evet, olsa olsa Pirkeshofer'i, evet, onu!»

«Bu isim sanırsam Betty'nin mektuplarında geçiyor; kendisi demiryollarında stajyer memur, öyle değil mi?»

«Evet. Hoşa gitmeyen bir adam. Küçük tombul burnunu görür görmez bana hak vereceksin. Bilmem ama, onunla sıkıcı kırlar, tarlalar arasından yürüdüm mü... Zaten başka yere atandı şimdi. Ve öyle sanıyor, hatta öyle umuyorum ki, gelecek hafta ayrılır oradan.»

«Dur bakayım, demin bu gece de burada kalmamı salık verdin. Düşünüp taşındım, iyi etmeyeceğim böyle yaparsam; çünkü bu akşam için geleceğimi yazdım, beni köyde beklerler.»

«Kolay canım, bir telgraf çekersin, tamam.»

«Evet, öyle olabilir; ama gitmesem şimdi hoş kaçmaz. Hem yorgunum; hayır, hayır, gideceğim. Bir telgraf aldılar mı, telaşlanırlar bakarsın. Hem ne diye? Burada gideceğimiz neresi var zaten?»

«Madem öyle, yola çıksan daha iyi olur sahi. Hani ben düşünmüştüm ki –. Bugün benim de zaten seninle bir yere gidecek durumum yok, gözlerimden uyku akıyor, söylemeyi unuttum sana. Hem senden de ayrılmam gerekiyor artık; ıslak parkın içinde sana arkadaşlık edemeyeceğim. Üstelik, daha gidip Gillemann'a bakacağım. Saat yediye çeyrek var, bu saatte yakın tanıdıklarınızı gidip dolaşabilirsiniz henüz. Adi-

yö! İyi yolculuklar! Köydekilerin hepsine selam!»

Lement, sağa dönüp toka etmek için elini uzattı; öyle ki, bir an uzanmış sağ koluna doğru yürüdü adeta.

«Adiyö!» diye cevapladı Raban.

Biraz ilerden yeniden seslendi Lement: «Hey, Eduard, duyuyor musun beni? Kapa şemsiyeni Allah aşkına; çoktan dindi yağmur. Bir fırsatını bulup sana söyleyememiştim.»

Raban cevap vermedi, şemsiyesini kapadı, gökyüzü soluk bir karanlıkta kavuştu başının üzerinde. 'Hiç değilse yanlış bir trene binsem', diye düşündü, 'o zaman ilk adım atılmış olurdu; yanıldığımı anlayıp geri döndüm de, yeniden bu istasyona geldim mi, kendimi çok daha iyi hissederdim. Ama köy Lement'in dediği gibi sıkıcıysa, hiç de bir sakınca sayılmaması gerekir bunun. Tersine, daha çok, odalar içinde vakit geçirilir ve başkalarının nerede eğleştiği doğrusu asla kesin olarak bilinmez; çünkü çevrede bir harabe varsa, birkaç zaman önceden kararlaştırıldığı gibi hep beraber oraya bir gezi düzenleneceği kuşkusuzdur. Sevinilmeyecek bir yanı da yoktur bunun, dolayısıyla gezi kaçırılmamaya bakılır. Gelgelelim, görülmeye değer böyle bir şey bulunmuyorsa, önceden geziye ilişkin bir konuşma da yapılmaz; oysa tüm alışkanlıklar bir yana bırakılarak büyücek bir gezintiye çıkılmak istendi mi, herkesin kolaycacık bir araya geleceği umulur; çünkü hizmetçi başkalarının evlerine yollandı mı, tamamdır; oturmuş bir mektup ya da kitap okuyan bu başkaları, haberi alınca zevkten deliye dönerler. Hani bu gibi çağrılara karşı insanın kendini koruması güç değildir. Ama yine de işin üstesinden gelir miyim, bilemem; çünkü düşündüğüm kadar kolay olmasa gerek, çünkü daha tek başımayım; daha herşeyi yapabilir, canım isterse geri dönebilirim; çünkü köyde dilediğim vakit kendisini ziyaret edebileceğim, kendisiyle zahmetli geziler yapabileceğim, bana bu yılki ekin durumunu ya da işlettiği bir taş ocağını gösterecek kimse yoktur. Çünkü eski tanıdık-

larına bile güvenemiyor insan. Diyelim bu akşam Lement nazik değil miydi? Öyle ya, kimi açıklamalar sundu bana, herşeyi benim karşıma çıkacağı gibi anlattı. Bana seslenip arkadaşlık etti yolda, oysa benden öğrenmek istediği bir şey de bulunmuyordu, hatta yapılacak işi bile vardı. Gelgelelim, hemen çekip gitti yine. Bir söz söylemiş, kendisini kırmış da değilim. Doğru; geceyi kentte geçirmeye yanaşmadım; ama bu, ne bileyim, doğal bir şeydi, böyle davranmam onu gücendiremez; çünkü aklı başında biridir Lement.'

O anda istasyonun saati çaldı, yediye çeyrek vardı, Raban kalbinin çarptığını hissederek durdu, sonra hızlı hızlı parktaki havuz boyunca yürüdü; iri fidanlar arasında silik soluk aydınlatılmış dar bir yola geldi, küçük ağaçların hemen önünde pek çok boş bankın sıralandığı bir alana attı kendini; sonra adımlarını yavaşlatarak parkı çevreleyen parmaklığın belli bir yerindeki kapıdan dışarı çıktı, yolu geçti, istasyon binasının kapısından içeri daldı, biraz arandıktan sonra gişeyi buldu. Gişenin indirilmiş metal penceresini tıklattı; pencereden bakan memur, trene yetişmek istiyorsa acele etmesini söyledi, uzatılan banknotu alıp istenilen bileti ve paranın üstünü gürültüyle tablanın üstüne attı. Raban bir kez de kendisi hesaplayacak oldu, çünkü gereği kadar paranın geriye çevrilmediği gibi bir düşünce uyanmıştı kafasında; ancak, yakında gezinen bir memur, kendisini cam bir kapıdan itip perona soktu. Raban, peronda çevresine bakınıp: «Teşekkür ederim! Teşekkür ederim!» dedi memura ve ortada kendisinden bilgi alabileceği kimse göremediğinden, ilk önüne çıkan vagonun basamaklarını tırmandı; valizi önce bir üst basamağa koyuyor, sonra bir elini şemsiyeye dayayıp öbür eliyle valizin sapından tutarak kendisi çıkıyordu. Bindiği vagonu istasyonun bol ışığı aydınlatmıştı; kimi camların önünde – camların hepsi de sonuna kadar indirilmişti – yakında uğultuyla yanan bir ark lambası seçiliyordu. Pencerenin camındaki o bir sürü yağmur tanesinin tümü de beyazdı, ikide bir

kımıldayan damlalar görülüyordu. Raban, vagonun kapısını kapayıp açık kahverengi tahta bir banktaki son boş yere çöktükten sonra da perondaki gürültüyü işitmeye devam etti. Bir sürü sırt ve ense gördü, enseler arasındaki boşluklardan karşı bankta arkaya yaslanmış yüzler gördü. Sağda solda pipolardan ve sigaralardan çıkan dumanlar kıvrılarak havada yükseliyor, bunlardan biri bir kızın önünden sere serpe süzülüp geçiyordu. Yolcular, sık sık yerlerini değiştirip bu değişiklik üzerinde birbirleriyle konuşuyor ya da bankların üstündeki dar ve mavi ağlardaki bağajlarını alıp başka ağlara taşıyorlardı. Bir bastonun ucu ya da bir valizin demir köşesi ağdan dışarı taştı mı sahibinin dikkati çekiliyor, o da kalkıp bağajına yeniden çeki düzen veriyordu. Raban da düşünüp taşınarak, valizini oturduğu sıranın altına sürdü.

Solunda, pencere kenarında iki bay karşılıklı oturmuş, birtakım eşyaların fiyatları üzerinde konuşuyordu. Raban: 'Bunlar satıcı olacak sanırım', diye geçirdi içinden ve düzenli soluyuşlarla adamları süzdü. 'İşverenler tutup taşraya yollar onları; onlar da verilen talimata uyar, trene atlayıp yola düşer, her köyde dükkân dükkân dolaşır, bazen bir köyden öbür köye arabayla gidip gelir, hiçbir yerde fazla oyalanmazlar; çünkü bütün işlerin çarçabuk görülmesi gerekmektedir; sonra hep satacakları maldan konuşurlar. Böyle hoş bir mesleği olur da, nasıl alabildiğine büyük bir zevkle işe sarılmaz insan.'

Satıcılardan genci, ansızın elini pantolonunun arka cebine atarak bir not defteri çıkardı, hemen işaret parmağını diliyle ıslatıp yapraklarını karıştırmaya koyuldu; derken tırnağını yukarıdan aşağı kaydırarak baştan sona okudu bir sayfayı. Kafasını kaldırınca Raban'ı gördü; iplik fiyatları üzerinde konuşurken de yine Raban'dan ayırmadı gözlerini; nasıl insan söyleyeceği bir sözün hiçbir kelimesini unutmamak için gözlerini bir noktaya dikerse, öylece Raban'a dikti gözlerini. Öte yandan, kaşlarını gözlerine doğru yaklaştırmıştı. Yarı

kapalı not defterini sol elinde tutuyor, gerekirse yine kolaycacık bakabilmek için başparmağını az önce okuduğu sayfadan çekmiyordu. Defter titriyordu elinde, çünkü kolunu bir yere yaslamamıştı ve tren giderken vagon adeta bir balyoz gibi raylara vuruyordu sürekli. Öbür satıcı bay, oturduğu sırada arkasına dayanmıştı, konuşulanları dinliyor ve belli aralarla başını sallıyordu. Meslektaşının bütün söylediklerivle hiç de aynı görüşte olmadığı anlaşılıyor ve kendi görüşünü daha sonra açıklayacağa benziyordu.

Raban, biraz yumduğu avuçlarını dizlerinin üzerine koyup öne doğru eğildi, gerilere, uzaklara doğru kayıp giden ışıkları gördü. Satıcı bayın konuşmasından bir şey anlamıyordu ve ötekinin vereceği cevabı da yine anlamayacaktı. Bunun için önceden enikonu bir hazırlık gerekliydi; çünkü küçük yaştan beri çeşitli mallarla haşır neşir olmuş kişilerdi bunlar. Bir iplik makarası insanın o kadar sık elinden geçer de, o kadar sık müşteriye sunulursa, fiyatı ezbere bilinirdi kuşkusuz ve karşıdan köyler bize yaklaşıp hızla yanımızdan geçerek ülkenin derinliklerine gömülüp gözden kaybolurken, değişik ürünlerin fiyatları üzerinde bu gibi söyleşiler yapılabilirdi. Hani sözkonusu köylerde de oturanlar vardı ve buralarda satıcılar dükkân dükkân dolaşıyordu.

Vagonun öbür ucundaki bir köşeden uzun boylu bir adam ayağa kalktı; elinde iskambil kâğıtları tutuyordu, yüksek sesle sordu: «Baksana Maria, benim pamuklu gömlekleri de valize koydun mu?» – «Koydum, koydum», dedi Raban'ın karşısındaki kadın; biraz kestirmiş, adamın sesine uyanıp soruyu o kadar alçak sesle cevaplandırmıştı ki, sanki Raban'la konuşuyor sanılabilirdi. Hareketli bir adam olan satıcı: «Jungbunzlau'a panayıra gidiyorsunuz, değil mi?» diye sordu kadına. – «Evet, Jungbunzlau'a.» – «Bu defaki büyük bir panayır, yanılmıyorsam?» – «Evet, büyük.» Kadın uykuluydu; sol dirseğini mavi bir bohçaya, başını da tüm ağırlığıyla eline dayadı; yanağına bastıran eli elmacık kemiklerine kadar gömül-

dü. «Ne de gencecik bir kadın!» diye mırıldandı satıcı.

Raban, gişedeki memurdan aldığı paranın üstünü yeleğinin cebinden çıkarıp saydı. Paralardan her birini uzun süre başparmağının ucu ve iç kısmıyla sağa sola döndürdü. Üzerlerindeki İmparator'un resmini süzdü uzun uzun, defne dalından çelenk dikkatini çekti, bir kurdelenin düğümleri ve fiyonglarıyla başın arkasına tutturulmuştu. Sonunda tamam çıktı hesap, Raban parayı siyah renkli büyük cüzdanına yerleştirdi. Tam satıcıya: Bunlar evli bir çift sanırım? diyecekken durdu tren. Gürültü kesildi; kondüktörler bir köyün adını seslendiler. Bunun üzerine, Raban vazgeçip bir şey söylemedi.

Tren o kadar yavaş kalktı ki, tekerleklerin dönüşünü insan hayalinde canlandırabilirdi. Ama bir an sonra bayır aşağı koşturmaya başladı. Ansızın bir köprüden geçti; köprünün parmaklığının uzun demir çubukları adeta birbirinden koparıp alınıyor ve birbirinin üzerine bastırılıyordu. Trenin böyle hızla yol alışı Raban'ın hoşuna gitmişti, çünkü kalmak istememişti son köyde. 'Mademki karanlıktı, mademki tanıdık kimse yoktu ve ev pek uzaktı, o zaman buranın gündüz korkunç bir yer olması gerekirdi. Peki, gelecek istasyonda değişecek miydi durum? Öncekinden başka türlü müydü? Ya ilerdekilerde, ya gittiğim köyde başka türlü mü olacaktı?'

Satıcı, birden sesini yükselterek yeniden konuşmaya başladı. 'Eh, daha çok var köye', diye düşündü Raban. «Siz de benim kadar iyi biliyorsunuz ki, üretici firmaların alabildiğine ücra köy ve kasabalara yolladığı pazarlamacılar, en kıyı köşedeki bakkallara kadar tenezzül edip sokuluyor. Hani bunlara üreticilerin biz toptancılara verdiklerinden daha yüksek fiyatla mal verdiklerini mi sanıyorsunuz? Hayır, beyim, hayır! Müsaadenizle bize hangi fiyatla mal veriyorlarsa, tıpatıp onun aynısı, daha dün beyaz üzerinde siyah gördüm bunu. Doğrusu ben alçaklık derim buna, bizi ezmeye bakıyorlar, bu-

günkü koşullarda iş yapmak bizler için olanaksız duruma geldi düpedüz.» Sözün burasında yeniden Raban'a baktı; gözlerindeki yaşlardan ötürü utanıp sıkıldığı yoktu; derken sol elinin parmaklarını ağzına bastırdı, dudakları titriyordu çünkü. Raban arkasına yaslandı, sol eliyle bıyıklarını hafiften çekiştirmeye koyuldu.

Karşıdaki pazarcı kadın uyanıp, ellerini gülümseyerek alnında gezdirdi. Bunun üzerine satıcı sesini biraz alçalttı. Uyumak ister gibi bir kez daha konumunu değiştirdi kadın, yarı yatar durumda yanıbaşındaki bohçanın üzerine yaslandı ve göğüs geçirdi. Entarisi, sağ kalçasının üzerinde gerilmişti biraz.

Kadının arkasında gezi kasketiyle bir bay görülüyor, kocaman bir gazete okuyordu. Karşısında bir kız vardı, akrabasıydı belki. Kız, başını sağ omzuna doğru eğerken: «İçerisi pek sıcak, şu pencereyi lütfen açar mısın», dedi. Adam, başını gazeteden kaldırmaksızın: «Peki, açayım», diye cevapladı. Ancak, okuduğu yazıyı bitirecekti ilkin ve bunun da nasıl bir yazı olduğunu kıza gösterdi.

Pazarcı kadın uyuyamamıştı bir daha; doğrulup pencereden dışarı bakmaya koyuldu, derken vagonun tavanında sarı soluk yanan gaz lambasına daldı. Raban, bir an için gözlerini yumdu.

Başını kaldırdığında, kadının, üzerine kahverengi bir marmelat sürülmüş bir pastaya dişlerini geçirdiğini gördü. Kadının yanıbaşındaki bohça açıktı. Satıcı sigara içiyor, sigaranın külünü eliyle boyuna çırpar gibi yapıyordu. Öteki satıcı baya gelince, bir çakının ucunu cep saatinin çarkları arasında sağa sola gezdiriyor, bu arada çıkan ses uzaktan işitiliyordu.

Nerdeyse gözleri kapanmıştı Raban'ın; gezi kasketli bayın pencere kayışına sarılıp camı indirdiğini belli belirsiz farketti. Serin hava içeri savruldu hemen; askının birinden hasır bir şapka aşağı yuvarlandı. Raban sandı ki, bir uykudan uyanıyor

da yanaklarına onun için böyle bir serinlik çarpıyordu, ya da kapıyı açıp kendisini bir odadan içeri taşıyorlar ya da işte nasılsa bir duyu aldanışı içinde bulunuyordu. Derken, derin derin nefes alarak uyumaya başladı.

II

Raban, trenden inerken vagonun basamağı hâlâ biraz titriyordu. Dışarda ansızın yüzüne yağmur tanelerinin çarptığını hissetti. Gözlerini kapadı. Yağmur damlaları istasyon binasının önündeki çinko saçağı gürültüyle dövüyordu; ama geniş çevreye öyle bir düşüşleri vardı ki, insan düzenli esen bir rüzgârın sesini işitiyorum sanısına kapılıyordu. Yalnayak bir oğlan koşa koşa yaklaştı ilerden – oğlanın nereden çıktığını görmemişti Raban –, soluk soluğa kalmıştı, yağmura Raban'ın dikkatini çekerek bavulunu taşıtmak isteyip istemediğini sordu. Ne var ki, Raban, evet, yağmur yağdığını, onun için de otobüsle gideceğini söyledi; oğlanın yardımına ihtiyacı yoktu. Bunun üzerine, sanki Raban bir vasıtaya binip gitmeyi değil, yağmurda yürüyüp bavulu bir başkasına taşıtmayı daha kibar bir davranış görüyormuş gibi yüzünü ekşitti oğlan, hemen arkasına döndü ve koşarak uzaklaştı. Ansızın oğlanı geri çağıracak oldu Raban, ama geç kalmıştı.

Ortada yanan sadece iki fener seçiliyordu; bir istasyon memuru kapının birinden çıktı, yağmur altında yürüyüp doğru lokomotife yaklaştı, kollarını kavuşturup sessiz bekledi, derken makinist mahallinden sarkan makinistle konuşmaya başladı. Bir yardımcı çağrıldı derken, ama çağrılan yardımcı sonra geri yollandı. Trenin kimi pencerelerinde yolcular dikiliyor, hiçbir olağanüstülüğü bulunmayan bir istasyonu seyretmek zorunda bırakıldıklarından bakışlarında adeta soğuk bir

ifade okunuyordu, trenin hareket halinde olduğu gibi gözleri kısılmıştı. O anda çiçek desenli güneş şemsiyesiyle bir kız, yolu geçip acele perona geldi; trene binip açık şemsiyesini yere bıraktı elinden; bir sıraya oturup etekliği daha iyi kurusun diye bacaklarını araladı, parmak uçlarını gergin eteklik üzerinde gezdirdi. Vagonda yalnızca iki lamba yanıyor, kızın yüzü belli belirsiz seçiliyordu. Kızın önünden geçen kondüktör, şemsiyenin altındaki su birikintilerinin büyüklüğünü göstermek için kollarını önünde kavuşturup bir halka yaptı, şemsiyenin gidiş gelişi de aksatacağını belirtmek üzere, ellerini suya dalan balıklar gibi art arda havada oynattı.

Tren kalktı derken, uzun bir sürme kapı gibi gözden kayboldu. Rayların dışında, kavakların gerisinde çevre adeta solumayı güçleştiren bir kitle gibi duruyordu. Bir geçidin karanlık görünümü müydü bu? Yoksa bir orman mı? Bir göl ya da şu an insanların uykuya yatmış bulunduğu bir ev mi? Bir kilise kulesi mi? Tepeler arasında bir uçurum mu? Kim oralara sokulmayı göze alabilir, beri yandan kim bundan alıkoyabilirdi kendini?

Raban, memuru görür görmez – bürosuna çıkan merdivenin önüne gelmişti memur – koşup onu durdurdu: «Lütfen söyler misiniz, köy acaba uzak mı buraya? Köye gidecektim de.»

«Hayır, bir çeyrek sadece. Ama otobüsle giderseniz, yağmur yağıyor çünkü, beş dakikada oradasınız. Bir şey değil, bir şey değil.»

«Evet, yağmur yağıyor, güzel değil bu bahar», dedi Raban.

Memur sağ elini kalçasına dayamış, koluyla vücudu bir üçgen yapmıştı; bu üçgen içinden bakınca, şemsiyesini artık kapamış, bankta oturan kızı gördü, Raban.

«Şu sıra dinlenmek için köye gidip orada kalmak yazık doğrusu! Beni karşılayacaklarını sanıyordum.» Ve söylediklerinin inanılır görünmesi için çevresine bakındı.

«Korkarım otobüsü kaçıracaksınız. Bu kadar çok beklemez çünkü. Bir şey değil, bir şey değil! – Evet, oradan gideceksiniz, çitler arasından.»

İstasyon önündeki yol karanlıktı; binanın yalnız zemin katındaki üç penceresinden puslu bir aydınlık dışarı sızıyor, ama pek fazla ileriye kadar uzanamıyordu. Raban, parmak uçlarına basarak çamurlar içinden yürüdü ve pek çok kez: «Sürücü! Hey, sürücü! Burdayım ben, burda!» diye seslendi. Ama sonra yolun karanlık tarafında adeta kesintisiz art arda sıralanmış su birikintilerine dalıp çıkarak paldır küldür yürümek zorunda kaldı; ansızın bir atın ıslak ağzının dokunuşunu alnında hissetti.

Atlı otobüsle karşılaşmıştı; hemen otobüse bindi, sürücü mahallini yolcu mahallinden ayıran camın gerisindeki bir yere çöküp arkasına yaslandı; çünkü gereken her şeyi yapmıştı, çünkü sürücü uyuyor mu, sabaha karşı uyanacaktı; yok öldüyse, yeni bir sürücü ya da otel sahibinin kendisi gelecek, bu da olmadı, sabah treniyle yeni yolcular sökün edecekti, çevrelerini gürültüye boğan telaşlı yolcular. Kuşkusuz sessiz sakin oturabilir artık, hatta önündeki perdeler çekilip pencereler kapatılabilir, otobüsün kalktığını haber verecek sarsıntı beklenebilirdi.

Evet, şimdiye kadar harcadığım bütün çabalardan sonra yarın Betty ile annesine kavuşacağım kesin, bunu kimse engelleyemez. Ama şurası da doğru ve önceden kestirebilecek bir şey ki, mektubum ancak yarın ellerine geçecek, yani bu akşam da pekâlâ kentte kalabilir, ertesi gün işe gitme korkusu olmaksızın Elvy'nin yanında hoş bir gece geçirebilirdim; zaten bu korku yüzünden değil mi, hiçbir şeyin şöyle doğru dürüst tadını çıkaramıyorum. Oysa şimdi bak şu ayaklarıma, ıslak ıslak!»

Yelek cebinden çıkardığı bir mum kalıntısını yakarak karşısındaki sıranın üzerine dikti. Yeterince aydınlandı ortalık;

dışarının karanlığı, otobüsün yalnızca siyaha boyalı duvarları varmış, ne pencereleri, ne pencerelerinde camları bulunuyormuş gibi bir izlenimin insanda doğmasına yol açıyor, otobüsün altında tekerleklerin, önünde de koşulu bir beygirin varlığı ilk anda akla gelmiyordu.

Raban, kaldırıp sıranın üzerine koyarak iyice ovdu ayaklarını, yeni çoraplar giyip belini doğrulttu. Derken istasyon yönünden birinin: «Hey!» diye seslendiğini işitti. «Otobüste biri varsa haber versin!»

Kapıdan dışarı sarkarak: «Var, var, bir an önce de yola çıkmak istiyor», diye cevapladı Raban; sağ eliyle kapıya tutunmuş, sol elini ağzına yaklaştırmıştı.

Yağmur, yakasıyla boynunun arasından sel gibi içeri akıyordu.

Sırtında iki çuval kesilip dikilerek hazırlanmış bir giysi, sürücü geldi; elindeki gemici fenerinin ışığı, ayaklarının altındaki su birikintilerinde yansıyıp sekerek yaklaştı karşıdan. Suratı asık, açıklamalara girişti: Efendim işte, Lebeda'yla iskambil oynamıştı; oyunun en heyecanlı yerinde de tren gelmiş, kalkıp otobüse bakmak fırsatını bulamamıştı. Ama durumu anlayışla karşılamayacak olana sözü yoktu; hem burası kelimenin tam anlamıyla berbat bir yerdi; Raban gibi bir beyin burada ne işi vardı, aklı almıyordu doğrusu. Hani hemen şimdi geçecekti otobüsün başına; geçecekti ki, Raban'ın bir yere gidip şikâyette bulunmasına gerek kalmasındı. Ancak, daha demin Bay Pirkeshofer – yani efendim Muavin Bey içeri gelip demişti ki, galiba kısa boylu sarışın bir adam otobüsle gitmek istiyor. Eh, o da işte bunun üzerine hemen seslenip sormuştu. Yoksa hemen sormamış mıydı, ha?»

Fener, okun ucuna asıldı; beygir, boğuk bir deh! sesi üzerine otobüsü çekmeye koyuldu ve o ana kadar tavanda birikmiş yağmur suları sağa sola çalkalanmaya ve tavandaki bir çatlaktan yavaş yavaş içeri damlamaya başladı.

Yol engebeliydi galiba; çamurlar kuşkusuz tekerleklerin parmaklıklarına sıçrıyor, tekerlekler döndükçe çirkefli sular geriye doğru hışırtılı sesler çıkaran yelpazeler oluşturuyordu. Sürücü çokluk dizginleri gevşek bırakarak, vücudundan sular damlayan beygiri yönetiyordu. – Bütün bunlar Raban'a karşı yöneltilen suçlamalar olarak anlaşılamaz mıydı? Okun ucunda sallanan fener, çirkefli su birikintilerinden pek çoğunu beklenmedik anda aydınlatıyor ve su tekerlekler altında dalgalar yaparak parçalara bölünüyordu. Bu da işte Raban nişanlısına, yaşlıca sevimli bir kız olan Betty'ye gittiği içindi hep. Hani iş konuşmaya kaldı mı, kuşkusuz kimsenin kendisine açık seçik yöneltemediği suçlamaları sineye çekmekten ileri geçmese bile, yine onun bu özverisinin değerini bilecek kimse nerdeydi? Doğru; Raban içinden gelerek yapıyordu hepsini, Betty nişanlısıydı, hoşlanıyordu kendisinden, gösterdiği özveriden ötürü Raban'a teşekkür etmesi de zaten iğrenç bir şeydi. Ama olsun!

Kendisi farkında olmadan Raban'ın başı sık sık otobüsün duvarına vurdu. Raban, bir süre gözlerini kaldırıp tavana baktı. Kalçasına dayadığı sağ eli aşağı kaydı bir ara, ama dirseği karnıyla bacağının yaptığı açının içinde kaldı.

Otobüs, binalar arasında yol almaya başlamıştı. Yer yer evlerden birinde yanan lambanın ışığı vuruyordu içeri. Raban'ın gözü bir kilisenin merdivenine ilişti, ilk basamaklarını seçebilmek için doğrulmak zorunda kaldı. Bir park kapısının önünde iri bir alevle bir fener yanıyordu; ama bir ermiş heykeli, ancak bir bakkal dükkânından dışarı vuran ışıkta kara kara öne çıktı. Derken gözü muma takıldı Raban'ın; dibine kadar yanmıştı mum, eriyip akan damlalar hareketsiz aşağı sarkıyordu.

Atlı otobüs otelin önünde durunca, hızlanmış yağmurun sesini ve belki – pencerenin biri açıktı – oteldeki müşterilerin konuşmalarını işiten Raban, hemen insem mi otobüsten,

yoksa otelci gelene kadar beklesem mi, diye sordu kendi kendine. Bu köyde âdet nasıldır bilmiyordu, ama elbet Betty köydekilere nişanlısının geleceğinden bahsetmişti; Raban'ın köyde kalantor ya da silik bir kişi gibi davranması, kızın buradaki saygınlığını, dolayısıyla Raban'ın kendi saygınlığını artırıp azaltabilecekti. Ama Raban ne Betty'nin şimdi köydeki saygınlığını, ne onun kendisi hakkında çevreye yaydığı haberleri biliyor, bu da onu hayli tatsız ve içinden çıkılmaz bir duruma sokuyordu. Güzel kent, eve güzel güzel dönüş! Kentte yağmur yağdı mı, elektrikli tramvaya atlayıp ıslak taşlı yollardan eve dönülür; oysa burada külüstür bir atlı otobüsün içinde bataklık yerlerden geçilip bir otele geliniyor. – 'Kent uzak buraya; kenti özlemekten ölsem de, bugün beni oraya geri götürecek kimse yoktur. – Eh, ölecek de değilim! Ama kentte olsam, bu akşam için dilediğim yemek getirilip önüme konur, tabağımın sağ gerisinde gazete, solunda lamba dururdu. Gelgelelim, burada fena halde yağlı bir yemek önüme çıkarılacaktır; midemin pek de sağlıklı olmadığını nerden bilsinler, hem bilseler de ne çıkar. Sonra yabancısı olduğum bir gazete ve şimdiden seslerini duyar gibi olduğum bir sürü insan. Bir lamba herkes için yanacak. Ne kadar ışık verecek? İskambil oynamaya yeter, ama gazete okumaya?

Otelci gelmiyor, müşterilere aldırdığı yok, belki asık suratlının biridir. Yoksa Betty'nin nişanlısı olduğumu bildiği için mi görünmüyor ortalıkta? İstasyonda sürücünün beni uzun süre bekletmesi de böyle bir şeyi akla getirmiyor değil; çünkü gözünü şehvet bürümüş adamların kendisine ne çok askıntı olduğunu ve kendisine yöneltilen ısrarlı isteklere ne güçlükle karşı koyabildiğini Betty'den sık sık dinlemişti...'

(Birinci manüskri burada kesiliyor)

İKİNCİ MANÜSKRİ

Eduard Raban antreden gelip büyük kapı boşluğuna ayak atar atmaz gördü ki, yağmur yağıyor. Ufak ufak serpiştiren bir yağmur.

Hemen önündeki yayakaldırımdan, kendisiyle aynı hizada, yağmura aldırmaksızın pek çok insan geçiyordu. Küçük bir kız, gri bir köpek taşıyordu ileri doğru uzanmış ellerinde. İki bay bir konu üzerinde söyleşiyor, zaman zaman bütün yüzleriyle birbirlerine dönüyor, sonra yine yavaş yavaş birbirlerinden yüz çeviriyorlar, bu durumlarıyla rüzgârda açılıp kapanan kapıları anımsatıyorlardı. Biri avuç içleri yukarı gelecek gibi tuttuğu ellerini düzenli indirip kaldırıyor, adeta ağırlığını tartmak istediği bir yükü elinde teraziliyordu. Derken uzun boylu bir bayan göründü, parıldayıp sönen yıldızları andırır hafif bir seğirti dolaşıyordu yüzünde; yassı şapkası tepeden tırnağa ne idiği belirsiz nesnelerle donatılmıştı; yoldan geçenlerin tümünü yadırgatan bir hali vardı, böylelikle adeta belli bir yasaya uygun davranır gibiydi. Derken ince bastonlu genç bir adam hızlı adımlarla yürüyüp geçti kaldırımdan, sanki sol eli felçliydi de göğsünün üzerine dümdüz bastırmıştı. Kaldırımlardan geçenlerin pek çoğu iş güç peşinde koşan kişilerdi; çabuk çabuk yürümelerine karşın, ötekilerden daha uzun süre gözle izlenebiliyor, bazen yayakaldırımdan ayrılmıyor, bazen aşağı yola iniyorlardı; doğru dürüst bir giysileri yoktu; kibarlığa pek bakmıyor, onun bunun tarafından itilip kakılıyor, kendileri de onu bunu itip kakarak ilerliyorlardı. Üç bay – ikisi bükülüp kıvrılmış kollarında pardösüler taşıyordu – sığındıkları duvar dibinden uzaklaşıp yayakaldırımın kenarına yaklaşıyor, yoldaki ve karşı kaldırımdaki durumu

kolaçan ediyorlardı.

Gelip geçenler arasındaki boşluklardan bazen yarı buçuk, bazen açık seçik, yolun düzgün parke taşları seçiliyordu. Boyunlarını ileri uzatmış atlar, tekerlekler üzerinde yalpalayan arabaları, bu taşların üzerinde hızlı hızlı çekip götürüyordu. Arabaların yumuşacık minderlerine kurulanlar, yayaları sessiz süzüyor, bakışlarını evlerde, dükkânlarda, balkonlarda ve gökyüzünde dolaştırıyorlardı. Bir araba bir diğerini geçmek istedi mi atlar birbirine yaslanıyor, koşumlarını sağa sola sallayarak var güçleriyle oka asılıyor, araba bir salıncak gibi yalpalar yaparak yolda yuvarlanıyordu; derken, önceki arabanın çevresinde çizilen yay tamamlanıp atlar yine birbirinden ayrılıyor, ancak ince ve uzun sakin başları ilerde de birbirine yönelik kalıyordu.

Yaşlıca bir bay, karşıdan kapıya doğru acele yaklaşarak kuru mozaik taşlarının üzerinde durdu; arkasına döndü sonra, bu dar sokağa sıkışmış, yukarıdan karmakarışık dökülen yağmura baktı.

Raban, sağ dizini biraz büküp üzerine siyah bir bez geçirilmiş valizini yere bıraktı. Sular şimdiden caddenin iki yanında oluklar yapmıştı ve oluklar çukurdaki ızgaralara doğru nerdeyse gergin yollar halinde uzanıyordu.

Yaşlıca bay, kapının tahta kanadına şöylece yaslanmış Raban'ın yanıbaşında bir yere tutunmadan dikiliyor ve arada bir Raban'dan yana bir göz atıyor, boynunu her seferinde sert bir hareketle döndürmek zorunda kalıyordu. Ne var ki, bunu o anda boş durduğundan, her şeyi, hiç değilse çevresindeki nesneleri inceden inceye gözlemek gibi doğal bir gereksinimden yapmıyor, bu amaçsız sağa sola bakmalardan ötürü de pek çok şeyi algılayamıyordu. Örneğin, Raban'ın dudaklarının hayli solukluğu gözünden kaçmış ve sözkonusu solukluğun, Magrebi deseni eskiden dikkati çeken boyunbağının rengi atmış kırmızısından kalır yeri bulunmadığını da yine

farketmemişti. Ama bunu farketseydi, içinden bayağı bir çığlık koyvereceği kuşkusuzdu, ki bu da gene doğru bir şey sayılamazdı; çünkü her ne kadar şu sıra kendisini hayli yorgun düşüren pek çok şey olmuşsa da, gerçekte her vakit benzi soluktu Raban'ın.

«Ne berbat hava», dedi bay usulca; bilinçli, ama biraz kocamış kişilere özgü bir edayla başını salladı.

«Evet! Hele bir yolculuğa çıkılmak istendi mi», diye cevapladı Raban ve hemen belini doğrultup dik bir durum aldı.

«Düzelecek havaya da benzemiyor», dedi bay ve son anda her şeyi bir kez daha kolaçan etmek için biraz öne doğru eğilip bakışlarını ilkin bir aşağı, bir yukarı yolda gezdirdi; ardından gökyüzüne baktı. «Günler, hatta haftalarca sürebilir hani. Aklımda kaldığına göre, havaların haziran ve temmuz başında da düzeleceği yokmuş. Eh, bu da kimsenin hoşuna gidecek şey değil. Beni alalım örneğin; sağlığım için son derece önemli yürüyüşlerden vazgeçmem gerekecek.»

Bunun üzerine bay esnedi; artık Raban'ın sesini işiterek, konuşmanın kendisine karşı ilgisini yitirdiğinden gevşeyip kendini koyvermiş gibiydi.

Raban'ı hayli etkilemişti bu; çünkü ilkin bay kendisiyle konuşmuştu; o farkına varmasa bile, Raban bundan kendisine pay çıkarmaya kalktı. «Doğrusu», dedi, «kentte insan kendisine yararlı olmayan şeylerden el çekebilir pekâlâ. Bunu yapmadı mı, doğacak kötü sonuçlardan yalnız kendini sorumlu tutması gerekir. Pişmanlık duyar yaptığından ve ilerde nasıl davranacağını ancak o zaman pek açık seçik görebilir. Hani bu tek tek olaylarda...» (Bundan sonra iki sayfa eksik) ...«Bir şey demek istediğim yok bununla. Asla bir şey demek istediğim yok», dedi Raban acele, bayın dalgınlığını bağışlamaya elden geldiğince hazır; çünkü övünmek istiyordu biraz: «Bunların tümü, daha önce sözünü ettiğim ve pek çok kitap gibi son zamanda geceleri okuduğum bir kitaptan. Çokluk

yalnızdım. Ailevi durumlardan kaynaklanan bir yalnızlık. Ama bu bir yana, akşam yemeğinin ardından iyi bir kitaba değişmem hiçbir şeyi. Bildim bileli böyledir bu. Son kez bir katalogda yazarın birinden alınmış şu sözleri okudum: İyi bir kitap en iyi dosttur. Gerçekten de doğru, iyi bir kitap en iyi dosttur.»

«Evet, gençse insan», dedi bay; hani bununla öyle olağanüstü bir şey söylemek istediği yoktu; sadece yağmur yağdığını, yağmurun yine hızlanıp hiç dinmek ister görünmediğini anlatmaktı amacı. Ama Raban'a öyle geldi ki, bu sözlerle sanki bay altmış yaşına karşın hâlâ zinde ve genç sayıyordu kendini; oysa Raban'ın otuz yaşında olmasını hiç önemsemiyor, otuz yaşında kendisinin Raban'a göre daha aklı başında biri gibi davranacağını yakışık aldığı kadar açığa vurmak istiyordu. Bay'ın sanısınca, diyelim kendisi gibi yaşlı biri olup insanın normalde yapacak hiç işi olmasa bile, burada antrede böyle yağmur önünde dikilmesi yine vaktini boşa harcamaktı; hele bir de işin içine boşboğazlık girdi mi, zaman bakımından bir kat daha israfa kaçılıyor demekti.

Ama işte Raban'ın içinde bir inanç vardı; başkalarının kendi yetenek ve görüşleriyle ilgili sözleri bir süredir uzağında kalıyor, her şeye can kulağıyla dinlediği o bir zamanki tutumunu şimdi düpedüz terketmiş bulunuyordu; öyle ki, ister ilehinde, ister aleyhinde konuşanlar yalnızca boşluğa konuşuyordu artık. Bu yüzden dedi ki: «Ne söyleyeceğimi beklemediniz, onun için de değişik şeylerden konuşuyoruz bayım.»

«Buyurun, buyurun, konuşun», dedi bay, bunun üzerine.

«Şey, o kadar önemli değil», diye cevapladı Raban, «sadece demek istemiştim ki, kitaplar her bakımdan yararlıdır, hiç umulmadık yerde enikonu büyüktür sağladıkları yarar. Diyelim bir işe kalkıştınız, bu işle hiç ortak yanı bulunmayan kitaplar en yararlılarıdır. Neden derseniz, söz konusu işe niyet

eden, yani nasılsa bir heyecan durumunda yaşayan okuyucunun kafasında (kitabın etkisi, biçim bakımından bu heyecana kadar sokulabilsin yeter ki) o işle ilgili bir sürü düşünce uyanır. Kitabın gelişigüzel bir içeriği bulunduğu için, okuyucu bu düşünceler konusunda hiçbir engelle karşılaşmaz. Bir vakit Yahudilerin Kızıldeniz'den geçip gitmeleri gibi, bu düşüncelerle kitap içinden yürüyüp gider.»

Yaşlı Bay'ın tüm varlığı, şimdi Raban için tatsız bir havaya bürünmüştü. Adeta yaşlı bay ona çok fazla sokulmuştu, – ama işte önemsiz olan... (buradan sonra iki sayfa eksik)... «Gazete de. – Ama şunu da söyleyeyim ki, sadece köye gidiyorum, hepsi iki hafta için; izin aldım da; ne zamandan beri aldığım ilk izin, başka bakımlardan da gerekli bir izin; ama yine de, demin söylediğim gibi, son okuduğum kitap, beni bu küçük yolculuk üzerinde tasarlayabileceğinizden daha çok aydınlattı.»

«Konuşun, konuşun», dedi bay.

Raban susmuştu; dimdik durarak, ellerini pardösüsünün biraz fazla yukarısına yerleştirilmiş ceplerine soktu.

Ancak aradan biraz geçtikten sonra: «Bu yolculuk, sizin için özel bir önem taşıyor galiba», dedi bay.

«Değil mi ya, değil mi ya», diye cevapladı Raban ve yeniden kapıya yaslandı. Ancak o anda antrenin insanla dolduğunu farketti. Derken kendisi gibi aynı pansiyonda kalan bir memur merdivenden inip geldi, oradakilerden izin isteyerek aralarından geçip gitti. Birkaç kişinin başının üzerinden Raban'a: «Hayırlı yolculuklar!» diye seslendi. Bunun üzerine başlar, eliyle yağmuru gösteren Raban'a çevrildi; derken memur, anlaşılan daha önce verilmiş bir sözü tekrarlayarak, ertesi pazar mutlaka Raban'ı ziyaret edeceğini açıkladı.

(Buradan sonra iki sayfa eksik) «... tatlı bir işi var, işinden de memnun ve öteden beri aradığı bir iş. O kadar metin ve gönlü şen ki, vakit geçirmek için kimseye gerek duymuyor,

ama kendisi herkes için gerekli. Sonra hep sağlıklı kaldı. Aman canım, konuşmayın Allah aşkına!»

«Tartışmak istemem», dedi bay.

«Tartışmak istemiyorsunuz ama, yanıldığınızı da itirafa yanaştığınız yok; ne diye böyle direniyorsunuz bilmem. Şimdi bu kadar kesin olarak anımsıyorsunuz bunu, ama bahse girerim, onunla konuşun, her şeyi unutacaksınız. Söylediklerinize neden şimdi kesinlikle karşı çıkmadığımdan ötürü paylayacaksınız beni. Hele bir kitap üzerinde konuşsun yok mu? Güzel olan bir şey, hemen hayranlığın uyandırır...»

[GÜNAH, ISTIRAP, UMUT ve DOĞRU YOL ÜSTÜNE ÖZDEYİŞLER*][2]

1 Doğru yol bir ip üzerinden geçer; yükseğe değil de, hemen yer üzerine gerilmiştir ip. Sanki üzerinde yürünmek değil, insanı tökezletmek içindir.

2 İnsanların tüm kusurları sabırsızlık, uğraşılarında yönteme vaktinden önce sırt çeviriş, sözde bir sorunu sözde bir çit içine almak isteyiştir.

3 İnsanların iki ana günahı var: Sabırsızlık ve savsaklık; bütün öbür günahlar bunlardan kaynaklanıyor. Sabırsızlıklarından ötürü cennetten kovuldular, savsaklıklarından ötürü cennete dönemiyorlar. Ama belki bir tek ana günah var ortada: Sabırsızlık. Sabırsızlıklarından ötürü cennetten kovuldular, sabırsızlıklarından ötürü cennete dönemiyorlar.

4 Öbür dünyaya göçenlerden pek çoğunun gölgesi, ölüm ırmağı'nın sularını aralıksız yalayıp durur; çünkü bizim buradan akıp gider ırmak ve bizim denizlerin tuzlu lezzetini taşır. Derken ırmak başkaldırır tiksintiyle, dönüp gerisin geri akmaya koyulur, ölüleri sularında sürükleyip getirir ve yeniden yaşamın içine bırakır. Ama ölüler mutludur; şükran türküleri söyler, gazaba gelmiş ırmağı okşayıp severler.

5 Bir noktadan sonra geriye dönüş diye bir şey kalmaz. Bu noktaya ulaşılması gerekiyor.

---

* Bu özdeyişler, Kafka tarafından temiz bir el yazısı ve mürekkeple ayrı ayrı küçük kâğıtlara yazılmış, numaraları da yine Kafka'nın kendisi tarafından konmuştur. (M.B.)

6 Insanlık evriminin kesin sonuca ulaşacağı an, bir sürekliliği içerir. Dolayısıyla, geçmişte kalan şeylerin hiçbir değer taşımadığını açıklayan devrimci-düşünsel akımlar haklıdır; çünkü henüz olup bitmiş bir şey yoktur.

7 Kötü'nün elinde bulunup insanı baştan çıkaran en etkili silâhlardan biri savaşa çağrıdır.

8 Kadınlarla yapılıp yatakta sonlanan bir savaş gibidir adeta.

9 A'nın burnu pek havadadır, İyi'nin yolunda hayli ilerlediğini sanır; bu sanısının nedeni, kendine besbellli çekiciliğini hep koruyan bir nesne gözüyle bakması, kendini sayısı giderek artan ayartılar karşısında hissetmesi, ayartıların da şimdiye dek hiç bilmediği yönlerden geldiğini düşünmesidir.

10 Ama gerçek neden, ruhuna büyük bir iblisin girmiş olması, büyük iblise hizmet için de durmadan küçük iblislerin seğirtip gelmesidir.

11/12 Bir elmanın algılanışındaki çeşitlilik: Masanın üzerinde duran elmayı zar zor seçebilmek için boynunu uzatan küçük oğlanın görüşü, bir de elmayı alıp rahatçacık yanıbaşındaki dostuna uzatan evin beyinin görüşü.

13 Bilgeliğin başladığının ilk belirtisi, ölme isteğidir. Bu yaşam katlanılmaz, bir başkası erişilmez görünür. Ölmek istendiği için utanılmaz artık; nefretle bakılan bir eski hücreden alınıp nefretle bakılacak bir yeni hücreye konulmak için yalvarılıp yakarılır. Hani bir inanç kalıntısı da rol oynar bunda: Sözde bir hücreden ötekisine taşınılırken, Tanrı bakarsın tutukevinin koridorunda insanın karşısına çıkacak ve onu şöyle bir süzdükten sonra diyecektir ki: «Hiçbir yere kapamayın artık; o, bana gelecek!»

14 Bir yerde yürüsen ve ilerlemek için iyi niyet sahibi olma-

na karşın adımların geri geri gitse, o zaman seni umutsuzluğa sürükleyecek bir neden olabilirdi bu. Ama sarp, senin de aşağıdan gördüğün gibi sarp bir yamacı tırmandığını düşünürsen, adımlarının geri geri gitmesi, salt arazinin durumundan kaynaklanabilir. Bu yüzden, umutsuzluğa kapılman doğru sayılmaz.

15 Sonbaharda bir yol gibi: Süpürüp temizliyorsun, yeniden kurumuş yapraklar örtüyor üzerini.

16 Kafesin biri, bir kuş aramaya çıktı.

17 Buraya gelmemiştim hiç: Burada bir başka türlü soluyor insan; güneşin yanıbaşında bir yıldız, güneşten daha göz kamaştırıcı ışıldıyor.

18 Sonradan üzerine tırmanıp çıkılmak istenmeseydi, Babil Kulesi'nin* yapımına belki ses çıkarılmayabilirdi.

19★Kötü'nün dediklerine kanıp ondan gizli sırların olabileceğine inanma sakın!

20 Leopartlar tapınaktan içeri dalıp, Tanrılara sunulmak üzere testilerde bekleyen içiti içiyor ve olay sık sık yineleniyor; sonunda âyinin bir parçasına dönüşüyor.

21 Elin taşı kavradığı gibi sımsıkı. Ama el, daha bir uzağa fırlatabilmek için sımsıkı kavrar taşı. Ancak, o kadar uzağa da götürür yol.

22 Sen ödevsin, uzakta yakında bir öğrenci yok.

23 Gerçek düşmandan sınırsız bir cesaret dolar içine.

---

* Tevrat'ın **Yaradılış** (Tekvin) bölümünde anlatıldığına göre, çok eskiden henüz birlik ve beraberlik içinde yaşayan insanlar, ucu gökyüzüne erişecek bir kule yapmaya karar verir, ama Tanrı onların gurur ve kibir taşan tasarılarının gerçekleşmesini önler. (Ç.N.)

24 Üzerinde dikildiğin yerin, iki ayağın kaplayabileceğinden daha geniş olamayacağını bilmenin mutluluğu.

25 Yaşamın kollarına kendini atmadıktan sonra yaşamdan nasıl zevk alınabilir?

26★ Gizlenecek yer sayısız, ancak kurtuluş tektir; ama kurtuluş olanağı gizlenecek yer kadar çoktur.

★ Bir hedef var, ama hedefe götürecek bir yol bulunmuyor; bizim yol dediğimiz, duraksamadan başka şey değil.

27 Olumsuz davranışlarda bulunma yükümlülüğü sonradan yüklendi omzumuza; olumlu davranışlarda bulunmakla daha başta yükümlü kılındık.

28 Bir kez Kötü'ye kapılar açılmaya görsün, kendisine inanılmasını gereksinmez artık.

29 Kötü'ye kapılarını açarken kafandaki niyet ve düşünceler senin değil, Kötü'nün niyet ve düşünceleridir.

★ Hayvan kırbacı çekip alıyor efendisinin elinden ve kendisi efendi olmak için kendi kendisini kırbaçlamaya koyuluyor; bilmiyor ki bu, efendisinin kırbacına atılmış yeni düğümün yol açtığı bir hayalden başka şey değildir.

30 İyi, bir bakıma iç karartıcıdır.

31 Nefsim üzerinde egemenlik kurmak için uğraşmıyorum. Nefse egemenlik, manevi varlığımdan saçılan sonsuz sayıda ışınların rasgele bir yerinde etkili olmayı dilemektir. Ama çevremde böylesi çemberler çizmem mi gerekiyor, en iyisi bunu bir eylemde bulunmayıp devcileyin bütün'ü hayretle seyrederek yapar ve seyrin e contrario* sağlayacağı güçlenmeden yararlanırım, o kadar.

* Bütünle karşıtlık içinde. (Ç.N.)

32 Kargalar, bir tek karganın göğü yokedebileceğini ileri sürer. Ona kuşku yok; ama göğün kulağı duymaz böyle bir savı, çünkü gök kargaların yokluğu demektir.

33★Din fedaileri bedeni küçümsemez, çarmıha gererek yüceltir onu. Bu konuda düşmanlarıyla aynı görüştedir.

34 Bitkinliği, arenadaki boğuşmadan sonra bir gladyatörün bitkinliğine benziyor; gördüğü iş, bir memur odasındaki bir duvar parçasının beyaza boyanmasıydı.

35 Sahip olma diye bir şey yoktur; ancak bir varoluş, son nefesini vermeyi, havasızlıktan boğulup gitmeyi özleyen bir varoluş bulunuyor.

36 Eskiden soruma niçin yanıt alamadığımı bilemiyordum. Bugün soru sorabileceğime eskiden nasıl inandığımı aklım almıyor. Ama inandığım da yoktu hiç; yalnızca soruyordum.

37 Belki **sahip olabilirsin, ama varolamazsın** savına verdiği yanıt, titreme ve yürek çarpıntısıydı yalnız.

38 Biri sonsuzluk yolunda ne kolay ilerlediğine şaştı; çünkü bayır aşağı dolu dizgin iniyordu.

39a Kötü'ye olan borçta taksit taksit ödeme yoktur; oysa hep böyle yapılmaya çalışılır.

Gençliğinde kazandığı savaşlara, kurduğu seçkin orduya, içinde hissedip dünyayı değiştirmeyi amaçlayan güçlere karşın, Büyük İskender'in Çanakkale önünde kalıp boğazın asla karşı kıyısına geçemeyeceği ve bunu korkudan ya da irade güçsüzlüğünden değil, yerçekiminden başaramayacağı düşünülebilirdi.

39b Yol sonsuzdur, ne kısaltılacak, ne uzatılacak yanı vardır; ama yine de herkes kendi çocuksu karışını tutar üzerine, o-

nu kısaltmaya bakar. «Elbet adı geçen bir karışlık yolu da yürümen istenecektir, bu bakımdan unutan olmayacaktır seni.»

40 Ancak zaman kavramımızdır ki, Kıyamet Günü'ne* bu ismi vermeye zorlar bizi; oysa gerçekte bir divanı harp sözkonusudur.

41 Dünyadaki uyumsuzluğun sayısal bir uyumsuzluğa benzemesi, insanın içini rahatlatıcı bir durumdur.

42 Tiksinti ve kin dolu başı önüne eğmek.

43 Henüz köpekler avluda oynaşıyor; ama av şimdi ormanlar içinde istediği kadar dolu dizgin kaçıyor olsun, yine ellerinden kurtulamaz.

44 Bu dünya için koşumları takınman gülünç doğrusu.

45 Ne kadar çok at koşarsan arabaya, iş o kadar çabuklaşır. Hani tüm yapının temelden sökülüp alınması değil, zaten bunun üstesinden gelinemez; anlatılmak istenen, koşumların parçalanması, dolayısıyla özgür ve şen bir yolculuk olanağının ele geçirilmesidir.

46 **Sein** sözcüğü Almanca'da iki anlama gelir: Varolmak ve onun olmak.

47 Kral ve kralın habercileri olmak gibi iki şıktan birini seçmeleri istenmişti. Çocuklar gibi hepsi haberci olmayı diledi. Bu yüzden de, ortalık haberciden geçilmiyor şimdi; sağa sola koşturuyor, yeryüzünde kral kalmadığından anlamını yitirmiş haberleri birbirlerine sesleniyorlar. Bu acınacak yaşamlarına

---

* Almanca karşılığı olan **Das Jüngste Gericht** sözcük sözcük çevrildiğinde **En Yakın Mahkeme** anlamına gelir. Hz. İsa zamanındaki ilk Hıristiyanlar, bunu kendileri yaşarken göreceklerine inanırlardı. (Ç.N.)

bir son verebilseler, sevinecekler hani; ama görevde kalacaklarına bir kez ant içmişler, bunu göze alamıyorlar.

48 İlerleme denen şeye inanç, henüz bir ilerlemenin gerçekleşmediğine inanmaktır. Bunun tersi, inanç sayılmaz.

49 A. bir virtüözdür, Tanrı da onun tanığı.

50★İnsan, içinde yokedilmez bir nesnenin varlığından sürekli emin olmadan yaşayamaz; ancak, gerek sözkonusu nesne, gerek böyle bir güven kendisinden saklı kalabilir. Bu saklı kalışın dışavurum olanaklarından biri de, kişisel bir Tanrı'ya inanmaktır.

51★Yılanın aracılığı gerekmişti: Kötü, insanı ayartabilir, ama insan olamaz.

52 Dünyayla arandaki savaşta dünyayı desteklemeye bak.

53 Kimseyi aldatmamalı; dünyayı da aldatıp bir zafer olanağından yoksun bırakmamalı.

54 Hepsi manevî bir dünya vardır. Bizim maddî dünya dediğimiz, manevî dünyadaki kötüdür; kötü dediğimiz de, başı sonu olmayan gelişim sürecimizdeki bir anın zorunluğudur ancak.

★ Alabildiğine güçlü bir ışık dünyayı darmadağın edebilir; zayıf gözlerin önünde katılaşır dünya, daha zayıfların önünde ellerini yumruk yapar, daha da zayıfların önünde mahcup bir tavır takınır ve kendisine bakmaya yelteneni vurup devirir.

55 Her şey bir aldatmacadır: En az aldatmaya bakmak, normal ölçüler içinde kalmak, işi en aşırı düzeye vardırmak. Birinci şıkta, elde edilmesinde kolaya kaçıldığı için İyi ve karşısına düpedüz olumsuz savaş koşulları çıkarıldığı için Kötü aldatılır. Ikinci şıkta, dünyevî'de bile ele geçirilmeye çalışılma-

dığı için İyi'dir aldatılan. Üçüncüsünde ise, kendisinden elden geldiği kadar uzağa kaçıldığı için İyi, en aşırılığa vardırılarak güçsüz kılınacağı umulduğu için de Kötü aldatılır. Yani ikinci şıkkın yeğ tutulması gerekir; çünkü burada hep İyi aldatılıp Kötü aldatılmaya çalışılmaz, hiç değilse öyle gözükür.

56 Yaradılışımız gereği esirgenmeseydik, ellerinden yakamızı kurtaramayacağımız sorular karşısında bulurduk kendimizi.

57 Maddî dünya dışındaki nesneler için dilden ancak ima yollu yararlanılabilir; yaklaşık da olsa dil kıyas amacıyla asla kullanılamaz, çünkü maddî dünyaya uygunluk içinde yalnız mülkiyetten ve mülkiyet ilişkilerinden söz eder.

58★ Mümkün mertebe az fırsat ele geçince değil, ancak mümkün mertebe az yalan söylenince, mümkün mertebe az yalan söylenmiş olur.

59★Bir merdivenin üzerine basılmaktan iyice çukurlaşmamış basamağı, basamağın kendi açısından kuru ve yavan çatılmış bir tahta parçasıdır yalnız.

60 Dünyadan el çeken, bütün insanları sevmeden yapamaz; çünkü onların dünyasından da el çekmektedir; dolayısıyla, gerçek insan varlığının içyüzünü sezmeye başlar; bu varlık da sevilmez ne yapılır. Ancak, bu sevmenin bir önkoşulu vardır: Sevilenin dengi olmak.

61★Dünyada hemcinsini seven, dünyada kendisini seven biri gibidir; tıpkı kendisini seven biri gibi haksız bir davranışta bulunur. İnsan hemcinsini sevebilir mi? bu da sorulabilir kuşkusuz.

62 Manevî dünyadan başka bir şeyin bulunmadığı gerçeği, umudumuzu elimizden alıp onun yerine bize bir kesinlik bağışlamaktadır.

63 Sanatımız, Gerçek'le gözümüzün kamaşmasıdır; geri geri kaçan maskara suratlara vurmuş ışıktır Gerçek, ondan başkası Gerçek diye nitelenemez.

64/65 Cennetten kovulma, ana parçası bakımından ebedidir. Yani kovulma kesin, yeryüzünde yaşama kaçınılmazdır; ama olayın ebediliği (ya da zaman açısından yinelenişi) yalnız bizim sürekli cennette kalabileceğimizi değil, yeryüzünde ister bunun farkında olalım, ister olmayalım, şimdi de sürekli cennette bulunduğumuzu gösterir.

66 O, yeryüzünün özgür ve güvenlik içinde bir vatandaşıdır; çünkü yeterince uzun bir zincire vurulmuştur; zincir öylesine uzundur ki, bütün dünyevî mekânların kapısını açık tutar ona; ama beri yandan uzunluğu, hiçbir şeyin kendisini yeryüzü sınırlarından çekip öteye almasına izin vermeyecek kadardır. Ne var ki, gökyüzünün de özgür ve güvenlik içinde bir vatandaşıdır; çünkü gene uzunluk bakımından ötekinin benzeri bir zincire vurulmuştur. Yeryüzüne inmeye kalktı mı gökyüzünün tasması, gökyüzüne çıkmaya kalktı mı yeryüzünün tasması ensesinden tutup geriye çeker. Öyleyken tüm olanaklar elindedir hep ve bunu hisseder; hatta bütün bu durumu, ilk zincire vuruluşundaki bir hataya bağlamaktan kaçınır.

67 Üstelik yasak bir alanda egzersiz yapan acemi bir paten kayıcısı gibi, gerçekler ardında koşuyor.

68 Bir ev tanrısına inanmaktan daha eğlenceli ne gösterilebilir.

69 Kuramsal bakımdan tam bir mutluluk olanağı vardır: İçte bir yokedilmez'in varlığına inanmak, ama ona ulaşacağım diye çaba harcamamak.

70/71 Yokedilmez bir tek şeydir; her insan tek başına bu yokedilmezdir; beri yandan, bütün insanlarda ortak özelliktir yokedilmez; dolayısıyla, insanları birbirine bağlayan eşsiz bir bağ bulunmaktadır.

72★Aynı insanda öyle bilgiler vardır ki, birbirinden düpedüz değişikliğine karşın aynı nesneyi konu alır; dolayısıyla, buradan, insanın ister istemez pek çok özneyi de kendisinde ba-

rındırdığı sonucunu çıkarmak gerekiyor.

73 Kendi sofrasından dökülen artıkları yiyip kısa süre için herkesten tok bulunmakta, ama sofradan yemek yemesini de unutmaktadır; beri yandan, artıklar da tükenmektedir böylece.

74 Cennette yok edilen şey yokedilebilir idiyse, kesin bir önem taşımıyor demekti; ama yokedilemez idiyse, o zaman yanlış bir inanç içinde yaşıyoruz demektir.

75★İnsanlığı kendine mihenk taşı yap; şüphe edeni şüpheye, inanan'ı inanca götürür bu taş.

76 «Demirleyeceğim yer burası değil» duygusu ve bu duyguyla birlikte hemen kabarıp coşan ve insanı taşıyan dalgaların çevrede hissedilişi.

★Ansızın değişim. Usulcacık sorunun çevresinde dolanıyor cevap, tetikte, ürkek, umutlu; arayan bakışlarını sorunun yanına varılmaz çehresinde karamsar gezdiriyor; en saçma (yani cevaptan alabildiğine uzaklaşan) yollarda soruyu izlemeye çalışıyor.

77 İnsanlarla düşüp kalkmak, insanı ayartıp kendini gözlemlemeye götürür.

78 Us, ancak bir destek olmaktan çıkınca özgürlüğe kavuşur.

79 Şehevî sevgi, insanı yanıltıp ilâhi sevgiden uzak tutuyor; hani tek başına becereceği bir şey değil bu; ama ilâhi sevgi öğesini bilmeyerek içinde taşıdığından, üstesinden gelebiliyor bunun.

80 Doğru bölünmez, bu yüzden kendini bilip tanıyamaz; Doğru'yu tanımak isteyenin Yalan olması gerekir.

81 Hiç kimse sonunda kendisine zararı dokunacak bir şeyi isteyemez. Yine de durum kimi insanda böyleymiş gibi görünüyorsa – belki herkeste var bu görünüm – nedeni, o insanın içindeki iki ayrı kişiden birinin bir istekte bulunması ve söz-

konusu isteğin o kişiye yararı dokunmasına karşın, istek konusunda karara varılırken yarı buçuk düşüncesine başvurulan ötekisine zarar vermesidir. İnsan ancak karar sırasında değil, daha işin başında içindeki ikinci kişinin tarafını tuttu mu, ilk kişi ve onunla beraber sözkonusu istek silinip giderdi ortadan.

82 Niçin İlk Günah'tan* ötürü yakınıp dururuz? İlk Günah yüzünden değil, yaşam ağacından ötürü, bu ağacın meyvesinden yemeyelim diye cennetten kovulduk.

83 Yalnız bilme ağacının** meyvesinden yediğimiz için değil, aynı zamanda yaşam ağacının meyvesinden henüz yemediğimiz için günahkâr duruma düştük. Günahkârlığımız, içinde bulunduğumuz durumdan kaynaklanıyor, İlk Günah'tan değil.

84 Cennette yaşamak için yaradılmıştık, cennet hizmetimize verilmişti. Sonra yazgımız değiştirildi; cennetin yazgısında da değişikliğe gidildi mi, orası belli değil.

85 Kötü, belli geçiş durumlarında insan bilincinin saçtığı ışındır. Aslında gerçek olmayıp görünürde varolan maddi dünya değil, ondaki Kötü'dür; ne var ki, bu Kötü, gözlerimiz için maddi dünyayı oluşturur.

86 İlk günah'tan bu yana İyi ve Kötü'yü ayırt etme yeteneğimiz birbirimizinkine denk durumdadır; yine de önemli üstünlüğümüzü özellikle burada ararız hep. Ama ancak İyi ve Kötü'nün ötesinde insanlar arasında gerçek farklılık başlar. Bunun karşıtı görünüm, şu nedenden kaynaklanıyor: Kimse tek başına bilmekle yetinemez, aynı zamanda bilgisine uygun davranmak zorundadır. Gelgelelim, bunun için gereken

---

* Hıristiyan öğretisine göre, Adem ile Havva'nın, Tanrı tarafından yemeleri yasaklanmış ağacın meyvesinden yiyerek işledikleri günah. (Ç.N.)

**Meyvelerinden yemeleri Adem ile Havva'ya yasaklanan, ama Tevrat'taki anlatıma göre yılanın ayartısına kapılarak önce Havva'nın, sonra Adem'in meyvelerinden yiyerek cennetten kovuldukları ağaç. (Ç.N.)

güç, yaradılıştan ona verilmiş değildir; dolayısıyla, kendisini yoketmek zorundadır, sözkonusu gücü ele geçiremeyeceği tehlikesine karşın kendini uzak tutamaz bundan, bu son girişimden başka yapacağı şey de kalmamıştır. (Bilme ağacının meyvesinden yeme yasağının çiğnenmesine karşı ölümle tehditte saklı yatan anlam işte budur; belki eceliyle ölümün başlangıçtaki anlamı da bundan başkası değildi.) Ne var ki, kendini yoketme girişiminden de insanoğlu korkmakta, böyle bir şeye kalkışmaktansa, İyi ve Kötü'yü ayırt etme yeteneğinden başlangıçtaki gibi yoksun kalmayı yeğlemektedir. (**İlk Günah** deyimi de, ilgili korkuya dayanıyor); ama olmuş bir şey olmamış duruma getirilemez, yalnız bir belirsizlik içerisine itilebilir. Bu amaç için birtakım nedenler uydurulup öne sürülür. Tüm dünya böylesi nedenlerle doludur, hatta gözle görülen bütün bu dünya, belki bir an için dinlenmek isteyen insanın başvurduğu nedenden başka bir şey değildir. Bilme olgusunu bozma, bilmeyi amaca dönüştürme yolunda bir girişim.

87 Giyotin gibi bir inanç; o kadar ağır, o kadar hafif.

88 Örneğin sınıfın duvarında asılı İskender Savaşı tablosu* gibi karşımızda duruyor ölüm. Yapılması gereken, daha bu yaşamda eylemlerimizle tabloyu karanlığa gömmek, hatta ortadan silip atmaktır.

89 İnsan özgür irade sahibidir, hem de üç bakımdan. Birincisi: Bu yaşamı istediği zaman özgürdü; kuşkusuz bu isteğini geri alamaz artık, çünkü onu duyduğu zamanki insan olmaktan çıkmıştır; aynı insan olduğunu gösteren tek şey, bir zamanki isteğini yaşayarak gerçekleştirmekte oluşudur.

İkincisi: Bu yaşamdaki yürüyüş biçimini ve izleyeceği yolu seçebilme bakımından özgürdür.

Üçüncüsü: Günün birinde yine varolacak kişi kimliğiyle her

* Eritrealı Philoxenos tarafından yapılıp, Büyük İskender'in Pers kralı Dara'ya karşı kazandığı zaferi anlatan tablo. (Ç.N.)

ne pahasına olursa olsun bu yaşamı yaşamak, böylece kendisini kendi kendine kavuşturmak istemesi bakımından özgürdür; kendisini kendi kendine kavuşturması, bir seçme sonucu belirlenecek olmasına karşın yaşamın hiçbir noktasına dokunmadan geçemeyecek kadar labirent biçiminde bir yoldan gerçekleşecektir.

İşte bu üç bakımdan özgürdür irade. Ama üçü de aynı zamanda var olduğundan, hepsi birdir bunların; doğrusu öylesine birdir ki, ne özgür, ne özgür olmayan bir iradeye yer vardır.

90★İki olanak: Kendini sonsuz küçültmek ya da sonsuz küçük olmak. İkincisi mükemmellik, yani eylemsizliktir; birincisi başlangıç, yani eylemdir.

91★Sözcüklerin yol açtığı bir yanılgıdan kurtuluş: Eylem yoluyla yokedilebilecek şeyin, daha önce elde sımsıkı tutulmuş olması gerekir: Ufalanıp dökülen şey ufalanıp dökülür, ama yokedilemez.

92 Puta ilk tapınmanın nedeni, kuşkusuz nesnelere karşı duyulan korku, dolayısıyla nesnelerin gerekliliğinden korku, dolayısıyla nesnelere karşi sorumluluktan korkuydu. Öylesine muazzam bir sorumluluktu ki, onu insan dışında bir tek varlığın omzuna yüklemek göze alınamadı; çünkü insan dışında bir tek varlığın aracılığı bile insanın sorumluluğunda yeterince hafiflik sağlamayacak, yalnız tek bir varlıkla ilişkisi, gereğinden fazla sorumluluğu insanın bir yük gibi sırtında taşımasına yol açacaktı. Dolayısıyla, her nesne kendinden sorumlu kılındı, hatta daha da ileri gidilerek nesneler insanlardan az çok sorumlu tutuldu.

93★Son kez psikoloji!

94 Yaşamanın başlangıcında iki ödev: Çevreyi gittikçe daraltmak ve kendini bu çevre dışında bir yerde saklı tutup tutmadığını aralıksız denetlemek.

95★Kötü, elde bazen bir araç gibidir; Kötü olduğu bilinsin ya da bilinmesin, istenildiği an kaldırılıp bir kenara konulmasına ses çıkarmaz.

96 Bu yaşamdaki hazlar, yaşamın kendi hazları değil, bizim daha yüce bir yaşam aşamasına yükselmekten duyduğumuz korkudur; bu yaşamdaki eza ve cefalar, yaşamın kendi eza ve cefaları değil, sözkonusu korkudan ötürü bizim kendi kendimize reva gördüğümüz eza ve cefalardır.

97 Yalnız burada ıstırap ıstıraptır. Hani bu demek değildir ki, burada ıstırap çekenler bir başka yerde çektikleri ıstıraptan ötürü yüceltilecektir; bunun anlamı, bu dünyada ıstırap denen şeyin bir başka dünyada değişmeyip yalnız karşıtından bağımsız kılınacağı ve mutluluğa dönüşeceğidir.

98 Evrenin sonsuz genişlik ve zenginlikte tasarlanması, zahmetli bir yaratışla özgür bir içebakışın alabildiğine aşırılığa vardırılmış alaşımının sonucudur.

99 Ebedî yaşamın bir vakit sürdürüldüğüne ilişkin olup zamana bağımlılığımızı haklı gösteren en güçsüz inanış bile, günahkârlık içinde yaşadığımıza ilişkin şimdiki en amansız inançtan ne kadar daha iç karartıcıdır. Ancak, saflığı içinde ikincisini tümüyle içeren birinci inanışa katlanma gücüdür ki, inancın ölçüsünü oluşturur. Bazıları ilk büyük Aldatış'ın dışında her durumda kendileri için küçük çapta özel bir aldatışın düzenlendiği, örneğin sahnede bir sevi oyunu canlandırılıyorsa, oyuncu kadının, oyundaki sevgilisine yapmacık gülümsemesinin yanı sıra, üst galerideki belli bir seyirciye gayet sinsi gülümsediği kanısındadır.

100 Şeytansal'ı konu alan bir bilim olabilir, ama şeytansal inancı, hayır; çünkü ortada görünenden çok şeytansal yoktur.

101 Günah her vakit açıktan açığa gelir ve duyularla algılanabilir hemen. Kökleri üzerinde yürür, tanınmak için yerden sökülüp çıkarılması gerekmez.

102 Çevremizdeki acıları bizim de çekmemiz gerekmektedir. Hepimizin ortak bir vücudu yoktur, ama ortak bir büyümesi vardır; bu ise, şu ya da bu biçimde acılar içinden çekip götürür bizi. Nasıl ki çocuk belli bir gelişim sonucu yaşamın tüm evrelerinden geçer (her evre de, istek ve korku bakımından bir önceki için erişilmez görünür aslında), yaşlanır ve sonunda ölürse, biz de bunun gibi (insanlıkla aramızdaki bağ, kendimizle aramızdaki bağdan güçsüz değildir) yaşadığımız dünyanın tüm acılarından geçerek gelişiriz. Bu konuda adalete yer yoktur, acılardan ürkmeye ya da acıları üstünlük diye yorumlamaya yer yoktur.

103 Dünyanın acılarından geride tutabilirsin kendini, bu özgürlük sana verilmiştir ve senin doğan'a aykırı yanı yoktur; ama kaçınabileceğin tek acı varsa, o da işte belki kendini bu geride tutuştur.

105 Bu dünyanın ayartmada yararlandığı araç ve salt bir geçiş dönemi oluşturduğuna ilişkin güvence aynı şeydir. Böyle olması da gerekiyor, çünkü dünya ancak böyle bir yoldan yaratabilir bizi ve bu da gerçeğe uygun düşer. Ama işin berbat yanı, ayartı başarıya ulaşınca güvenceyi unutmamız, dolayısıyla İyi'nin bizi kandırıp Kötü'nün kucağına itmesi, kadının bakışıyla bizi cezbederek yatağına çekip almasıdır.

106 Umutsuzluk içinde kıvranan yalnız kimse de içinde olmak üzere, alçakgönüllülük, insanla hemcinsi arasında en güçlü ilişkiyi sağlar, hem de o saat; yeter ki katıksız bir nitelik taşısın ve süreklilik göstersin. Böyle bir şeyi başarabilmesi de gerçek tapınma dili, beri yandan tapınmanın kendisi olması ve alabildiğine sıkı bir bağ oluşturmasıdır. Tapınmayla ilişki, insanın kendi kendisiyle ilişkisi, çabayla ilişkisi, insanın hemcinsiyle ilişkisidir; tapınmadan çaba gösterme gücü sağlanır.

★Zaten aldatmacadan başka ne görebilirsin çevrende. Aldatmaca bir kez yokedilsin, hiçbir bakışına artık izin veril-

mez, yoksa bir tuz sütununa dönüşürsün.

107 Herkes A'ya karşı pek nazik; nasıl ki şahane bir bilardo masası iyi oyunculardan bile titizlikle saklanır, derken o büyük oyuncu çıkagelir, masayı enine boyuna inceler, gözden geçirir, oyunda vaktinden önce işlenecek bir hataya göz yummaz, ama birden kendisi oynamaya başlar, alabildiğine küstahlığa saparak yapmadığını koymaz, işte böyle birine davranılır gibi tıpkı.

108 «Ama sonra hiçbir şey olmamış gibi işine döndü.» Belki hiçbirinde geçmezken bir sürü eski anlatıdan aşinası bulunduğumuz sözlerdir bunlar.

109 «Yeteri kadar inançtan yoksunluğumuz söylenemez. Salt yaşıyor olmamız, inanç değeri bakımından asla tüketilecek gibi değildir.» Neresindeymiş bunun inanç değeri? Yaşamamak elde değil ki! – «İşte inancın insanı çıldırtacak kadar zengin gücü, bu **elde değil ki**'de saklı yatar, bu olumsuzlamada açığa vurur kendini.»

★Evden çıkıp gitmen gereksiz. Masa başında otur. Kulak kabart, kulak kabartmasan da olur, bekle yalnız. Hatta onu da yapmayıp hiç ses etme, yalnızlık içinde kal. Maskesini düşüresin diye dünya kendini sunacaktır sana; çünkü başka türlüsü elinden gelmeyecek, cezbeye kapılmış bir halde önünde kıvranıp duracaktır.

SEKİZ OKTAV DEFTERİ[3]

BİRİNCİ OKTAV DEFTERİ [4]

Her insan kendi içinde bir oda taşır. Hatta kulakla saptanabilir bu. Diyelim gece vaktidir de, dört bir yana sessizlik yürümüştür ve biri hızlı hızlı geçmektedir ilerden; kulak kabartıldı mı, örneğin duvara iyice tutturulmamış bir aynanın takırdadığı işitilecektir.

★

İçeri çekik göğsü, ileri fırlamış omuzları, sarkık kolları, pek yerinden kalkmayan bacakları, belli bir noktaya çivilenmiş gözleriyle oracıkta dikiliyor. Bir ateşçi. Kömürleri küreleyip küreleyip ocağın alev püsküren ağzından içeri savuruyor. Derken fabrikanın yirmi kadar avlusunu kimselere görünmeden sessiz sedasız geride bırakmış bir çocuk yaklaşıyor, önlüğünden tutup çekiştiriyor adamı. «Baba, baba!» diyor. «Çorbanı getirdim.»

★

Burası, aşağıdaki kışsı topraktan daha mı sıcak? Dört bir yanda bir beyazlık içinden yükseliyor her şey, benim kovanı tek kara nesne. Önceleri yukarılardaydım, şimdi aşağılarda. Dağlara doğru başımı kaldırıp baktıkça, boynum burkuluyor sanki. Dondan bir örtü; artık ortalarda görünmeyen kayakçıların açtığı yollarla üzeri çizilmiş yer yer. Ayaklarımın birkaç santim bile içerisine gömülemediği kalın kar tabakasının üzerinde küçük Arktik köpeklerinin izlerini izleyip gidiyo-

rum. Biniciliğim anlamını yitirdi, attan indim ve kovamı omzumda taşıyorum[5].

★

S.W.[6]

Beethoven kitabı için candan teşekkürler. Schopenhauer'i bugün başlıyorum okumaya. Ne büyük bir çabanın ürünü bu kitap! O pek zarif eliniz, gerçeği tüm çıplaklığıyla kavrayan alabildiğine keskin bakışınız, varlığınızın temelinde yatan o dizginlenmiş güçlü sanatçı tutkunuz ve akla sığmayacak kadar engin bilginizle bu tür daha başka anıtlar dikseniz, anlatılmaz sevinçlere boğardınız beni.

★

Yaşlı, şişman, kalp bölgemde hafif bir sancı, öğle yemeğinin ardından divanda uzanmış yatıyor, bir ayağım döşemenin üzerinde, tarihi bir kitap okuyordum. Hizmetçim gelerek, iki parmağı öne doğru sivriltilmiş dudaklarında, birinin beni görmek istediğini haber verdi.

Tam ikindi kahvemi içecekken bir ziyaretçinin çıkagelmesine kızarak: «Kimmiş peki?» diye sordum.

«Bir Çinli», diye cevapladı hizmetçim. Tam bir kahkaha koyverecekti ki, kapının arkasındaki adamın işitmesinden çekinerek güç bela tuttu kendini.

«Bir Çinli mi? Beni görmek istiyor ha? Bari bir Çinli giysisi de var mı üzerinde?»

Hizmetçim, hâlâ içinden gelen gülme dürtüsüyle savaşarak başıyla onayladı.

«Sen hele bir adımı söyle de sor bakalım, gerçekten ben miyim aradığı. Daha bitişik evdekiler beni tanımazken, nerde Çin'den tanıyan çıkacak?»

Hizmetçim, usulcacık yanıma yaklaştı: «Elinde yalnızca bir kartvizit var», diye fısıldadı, «tarafınızdan kabul edilmesini rica ediyor üzerindeki yazıda. Almanca bildiği yok, ne idiği belirsiz bir dil konuşuyor. Kartvizitini alayım dedim, çekindim sonra.»

«Çağır gelsin peki!» dedim, kalp rahatsızlığımın sık sık yol açtığı sinirlilik haliyle okuduğum kitabı fırlatıp attım yere, hizmetçimin salaklığına veriştirdim. Doğrulup kalktım ardından ve beni ziyarete gelenleri alçak tavanlı odada hiç kuşkusuz ürkütecek devcileyin vücudumla gerindiğim gibi kapıya yöneldim. Gerçekten de beni görmesiyle, Çinli'nin sessiz sedasız dönüp yolu tutmaya kalkması bir oldu. Ama ben hemen kapıdan koridora elimi uzattığım gibi, ipek kuşağından yakaladım kendisini, kollayıp gözeterek odadan içeri çekip aldım. Anlaşılan bir bilgin kişi, ufak tefek bir adam; çelimsiz bir vücudu, fırça gibi seyrek sakalı var; bağa gözlük takmış; gülcryüzlü bir kimse. Başını eğik tutuyor, yarı yumuk gözleriyle gülümsüyordu.

★

Bir sabah yatağında yatan Avukat Buchephalus, kâhya kadını odasına çağırarak dedi ki: «Kardeşim Buchephalus'un, Trollhätta firmasının aleyhine açtığı büyük davanın görülmesine bugün başlanacak. Davayı ben üzerime almış bulunuyorum; mahkeme en azından birkaç gün süreceği ve duruşmalara gerçek anlamda ara verilmeyeceği için, önümüzdeki günlerde eve hiç uğrayamayacağım. Mahkeme sona erer ermez ya da sona erme umudu belirir belirmez, telefonla ararım sizi. Şimdilik ne daha çok bir şey söyleyebilir, ne de en ufak bir soruyu cevaplandırabilirim; çünkü kuşkusuz sesimi düşünmem, ses gücümü tümüyle korumam gerekiyor. Dolayısıyla, kahvaltıda iki çiğ yumurta, çay ve bal getirmenizi isti-

yorum.» Bunları söyledikten sonra, Avukat Buchephalus, elleri gözlerinin üstünde, usul usul geriye kaykılıp yeniden yastık ve yorganlara gömüldü ve sustu.

Çenesi düşük biri olan, ama efendisinden de ödü kopan kâhya kadın pek şaşırmıştı. Böyle olağanüstü bir direktifi hiç beklemiyordu. Daha akşamleyin efendisi kendisiyle konuşmuş, bu yeni durumla ilgili olarak herhangi bir şey söylememişti. Duruşma tarihi gece saptanmış değildi herhalde. Kaldı ki, mahkeme günlerce aralıksız nasıl sürerdi? Sonra efendisi, davası görülecek tarafların kimliğini kendisine açıklamıştı ki, başka zaman asla yaptığı şey değildi bu. Ayrıca, efendisinin kardeşi olan ve efendisinin çoktandır kendisiyle arası açık bulunan küçük manav Adolf Buchephalus'un öyle pek büyük ne davası olabilirdi? Beri yandan, efendisinin şimdi yorgun halde yatakta yatışının ve sabahın ilk ışıkları kendisini yanıltmıyorsa, çökmüşe benzeyen yüzünü eliyle kapayışının, onu bekleyen tasarlanması güç çabalarla bağdaşır yanı var mıydı? Hem efendisi, her günkü gibi insanı bayağı zinde tutacak biraz şarap ve jambon değil, çayla yumurta istiyordu kahvaltıda, o kadar. Kafasından geçen bu düşüncelerle, kâhya kadın yeniden mutfağa döndü. Mutfakta pek kısa bir süre o çok sevdiği yere, çiçeklerle kanarya kuşunun yanıbaşına geçip avlunun karşı tarafına baktı; tel kafesten oluşan bir çitin gerisinde yarı çıplak iki çocuk birbiriyle boğuşmaktaydı. Derken pencerenin başından ayrılıp bardağa çay koydu, sonra kilerden iki yumurta alıp geldi, hepsini bir tepsinin üzerine yerleştirdi; ama şarap şişesini de efendisinin iyiliğini isteyen bir ayartıcılıkla yanına almayı unutmamıştı. Ardından tepsiyle efendisinin yatak odasına yollandı.

Odada kimseler yoktu. Şaşılacak şey, efendisi kalkıp gitmiş değildi herhalde. Öyle bir dakikanın içinde giyinemezdi nihayet. Gelgelelim, giysilerinden de ortada eser yoktu. Hay Allah, şu efendisinin de neydi derdi? Hole koştu; şapka, pal-

to ve bastonun da yerinde yeller esiyordu. Pencereye seğirtti. Üstüne sağlık, efendisi o anda bahçe kapısında çıkıyordu; şapkası ensesine yıkılmış, paltosunun önü açık, evrak çantası koltuğunda, baston paltonun ceplerinden birine asılmış.

★

Pariste Trocadéro'yu bilir misiniz? Büyüklüğü konusunda salt resimlerine bakarak yaklaşık da olsa bir fikir edinemeyeceğiniz bu binada az sonra önemli bir davanın görülmesine başlanacak. Böyle kocaman bir binanın kara kışta yeteri kadar nasıl ısıtılabileceğini belki merak edeceksiniz. Hayır, ısıtıldığı falan yok. Böyle bir durumda ısıtma işi, ancak sizin yaşadığınız zarif taşra kentinde akla gelir hemen. Trocadéro ısıtılmıyor, ama davanın akışını da engellemiyor bu; alttan üstten, dört bir yandan içeri dolan ayazda başka mahkemelerdekinden hiç de aşağı kalmayan bir tempoyla davalara bakılıyor.

★

Dün bir bayılma nöbeti geçirdim. Kız, komşu evde oturuyor; şimdiye kadar akşam üzerleri belini bükerek alçak kapıdan geçip evin içinde kaybolduğunu gördüm sık sık. Boylu boslu; omuzlarından aşağı dökülen uzun bir giysisi, tüylerle bezenmiş kocaman bir şapkası var. Can çekişen bir hastaya vaktinde yetişememekten korkan bir hekim gibi, giysisini hışırdatarak ansızın odamın kapısından içeri daldı. Kof, ama burnu havada bir sesle: «Anton», dedi, «geldim işte, buradayım!» Sonra gösterdiğim koltuğa bıraktı kendini.

«Yüksekte oturuyorsun, yüksekte oturuyorsun», diye konuştu ahlayıp poflayarak.

Koltuğuma gömülmüş, başımla söylediklerini onayladım.

Gözlerimin önünde basamaklar zıp zıp zıplayarak yukarlara uzandı; odama çıkmak için geride bırakılacak sayısız basamaklar; art arda, yorulmak nedir bilmeyen küçük dalgalar.

«Burası neden soğuk böyle?» diye sordu, eskrimcilerinkine benzeyen uzun konçlu yıpranmış eldivenlerini kollarından sıyırıp masanın üzerine attı; başını eğip gözlerini kırpıştırarak beni süzdü.

Hani bana öyle geldi ki, sanki ben bir serçeydim de merdivende sıçrayıp sekme egzersizleri yapıyordum ve o da benim yumuşak, yumaksı ve gri tüylerimi eliyle dağıtıp duruyordu.

«Bana sevginden kendini yiyip bitirişine gerçekten üzgünüm. Avluda dikilip de gözlerini kaldırıp benim pencereye baktığın zamanlar, gerçekten içim sızlayarak o süzülmüş yüzünü seyrettim sık sık. Diyeceğim, hakkında olumsuz düşünce ve duygular beslediğim yok; kalbimi henüz kazanamadınsa, ilerde onu pekâlâ ele geçirebilirsin.»

★

Doğru izi bir daha ele geçirememek üzere yitirdikleri konusunda insanların içine sürüklenebilecekleri o derin inanç, böyle bir şeyin kendilerinde yol açacağı engin umursamazlık.

★

Bir yanılgı. Yukarıda, uzun koridorda kapısını açıp girdiğim oda benimkisi değildi. «Yanılmışım», dedim ve yine dışarı çıkmak istedim. Ansızın odanın gerçek sahibi ilişti gözüme; bıyıksız ve sakalsız sıska biri; ağzını sımsıkı yummuş, üzerinde yalnızca bir gaz lambası yanan küçük bir masanın başında oturuyordu.

★

Evimizde, bu koskoca kenar mahalle evinde, yıkılmak bilme-

yen ortaçağ harabeleriyle iç içe girmiş bu kışlaması kira evinde bugün, sisli ve buzsu bu kış sabahı aşağıdaki bildiri dağıtıldı.

Bütün Ev Sakinlerine:

Elimde beş çocuk tüfeği var. Dolapta asılı duruyor hepsi, her askıda bir tane. Birincisi benim. Ötekiler, kim gelip isterse onun olacak. Ancak, başvuranların sayısı dördü geçti mi, sonrakiler kendi tüfeklerini yanlarında getirip benim dolapta saklayacak. Çünkü birlik ve beraberlik bozulmamalı, birlik ve beraberlik bozulursa yerimizde sayarız. Şunu da söyleyeyim ki, bendeki tüfeklerin tüfek diye kullanılmaya hiç elverişli yanı yok, mekanizmalarından hayır kalmamış, tıpaları kopmuş, yalnız tetikleri çalışıyor ve basınca çat diye bir ses çıkarıyor. Yani gerektiğinde bu gibi başka tüfekler sağlamak güç değil. Ama doğrusu ilk zamanlar tüfeksiz kimseler de gelse kabulüm. Biz, yani tüfekliler, tehlike anında tüfeksizleri ortamıza alırız. Kızılderililere karşı ilk Amerikalı toprak sahiplerinin başarıyla uyguladıkları savaş yöntemi, nihayet benzeri koşulların egemenliğini sürdürdüğü bizim burada da ne diye sonuç vermesin? Diyeceğim, hiç tüfeksiz de yapılabilir hani; hatta beş tüfek ille gerekli değil. Ama madem elimizde var bir kez, bunları kullanabiliriz. Gelgelelim, benim dışımdaki dört kişi tüfek taşımak istemezse, kendileri bilir. O zaman önder olarak ben bir tüfek taşırım, tamam. Ancak, bir önderimiz bulunmazsa daha iyi. Dolayısıyla, ben de tüfeğimi kırıp atacak ya da bir kenara kaldıracağım.

Bu ilk bildiriydi. Bizim evde bildirileri okuyacak, hele üzerlerinde düşünüp kafa yoracak ne kimsenin vakti var, ne isteği. Tavanarasından yola koyulan bir pislik seli, tüm katların koridorlarındaki yeni pisliklerle beslenip merdivenleri silip süpürerek aşağılara akar ve aşağıda kabarıp taşarak yukarlara çıkmaya uğraşan pislik seliyle savaşıp durur. Çok geçmeden, küçük kâğıt parçalarından oluşan bildiriler de, böyle bir pis-

lik selinde yüzmeye başlamıştı. Ama aradan bir hafta geçti, bir ikinci bildiri daha:
Ev sakinlerine:
Şimdiye kadar gelip bana başvuran çıkmadı. Ekmek peşinde koşmadığım zaman evdeydim sürekli, dışarı çıkarken odamın kapısını hep açık bıraktım, masanın üzerine de boş bir kâğıt koydum; isteyen gelip listeye adını kaydedebilirdi, ama kimse yapmadı bunu.

★

Akşam üzeri makine fabrikasından odama döndüğüm, hele bir gece vardiyasını geride bırakıp sabah vakti eve geldiğim zaman, kemiklerimdeki sızıları duyunca bazen öyle sanırıyorum ki, geçmiş ve gelecek günahlarımın kefaretini sözkonusu sızılarla ödeyeceğim. Gördüğüm iş için yeterli güç yok bende; bunu artık hanidir biliyor, ama durumda hiçbir değişikliğe gitmiyorum.

★

Evimizde, bu koskoca kenar mahalle evinde, Ortaçağ harabeleriyle bu kışlamsı kira evinde, benimle aynı koridorda, devlet dairesinde çalışan bir adam oturuyor. Kendisine memur diyorlar ama, bana sorarsanız sadece küçük bir yazıcı; tanımadığı bir karı kocayla altı çocuğun barındığı sefil bir odada yere serilmiş ot şiltede yatıp kalkıyor. Eh, madem küçük bir yazıcı, bana ne kendisinden. Kent tarafından kusulan sefaletin toplanıp biriktiği bu evde bile kuşkusuz yüzü aşkın kimse var ki....

★

Benimle aynı katta bir elbise tamircisi oturuyor. O kadar kolluyorum, yine de göz açıp kapamadan eskiyip yıpranıyor giysilerim. En son yine bir ceket götürdüm adama onarması için. Tatlı, sıcak bir yaz akşamıydı. Adamın kendisi, karısı ve

altı çocuğu hep bir odada yatıp kalkıyor, odadan aynı zamanda mutfak diye yararlanıyorlar. Bu yetmiyormuş gibi, vergi dairesinden bir yazıcıyı kiracı olarak barındırıyorlar yanlarında. Zaten bizim ev sakinlerinin sayısı normalin hayli üstünde, bu odadakilerin sayısı da iyiden iyiye fazla. Ama nihayet herkesin kendi bileceği şey; terzi tutumlu davranıyorsa, bunun ona göre çürütülemeyecek birtakım nedenleri vardır kuşkusuz; dışarıdan birinin de sözkonusu nedenleri terziyle konuşmak aklına gelmiyor.

★

19 Şubat 1917

Hermann ve Drothea'yı okudum bugün, biraz da Richter'in anılarını[7] karıştırdım, ayrıca resimlerini gözden geçirdim, en sonunda da Hauptmann'ın Grieselda'sından bir sahneye göz attım. Bundan sonraki saatler için bir başka insana dönüştüm. Tüm çıkış yolları her zamanki gibi sisler puslar içinde; ama bu sisli ve puslu görüntülerde değişen bir şey var şimdi. Bugün ilk kez ayaklarıma geçirdiğim ağır çizmelerin içinde (aslında askerlik görevi düşünülerek alınmıştı çizmeler) bir başka insan bulunuyor.

★

Bay Krummholz'un kiracısıyım. Odayı vergi dairesinden bir yazıcıyla paylaşıyoruz. Öte yandan, Krummholz'un iki kızı da bizim odadaki bir yatakta yatıyor; biri altı, öbürü yedi yaşında iki kız. Daha odaya taşındığı ilk günden başlayarak – ben kendim yıllardır Krummholz'un yanında kiracıyım – yazıcıya karşı ilkin belirsiz bir kuşku duydum. Ortadan daha çok kısa boylu biri; sıska bir vücudu var; ciğerleri de Allah bilir pek sağlam değil; bir çuval gibi bedenini saran gri renkte bol giysiler, yaşı saptanamayacak buruş buruş bir yüz, taranıp ku-

*Goethe'nin bir yapıtı. (Ç.N.)

lakların üstüne yatırılan kırlaşmaya başlamış uzun kumral saçlar, burun üzerinde hayli aşağılara kaymış bir gözlük ve yine kırlaşmaya başlamış bir keçi sakal.

★

Bir vakit Orta Kongo'daki demiryolu yapımında geçen günlerimin neşeli yanı yoktu.

Tahtadan kulübemin üstü örtülü verandasında oturuyordum. Kulübemin cephe kısmına bir duvar gibi alabildiğine sık dokunmuş bir cibinlik germiş, sivrisineklere karşı koruyan cibinliği bir işçibaşından, demiryolunun topraklarından geçeceği bir kabile reisinden satın almıştım. Kenevirden bir cibinlik, pek sağlam, pek ince; Avrupa'da bir eşi daha dokunacak gibi değil. Göğsümü kabartan bir şey; dolayısıyla, bana imrenenlerin sayısı hayli kabarık. Bu cibirlik olmasa, akşamları verandada nasıl güzel güzel oturabilir, şimdiki gibi düğmeyi çevirip ışığı yakar, Avrupa'da yayınlanan bayatlamış bir gazeteyi çekip önüme alır, bir yandan okuyup, bir yandan fosur fosur pipomu tüttürebilirdim.[8]

★

Bende – yeteneklerinden bu kadar açıkyüreklilikle söz eden kaldı mı – şanslı ve yorulmak bilmez eski bir balıkçının bileği var. Diyelim balık avına çıkmadan önce evde oturuyorum; dikkatli bakışlarla gözlerimi dikip sağ elimi şöyle bir sağa, bir sola döndürmem yetiyor, çıkacağım avın sonucunu çokluk ayrıntılarına dek hayalimde canlandırabiliyorum. Çevik bileğimde saklı yatan bir sezgi gücü; boş zamanlarımda dinlenip kendini toparlaması için bileğimi altın bir bilezikle sarıp sarmalıyorum. Avlanacağım yerin suyunu belli saatlere özgü belli akıntılar içinde tasarlıyorum kafamda, ırmaktan bir kesit bütün çıplaklığıyla gözümün önünde beliriyor; sayılarını

ve türlerini kesinlikle bildiğim balıklar, on, yirmi, hatta yüz ayrı köşeden yola koyulup sözkonusu ırmak kesitine doğru yaklaşıyor, diplerden kalkıp gelerek suyun yüzüne çıkıyor.

Tabii, oltayı nasıl kullanacağımı biliyorum. Balıklardan kimisi su yüzeyini delip sağ salim başını çıkarıyor. İşte o zaman oltayı önlerinde ileri geri oynatıyorum. Bakıyorum, hop iğneye takılıveriyorlar. Bu ölüm kalım anının kısalığı, evde masa başında otururken bile beni işte öylesine büyülüyor. Kimi balıklar ta karınlarına dek sudan dışarı fırlıyor; böylesi durumlarda hiç zaman kaybetmeye gelmiyor hani, elimi çabuk tutup içlerinden bazısını avlıyorum. Ama kuyruklarına kadar sudan dışarı fırlamış balıklar arasında suyun tehlikeli yüzünden kaçıp kurtulanlar çıkıyor; evet, bu kez kurtuluyorlar, ama yalnız bu kez; gerçek bir oltacının elinden hiç bir balık yakasını kurtaramaz.

İKİNCİ OKTAV DEFTERİ[9]

(**Bir Melezleme**'nin hemen arkasından geliyor.)

Küçük bir oğlana, ölen babasından bir tek kedi kalmıştı, bu kedinin yardımıyla Londra'nın belediye başkanı oldu. Benim hayvan, bana kalan bu miras bana nerede aldırtacak soluğu? Nerede o devcileyin açılıp yayılan kent?

★

Yazılı ve sözlü insanlık tarihi, çokluk düpedüz yarı yolda koyuyor insanı; oysa sezgi gücü, sık sık yanlış yollara sürüklemesine karşın, yine de insana kılavuzluk ediyor, kendisini yüz üstü bırakmıyor. Örneğin, yedi dünya harikası konusunda geçmişten aktarılagelen anlatıların çevresi hep bir seki-

zinci harikanın daha var olduğu söylentisiyle örülmüş, ayrıca sekizinci dünya harikası üzerinde belki birbiriyle çelişen açıklamalar yapılmıştır; kesinsizliği, eski zamanların karanlığından kaynaklanan açıklamalar.

★

Bir Avrupa'lı gibi giyinmiş Arab'ın, kendisini pek dinlemeyen ve karşılarındaki çıplak taş zemin üzerinde yükselen inanılmaz yapıyı huşu içinde seyreden turist topluluğunun önündeki konuşması aşağı yukarı şöyle başlıyordu: «Sayın Baylar ve Bayanlar! İşte şimdi bizim acentanın, kendilerine haklı bir ün sağlamış eskileri de içinde olmak üzere bütün öbür acentalara haydi haydi üstünlüğünü teslim edeceksiniz kuşkusuz. Rakip acentalar, müşterilerine dünyanın tarih kitaplarında yazılı yedi harikasını göstermekle yetinirken, bizim acenta sekizinci harikasını da görme olanağını sağlıyor.»

★

Hayır! Hayır!

★

Kimine sorarsan ikiyüzlünün biri; kimi de salt ikiyüzlüymüş gibi davrandığını söylüyor. Annem ve babam, babasını tanıyor; geçtiğimiz pazar bizi ziyarete geldiğinde, kendisine doğruca tutup oğlunu sordum. Gelgelelim, yaşlı bay bir kurnaz ki, boş bir yanını yakalamak güç. Üstelik böylesi ataklar, benim hiç üstesinden gelemeyeceğim bir şey. Harıl harıl konuşuluyordu ilkin; ama ben söze karışıp adama sorumu yöneltir yöneltmez, ses kesildi. Babam, sinirli sinirli sakalıyla oynamaya başladı; annem kalkıp çaya bakmaya gitti; yaşlı bay ise, mavi gözleriyle gülümseyerek beni süzdü. Ağarmış gür saçlı başını ve buruş buruş soluk yüzünü yana eğmişti. Gözlerini,

akşam karanlığının iyice çökmesi beklenmeden yakılmış masadaki lambaya çevirerek: «Evet, delikanlı», dedi. Sonra başını bana döndürüp: «Kendisiyle hiç konuştun mu?» diye sordu. «Hayır», diye cevapladım. «Konuşmadım ama, hakkında çok şey işittim. Beni bir yol kabul etmek lütfunda bulunursa, kendisiyle görüşüp konuşmayı pek isterdim doğrusu.»

★

Henüz uyku tarafından yatakta alınkonularak: «Ne oluyor? Ne oluyor?» diye seslendim ve kollarımı havaya kaldırdım. Doğrulup kalktım derken. Kendime gelmiş olmaktan enikonu uzaktım. İçimde bir his vardı: Sanki birkaç kişi önüme duruyordu da onları bir kenara itmem gerekiyor ve bunun için zorunlu el kol hareketlerinde bulunuyordum. Böyle böyle, sonunda açık duran pencereye vardım.

★

Perişan durumda, ilkbaharda bir samanlık, ilkbaharda ince hastalıklı biri.

★

Bazen öyle olur ki – nedenleri de çokluk sezilecek gibi değildir –, ülkenin en büyük matadoru, boğayla güreşeceği yer olarak, adını o vakte kadar Madrid'deki seyircilerin pek duymadığı sapa bir kasabada harap bir arenayı seçer. Bir arena ki, yüzyıllardır bakımsız kalmış, bir köşesini otlar bürümüş, çocuklar tarafından oyun yeri yapılmıştır; güneş altında yatan kızgın kayalıkların görüldüğü bir köşesi ise yılan ve kertenkelelerin dinlenme yerine dönüşmüştür. Üst kenarları, çevredeki evler tarafından taş ocağı diye kullanılmış, taşlar sökülüp götürülmüş, arena beş yüz kişinin içine zor sığdığı

bir vadi durumunu almıştır sonunda. Ek bina diye bir şey yok; özellikle ahırlardan yoksun bir arena; ama en kötüsü, demiryolu henüz buraya kadar uzanmış değil; ilk istasyondan sonra arabayla üç saatlik, yaya olarak da yedi saatlik bir yolculuğu göze almak gerekiyor.

★

İki elim bir savaşa tutuştu. Okuduğum kitabı trak diye kapatıp, kendilerini kavgada rahatsız etmemesi için bir kenara ittiler. Sonra karşımda selam durup beni hakem seçtiler. Ve hemen parmaklarını birbirine geçirip masanın kenarında koşuşmaya başladılar; kimi vakit biri, kimi vakit ötekisi ağır basarak, bazan sağa, bazan sola gidip geldiler. Gözlerimi üzerlerinden ayırmadım. Madem benim kendi elim ikisi de, hakyemez bir hakem rolünü oynamalıyım; yoksa yanlış bir hakemlik kararının doğuracağı tatsız olayları kendi elimle başıma sararım. Ama görevim de kolay değil; karanlıkta ellerimin ayaları, karşılıklı olarak, dikkatimden kaçmaması gereken çeşitli hilelere başvuruyorlar; dolayısıyla, çenemi masaya bastırıyorum; artık gözümden bir şey kaçamaz. Sol elime karşı kötü bir niyet beslemeksizin, yaşam boyu hep sağ elimi üstün tuttum. Eğer sol elim bir yol ağzını açıp bir şey diyeydi, uysal ve hakkaniyetten ayrılmaz biri olan ben, bu kötü davranışımdan hemen vazgeçerdim. Gelgelelim, gık demedi sol elim; örneğin sağ elim, sokakta bir ara başımdaki şapkayı çıkarıp boşlukta ona bir yay çizdirirken, sol elim ürkek kalçamda gezindi; şimdi giriştikleri savaşa hiç gereği gibi hazırlıklı değildi bu yüzden. Nasıl edeceksin de, benim sol bileğim, asla bükülmeden o yaman sağ bileğime dayanacaksın! Nasıl o bir kız gibi narin parmakçığını, sağ elimin beş parmağının kıskacında tutabileceksin! Olup bitenler, bana bir savaşma gibi gelmiyor artık; durumu sol elimin doğal sonu gibi görüyorum. Daha şimdiden sıkıştırılıp masanın sol köşesinin

ta ucuna kadar itildi; üzerinde de bir makinenin piston kolu gibi düzenli inip çıkan sağ elim. Bu nazik durumda aklıma o kurtarıcı fikir gelip, karşımda savaşanların kendi ellerim olduğunu, onları bir çırpıda birbirinden çekip ayırarak kavgaya ve bu nazik duruma son verebileceğimi düşünmesem, bu düşünce kafamda uyanmasa, sol elim bilek kökünden kopar, masadan aşağı fırlatıp atılır ve belki o zaman sağ elim bir zafer sarhoşluğuyla kendini frenleyemez, beş başlı o cehennem köpeği* gibi davranır ve benim dikkatle savaşı izleyen yüzüme atlardı. Oysa şimdi iki elim birbirinin üzerinde duruyor, sağ elim sol elimin sırtını sıvazlıyor ve ben dürüst davranmış hakem de, başımla bu durumu onayladığımı bildiriyorum.

★

En sonunda birliklerimiz, güney kapısından bir yol bulup kente girmeyi başardı. Benim birlik, kent varoşlarındaki bir parkta, güneşte yarı kavrulmuş kiraz ağaçlarının altında konaklamış, bundan sonraki buyrukları beklemeye koyulmuştu. Ama güney kapısından borazanların tiz sesini işitince, bizi artık tutabilene aşkolsundu. Herkes eline gelen ilk silahı kaptı; düzenden yoksun, herkes kolunu arkadaşının beline doladı; «Kahira! Kahira!» diye savaş çığlığımızı atıp uzun diziler halinde bataklıklardan geçtik, kentin yolunu tuttuk. Güney kapısına vardığımızda, yalnızca cesetlerle ve sarı bir dumanla karşılaştık; duman topraktan tütüyor ve dört bir yanı sarıyordu. Ancak, biz ötekilerden geç kalmayı istemiyorduk, şimdiye kadar savaştan etkilenmemiş ara sokaklara saptık hemen. Karşıma çıkan ilk evin kapısı, balta darbelerimin

*Yunan mitolojisinde yeraltı ülkesinin bekçiliğini yapıp dışarıdan girmek isteyenleri kapıdan içeri bırakan, ama içerden kimseyi dışarı koyvermeyen, üç başlı, başları yılanlarla kaplı Kerbaros adındaki köpek. (Ç.N.).

altında çatırdayarak parçalandı; holden öylesine çılgınca içeri daldık ki, ilk anda ileri gidemeyerek birbirimizin çevresinde dönüp durduk. Boş ve uzun koridorda yaşlı bir adam karşıdan bize doğru geldi. Acayip bir ihtiyardı, kanatları vardı. Açılmış kanatlarının uçları, adamın kendi boyundan yüksekti. «Kanatları var, kanatları!» diye bağırdım yanımdaki arkadaşa ve biz öndekiler, arkamızdan gelip bizi sıkıştıranlardan fırsat bulduğumuz kadar geriledik. «Şaşırdınız mı?» diye sordu ihtiyar. «Burada hepimizin kanatları vardır, ama bizlere yararı dokunmadı pek; koparıp atabilsek, hani yapardık bunu.» – «Peki, niçin kentten uçup gitmediniz?» dedim. – «Kentimizden uçup gitmek mi? Yurdumuzu terketmek ha? Ölmüşlerimizi ve tanrılarımızı bırakıp gitmek, öyle mi?»

ÜÇÜNCÜ OKTAV DEFTERİ [10]

18 Ekim 1917. Geceden korku. Gece olmamasından korku.

★

19 Ekim. Düşünsel savaşta kendinin olanla başkasının olanı birbirinden ayırmanın saçmalığı (pek ağır bir söz).

★

Saltık (mutlak) açısından tüm bilimler, yöntembilimden başka şey değil. Bu yüzden, kesin yöntemsel karşısında korkuya kapılmak gereksiz. Bir kabuk; ama bu bir tek şey dışında bütün öbür şeylerden fazla bir şey değil.

★

Hepimiz bir savaşı sürdürüyoruz. (Bu temel sorun tarafından

kendimi saldırıya uğramış görüp silaha davranmak için arkama dönüyor, ama silahlar arasında bir seçme yapamıyorum. Diyelim bir seçme yaptım, kaptığım silah «yabancı» bir silah olacak, çünkü hepimizin silah deposu aynı.) Ben, kendime özgü bir savaşı sürdüremem; bir yol bağımsız olduğumu sansam, bir yol çevremde kimseyi görmesem, çok geçmeden anlaşılıyor ki, benim o kadar çabuk kavrayamadığım ya da aklımın hiç ermediği genel durum öyle gerektirdiğinden, üzerimdeki görevi çaresiz yüklenmişim. Kuşkusuz bu, savaşta öncülerin, artçıların, partizanların, alışkanlıkların ve tuhaflıkların varlığını dışlıyor diye bir şey söylenemez. Hayır! Ancak, bağımsız savaşan kimse yok. Kendini beğenmişliğe indirilen bir darbe. Evet; ama beri yandan zorunlu ve gerçek bir yüreklendiriş.

★

Doğru yoldan sapıyorum.
(Özdeyiş 1.)

★

Büyüklenme ve kendini beğenmişlik nöbetlerinden baş alıp, her vakit bir oh! demek ilkin. **Der Jude**[11] dergisindeki öyküyü okurken kapıldığım haz seli. Kafeste bir sincap gibi. Devinimdeki mutluluk, darlıktaki umutsuzluk, diretmedeki kaçıklık, dıştaki huzur karşısında perişanlık duygusu. Bütün bunlar gerek bir arada, gerek nöbetleşe varlığını sürdürecek, hatta o kepaze son gelip çattığı zaman bile farklı olmayacak durum.

★

Bir ışık huzmesi kadar mutluluk.

★

İnsanın evreni kavrayışının ayrıntıları ve bu kavrayışın izlediği seyir konusunda belleğin güçsüzlüğü hiç de iyiye işaret değil. Bir bütünün yalnız kırık dökük parçaları. Bu durumda o büyük ödeve el atmak şöyle dursun, elini dokundurmayı bile nasıl başaracak, böyle bir ödevin kendine yakınlığını nasıl sezinleyecek, varlığını nasıl düşleyecek, düşünü görmeyi nasıl niyaz edecek, niyaz sözcüğündeki harfleri bile nasıl öğrenmeyi göze alacaksın; meğerki kendini adamakıllı toparlayasın ve karar anı gelip çattığında, atmak için bir taş ya da boğazlamak için bir bıçak gibi tüm varlığını bir avuçta toplayacak gücü gösteresin. Beri yandan: İçine tükürülmeden önce ellerin yumulup avuç haline getirilmesi gerekir.

★

Avuntusuz bir şey düşünebilir mi? Daha doğrusu, hiç avuntu eseri taşımayan avuntusuz bir şey? Bilmenin kendisinin avuntu olması çıkar yol görülebilirdi. Yani insan pekâlâ kendimi yoketmem gerekiyor diye düşünebilir, öyleyken bu bilgide bir bozmacaya gitmeksizin, bu bilgiye ulaştığının bilinciyle kendini ayakta tutmanın üstesinden gelebilirdi. Bu da doğrusu, saçlarından tutarak kendini bataklıktan çekip almak demektir. Madde dünyasında bize gülünç gelen kimi şeylerin, manevî dünyada varlığı mümkündür. Manevî dünyada yer çekimi diye bir şey yoktur (melekler uçmaz, yerin çekim gücünü yenmiş değillerdir; ancak bizler başka türlüsüne akıl erdiremediğimiz için böyle düşünürüz), kuşkusuz bizim tasarlayabileceğimiz bir şey değildir bu, ya da ancak yüksek bir aşamaya ulaştık mı, tasarlayacak yeteneğe kavuşuruz. Diyelim odamı tanımamla karşılaştırırsam, kendi benliğime ilişkin öztanım ne acınacak durumdadır? (Akşam.) Niçin? Dış dünya gibi iç dünyaya yönelik bir gözlemleyiş yok. Hiç

değilse tanımlayıcı ruhbilim, bütünüyle bir kişileştirmeden*, sınırların kemirilip kazınmasından başka şey değil. İç dünya ancak yaşanabilir, tanımlanamaz. – Ruhbilim, fizik evrenin tanrısal düzeydeki yansımasının anlatımından, daha doğrusu dünyayı emerek tıka basa doymuş bizlerin tasarladığı bir yansımanın anlatımından başka şey değildir; çünkü yansıma diye bir şey de yoktur asla, nereye dönsek dünyayı karşımızda buluruz.

★

Psikoloji sabırsızlıktır.
(Özdeyiş 2.)

★

Donkişot'u mutsuz kılan onun hayal gücü değil, Sancho Panza'dır.

★

20 Ekim. Yatakta.
(Özdeyiş 3.)

★

Dünyanın kiri pasına bulanmış gözlerle bakınca, durumumuzun uzun uzun bir tünelde kazaya uğramış bir tren yolcularınınkinden kalır yeri yok; hem tünelin öyle bir yerinde kazaya uğranmıştır ki, girişteki ışık görünmez olmuştur artık; çıkıştaki ışık ise henüz öylesine küçüktür ki, seçilebilmesi için gözlerle hayli aranması gerekmektedir.

*Antropomorfizm: İnsan özelliklerinin insan dışındaki nesnelere, doğa'nın kendisine ve Tanrı kavramına maledilişi. (Ç.N.)

Hatta tünelin bir başı ve sonu bulunduğu bile kesin değildir. Duyularımızın içine düştüğü şaşkınlıktan ya da aşırı duyarlıktan dört bir yanımızda sanki gulyabanilerin kaynaştığını görür, herkesin o andaki ruh durumuyla kazada aldığı yaraya göre değişen ve insanı hayran bırakan ya da yorgun düşüren bir kaleydoskop oyunu seyrederiz.

Ne yapmalıyım ya da niçin yapmalıyım soruları, böylesi yerlerde sorulacak sorular değildir.

★

(Özdeyiş 4,5,6)

★

İnsanlık tarihi, yolda giden birinin attığı iki adım arasında geçen saniyedir.

★

Akşam Oberklee'ye gezinti.

★

Kuramlara başvurularak dıştan her vakit başarıyla çökertilebilir dünya ve çökük içine insanın hemen kendisi de yuvarlanır; oysa kendin ve dünyayı bir dinginlik ile gerçeklik durumunda tutmanın ancak içten üstesinden gelinebilir.

★

(Özdeyiş 7,8.)

*Dürbün biçiminde bir aygıt; iç duvarlarına aynalar yerleştirilir, iki lâm arasına konulan renkli küçük cam parçacıkları aynalara yansıtılarak simetrik biçimler oluşturulur ve aygıt döndürülerek değişik görüntüler sağlanır. (Ç.N.)

Bir kocanın, doğru dürüst gibi değerlendirildiğinde hiç de neşeli yanı olmayan gerçek kaçamakları.

★

21 Ekim. Güneş ışığında.

★

Dünyadaki seslerin ağır ağır susuşu ve azalışı.

GÜNDELİK BİR ŞAŞKINLIK

Gündelik bir olay: Katlanılması gündelik bir şaşkınlık. A, H'-deki B ile önemli bir iş anlaşması yapacaktır. Ön konuşmalarda bulunmak için kalkıp H'ye yollanıyor; hem gidiş, hem dönüşte on dakikada alıyor yolu; eve geldiğinde, bu hızlı tempodan ötürü böbürleniyor. Ertesi gün yine kalkıp yollanıyor H'ye; bu kez iş anlaşması kesin sonuca bağlanacaktır. Bu da belki pek çok saati gerektireceğinden, sabah erkenden yola çıkıyor. Bütün yan koşullar, hiç değilse A'nın kanısına göre, bir önceki günün tıpatıp aynı olmasına karşın, H'-ye gitmesi on saat alıyor bu kez. Akşam yorgun argın H'ye vardığında bir de işitiyor ki, B kendisinin ortada görünmeyişine kızarak yarım saat önce onu aramak için evden ayrılmış; hani yolda nasıl birbirlerine rastlamamışlar, hayretmiş doğrusu. Bu durumda, kalıp B'yi beklemesi salık veriliyor A'ya. Ama A, iş telaşıyla vakit geçirmeden yola düşüyor, gerisin geri eve seğirtiyor.

Bu kez, pek farkına varmaksızın adeta bir solukta alıyor yolu. Evde öğreniyor ki, B daha erkenden çıkagelmiş, hani B geldiğinde A evden yeni ayrılmışmış, B de diyesiymiş ki, şimdi hiç vaktim yok, hemen gitmem gerekiyor. Bu anlaşılmaz

davranışına karşın, B. yine de evde kalıp onu beklemişmiş. Gerçi hâlâ dönmedi mi diye sormuşmuş ikide bir; ama şu an henüz yukarıda A'nın odasında bulunuyormuş.

B ile konuşarak olup bitenleri kendisine hâlâ açıklayabileceği için mutlu, merdivenleri koşarak çıkıyor A. Yukarıya tam varmak üzereyken, ayağı tökezleyip bilek kirişlerinden birini incitiyor, acıdan adeta kaybediyor kendini, bağıracak gücü bulamıyor, karanlıkta kıvranıp duruyor yalnızca ve B.'nin – çok uzakta mı, yoksa hemen yanıbaşında mı, kestiremiyor bir türlü – hırsla paldır küldür merdivenlerden indiğini ve bir daha görünmemek üzere çekip gittiğini işitiyor.

★

Şeytansal, İyi'nin kılığına bürünür bazen, hatta kimi vakit düpedüz İyi'de vücut bulur. Kendini benden gizleyebildi mi, yenik düşerim kuşkusuz; çünkü böylesi İyi, Gerçek olandan daha ayartıcıdır. Ama ya kendini benden gizleyemezse? Ya bir sürek avı düzenleyen şeytanlar beni önlerine katıp İyi'den içeri sürerlerse? Ya iğrenç bir nesne olarak vücudumda gezinen iğne uçları sağıma soluma batar ve beni ite kaka götürüp İyi'den içeri tıkarsa? Ya İyi, gözle görülür pençeleriyle üzerime saldırırsa? O zaman bir adım geriler, bütün süre arkamda vereceğim kararı beklemiş Kötü'den içeri usulcacık ve mahzun süzülüverirm.

★

(**Bir yaşam**) Pis pis kokan dişi bir köpek, bir alay yavrunun doğurucusu, artık yer yer çürüyüp kokuşan, ama çocukluğumda herşeyim gözüyle baktığım, sadakatle peşimden ayrılmayan, dövmeye içimin elvermediği, karşısında adım adım gerilediğim, işe başka bir yön vermedim mi, şimdiden ortada görülen duvarın köşesine beni kuşkusuz sıkıştırıp üzerime

abanacak ve benimle çürüyüp kokuşacak, cerahatli ve kurtlanmış dilini elime yapıştırıp – benim için onurlandırıcı bir durum mu? – benimle son bulacak bir yaratık.

★

Kötü, şaşırtmacalara başvurur. Birden döner arkasına, şöyle der: «Beni yanlış anladın.» Kimbilir, gerçekten öyledir belki. Kötü, senin dudaklarına dönüşebilir ve dişlerin tarafından kemirilmeye bırakır kendini, sen de yeni dudaklarla – dişlerinin üzerine bundan daha uysal oturan dudaklar sende hiçbir vakit olmamıştır – o iyi sözü ağzından çıkarır, kendin de buna şaşarsın.

SANÇO PANZA'YLA İLGİLİ GERÇEK

Sanço Panza, hani kendisi hiç övünmüş değil bununla, ele geçirdiği bir alay şövalye ve haydut romanını yıllar yılı akşam ve gece saatlerinde okuyarak, sonradan Donkişot adını verdiği şeytanını oyalayıp dikkatini kendi üzerinden başka yöne çekmesini öylesine becermişti ki, gemi azıya alan şeytanı en çılgınca işlere kalkışmış, ama ortada kendisi için belirlenmiş bir obje – ki bu da Sanço Panza olabilirdi ancak– kalmadığından, çılgınlıklarının kimseye zararı dokunmamıştı. Sanço Panza, artık bu özgür insan, sakin serinkanlı, belki bir sorumluluk duygusuyla davranıp çıktığı seferlerde Donkişot'un peşini bırakmamış, bunu da ömrünün sonuna kadar kendisine büyük ve yararlı bir eğlence bilmişti.

★

22 Ekim. Gece saat beş.

★

Donkişot'un giriştiği en önemli işlerden biri, hatta yeldeğirmenleriyle savaşmasından da etkileyicisi, kendi canına kıymasıdır. Ölü Donkişot, ölü Donkişot'u öldürmek ister, ama bunun için ölü Donkişot'ta yaşayan bir yerin varlığı gereklidir; işte bu yeri boşuna olduğu kadar sürekli arayıp durur. Böyle bir uğraş uğrunda iki ölü Donkişot, bir daha birbirinden çözülüp ayrılmayacak gibi iç içe girerek alabildiğine yaşam dolu ve perendeler atarak zaman içinde yuvarlanıp gider.

★

Öğle öncesi yatakta.

★

(Özdeyiş 9,10.)

★

Akşam ormana doğru gezinti, büyüyen ay, geride bırakılan karmaşık bir gün. (Max'ın kartı.) Mide sancıları.

★

(Özdeyiş 11,12.)

★

23 Ekim. Sabah erkenden yatakta.

SİRENLERİN SUSUŞU

Yetersiz, hatta çocuksu çarelerin bile insanı esenliğe kavuşturabileceğinin kanıtıdır:

Sirenlerden korunmak isteyen Odysseus kulaklarına balmumu tıkamış, kendisini siren direğine sımsıkı zincirletmişti. Aynı şeyi, Sirenlerin daha uzaktan ayartıp baştan çıkardığı kimseler değil ama, başkaları öteden beri yapabilirdi kuşkusuz. Ama bunun bir işe yaramayacağı bütün dünyaca biliniyordu. Sirenlerin şarkıları ne varsa delip geçiyor, şarkının ayartısına kapılanların içinde zincir ve direklerden daha da fazlasını kırıp parçalayabilecek bir tutkunun doğmasına yol açıyordu. Belki Odysseus da işitmişti bunu, ama umursadığı yoktu. Bir avuç balmumuyla bir bağ zincire katıksız güven besliyor, başvurduğu önlemden dolayı sevinç içinde Sirenlere doğru yol alıyordu.

Ama Sirenlerin şarkıdan çok daha tehlikeli bir silahları vardır ki, o da sususlarıdır. Hani böyle bir durumla karşılaşılmamıştır şimdiye kadar, ama karşılaşılabilir. Bir kimse belki Sirenlerin şarkısından kurtarabilir kendini, ama susuşlarından asla. Dünyada hiçbir nesne yoktur ki, kendi gücüyle Sirenleri yenmenin mutluluğuna ve bu mutluluktan doğarak herşeyi önüne katıp sürükleyecek büyüklenmeye karşı durabilsin. Ve gerçekten, Odysseus yanlarına yaklaştığı zaman, yeni düşmanlarının üstesinden ancak susmakla gelebileceklerine inandıklarından mıdır, yoksa balmumu ve zincirden başka şey düşünmeyen Odysseus'un yüzündeki mutluluk kendilerine şarkı söylemeyi tümüyle unutturduğundan mı, artık nedense, o yaman şarkıcı Sirenler şarkı söylemeyi bırakmış susuyordu.

Ama Odysseus besbelli Sirenlerin susuşunu farketmiyor, onların şarkı söylediğini, ama kendisinin bunu işitmediğini sanıyordu. İlkin Sirenlerin boyunlarını döndürmelerini, derin derin solumalarını, gözlerinin yaşla dolmasını ve yarı açılan ağızlarını şöylece farketmiş, ne var ki bütün bunların, çevresinde yankılanıp sönen, ama kendisince işitilmeyen şarkılar dan kaynaklandığını düşünmüştü. Ancak, çok geçmeden sözkonusu görüntülerin tümü, Odysseus'un uzaklara çevrilmiş

gözlerinin önünden kayıp gitmişti. Odysseus'un azmi karşısında Sirenler silindi ortadan ve kendilerine iyice yaklaşan Odysseus onları farketmez oldu.

Ne var ki, Sirenler her zamankinden daha bir güzel gerinip uzandılar, sonra arkalarına döndüler, korkunç saçlarını rüzgârda uçuşmaya bıraktılar ve kayaların üstüne sere serpe açıp yaydılar pençelerini. Artık Odysseus'u ayartıp baştan çıkarmayı düşünmüyor, yalnız ondaki bir çift iri ve parlak gözü elden geldiğince uzun süre seyretmek istiyorlardı.

Sirenlerde bilinç diye birşey bulunsaydı, daha o vakit yokolup giderlerdi. Ama bu bilincin olmayışından ötürü hayatta kaldılar, ellerinden de bir tek Odysseus kurtuldu.

Sonra buna ek olarak öteden beri şöyle bir şey anlatılır: Odysseus, öylesine kurnaz, öylesine tilkinin biriymiş ki, Yazgı Tanrıçası bile içindeki gizli niyeti keşfedememiş; hani insan aklının alacağı şey değil ama, Sirenlerin sustuğunu Odysseus belki gerçekten sezmiş ve yukarıdaki düzmece olayı hem Sirenlere, hem tanrılara karşı adeta kalkan diye kullanmıştı.

★

İkindi üzeri, kuyuda boğulan saralı bir kızın gömülme töreninden önce.

★

Kendini tanı sözü, kendini gözlemle anlamına gelmez. **Kendini gözlemle**, yılanın ağzından çıkan bir sözdür. Anlamı da, kendini kendi eylemlerinin efendisi yap demektir. Oysa zaten sen böyle biri, yani eylemlerinin efendisisin. Buna göre, kendini tanı sözünün anlamı şudur: Kendini tanıma. Kendini yoket. Yani olumsuz bir anlamı içerir bu söz ve insan ancak iyice eğilip de kulak kabarttı mı, ilgili sözde saklı olumlu an-

lamı da işitir ve şöyledir bu anlam: «Kendini tanı, ki gerçek ben'ine kavuşasın.»

★

25 Ekim. Üzgün, sinirli, bedensel rahatsızlıklar içinde, Prag' dan korkarak, yatakta.

★

Vaktiyle bir hayta topluluğu vardı; daha doğrusu, hayta falan değiller de normal insanlardı. Birbirlerinden ayrılmaz, birbirlerini gözetip kollarlardı hep. Örneğin, içlerinden biri kendi toplulukları dışındaki birine şöyle haytaca bir davranışta bulunup – daha doğrusu haytaca değil, alışılagelmiş normal bir davranış olurdu bu – onu mutsuz kıldı da, ardından topluluk önüne çıkıp yaptığını itiraf etti mi, durum incelenip bir yargıya varılır, ya söz konusu üye cezaya çarptırılır ya da bağışlanırdı vb. Hani kötü niyetten söz açılmaz, topluluğun ve bireylerin çıkarları sıkı sıkıya gözetilir, yaptığını topluluk önünde itiraf eden üyeye, kendisinin belirleyeceği bir iltifatta bulunulurdu: «Nasıl? Bunun için mi üzülüyorsun? Senin yaptığın pek doğal bir şey, nasıl davranmak gerekiyorsa öyle davrandın. Haydi, haydi, biraz gerildi sinirlerin, o kadar. Aklını başına topla, makul ol canım!» İşte böylece hep bir dayanışma içinde yaşıyordu üyeler. Öldükten sonra da topluluk içinde kalıp bir halka yaparak göğe ağdılar. Genel olarak, uçup giderlerken alabildiğine saf bir çocuk masumiyetinin görünümünü taşıyorlardı. Ne var ki, cennetin kapısının önünde her şey kendi öğelerine ayrıldığından, gökten gerisin geri yeryüzüne düştüler; gerçek kaya parçalarından kalır yanları yoktu.

★

(Özdeyiş 13.)

★

3 Kasım. Oberklee'ye gidiş. Akşam odada Ottla ve T'ye yazılan mektuplar.

(Özdeyiş 14,15,16.)

★

7 Kasım. (Boşboğazlıkla öldürülmüş bir gecenin ardından sabah yatakta.)

★

Birinin ruhuna kılıç saplanmışsa, yapılacak iş, serinkanlılıkla durumu izlemek, kan kaybetmemek, kılıcın soğukluğunu bir taş soğukluğuyla karşılamak, kılıcın saplanışıyla kılıcın saplanışından sonra yaralanmaz bir aşamaya ulaşmaktır.

★

(Özdeyiş 17.)

★

9 Kasım. Oberklee'ye gidiş.

★

(Özdeyiş 13.)

★

10 Kasım. Yatak.

★

(Özdeyiş 19,20.)

★

Telaş ve tedirginlikler (Blüher, Tagger)[12]

★

12 Kasım. Uzun süre yatakta, savunma.

★

(Özdeyiş 21,22,23,24 ve 25.)

★

İçinde üç kişi bulunan bir köy arabası, yavaş yavaş bir yamacı tırmanıyordu. Karşıdan gelen bir yabancı, adamlara seslendi. Kısa bir söyleşiden sonra anlaşıldı ki, adam kendisinin de arabaya alınmasını istiyor. Arabadakiler bir yer açtılar ve onu da çekip aldılar yukarı. Ancak, yeniden yola koyulduklarında sordular: «Siz karşıdan geliyordunuz; şimdi ise yine geldiğiniz yöne gidiyorsunuz, bu nasıl oluyor?» Bunun üzerine yabancı: «Evet», diye cevapladı, «ilkin ben de sizin tarafa gidiyordum, ama karanlık beklediğimden erken bastırdı, ben de döndüm.»

★

Sessizlikten yakınıyorsun, sessizlikte bir çıkar yol olmayışından yakınıyor, İyi'nin duvarını karşında bulup yakınıyorsun.

★

Çalılık, eski yol kapayıcısıdır. İleri geçmek istedin mi, onu ateşe vermen gerekir.

★

21 Kasım. Objenin elverişsizliği, aracın elverişliliğini gözden kaçırabilir.

★

(Özdeyiş 28,29.)

★

Kötü, insanı yolundan saptıran şeydir.

★

İyi üzerinde bilgi sahibidir Kötü; ama İyi, Kötü'nün farkında değildir.

★

Bir öztanı, ancak Kötü tarafından gerçekleştirilebilir.

★

Kötü'nün başvurduğu araçlardan biri, ikili söyleşidir.

★

Din kurucusu, yasa koyucudan yasaları alıp geldi. Müminlerden yasaları yaymaları bekleniyor.

★

Dinlerin varlığı, bireyin sürekli iyi kalamayacağının bir kanıtı mıdır? Tanrı, kendini İyi'den koparıp alarak ete kemiğe bürünüyor. Başkaları için mi yapıyor bunu? Ancak başkaları arasında kendisi olarak kalabileceğine inandığından mı yapı-

yor? Yoksa başkalarını sevmek istemedi mi, dünyayı yoketmesi gerekeceğinden mi?

★

(Özdeyiş 30.)

★

İnanan kişi, mucizelere kapalıdır. Gündüzün yıldızlar görülemez.

★

Mucize gösteren kişi, şöyle der: «Ben, bu dünyadan el çekemem.»

★

İnancın, insanın sözleriyle kanıları arasında doğru dürüst üleştirilmesi gerekiyor. Bir kanı, daha farkına varıldığı an, çakılan bir kibrit gibi sönüp gitmeye bırakılmamalıdır. Kanıların insana yüklediği sorumluluk, sözler üzerine yıkılmamalıdır. Kanılar, sözlere kaptırılmamalıdır. Ayrıca, sözlerle kanıların uygunluğu kesin önem taşımaz; katıksız bir inanç da öyledir. Sözler kanıları duruma göre ya gömer, ya gömüldüğü yerden çıkarır.

★

Düşünce alışverişi, kanıların ille de güçsüzleştirilmesi anlamını taşımaz – yakınılacak bir şey de değildir böyle bir durum –, ama kanıların bir güçsüzlüğüdür.

★

(Özdeyiş 31,32,33 ve 34.)

★

24 Kasım. İnsanların eylemleri üzerinde insanların yargısı hem gerçek, hem boştur, yani ilkin gerçek, sonra boştur.

Sağdaki kapıdan gelip aile meclisinin toplandığı salona doluşuyorlar; son konuşmacının son sözünü işitiyor, bu sözü alıp soldaki kapıdan çıkıyor ve yargılarını çevreye duyuruyorlar. İşitilen söz üzerindeki yargı gerçek, yargının kendisi boştur. Yüzde yüz gerçek bir yargı verebilmek için, gelenlerin hep salonda kalması, aile meclisinin bir üyesine dönüşmesi gerekir. Ancak, bu da onların yargı gücünü yitirmesine yol açar.

★

Gerçek yargıyı verebilecek olan, ancak taraflardır; gelgelelim, taraflar da taraf kimliğiyle yargı veremez. Anlaşılan, dünyada yargı verme olanağı değil, bunun yalnızca gölgesi vardır.

★

(Özdeyiş 35,36,37.)

★

Katolik kilisesinin evlenme yasağıyla intihar, bilme aşaması bakımından birbirine benzer; ama intiharla bir din fedaisinin ölümü asla; evlilikle din fedaisinin ölümü, belki.

★

(Özdeyiş 38.)

★

İyiler, uygun adım yürür. İyilerin varlığından habersiz olan öbürleri, iyilerin çevresinde halka yapar, zamanın oyunlarını oynarlar.

★

(Özdeyiş 39 a.)

★

Gerek cezbeye kapılan, gerek suda boğulan kişi, her ikisi de kolunu kaldırır havaya. Birincisinin davranışı, doğanın temel öğeleriyle bir barışıklık, ikincisinin davranışı ise bir uyuşmazlık içinde bulunduğunu gösterir.

★

İçinde ne var bilemem,
Elimde anahtarı yok,
Söylentilere inanamam,
Anlaşılmaz yanı yok,
Çünkü bu benim.

★

25 Kasım. (Özdeyiş 39 b, 40)

★

26 Kasım. Kibir çirkinleştirir, yani aslında kendini yoketmesi gerekirdi; oysa sadece yaralar kendini ve «yaralı incinmiş» kibire dönüşür.

★

(Özdeyiş 41.)

★

İkindi. Tiksinti ve nefret dolu başı göğüs üzerine eğmek. Orası öyle; ama ya gırtlağına sarılmış seni boğmaya çalışan biri varsa?

★

27 Kasım. Gazeteler okundu.

★

30 Kasım. İnançta ölçüsüz bir bireycilik (individüalizm) başgösterir de, kimse bu olanağı yoketmez, kimse böyle bir yokedişi sineye çekmez, yani mezarlar açılırsa, Mesih hiç gecikmeden çıkıp gelecektir. Gerek peşinden gidilecek örneğin, bireyci bir örneğin realitede varolduğunun kanıtlanması, gerek tek insanda şefaatçi İsa'nın dirilişinin simgesel yoldan gösterilmesi, belki de Hıristiyanlık öğretisini oluşturmaktadır.

★

İnanmak, kendi içindeki yokedilmez'i özgürlüğe kavuşturmak, daha doğrusu **kendini** özgür kılmak, daha doğrusu **yokedilmez** olmak, daha doğrusu **olmak**'tır.

★

Avarelik tüm kötülüklerin kaynağı, tüm erdemlerin tacıdır.

★

(Özdeyiş 43, 44, 45.)

★

Yolun değişik istasyonlarında umutsuzluğun değişik biçimleri.

★

(Özdeyiş 46.)

★

2 Aralık.

★

(Özdeyiş 47.)

★

4 Aralık. Fırtınalı gece; öğleden önce Max'tan telgraf; Rusya'yla silah bırakışması.

★

Mesih öyle bir zamanda çıkıp geleck ki, artık gelmesine gerek kalmayacak, dünyaya ayak basışından ancak bir gün sonra gelecek, Son Gün'de* değil, en sonuncusunda gelecek günlerin.

★

(Özdeyiş 48, 49.)

*Kıyamet günü, ruz-u mahşer. (Ç.N.)

★

6 Aralık. Domuz kesimi.

★

Üç ayrı şey:
Kendine yabancı bir nesne gibi bakmak, bakılan şeyin manzarasını unutmak, bakışın kendisini saklayıp korumak.
Ya da iki şey hepsi, çünkü üçüncüsü ikincisini de içeriyor.

★

Kötü, İyi'nin yıldızlarla döşenmiş göğüdür.

★

(Özdeyiş 50.)

★

Gök suskundur, ancak suskun kimseler için bir yankı oluşturur.

★

(Özdeyiş 51.)

★

8 Aralık. Yatakta, peklik, sırt ağrıları, sinirli bir akşam, odadaki kedi, bozuşma.

★

(Özdeyiş, 52,53,54,55,56,57,58.)

★

Çocuğa desem ki: «Ağzını sil, ondan sonra pasta yiyebilirsin», bu, ağız silmekle pastaya hak kazanılacağı anlamına gelmez; çünkü ağız silmekle pastanın değeri birbiriyle kıyaslanır şeyler değildir. Ayrıca, yukarki sözler, ağız silmeyi pasta yemenin önkoşulu yapıyor da denemez, çünkü böyle bir koşulun fazla değer taşımayacağı bir yana, nasıl olsa çocuk pastayı yiyecektir; çünkü pasta, çocuğun öğle yemeğinin zorunlu bir parçasıdır. Yani söylenen söz, bir durumdan bir başka duruma geçişi zorlaştırıcı değil, kolaylaştırıcı anlam taşımaktadır; ağız silme, pasta yemenin oluşturacağı büyük avantaj öncesinde yer alan pek küçük bir avantajdır.

★

9 Aralık. Dün bir kilisenin açılış şenliği.

★

(Özdeyiş, 59.)

★

Ruhu gözlemleyen kişi ruhun içine giremez, ama bir kenarçizgisi bulunur ki, orada ruhla bağlantı kurar. Sözkonusu bağlantıyla öğrenilen bir şey varsa, ruhun da kendisine ilişkin bir şey bilmediğidir. Demek ki ruh bilinmez kalacaktır. Ruhtan başka bir şey bulunsaydı, ancak o zaman hazin bir şey sayılırdı bu; gelgelelim, başka şey yok.

★

(Özdeyiş 60,61,62.)

★

11 Aralık. Dün başmüfettiş. Bugün «der Jude». Stein: Kitabı Mukaddes bir ibadethane, dünya bir aptesanedir.

★

(Özdeyiş 63.)

★

Herkes gerçeği göremez, ama Gerçek olabilir.

★

(Özdeyiş 64,65.)

★

Her anın zaman dışı bir karşılığı vardır. Ancak, bu dünyayı öbür dünya izleyemez; çünkü öbür dünya ebedidir, yani bu dünyayla zamansal ilişki içinde bulunamaz.

★

13 Aralık. Herzen'e[13] başlandı. **Die schöne Rarität**'i ve gazeteleri okumaktan kafam dalgın.

★

Arayan bulmaz, ama aramayan bulunur.

★

14. Dün ve bugün alabildiğine berbat geçti, bunda rol oynayan etkenler: Herzen, Dr. Weiss'a[14] yazılan bir mektup ve anlamsız kimi diğer olaylar. İğrenç yemek: Dün domuz pa-

çası, bugün domuz kuyruğu. Park içinden geçerek Michelob'a gidiş.

★

(Özdeyiş 66.)

★

15 Aralık. Dr. Körner'den[15], Vaclav Mehl'den ve annemden gelen mektuplar.

★

Burada kesin karara bağlanamaz, ama böyle bir karara bağlama gücü burada sınanabilir.

★

17 Aralık. Boşa geçen günler. Körner'e, Pfohl'a, Pribram'a, Kaiser'e, anne ve babama yazılan mektuplar.

★

Sıla özleminden aklını oynattığı için, dünya fuarından getirilip evine bırakılan ve köyünün ortasında dikilerek kabile mensuplarının ah vahları arasında alabildiğine vakur bir yüz takınıp, Avrupalı seyircilerin hayran kaldığı soytarılıklarda bulunan, yani Afrika örf ve âdetlerini sergileme görevini sürdüren zenci.

★

Sanatın kendini unutmuşluğu ve kendini yokedişi: Kaçış olan şey sözde bir gezintiye, hatta saldırıya dönüşüyor.

★

Gogh'un mektupları.

★

(Özdeyiş 67.)

★

19 Aralık. Dün F.'nin[16] beni ziyaret edeceği haberi; bugün tek başıma odamda, az ötede tüten bir soba; Nathan Stein ile Zarch'a gidildi; Nathan Stein'ın köylü kadına dünyanın bir tiyatro olduğunu söylemesi.

★

(Özdeyiş 68.)

★

Gerçek bilgi'nin altından yol alış ve çocuksu-mutlu doğrulup kalkış.

★

(Özdeyiş 69.)

★

21 Aralık. F.'ye telgraf.

★

Cennetten kovulduktan sonra Adem'in ilk evcil hayvanı yılandı.

★

22 Aralık. Bel ağrısı. Gece yapılıp çıkarılan hesap işi.

★

23 Aralık. Mutlu, biraz da sıkıcı yolculuk. Bir sürü konuşma.

★

İyi uyuyamadım, yorucu bir gün.

★

(Özdeyiş 70,71.)

★

Cennette, her vakit olduğu gibi: Günaha yol açan da, günahı bilen de tek şeydir. Bizim vicdan dediğimiz şey Kötü'nün kendisidir; öylesine büyük bir zaferi elde bulundurur ki, artık kılını bile kıpırdatmayı gereksinmez.

★

İşi tıkırında olanların, ezilmişler karşısında kendilerini bağışlatmak için ağırlığını üzerlerinde hissettiklerini ileri sürdüğü dert ve tasalar, işi tıkırında olma durumlarını korumak için uydurulmuştur.

★

(Özdeyiş 72.)

★

25, 26, 27 Aralık. F. gitti. Gözyaşları. Her şey güç, haksız, ama yine de doğru.

★

(Özdeyiş 73.)

★

30 Aralık. Uğradığım düş kırıklığı pek önemsenecek gibi değil.

★

(Özdeyiş 74.)

★

2 Ocak. Öğretmen gerçek, öğrenci ise sürekli bir umutsuzluk içinde bulunur.

★

(Özdeyiş 75.)

★

Baum[17] yarın gidiyor.

★

Ava gitme bahanesiyle evden uzaklaşıyor, evi göz altında bulundurma bahanesiyle en zahmetli tepelere tırmanıyor; ava gittiğini söylemeseydi, kendisini tutup alıkoyardık.

★

13 Ocak. Oskar, Ottla'yla gitti. Eischwitz yolu.

★

(Özdeyiş 79.)

★

14 Ocak. Kasvetli, güçsüz, sabırsız.

★

İki şey var: Doğru ve yalan

★

(Özdeyiş 80.)

★

15 Ocak. Sabırsızlanma. Kendimi iyi hissediş. Gece Oberklee'ye gezinti.

★

(Özdeyiş 81.)

★

16 Ocak. Kendi istemiyle, bir yumruk gibi dönüp dünyaya sırtını çevirdi.

★

Hiçbir damlanın taştığı yok ve hiçbir damlayı alacak yer yok.

★

Ödevimizin de yaşamımız kadar büyüklüğü, onu bir sonsuzluk görüntüsüyle donatıyor.

★

(Özdeyiş 82.)

★

17 Ocak.

PROMETHEUS

Prometheus'tan söz açan dört söylence bulunuyor elimizde: Birincisine göre, Prometheus, tanrılara ihanet ederek sırlarını insanlara ilettiği için Kafkas dağlarındaki kayalıklara kıskıvrak zincirlenmiştir ve tanrıların yolladığı kartallar tarafından karaciğeri yenmektedir; ama Prometheus'un ciğeri yendikçe büyümekte, büyüdükçe yine kartallara yem olmaktadır.

İkinci söylenceye göre, Prometheus, kartalların aralıksız veriştiren gagalarının acısıyla, zincirlendiği kayaların giderek içerlerine gömülmüş, sonunda kendisi de bir kaya parçasına dönüşmüştür.

Üçüncü söylenceye göre, Prometheus'un tanrılara ihaneti aradan geçen binyıllar içinde unutulmuş, tanrılar unutmuş, kartallar unutmuş, Prometheus'un kendisi unutmuştur.

Söylencenin dördüncüsüne göre, anlamını yitirip boşlukta kalan olaydan bezilmiş, tanrılar bezmiş, kartallar bezmiş, yara bezgin kapanmıştır.

Kala kala geriye açıklanamayan kayalar kalmıştır. – Söylence, açıklanamayanı açıklamaya uğraşıyor. Bir gerçeklik temelinden çıkıp geldiği için, yine ister istemez açıklanamaz'da sonlanacaktır.

★

Kadril'de uyulacak kural açıktır, bütün dansedenler bilir bunu, dünya durdukça geçerliğini koruyacak bir kuraldır. Gelgelelim, yaşamın hiç karşılaşılmasa daha iyi olacak olan, ama hep de karşılaşılagelen rastlantılarından biri seni tek başına götürüp dansedenlerin arasına bırakır. Belki bu yüzden dansedenlerin saflarında bir karışıklık başgösterir; ama sen bunu farketmez, yalnızca kendi başına gelen talihsizliği bilirsin.

★

Oberklee yolu. Kısıtlama.

★

Hatta şeytanda bile şeytana saygı.

★

18 Ocak. Yakınma. Ebedî yaşama kavuşursam, yarın nasıl varolabilirim?

★

Tanrı'dan ikili bir ayrılış içindeyiz: İlk günah bizi ondan ayırıyor, yaşam ağacı onu bizden ayırıyor.

★

(Özdeyiş 83.)

★

*Avrupa'da özellikle 18.yy.da rağbet gören bir dans türü. (Ç.N.).

Yaşam ağacı – Yaşamın efendisi.

★

Cennetten kovulduk, doğru; ama cennet ortadan kaldırılmadı. Cennetten kovuluş, bir bakıma mutluluktur; çünkü biz kovulmasaydık, cennetin yokedilmesi gerekecekti.

★

(Özdeyiş 84.)

★

İlk Günah olayının sonuna kadar, Aden cennetinin de insanlarla birlikte lanetlenme olasılığı vardı. Ama yalnız insanlar lanetlenmiş, Aden cenneti bunun dışında bırakılmıştır.

★

Tanrı, bilme ağacının meyvesinden yediği gün Adem'in öleceğini söylemişti. Bilme ağacının meyvesinden yemenin hemen o anda yol açacağı sonuç, Adem'in ölümü, oysa yılan açısından (hiç değilse söyledikleri bu yolda anlaşılabilir) Tanrı'ya eş duruma gelmekti. Biri ötekisi gibi, her iki söz de gerçeğe aykırıydı: İnsanlar ölmedi, ölümlülüğe itildi; insanlar Tanrı'ya eş duruma gelmedi, ama bunun gerektirdiği yeteneğe kavuştu. Beri yandan, biri ötekisi gibi, her iki söz de gerçeğe uygundu; insanın kendisi değil, ama cennetteki insan ölmüştü; insanlar Tanrı'nın kendisi olmamış, ama tanrısal bilgeliğe ulaşmıştı.

★

Kötü'deki o hazin bakış açısı: Daha yalnızca İyi ile Kötü'yü bilmeyi Tanrı gibi olmak görüyor. Lanetlenme, eskisinden

kötü duruma sokmuşa benzemiyor kendisini: Karnıyla yerde sürünerek bütün yolu arşınlayacak.

★

(Özdeyiş 85.)

★

22 Ocak. Michelob'a gitme girişimi. Berbat.

★

(Özdeyiş 86.)

★

Ama bütün dumanların altında ateş vardır; dört bir yanında kara dumandan başka şey görmemesi, ayakları yanan kimse için kurtuluş sayılmaz.

★

Şaşkın şaşkın, kocaman ata baktık. Odamızın tavanını delip çıkmıştı dışarı. Bulutlu gökyüzü o devcileyin siluetinin çevresinde güçsüz kımıldıyor, yelesi rüzgârda uğuldayarak uçuşuyordu.

★

Sanat ve yaşam, sanatçının kendisinde de değişik perspektifleri elinde bulundurur.

---

* «Korkuya dayanıyor» sözlerinin ardından şunlar eklenmiştir: Verdiği öğüde bakılırsa, yılan yaptığı işi eli yüzüne gözüne bulaştırmıştır; dolayısıyla, yol açtığı sonucu şimdi kendisinin de ortadan kaldırmaya çalışması gerekiyor, yani sözcüğün, gerçek anlamıyla kazdığı kuyuya kendisi düşmüştür. (M.B.)

★

Sanat, bir pervane gibi Gerçek'in çevresinde dolanıp durur, ama hiçbir tarafını yakmamayı kesinlikle kafasına koymuştur. Karanlık boşlukta ışık kaynağından gelen ışınları gereği gibi yakalayabilecek bir yer bulmak, ışık kaynağını önceden tanımaksızın bunu yapabilmek gibi bir yetenekle donatılmıştır.

★

(Özdeyiş 87, 88).

★

25 Ocak. Şafağın söküşü.

★

İntihar eden kişi, tutukevi avlusunda bir darağacının kurulduğunu görüp bunun kendi darağacı olduğu kuruntusuna kapılarak geceleyin hücresinden kaçan ve avluya inip kendisini ipe çeken bir tutukludur.

★

Bilgelikten yana eksiğimiz yok. Kim bilgelik uğrunda özellikle çaba harcarsa, bilgeliğe karşıt doğrultuda çaba harcadığından kuşkulanmak gerekir.

★

Mihrabın önüne gelmeden ayakkabılarını çıkaracaksın; ama yalnız ayakkabılarını değil, yola koyulurken giydiğin giysileri de soyunacak, yanına aldığın yükü bırakacak, sonra ortaya çıkan çıplaklığı, sonra bu çıplaklık altında saklı yatan ne var-

sa hepsini, sonra özü, sonra özün özünü, sonra geri kalanı ve sonra tüm artakalanı ve nihayet o ölümsüz ateşin parıltısını sovunup atacaksın üzerinden. Ancak ateşin kendisi o alabildiğine kutsal varlık tarafından sömürülür, ateş de bu sömürülmeye bırakır kendini. Ne Tanrı, ne ateş, böyle bir eyleme karşı durabilir.

★

Kendi kendini silkip atmak değil, kendi kendini yiyip tüketmek.

★

İlk Günah'ı cezalandırmada üç olasılık söz konusuydu: İçlerinde en hafifi gerçekleşmiş olanıydı, yani cennetten kovulmaydı; ikincisi cennetin yokedilişi, üçüncüsü, ki cezaların en korkuncu olurdu bu, ebedî yaşam kapısını kapamak ve onun dışında her şeyi nasılsa öyle bırakmaktı.

★

(Özdeyiş 90,91.)

★

A., ne G. ile geçinebiliyor, ne ondan boşanabiliyor. Dolayısıyla, tabancasını çekip intihar etti, bu yoldan uzlaşmaz'ı uzlaştırabileceğini, yani kendi kendisiyle «gerdeğe girebileceğini» sanıyordu.

★

«Eğer... ölürsün»ün anlamı şudur: Bilme her ikisidir; hem ebedî yaşama ulaştıran bir yol, hem ona varılmasını önleyen bir engel. Bilgeliği ele geçirdikten sonra ebedî yaşama eriş-

mek istedin mi – ki istemeden duramazsın, çünkü bilgelik bu istektir – kendini, yani engeli ortadan kaldırman, ebedî yaşama ulaştıracak yolu, yani kendi kendini yokedişi kurman gerekecektir. Dolayısıyla, cennetten kovulma eylem değil, bir olaydı.

DÖRDÜNCÜ OKTAV DEFTERİ

Pek büyük bir sorumluluğu, daha doğrusu tüm sorumluluğu yüklenerek kendini sorumluluk altında eziyorsun. (Özdeyiş 92.)

★

Omuzlarına tüm sorumluluk yüklendi mi, bu fırsattan yararlanıp sorumluluktan kurban gitmeye bakarsın. Ama böyle bir şeyi denemeye kalk, o zaman anlarsın ki, sana yüklenen bir sorumluluk yoktur, sen bu sorumluluğun kendisisin.

★

Atlas*, omuzlarında taşıdığı dünyayı istediği an kaldırıp atarak savuşup gidebileceğini düşünebilirdi; ama bu düşünceden ötesine izin yoktu.

★

Günlerin, mevsimlerin, kuşakların, yüzyılların birbirini izleyişinin görünürdeki sessizliği bir kulak kabartıştan başka şey değildir; arabaya koşulmuş tırıs giden atlar gibi tıpkı.

*Yunan mitolojisinde gök kubbesini omuzlarında taşıyan efsanevî yaratık. (Ç.N.)

★

31 Ocak. Bahçede çalışma, bir çıkar yol göremeyiş.[18]

★

Öyle bir savaş ki, hiçbir an ve hiçbir şekilde sırt sağlama alınamıyor. Bilinmesine karşın, sürekli unutulur bu gerçek. Unutulmadı diyelim, sırtın sağlama alınması için bir olanak aranır. İstenen, ararken dinlenmektir ve cezasız kalmayacağı bilinmesine karşın hep böyle bir yola başvurulur.

★

1 Şubat. Lenz'in mektupları.

★

(Özdeyiş 93, 94.)

★

2 Şubat. Wolff'un[19] mektubu.

★

(Özdeyiş 95, 96.)

★

4 Şubat. Hanidir yatakta yatış, uyuyamama, savaşmanın bilincine varış.

★

Bir yalan dünyasında Yalan, karşıtı Doğru'yla bile ortadan

kaldırılamaz, onu ancak bir Gerçek dünyası yokedebilir.

★

Istırap bu dünyanın tek olumlu öğesi, hatta bu dünyayla Olumlu arasındaki biricik bağlantıdır. (Özdeyiş 97.)

★

5 Şubat. İyi bir sabah, her şeyi anımsamak olanaksız.

★

Bu dünyayı yoketmek, bir kez onun kötü olması, yani amacımıza aykırı düşmesi, ikincisi elimizde onu yoketme gücünün bulunması durumunda bizim için bir görev sayılabilirdi ancak. Dünyanın kötü olması, bize öyle görünmesindendir; dünyayı yoketme gücünden ise yoksunuz. Bu dünyayı yoketmenin üstesinden gelemeyiz, çünkü onu bağımsız bir nesne olarak biz kurup çatmadık; biz, yalnızca yolumuzu kaybedip bu dünyanın içine düştük; hatta daha da ileri giderek diyebiliriz ki, dünya yolumuzu kaybetmemizdir, ama işte bu yüzden yokedilemez nitelik taşımaktadır. Belki kendisinden el çekerek değil, kendisini sonuna kadar yaşayarak yokedebiliriz dünyayı; ama onu sonuna kadar yaşamak da yokedişlerin sonucu olabilir, kuşkusuz bu dünya içindeki yokedişlerin.

★

Bizim için iki gerçek var: Bilme ağacıyla anlatılan gerçek ve yaşam ağacıyla anlatılan gerçek. Eylemsel gerçek, duruk (statik) gerçek. Birincisinde İyi, Kötü'den ayrılır. İkincisi ise, Iyi'nin kendisinden başka bir şey değildir, ne Iyi, ne Kötü konusunda bilgisi vardır. İlk gerçek bize gerçekten, ikincisi

ise sezgisel yoldan verilmiştir. Bu, işin iç karartıcı yönü; iç açıcı yönü ise, ilk gerçeğin yaşanılan an'ın, ikincisinin ise sonsuzluğun elinde bulunmasıdır. Bu yüzden, ilk gerçek ikinci gerçeğin ışığında silinip gider.

★

6 Şubat. Flöhau'a gidildi.

★

(Özdeyiş 98.)

★

7 Şubat. Taşlardan asker, Rügen adası.

★

Yorgunluk ille de inanç güçsüzlüğü anlamına gelmez, yoksa gerçekten öyle midir? Ama yorgunluğun, yetinmezlik anlamını taşıdığı kuşkusuz. **Ben** demek olan her şey, benim için fazla dardır, sonsuzluk olan ben bile kendim için fazla darım.

Ama örneğin iyi bir kitap okusam, diyelim bir gezi kitabı, beni ayıklıyor, beni doyuruyor, bana yetiyor. Bu da şunu kanıtlıyor ki, daha önce sözkonusu kitabı sonsuzluk içine katmamışım henüz. – Bilmenin belli bir aşamasından sonra yorgunluğun, yetinmezliğin, bunalmanın, kendini hor görmenin ortadan silinmesi gerekiyor; bu aşama da, beni önceleri yabancı bir nesne olarak zindeleştiren, doyuran, özgür kılan, beni alıp yücelere taşıyan nesneyi, kendi öz varlığım olarak bilip tanıyacak güce kavuşmamdır.

*Baltık Denizi'nin güneyinde büyük bir ada. (Ç.N.)

İyi ama, ya yabancı nesne salt sözde yabancı nesne olarak sözkonusu etkiyi göstermişse ve sen ulaştığın yeni bilgelik sonucu bu bakımdan kayba uğramakla kalmıyor, üstelik önceki avuntunu da yitiriyorsan? Doğru; yabancı bir nesne olarak gösterdi sözkonusu etkiyi; ama yalnız göstermekle kalmadı, etkisini sürdürerek beni öncekinden de yüksek bu aşamaya çıkardı. Yabancılığa son vermekle yetinmeyip, **ben** olmaya davrandı. – Ama **sen** yabancının yabancılığı sona erdi. Dolayısıyla, evrenin yaradılışını yadsıyor, kendini yadsımaya bakıyorsun.

★

Kıvançla karşılamam gerekirdi sonsuzluğu; gelgelelim, onu ele geçirmeye göreyim, bir hüzündür üzerime çöküyor. Sonsuzluk karşısında mükemmelliğe kavuşmuş görmem gerekirdi kendimi; oysa, daha da düşkün durumda hissediyorum.

Diyorsun ki: Gerekirdi; bununla içinde bulunan bir yasayı mı dile getiriyorsun?

Evet öyle.

İyi ama, içine bir yasa yerleştirilsin de, sen yalnız onun sesini işitesin, bundan öte bir şey olup bitmesin, akıl alacak gibi değil. Sürekli bir yasa mı bu, yoksa geçici bir şey mi?

Orasını kestiremem; sanıyorum sürekli bir yasa, ama ben ancak zaman zaman sesini işitiyorum.

Peki nereden çıkarıyorsun bunu?

İşitmesem bile işitiyormuşum gibi olmamdan; hani işitilebilirliğini yitiriyor bazen, ama beri yandan karşı sesi yumuşatıyor ya da giderek azdırıyor onu, bana sonsuzluğu haram eden karşı sesi.

Peki, sonsuzluk yasası sesini duyurduğu zaman, onun yanı sıra karşı sesi de işitiyor musun?

İşitiyorum desem yeridir; hatta kimi zaman karşı sesten başka şey duymuyorum, ondan başkası bir düş sanki ve ben düşü gündüzün konuşturup duruyorum.

Ne diye içteki yasayı düşe benzetiyorsun? Düş gibi saçma, onun gibi tutarsız, onun gibi kaçınılmaz, onun gibi birkezliğine, onun gibi durup dururken gönendirici ya da korkutucu, onun gibi bütünüyle anlatıma gelmez, ama anlatım konusu yapılmak için dayatıcı mı? Evet, kendisinde hepsi var bunların; saçma, çünkü ancak kendisini izlemezsem buradaki varlığımı sürdürebilirim; tutarsız, çünkü kimden emir alıyor ve niyeti nedir, bildiğim yok; kaçınılmaz, çünkü hazırlıksız beni yakalıyor; yattığında düş görebileceğini bilmesi gereken kimseyi düş görmek yine de nasıl şaşırtıyorsa, beni de öyle şaşırtıyor. Birkezliğine, hiç değilse öyle görünüyor; çünkü kendisini izleyemiyorum, gerçekle karışmıyor ve böylelikle o el değmemiş birkezliğini koruyor; durup dururken gönendiriyor insanı ya da korkutuyor; ancak gönendirişi, korkutmasından çok daha seyrek; anlatıma gelecek yanı yok, çünkü kavranılacak gibi değil, ama yine aynı nedenle anlatım konusu yapılmak için dayatıyor.

★

İsa, ân.[20]

★

8 Şubat. Erkenden yataktan kalkıldı; çalışma olanağı.

★

9 Şubat. Kimi günler süt liman ortalık; gelenlerin sesleri işitiliyor, evlerinden fırlıyor bizimkiler, gelenleri selamlıyor, sağda solda bayraklar asılıyor binalara, mahzenlere koşulup

şaraplar getiriliyor, pencerenin birinden bir gül düşüyor kaldırıma, kimse sabır nedir bilmiyor, bir anda yüz kol birden uzanıp kıyıya çekiyor sandalları, yabancı adamlar çevrelerine bakınıp alana çıkıyor, alanın tüm aydınlığı çullanıyor üzerlerine.

★

Kolay neden güç bu kadar? Ayartılardan yana ben–,

Bırak sayıp dökmeyi. Kolay güçtür. İşte öylesine kolay ve öylesine güç. Bir kovalamaca oyunundaki gibi tıpkı; soluklanılacak tek yer de, okyanusun öbür kıyısındaki bir ağacın altıdır.

Ama niçin göçüp gittiler oradan? – Kırılan dalgaların en çok gürültü çıkardığı yer sahillerdir, işte öylesine dardır yerleri ve öylesine aşılmaz.

Soru sormayış gerilere getirip bırakırdı seni; soru sormalar, bir okyanus daha ötelere sürükleyip götürüyor. – Yerlerini bırakıp göçen onlar değil, sensin.

Boyuna üzerime çullanıp duracak bu bunaltı.

★

Ne var ki, sonsuzluk zamanın donakalışı değildir. Sonsuzluk tasarımında bizi sıkan, onun zaman kavramına kazandıracağı akıl almaz haklılık, dolayısıyla bunun şu andaki durumumuzdan ötürü bize kazandıracağı haklılıktır.

★

Ebedî yaşamın bir vakit sürdürüldüğüne ilişkin olup zamana bağımlılığımızı haklı gösteren en güçsüz kanı bile, günahkârlık içinde yaşadığımıza ilişkin şimdiki en zorlu kanıdan ne kadar daha iç karartıcıdır. Ancak, saflığı içinde birincisini bü-

tünüyle kapsayan ikinci kanıya katlanma gücüdür ki, inancın ölçüsünü oluşturur.

★

(Özdeyiş 99.)

★

10 Şubat. Pazar. Gürültü. Ukrayna Barışı.

★

Kumandanların, sanatçıların, âşıkların, zenginlerin, politikacıların, jimnastikçilerin, gemicilerin ve... oluşturduğu sis kayboluyor.

★

Özgürlük ve bağımsızlık, temel anlamda bir tek şeydir. Hangi temel anlamda? Kölenin özgürlüğünü yitirmediği, yani kimi bakımdan özgürden de özgür yaşadığı anlamda değil.

★

Kuşakların zinciri, senin varlığının zinciri değildir; ama yine de kimi ilişkiler bulunmaktadır arada. – Ne tür ilişkiler? – Kuşaklar, senin yaşamının anları gibi ölüp gider. – Ayrım nerede?

★

Eski bir şakadır: Biz dünyayı tutar, oysa dünyanın bizi tutup bırakmadığından yakınırız.

★

Bu dünyanın varlığını yadsıyorsun bir bakıma. Varlığa bir dinlence, devinim içinde dinlence gözüyle bakıyorsun.

★

11 Şubat. Rusya'yla barış.

★

Yangın her yeri kasıp kavuruyor da, yalnız kendi evine dokunmuyor. Dindar biri sayıldığından değil; evine zarar gelmemesini amaç edinmiş de, onun için.

★

Gözlemleyen, bir bakıma kendisi de yaşama katılandır; yaşayan nesnelere tutunur, rüzgâra ayak uydurmaya bakar. Böyle biri olmak istemem.

★

Yaşamak, yaşamın ortasında bulunmak demektir; yaşamı yaratan bakışımla yaşamı görmem demektir.

★

Dünya, ancak yaradılışa ilk konu olan yerinden bakılınca iyi görünür; çünkü, yalnız bir yer için **Ve gördü ki, iyiydi*** sözü söylenmiştir – ve yine ancak bu yerden bakılınca, lanetlenip yokedilebilir.

★

Hep hazır; evi portatif; hep yurdunda.

*Tevrat'ın Yaradılış bölümü, 1. Kitap. (Ç.N.)

★

Dünyanın belirleyici özelliği geçiciliğidir. Bu bakımdan yüzyılların bir anlık zamana göre üstünlüğü yoktur. Dolayısıyla, geçicilikteki süreklilik insana bir avuntu sağlayamaz. Yıkıntılardan taze yaşamın fışkırıp çiçeklenmesi, yaşamdan çok ölümdeki diretişi kanıtlar. Yani bu dünyayı yenmek mi istiyorum, onun en kesin belirleyici özelliğini, yani geçiciliğini yenmem gerekir. Bu yaşamda da böyle bir şeyin üstesinden gelebilir miyim? Hem de yalnızca umarak ve inanarak değil, gerçekten.

Demek dünyayı yenmek istiyorsun, hem de umut ve inançtan daha gerçek silahlarla. Hani belki bulunmaktadır böyle silahlar, ama ancak belli koşullar altında tanınıp kullanılabilirler; ilkin bakayım, sözkonusu koşullar sen de var mı?

İyi ya bak! Ama diyelim ki yok; bir yolunu bulup ele geçirebilirim sanırım.

Orası öyle; ama benim bu bakımdan sana yardımım dokunamaz.

Demek gerekli koşulları önce ele geçireceğim, ondan sonra sen bana yardım edebileceksin.

Evet! Daha doğrusunu söyleyeyim mi, sana hiç yardımda bulunamayacağım; çünkü gerekli koşulları bir kez ele geçirdin mi, her şeyi ele geçirdin demektir.

Madem öyle, ne diye beni önceden sınamaya kalkıyorsun?

Sende eksik olanı sana göstermek için değil, sende eksik bir şey olduğunu göstermek için. Belki böylelikle sana bir yardımım dokunabilir; çünkü kendinde bir eksikliğin varlığını bilmene karşın buna inandığın yok.

Yani benim başlangıçta yönelttiğim soruya karşılık, bu so-

ruyu ister istemez yöneltmem gerektiğinin kanıtını sunuyorsun bana.

Soruna karşılık sana sunduğum, bundan biraz daha çok bir şey, şu durumunda senin gereken titizlikle hiç belirleyemeyeceğin bir şeydir. Başlangıçtaki soruyu senin bir başka türlü sorman gerektiğinin kanıtını sunuyorum.

Demek bana cevap vermek istemiyorsun, ya da verebilecek durumda değilsin.

Evet, öyle.

Peki bu inancı – onu verebiliyorsun.

★

19 Şubat. Prag'dan Zürih'e dönüş. Zarch'ta Ottla.

★

Mehtaplı gece gözlerimizi kamaştırıyordu. Ağaçtan ağaca kuşların ötüştüğünü işitiyorduk. Kırlarda rüzgâr uğulduyordu. Toz toprak içinde sürünüyorduk, bir çift yılandık.

★

Sezgi ve yaşantı.[21]

Yaşantı Mutlak içinde bir dinlenmeyse, sezgi (intuition) dünya üzerinden geçip Mutlak'a götüren bir yol olabilir ancak. Nihayet her şey bir amaca ulaşmak ister ve ancak bir tek amaç vardır. Parçalanmanın zaman içinde bir dağılıp parçalanma demek olmasına, yani her an olup bitmesine karşın aslında hiç gerçekleşmeyen nitelik taşıması bir denge sağlayabilirdi kuşkusuz.

★

(Özdeyiş 100, 101.)

★

Kimi salt geleceği düşünerek yaşar, yalnız yaşadığı anı düşünene göre daha tedbirli davranmış sayılmaz; çünkü böyle bir kimse yaşadığı anı bile değil, salt onun sürüp gidişini düşünür.

★

(Özdeyiş 102'nin başı.) İsa insanlık için acı çekti, insanlığın da İsa için acı çekmesi gerekiyor. (Özdeyiş 102'nin devamı.)

★

22 Şubat.

İçebakış (murakabe) ve etkinlik'in görünürde bir gerçekliği vardır; ama ancak içebakış'tan çevreye yayılan, daha doğrusu çevreden içebakış'a dönüp gelen etkinliktir ki, Gerçek'i oluşturur.

★

(Özdeyiş 103.)

★

İraden özgürdür, yani çölü dilediğinde özgürdü. Çölden geçerken tutacağı yolu kendisi seçebileceği, yürüyüş biçimini kendisi belirleyebileceği için özgürdür; ama çölü geçmen gerektiği için de özgür değildir; seçilecek her yol, bir labirent gibi çölün hiç bir parçasına uğramadan geçmeyeceği için özgür değildir.

★

(Özdeyiş 89.)

★

23. Yazılmadan kalan mektup.

★

Kadın, belki daha kesin bir deyişle izdivaç, kozunu paylaşman gereken yaşamın bir temsilcisidir.

★

(Özdeyiş 105.)

★

24 Şubat.
(Özdeyiş 106.)

★

Tıpkı çalışan makineleriyle sürekli sarsılan bir geminin önünde kıyının hep ilerlere kayışı gibi, önümüz sıra seğirten icatlara yetişemiyoruz bir türlü. Icatlar, yapılabilecek her şeyi yapıp çıkarıyor. Hani uçağın kuş gibi uçmadığını ya da asla canlı bir kuş yaratamayacağımızı söylemek haksızlık olurdu. Elbet, yerinde itirazlardır bunlar; ancak yanılgı itirazın kendisinde saklı yatıyor, doğru bir rota tutturmuş bir geminin boyuna ilk çıkış limanına dümen kırmasını istemek gibi bir şey. – Bir kuş, bir ilk yaratış eylemiyle yaratılamaz; çünkü yaratılmıştır bir kez, ilk yaratılış olgusu uyarınca türeyip durmaktadır; dolayısıyla, o sürekli ilk irade tarafından yaratılan, yaşayan ve kendisi de yaşam kıvılcımları saçan bu canlı diziye

dışardan bir müdahele düşünülemez. Bir söylencede anlatıldığı gibi tıpkı: İlk kadın, erkeğin kaburga kemiğinden yaratılmışsa da, başlangıçtaki olay sonradan asla yinelenmemiş, o günden biri erkekler hep başka erkeklerin kızlarını kendilerine eş edinmiştir. – Kuşun yaratılışındaki yöntem ve amaçla – ki önemli olan da budur – uçağın icadındaki yöntem ve amacın birbirinden değişik sayılmaması gerekiyor. Silah sesiyle gök gürlemesini birbirine karıştıran ilkellerin yorumu, ancak sınırlı bir gerçeği içerebilir.

★

Bu yaşamdan önce de gerçekten yaşandığının kanıtları: Seni bir yerden gözüm ısırıyor, ilkçağda gerçekleşen ve kıyamet gününde gerçekleşecek mucizeler.

★

22 Şubat. Sabah duruluğu.

★

Aile içinde yaşam, dostluk, izdivaç, meslek, edebiyat gibi ne varsa hepsinde başarısız kalışımın, hatta işi bu noktaya bile vardıramayışımın nedeni miskinlik, kötü niyet ya da beceriksizlik değil (gerçi bunların hepsi de rol oynuyor sözkonusu durumda, çünkü 'haşere hiçlikten doğup çıkar'), topraktan, havadan, buyruktan yoksunluğumdur. Ve bunları yaratmak, işte beni bekleyen ödev; elden kaçırdıklarımı sonradan ele geçirebileceğim için değil, elden kaçırdığım bir şey olmadığından; çünkü herhangi bir ödev gibi bir ödev benimkisi de. Hatta denebilir ki, ilk ödev, böyle değilse bile onun yansısı; hava basıncı düşük yüksek bir yere çıkılırken ansızın güneşin ışığıyla karşılaşılır ya, onun gibi tıpkı. Öte yandan, istisna gö-

züyle bakılamayacak bir ödev; şimdiye dek sık sık tarafıma yöneltildi kuşkusuz. Ancak, şimdiki ölçüde mi, bilemeyeceğim. Bildiğim kadar, yaşamın gerektirdiği becerilerden hiçbiri doğuştan yok bende; dünyaya gelirken yanımda getirdiğim tek şey, bütün insanlara özgü genel bir güçsüzlük. Bu güçsüzlük sonucu – doğrusu devcileyin boyutlarda bir güçsüzlük bendeki – asla savaşıp yoketmeyi değil, temsilciliğini yapmaya kendimi hak sahibi gördüğüm ve kendime pek yakın bulduğum çağımdaki olumsuz'u iyice özümledim. Ne az buçuk olumlu, ne de devrilip olumlu'ya dönüşecek en uç noktada bir olumsuz bakımından doğuştan yanımda getirdiğim kalıtsal bir miras var. Ne Kierkegaard gibi Hıristiyanlığın artık enikonu iki yanına düşmüş eli tarafından yaşam içine salınmış, ne de Siyonistler gibi artık elden çıkıp giden Yahudi ibadet cüppesinin eteğinin ucundan yapışabilmiş biriyim. Bir baş ya da sonum ben.

★

Üzerine çakılmak istenen çivinin ucunu duvar nasıl hissederse, o da öylece şakağında hissetti. Dolayısıyla, hissetmedi denebilir.

★

Kimse, burada manevî yaşam olanağının izin verdiğinden fazlasını yapamaz; yiyip içeceğini, giyim kuşamını vb. sağlamak için insanın uğraşıyor görünmesi ikinci derecede önem taşımaktadır, yani görülür her lokmayla insana görünmez bir lokma, görünür her giysiyle görünmez bir giysi sunulmaktadır. Gören der ki, insan, sonradan başvurduğu kendini bağışlatmalarla varoluşunu haklı gösterecek bir temel oluşturur; ama aynaya ters olarak yansıyan psikolojik bir yazıdan başka şey değildir bu; gerçekte insan, yaşamını bu tür kendini bağışlatmalar üzerine kurar. Orası öyle; herkes yaşamını (ya da

ölümünü, ki bu da aynı şeydir) bağışlatmak, haklı göstermek zorundadır, söz konusu ödevden kaçamaz.

Her insanın kendi yaşamını yaşadığını (ya da kendi ölümünü öldüğünü) görürüz. Iç bağışlatmalar olmadan üstesinden gelinecek gibi değildir bu, hiç kimse kendini bağışlatmalar olmadan bir yaşamı sürdüremez. Buradan insanın küçümsenmesine geçilebilir, her insanın kendi yaşamına kendini bağışlatmaları temel yaptığı sonucu çıkarılabilirdi.

★

Psikoloji, aynaya yansıyan bir yazının okunuşudur, yani zahmetli bir iştir ve her vakit doğru bir sonuca ulaşılması bakımından verimli bir uğraştır, ama gerçekte olup biten bir şey yoktur.

★

Bir insanın ölümünden sonra, yeryüzünde ölen kimseyle ilgili olarak bir süre kendine özgü rahatlatıcı bir sessizlik başgösterir; dünyadaki harıl harıl uğraşıp didinmeler sona ermiş, ilerdeki bir ölümü habire gözlemekten kurtulunmuş, sanki bir yanılgı ortadan kaldırılmış, yaşayanlar için bile bir oh! diyebilme fırsatı doğmuştur; bu yüzden, ölü odasının pencereleri açılır; ama bütün bunların görünüşten başka şey olmadığı anlaşılır sonradan, acılar ve yakınmalar yeniden başlar.

★

Ölümdeki amansızlık, son'u değil, sonun gerçek acısını beraberinde getirmesindendir.

★

Ölünün yatağının başında sızlanıp yakınma, gerçek anlamda

bir ölmenin söz konusu olmadığındandır. Hâlâ böylesi bir ölümle yetinmemiz gerekiyor, hâlâ bu oyunu sürdürüyoruz.

★

26 Şubat. Güneşli bir sabah.

★

İnsanlığın evrimi – ölme gücünün büyümesi.

★

Kurtuluşumuz ölümdür, ama bu ölüm değil.

★

(Özdeyiş 107, 108.)

★

Herkese burada inanç bakımından iki soru yöneltilmektedir; biri bu yaşama inanılıp inanılamayacağı, ikincisi bu yaşamın bir amacı bulunup bulunmadığı. İki soru da, bir yaşamı sürdürmesinden ötürü herkes tarafından öylesine kesin ve çabuk «evet» ile cevaplandırılıyor ki, soruların doğru anlaşıldığı konusunda bir güvensizlik doğabilir. Kuşkusuz, insanın bu temelde saklı yatan «evet»ini yapıştırmadan önce ona götüren yolu uğraşa didine aşması gerekiyor; çünkü soruların saldırısı karşısında verilen cevaplar, yüzeyden hayli aşağıda bile henüz karışık ve kaçamak bir özellik taşımaktadır.

★

(Özdeyiş 109.)

★

Belki bir iletişim olanaksızlığı vardır çelişkide; ama bir olanaksızlık olarak açığa vurmaz kendini, çünkü Hz. İbrahim'in bile bunu anlamadığı görülüyor. Diyelim anlaması ille gerekli değil, ya da diyelim anlamasın, dolayısıyla bunu kendisi için birtakım yorumlara konu yapmasın. Şu var ki, başkaları için pekâlâ böyle bir yola başvurabilir. Bunun gibi genel'de de bir açıklık yoktur; Iphigenie olayında kehanetin asla bir açıklık taşımayışı bunu göstermektedir.(22)

★

Genel'de sükûnet mi? Genel'in anlamında kaypaklık. Genel, sükûnet diye yorumlanır bazen, ama çokluk Tek'le Genel arasında «genel» bir gidiş geliş olarak. Ancak sükûnet gerçek Genel, ama beri yandan son amaçtır.

★

Sanki Genel ile Özel arasında gidiş geliş, gerçek sahnede olup bitmekte, oysa Genel'de yaşam arka plandaki bir kulisteki geçmektedir.

★

Benim pek dolaylı yoldan suçunu paylaştığım, saçmalığıyla beni bezdirecek bir gelişim yok. Hz. İbrahim, ölümlü dünyayı ilerisini düşünerek yeterli bulmuyor kendine, dolayısıyla öngörüsünü alıp ebediyete göçe karar veriyor. Artık çıkış kapısının mı, yoksa giriş kapısının mı fazla darlığından, eşya yüklü arabasını geçiremiyor. Suçu, komut veren sesindeki güçsüzlüğün üzerine yıkıyor. Yaşam boyu bununla kahrolup duruyor.

★

Manevi yoksulluğu ve bu yoksulluğun güç devinebilirliği, bir avantaj Hazreti Ibrahim için, konsantre olmasını kolaylaştırıyor, daha doğrusu konsantrasyonun kendisi oluyor avantaj. Ancak, bu da konsantrasyon gücünün uygulanmasındaki avantajdan onu yoksun bırakıyor.[23]

★

Hazreti İbrahim, bu dünyanın tekdüzeliğine katlanamadığı gibi bir yanılgı içinde bulunmaktadır. Gelgelelim, bilindiği üzere, dünya olağanüstü bir değişiklik gösterir, ki bir avuç toprak alınıp yakından gözden geçirilerek, doğruluğu her vakit saptanabilir bunun. Kuşkusuz, böyle olduğunu Ibrahim'in kendisi de bilir. Dolayısıyla, dünyanın tekdüzeliğinden yakınması, gerçekte onun çok yönlülüğüyle yeterince sıkı kaynaşamayışından yakınmadır. Yani gerçekte dünyadan içeri bir atlama taşıdır yakınma.

★

Kanıtlamalarını bir büyüleme çabasıyla beraber sürdürüyor. Bu kanıtlamadan kaçıp büyüsel bir dünyaya sığınabilir, büyüsellikten de mantığa; ama her ikisi aynı zamanda tutulup ezilebilir ve her ikisi yaşayan bir büyü ya da dünyayı yoketmeyip bayındır kılan yokediş gibi bir üçüncü nesne oluşturduklarından, bunu yapmak daha da kolaylaşır.

★

Gereğinden çok bir usu var, sanki sihirli bir arabada gider gibi usuyla yeryüzünde yol alıyor, yol bulunmayan yerlerde de elden bırakmıyor davranışını. Zaten yol bulunmayan yerlerde yol bulunmadığını kendiliğinden öğrenecek durumda değil. Böylelikle, ardından gelinmesi konusundaki alçakgö-

nüllü ricası zorbalığa, «yol üzerinde» bulunduğuna ilişkin içtenlikli inancı bir büyüklenmeye dönüşüyor.

VARLIKSIZ İŞÇİ SINIFI

Yükümlülükleri: Ne parası, ne değerli eşyaları bulunacak, ne de kendisine verildiğinde alacak bunları. Yalnız şunlara sahip olmasına izin vardır: en sadesinden bir giysi (giysinin çeşidine göre ayrıntılar saptanacak), çalışmak için gerekli avadanlık, kitap, yiyecek ve içecek. Bunun dışında ne varsa yoksullarındır.

Geçimini yalnız çalışarak kazanacak. Sağlığının zarar görmeyip, gücünün elvereceği hiçbir işten geri durmayacak. İşi ya kendisi seçecek, ya da hükümet emrinde çalışan iş danışma kurulunun direktiflerine uyacak.

Çalışmasına karşılık alacağı ücret, iki günlük geçimini sağlayacak miktarın üstüne çıkamayacak (ve günlük geçim için gereken para da, çalışma belgeleri göz önünde tutularak saptanacak.)

Enikonu gösterişsiz bir yaşam sürecek. Yalnız yüzde yüz zorunlu besin maddeleriyle beslenecek. Örneğin, bir bakıma en yüksek ücret sayılabilecek en düşük ücret karşılığı olarak ekmek, su, hurma. En yoksulların yediğini yiyecek, en yoksulların yattığı yatakta yatacak.

İşverenle ilişkisine mahrem gözle bakacak, asla mahkemelerin aracılığına başvurmayacak. Üstlenilen hiçbir işi, sağlık açısından ciddi nedenler engellemediği süre yarıda bırakmayacak, ne pahasına olursa olsun sözkonusu işi yapıp çıkaracak.

Hakları: En çok altı, kol işçileri için dört, beş saatlik mesai.

Hastalanıldığı ve yaş ilerleyip çalışılamayacak durumu gelindiği zaman devletin yaşlılar yurtlarında, bakımevi ve hastanelerinde tedavi görmek.

Çalışmaya vicdanî bir sorun, beri yandan hemcinslerine bir güven sorunu gözüyle bakmak.

Miras yoluyla kazanılmış tüm servetini hastane ve yurtların yapımında harcanmak üzere devlet kasasına bırakmak.

Hiç değilse geçici süre, başkalarından bağımsız kişilerin, evlilerin ve kadınların işten uzak tutulması.

Kurul (mutlaka yerine getirilmesi gereken bir ödev) hükümetle danışmalarda bulunacak.

Kapitalist işletmelerde de, [bundan sonra iki sözcük okunamadı].

Başkalarına yardım olanağının bulunduğu her yerde, kendi haline terkedilmiş semtlerde, yoksulların kaldığı barınaklarda öğretmen olarak çalışmak.

Üst sınır beşyüz kişi.

Bir yıllık staj.

★

Her şey elinin altında uysal bir araya geliyor, yapı ilerliyordu. Tanımadığı işçiler mermerleri taşıyıp getiriyor, hepsi yontulmuş olup biri öbürüne uyan taşlar, bir mezro gibi çalışan parmaklarının devinimleri altında yerden yükseliyor, iç içe geçiyordu. Şimdiye dek hiçbir yapı bu tapınak gibi doğmuş değildi; daha yerinde bir söyleyişle, bu tapınağın yapımında gerçek tapınak yapımına özgü bir hava esiyordu. Ancak işin tatsız bir yanı vardı, o da her taşın üzerindeki – hangi taşocağından çıkarılmışlardı acaba?– Sanki anlamsız çocuk ellerinin kargacık burgacık çiziktirmeleri, daha doğrusu ilkel dağ sakinlerinin belki insanı kızdırmak, belki tapınağın kutsallı-

ğına gölge düşürmek, ama belki de tapınağa düpedüz zarar vermek için, besbelli keskinliğine diyecek olmayan aletlerle tapınak üzerinden aşıp geçecek sonsuz bir zamanı düşünüp her taşın üzerine oyduğu yazılardı.

★

Akıp giden suya karşı çaydan yukarı. Çalılıklar. Öğretmenin ansızın yükselen sesi. Çocukların homurdanmaları. Bir kızıllık içinde sönüp giden, kendi kendisini terkeden, dehşetle donakalan güneş. Çat diye kapatılan soba kapağı. Pişirilen kahve. Dirseklerimizi masanın üzerine dayamış, bekliyoruz. Yolun bir yakasında incecik fidanlar görülüyor. Aylardan mart. Bundan ötesi can sağlığı. Mezarlarımızdan çıkıyor, bu dünya içinden biz de vurup gitmek istiyoruz; belli bir planımız yok.

★

Beni bırakıp gidecek misin? Eh, bu da ötekiler gibi bir karar. İyi ama, nereye? Benden sana kurtuluş var mı? Ayda belki? Ayda bile benden kurtulamaz, zaten o kadar uzağa hiç varamazsın. Peki, ne diye bütün bunlar? Köşeye geçip otursan da sesini çıkarmasan! Daha iyi olmaz mı böylesi. Şu oracıktaki köşeye, sıcak ve karanlık. Dinlemiyorsun demek beni. Elinle kapıyı arıyorsun. Peki ama, nerede kapı? Anımsadığım kadar, odanın bir kapısı bulunmuyor. Burası yapıldığı zaman, birinin çıkıp senin gibi dünyayı yerinden oynatacak planlar ardında koşacağını kim düşünürdü? Hani; yitirilmiş bir şey de yok; böylesi bir düşünce yitip gitmez, sofra meclisinde uzun uzun konuşur, üzerinde tartışırız; kahkahalarla ödüllendirilirsin bunun için.

★

Sarı soluk doğuyor ay, at üzerinde orman içinde yol alıyorduk.

★

Poseidon* usandı denizlerinden. Üçlü çatal elinden düştü. Sahildeki kayalıkta suskun oturuyor, onun oradaki varlığıyla sersemlemiş bir martı Poseidon'un tepesinde sarsak çemberler çiziyordu.

★

Dolu dizgin yuvarlanıp giden araba.

★

Başımıza gelecekler burada ah!
Yatak yorgan ağaçlar altında
Yeşil karanlık, kuru yaprak
Birazcık güneş, nemli hava.

Başımıza gelecekler burada ah!

Nereye iter bu özlem bizi?
Bir şeyi yitirmek, kazanmak bir şeyi?
Anlamsız içeriz külü
Ve boğarız babamızı
Nereye iter bu özlem bizi?

Nereye iter bu özlem bizi?
Yuvalarımızdan çeker uzaklara.
Çeker flüt sesi, çeker serin çay.

Sana sabırlı görünen şey
Esmiş hışırtılı ağaç doruğunda

*Yunan mitolojisinde ırmakların, yeraltı sularının ve denizlerin tanrısı; Zeus'un kardeşi, Kronos'la Rheia'nın oğlu; üçlü çatal simgesidir. (Ç.N.)

Ve bahçe sahibinin sesi duyulmuştu.

Gözlerinde değişim oyununu
Ele geçirmek mi çabam
Sözcük ve irinli çıban...

★

Kont oturmuş, yemek yiyordu; sessiz bir yaz öğlesiydi. Birden kapı açıldı, ama bu kez gelen uşak değil, Kont'un kardeşi Philotas'tı. «Ah kardeşim», dedi Kont doğrularak, «düşümde bile seni bunca zamandır gördüğüm yoktu, işte şimdi yine karşımdasın.» Ansızın terasa açılan kapının camlarından biri kırıldı, kekliğe benzeyen, ama keklikten daha iri, gagası uzun, rengi kırmızıya çalan kahverengi bir kuş odaya daldı. «Dur sen, şimdi ben onu yakalarım», dedi Kont'un kardeşi; bir eliyle pelerininin eteğini toplayıp, ötekisiyle kuşu tutmaya çalıştı. Tam o anda, elinde nefis meyvelerle dolu bir tepsi, uşak girdi içeri; bunu gören kuş, hiç istifini bozmadan tepsinin çevresinde küçük çemberler çizmeye, yemişleri var gücüyle gagalamaya başladı.

Nasıl da uşak taş kesilmiş gibi oracıkta dikilip tepsiyi elinde tutuyor, doğrusu şaşırmış denemeyecek bir yüzle meyvelere, kuşa ve hâlâ onu yakalamak için koşup duran Kont'un kardeşine bakıyordu. Derken öbür kapı açıldı, köylüler doluştu içeri; tarlalarında daha iyi tarım yapabilmek için bir orman yolundan yararlanmalarına Kont Hazretleri'nin izin vermesini rica ediyorlardı. Ama zamansız gelmişlerdi; çünkü Kont henüz küçük bir okul çocuğuydu, taburede oturmuş ders çalışıyordu. Baba Kont ölmüştü, onun yerine şimdi oğlunun yönetmesi gerekiyordu ülkeyi; ancak, gerçekte böyle değildi durum, tarihin akışında bir boşluk ortaya çıkmıştı, dolayısıyla Kont'a başvuru sonuçsuz kalmıştı? Nerede soluğu alacaktı bu başvuru? İlerde yine dönüp gelecek miydi? Topluluktan ayrılan öğretmen, küçük Kont'u eğitme görevini üstlendi. E-

lindeki sopayla tüm öteberileri itip aşağı yuvarladı masadan, yüzünü öne gelecek gibi dikerek yazı tahtasına dönüştürdüğü masanın üzerine tebeşirle 1 rakamını yazdı.

★

İçki içiyorduk; oturduğumuz kanepe daraldıkça daraldı, duvardaki saatin göstergeleri aralıksız çemberler çiziyordu. Kapıdan başını sokup içeri baktı uşak, elimizi kaldırarak gelmesini işaret ettik; ama o, pencere önündeki kanepede oturanlarımızın birinden gözlerini ayıramıyordu. Üzerinde ipek gibi parıldayan ince ve siyah bir giysi, yaşlı bir adam yavaş yavaş doğruldu, parmakları henüz kanepenin iki yanında geziniyordu. «Baba», diye haykırdı oğul. «Emil», diye karşılık verdi yaşlı adam.

★

Hemcinsime giden yol benim için pek uzun.

★

Prag. İnsanlar gibi dinlerden de geçilmiyor.

★

Hoplar, sıçrar, dansedersin
Küçük yavrucak
Ilık havaya yaslanmış başın
Rüzgârda nazlı kımıldayan
Işıl ışıl otlarda
Kalkıp iner ayacığın.[24]

BEŞİNCİ OKTAV DEFTERİ

Durumumdan memnun kalmamam için neden yok. Belediyede memurum. Belediyede memurluk ne güzel şey! Az iş, dolgun maaş, istediğin kadar boş vakit, kentte nereye gitsen izzet ikram. Bir belediye memurunun durumunu gözümün önünde bir iyice canlandırırdım da, imrenmeden duramazdım. Evet, işte ben kendim şimdi böyle bir memurum, belediyede çalışıyorum, elimden gelse kuşluk vakti oda oda dolaşıp kahvaltı artıklarını toplayan şu büro kedisine* o canım işimi yiyip yutmak üzere buyur edebilirdim.

★

Pek yakın bir tarihte öldüm mü ya da yaşama gücümü büsbütün yitirdim mi – ki bu olasılık büyük, son iki günde öksürüp tıksırarak hayli kan kustum çünkü –, kendi kendimi paralayıp doğradığımı söyleyebilirim. Babam, eskiden gözü dönmüş boş tehditler savurur, «Seni bir balık gibi didik didik ederim!» derdi hep; oysa gerçekte bir fiske bile vurmadı bana; işte şimdi bir zamanki tehdit, babamdan bağımsız, gerçeklik kazanıyor. Dünya –F. de temsilcisi onun– ile benim kendi ben'im, uzlaşmaz bir karşıtlık içinde vücudumu didik didik ediyor.

★

Büyük kentte okuyacaktım. Teyzem istasyonda beni bekliyordu. Babamla eskiden bir kez ziyaretine gitmiştik, o zaman görmüştüm kendisini, şimdi zor tanıdım.

★

*Büroların temizliğine bakan kız ve kadınlar için argo dilinde kullanılan deyim. (Ç.N.)

«Seni uğursuz karga seni!» diye söylendim. «Seni uğursuz leş kargası seni! Ne diye hep yoluma çıkarsın? Nereye varsam, karşıma dikilir, o birkaç tüyünü kabartır durursun. Bu ne arsızlık?»

«Öyle», diye cevapladı karga, başını önüne eğerek; ders veren bir öğretmen gibi karşımda gidip gelmeye koyuldu, «haklısın, bu davranışım kendime bile rahatsızlık vermeye başladı.»

★

En sonunda okuyacağı kente gelmişti. Bir oda bulunmuş, bavulundaki eşyalar çıkarılıp gereken yerlere yerleştirilmişti; aynı kentte uzun süredir kalan bir hemşerisi, ona şimdi kentin sokaklarını, caddelerini gezdiriyordu. Düpedüz bir rastlantı eseri, bir yan sokağın nerdeyse sonunda resimleri kitaplara geçmiş acayip anıtlar gördü. Manzara karşısında zorlukla nefes almaya başladı. Hemşerisi eliyle o tarafı göstermişti yalnızca.

★

Hey babalık, ortalığa bir çeki düzen versek nasıl olur, ha?

Hayır, hayır, böyle bir şey yapmayın sakın, bütün gücümle beni karşınızda bulursunuz.

Ona kuşkum yok. Ama yine de seni ortadan kaldırmam gerekiyor.

Akrabalarımı alıp gelirim ben de.

Onu da düşündüm; akrabalarını tutup birer birer duvara çalacağım.

★

Beni öğütüp un ufak edecek iki değirmen taşının arasından

ne çekip çıkarırsa çıkarsın, bunu bir lütuf diye karşılayacağım; yeter ki gereğinden çok bedensel ağrılara yol açmasın.

Küçük veranda, güneş altına yamyassı uzanmış; tatlı tatlı çağıldayıp duran Wehr ırmağı.

★

Bir şey yok beni tutan
Kapılar, pencereler açık
Ve kocaman, boş teraslar.

★

K., büyük bir hokkabazdı. Biraz tekdüze programı, numaralarda sağladığı kesin başarıdan ötürü çekiciliğini sürekli koruyordu. Aradan yirmi yıl geçmesine ve benim o zaman henüz ufacık bir çocuk olmama karşın, kendisini ilk kez seyrettiğim günü kuşkusuz tüm canlılığıyla anımsıyorum. Günün birinde habersiz çıkagelmişti kentimize ve hemen o akşam bir gösteride bulunmuştu. Kentimizdeki otelin geniş yemek salonunun ortasındaki bir masanın çevresi boşaltılmıştı biraz, gösteri için yapılan bütün hazırlık işte bu kadardı. Aklımda kaldığına göre, salon tıklım tıklım doluydu; zaten topu topu birkaç lambanın yandığı, büyüklerin seslerinin bir curcuna halinde işitildiği, bir uşağın sağa sola seğirttiği vb. olayların geçtiği her salon, bir çocuğa tıklım tıklım dolu gözükür; öte yandan, bu besbelli aceleye getirilmiş gösteriye öyle pek çok kimsenin gelmesinden bir anlam çıkaramamıştım. Ama yine de salonun tıklım tıklım doluluğu, gösterinin belleğimde bıraktığı tüm izlenimde kuşkusuz kesin bir rol oynuyor.

★

Neye dokunsam dağılıp dökülüyor.

★

Yaslı yıl son bulmuştu
Kuşlar kanatlarını sarkıtmıştı gevşecik
Serin gecelerde soyunup çıkıyordu ortaya ay
Bademler, zeytinler çoktan meyveye durmuştu.

★

Yılların azizliği.

★

Oturmuş hesap kitapla uğraşıyordu. Uzun uzun sütunlar. Arada bir hesaplardan başını kaldırıyor, yüzünü avuçlarına yatırıyordu. Hesaplardan çıkan sonuç neydi? İç karartıcı, iç karartıcı bir hesap.

★

Dün ilk kez müdüriyete gittim. Bizim gece vardiyası delege seçti beni. Çalışırken kullandığımız fenerler yapılış bakımından pek yetersizdi, ayrıca yakıtla doldurulmaları bizi pek uğraştırıyordu; müdüriyette girişimde bulunacak, bu tatsız durumun giderilmesini sağlayacaktım. Bana orada bu işe bakan büroyu gösterdiler. Kapıyı tıklatıp içeri girdim. Narin yapılı genç bir adam, benzi enikonu uçuk, büyük bir masanın başından bana gülümsedi. Uzun, pek uzun bir süre başını salladı. Acaba otursam mıydı, karar veremedim; ilerde bir sandalye hazır duruyordu, ama henüz bu ilk ziyaretimde hemen oturmasam daha iyi olur, diye düşündüm, ayakta durumu anlatmaya koyuldum. Ancak, ben alçakgönüllü davranmayı düşünürken, davranışım besbelli adamı güç duruma sokmuştu; çünkü sandalyesinin yerini değiştirmek istemiyorsa, yüzünü çevirip başını kaldırarak bana bakması gerekmekteydi. Ne var ki, boynunu çevirmek için olanca gücünü harcamasına karşın, yine de bunu doğru dürüst başaramıyor, ben konu-

şurken, yüzü yarı bana dönük, şaşı bir bakışla tavana bakıyor, ben de istemeyerek onun baktığı yere gözlerimi dikiyordum. Konuşmamı bitirince, ağırdan alarak ayağa kalktı; omzuma vurarak: «Demek öyle, demek öyle», dedi ve beni tutup bitişik odadan içeri soktu. Saçı sakalı birbirine karışmış bir adam besbelli burada bizi beklemişti, çünkü masada çalıştığını gösteren herhangi bir belirti yoktu; karşıda açık bir cam kapı seçiliyor, buradan çiçekler ve fidanlarla dolu bir bahçeye geçiliyordu. Kulağına genç adamın fısıldadığı birkaç sözcükten oluşan kısa bilgi, gür sakallı adamın bizim derdimizi anlamasına yetti. Hemen ayağa kalkarak: «Bana göre, aziz–» diye başladı; ne var ki, ansızın durakladı; ben, galiba adam ismimi öğrenmek istiyor sanmış ve kendimi yeniden tanıtmak için ağzımı açmıştım ki, birden sözümü kesti: «Zahmet etme, zahmet etme, kendini çok iyi tanıttın bana. Diyeceğim, senin ya da sizlerin dileği haklı bir dilek kuşkusuz; bunu herkeslerden çok takdir edecek birileri varsa, onlar da ben ve müdüriyette çalışan beylerdir. Gönlümüz ister ki, işletmeden önce işletmede çalışan işçilerin durumu düzgün olsun. Değil mi ama? Bir işletme nihayet her vakit yeniden kurulabilir, paraya bakar alt tarafı, paranın da şeytan görsün yüzünü. Gelgelelim, bir insan göçüp gitti mi, bir insan göçüp gitmiş demektir. Eşi dul kalır geride, çocukları yetim kalır. Allah saklasın! Dolayısıyla, yeni iş güvenliklerinin, yeni çalışma kolaylıklarının, yeni rahatlıkların, yeni ve lüks koşulların sağlanması için yapılacak her önerinin başımızın üzerinde yeri var. Kim böyle bir öneriyle bize çıkar gelirse, o bizim adamımızdır. Sözün kısası, sen de bizi uyarmaya yönelik önerilerini bırak burada, hepsini inceden inceye gözden geçirelim; baktık ki küçük, ama çok önemli bir nokta unutulmuş, kuşkusuz onu da sizinkilerin arasına katmazlık yapmayız. İncelemelerimiz sonlanır sonlanmaz da yeni fenerlerinize kavuşursunuz. Bu arada yeraltında çalışan arkadaşlarınıza şunu söylemeyi unutmayın: Onların çalıştığı dehlizleri salon-

lara dönüştürmedikçe, burada rahat etmeyeceğiz; hele gün gelip sizleri rugan çizmelerle ölüme yollayamadığımız süre, rahat yüzü görmek haram bize. Diyeceklerim bu kadar. Arkadaşlarınıza en içten selamlarımızı iletiniz lütfen!»

★

Tırıstan şaşma küçük atım
Taşıyorsun beni çöllere
Geride kayboluyor kentler
Köyler, ırmaklar geride
Ağırbaşlı okullar, uçarı meyhaneler
Doğudan esen fırtınayla sürüklenmiş
Kızların yüzleri geride.

★

Pek kalabalık bir topluluktu. Kimseyi tanımıyordum. Dolayısıyla, hiç sesimi çıkarmayarak beklemeyi, yanlarına herkesten çok sokulabileceğim kimseleri gözüme kestirip onların yardımıyla ötekilerin arasına karışmayı kafama koymuştum. Tek pencereli oda hayli küçüktü, öyleyken yirmi kişi vardı içerde. Açık pencerenin önünde dikilmeye başlamıştım; ötekiler gibi yapıp, bir kenara yerleştirilmiş sehpanın üzerinden sigaralar alıyor, rahat bir edayla tüttürüyordum. O kadar dikkat ediyor, ne konuştuklarını yazık ki anlayamıyordum. Bir ara, sanırım bir erkekle bir kadından söz açtılar; sonra bir kadınla iki erkekten bahsediyorlarmış gibi geldi bana; ama üzerinde durulan hep üç kişiydi; dolayısıyla, söyleşi konusu üç kişinin kimliği hakkında olsun bir fikre varamayışım, miskinliğimden başka şeyle açıklanamazdı. Bu miskinlikle nerde kaldı sözkonusu üç kişiye ilişkin olayı çıkarabilecektim. Bu üç kişinin, ama hiç değilse içlerinden birinin davranışı ahlâksal açıdan hoş görülmeli mi, görülmemeli mi? sorusu atılmıştı ortaya, böyle bir sorunun ortaya atıldığından hiç kuşkum

yoktu. Hepsinin bildiği olaya, bundan böyle hiçbiri değinmiyordu.

★

Irmak kıyısında akşam. Suda bir kayık. Bulutlar içinde batan güneş.

★

Önümde dize geldi. Nasıl diyeyim size, o kadar yakınımda dize geldi ki, şimdi yaslandığım şu masa bana ne kadar yakınsa, öyle tıpkı. «Delirdin mi sen?» diye haykırdım. Gece yarısını geçeli hayli zaman olmuştu, bir toplantıdan dönüyordum, yalnız başıma yürümek istemiştim biraz. Ama işte bu adam gelip önümde yere kapanmıştı. Dev gibi biriydi; kendisini tutup kaldıramıyor, uzakta yakında da kimseyi seçemiyor, bu ıssız köşede kendisini yerde yatar durumda bırakayım, ona da gönlüm elvermiyordu.

★

Düşler sel gibi üzerimden geçip gidiyor, ben, yorgun ve bezgin, yatakta yatıyordum.

★

Hasta yatıyordum. Ağır bir hastalıktı, kendileriyle aynı odayı paylaştığım arkadaşların ot şilteleri dışarı çıkarılmıştı; pek çok gün ve gece var ki yalnızdım.

★

Sağlığım yerindeyken kimse beni arayıp sormadı. Benim de tam gönlüme göreydi hani; şimdi geride kalmış bu olaydan dolayı yakınmak istemem; niyetim, aradaki farkı belirtmektir yalnız. Hastalandım, hasta ziyaretleri başladı hemen ve ner-

deyse aralıksız sürüp gidiyor, bugüne kadar da arkası kesilmiş değil.

★

Küçük bir kayıkta umutsuz, Ümit Burnu'nu dolaşmaya çalışıyordu. Sabahın erken saatiydi, şiddetli bir rüzgâr uğuldayıp duruyordu. Umutsuzluk içinde, küçük bir yelkeni açıp rahatçacık arkasına yaslandı. Pek derin sayılmayan su kesimiyle bu tehlikeli sulardaki kayalıkları aşarak canlı yaratıklara özgü bir çeviklikle kayıp giden küçük kayıkta neden korkacaktı.

★

Üç köpeğim var: Tut, Yakala ve Asla. Tut ve Yakala, herkesin bildiği o güdük rattler cinsi köpeklerden, hani tek başlarına kimsenin dikkatini çekecekleri yok. Gelgelelim, Asla hiç ayrılmıyor yanlarından. Asla bir kırma dok köpeği ve gören der ki, insan yüzyıllar boyu alabildiğine titizlik ve özen gösterip böyle bir köpek cinsi üretmeye kalksa, gene başaramaz. Damarlarında Çingene kanı bulunuyor.

★

Bütün boş saatlerimi – doğrusu pek de çok bunlar, ama açlık duygusundan kurtulmak için bir haylisini istemeyerek öldürmem gerekiyor. Asla'yla geçiriyorum. Madame Récamier modası bir divanın üzerinde yapıyorum bunu. Divan, benim tavanarasına nasıl geldi, bilmem. Belki sandık odasını boylayacaktı da, fazla hırpalanmış durumundan ötürü benim odada kaldı.

★

Asla, bu işin böyle sürüp gidemeyeceği, bir çıkış yolu aranması gerektiği görüşünde. Doğrusu ben de aynı görüşteyim, ama Asla'nın kendisine belli etmiyorum. Asla odada sağa sola koşup duruyor, bazan sıçrayıp sandalyenin üzerine çıkıyor, önüne koyduğum sucuk parçacığını ilkin şöyle bir dişleyip bakıyor, sonra ayağının ucuyla sürüp önüme itiyor ve yeniden odadaki turlarına koyuluyor.

★

A. Tasarladığınız şey, hangi yönden bakılırsa bakılsın çok çetin ve tehlikeli bir girişim. Ancak, işi pek önemsememek gerekiyor. Çünkü daha çetin ve tehlikeli girişimler de var. Ve belki bunlar, hiç ummadığı, ummadığı için de pek masum ve hazırlıksız işe koyulduğu yerde karşısına çıkıyor insanın. Ben, gerçekten böyle düşünüyorum; ama bununla elbet ne plânlarınızı uygulamaktan sizi alıkoymak, ne de bu plânların önemini küçümsemek niyetindeyim. Asla! Sizin iş, hiç kuşkusuz hayli büyük bir gücün varlığına bakıyor; uğrunda böyle bir gücün harcanmasına da değer doğrusu. Peki ama, siz bu gücü kendinizde hissediyor musunuz?

B. Hayır! Böyle bir şey söyleyemem. İçimde güç değil, bir boşluk duyuyorum, o kadar.

★

Katır üzerinde Güney Kapısı'ndan girdim içeri. Kapının hemen yanıbaşında kocaman bir han vardı, burada geceleyecektim. Katırı ahıra çektim. İçerisi binek hayvanlarıyla nerdeyse ağzına kadar doluydu, ama ben yine de selâmet bir köşe buldum. Sonra yukarı çıkıp odalardan birine girdim, yorganı açıp yatağa uzandım.

★

Canım yılan, niye öyle uzaktasın, sokul şöyle, biraz daha sokul, biraz daha, yeter, gelme artık, kal orada! Sen de sınır diye bir şey tanımıyorsun. Sınır diye bir şey tanımazsan, sana nasıl söz geçirebilirim. Kolay değil doğrusu.

Senden kıvrılıp bir halka olmanı istemekle işe başlayacağım. Ben sana kıvrıl, halka ol dedim, sen ise dikilip havaya kalkıyorsun. Yoksa anlamıyor musun beni? Beni anladığın yok. Oysa pek anlaşılır bir dille konuştum: Kıvrıl, halka ol! Yo, yo, ne dediğimi anlamıyorsun. Madem öyle, ben de değnekle şuraya çizip göstereceğim yapacağın şeyi. İlkin vücudunla kocaman bir halka oluşturacaksın, bunu içte ona hemen bitişik ikinci bir halka ve ikinci halkayı daha başka halkalar izleyecek. Sonunda başçağızını havaya kaldıracaksın, derken ben bir kaval üfleyeceğim, kavaldan dökülen melodiye uyarak başını yavaş yavaş indireceksin. Ben, kavalı üflemeyi bıraktım mı, sen de artık hareket etmeyeceksin, başçağızın halkaların en içtekine gömülmüş olacak.

★

Beni alıp atıma götürdüler, ama henüz pek güçsüzdüm. Yaşam ateşiyle titreyen sırım gibi ata baktım.

Ertesi sabah handaki uşak önüme bir at çekince: «Bu benim atım değil», dedim.

Uşak: «Bu gece ahırımızda bir tek at vardı, o da sizinkisiydi», diye cevapladı gülümseyerek; bir başka söyleyişle dikbaşlı gülümseyip beni süzdü.

«Hayır», diye direttim ben, «bu benim atım değil.» Heybe elimden düştü, dönüp yukarı çıktım ve az önce ayrıldığım odama girdim.(25)

ALTINCI OKTAV DEFTERİ

Şu merdiven işiyle daha önceden ilgilenmem, merdiven konusunda ne gibi durumların sözkonusu olduğu, ilerde ne gibi durumlarla karşılaşılabileceği, ortadaki duruma nasıl bir gözle bakılacağı üzerinde daha önceden düşünmem gerekirdi. Bir özür gibi kendi kendime: «Bu merdivene ilişkin hiçbir şey gelmedi ki kulağına», dedim. «Gazeteler ve kitaplar, çeşit çeşit olaylara ilişkin akla gelmedik haberlerle dolup taşıyor; gelgelelim, merdiven konusunda hiçbir şey okumadın.» Yine kendi kendime bu söylediklerimi: «Olabilir», diye cevapladım, «demek okuduklarını dikkatle okumamışsın, çokluk dalgındın çünkü, eline aldığın yazının kimi bölümlerini atlayıp geçtin, hatta yazıların başlıklarıyla yetindin bazen. Bir yerde merdiven konusuna değiniliyordu da, dikkatinden kaçtı belki. Şimdi de işte dikkatinden kaçan bu şeyi gereksinmektesin.» Derken bir an durup sözkonusu itiraz üzerinde düşünmeye başladım. Vaktiyle bir çocuk kitabında buna benzer bir merdivene ilişkin kimi şeyler okuduğumu anımsar gibiydim. Hani çok şey sayılmazdı okuduklarım, sanırım yalnızca böyle bir merdivenin varlığından söz açılıyordu. Bunun da bana pek yararı dokunamazdı.

★

Fareler dünyasında şimdiye dek hiçbir fareye nasip olmadık bir sevgiyle el üstünde tutulan küçük farecik, bir gece bir sucuğun manzarasına dayanamayarak kapana sıkışıp tiz bir çığlıkla can verir vermez, çevredeki tüm fareler yuvalarında bir titreme ve sarsılma nöbetine uğradı; ellerinde olmadan kırpıştırdıkları gözlerini birbirlerinin üzerinde gezdirirken, kuy-

rukları anlamsız bir hamaratlıkla yeri süpürdü. Derken, arada bir duraksayıp biri ötekini önü sıra iterek ortaya çıktılar. Hepsini bir güç önüne katmış, küçük fareciğin can verdiği yere doğru sürüklüyordu. Küçük farecik, serilmiş yatıyordu yerde; kapanın demiri ense köküne inmiş, pembe ayacıkları içe doğru kaykılmış, ufak bir sucuk parçasının kendisine hiç de çok görülmemesi gereken çelimsiz vücudu kaskatı kesilmişti. Anne ve babası yanıbaşında dikiliyor, yavrularından artakalan parçalara bel bel bakıyordu.

★

Bir ara bir kış ikindisi iş hayatına ilişkin canımı sıkan kimi tatsız olaylardan sonra – hani her işadamı yaşar böyle olayları –, mağazamdan öylesine soğumuştum ki, aydınlık kış gününe ve günün erken saati olmasına bakmayarak hemen dükkânı kapamaya karar vermiştim. Özgür iradeyle alınan bu gibi kararlar, her vakit olumlu sonuçlar sağlıyor...

★

Ülkenin yönetimini eline aldıktan kısa süre sonra genç prens, böylesi durumlarda âdet olan affı henüz ilan etmeden bir tutukevini dolaştı. Bir ara, beklendiği gibi, tutukevinin en eskisi kimdir? diye sordu. Karısını öldürüp ömür boyu hapse mahkûm edilmiş ve tutukevinde yirmi üçüncü yılını doldurmuş biriydi, bu. Prens, görmek istedi; kendisini alıp mahkûmun kaldığı hücreye götürdüler. Mahkûm, yalnız bu gün için ne olur, ne olmaz zincire vurulmuştu.

★

Akşam eve geldiğimde odanın ortasında iri, ama hayli iri bir yumurtayla karşılaştım. Yüksekliği masanın hemen boyuna ulaşıyordu, kuşkusuz buna uygun bir de gebeş karnı vardı. İ-

leri geri sallanıp duruyordu usulcacık. Enikonu meraklanmıştım, bacaklarımın arasına aldım yumurtayı, çakıyla kollayıp gözeterek kesip iki parçaya ayırdım. Üzerinde gereken süre kuluçkaya yatılmış bir yumurtaydı. Çatırtıyla dağılan kabuk aralandı, henüz tüyleri bitmemiş güdük kanatlarıyla havayı döven leyleğe benzer bir kuş zıplayıp çıktı içinden. «Bizim dünyamızda işin ne bakayım?» diye soracak oldum, karşısında çömüp ürkek ürkek kırpıştırdığı gözlerine baktım. Ama o, yanımdan ayrıldı hemen, duvarların kenarını izleyerek sekip gitti; sanki ayakları acıyormuş gibi, arada bir yarı buçuk kanat çırpıyordu. «Haydi ben şimdi sana yardım edeyim de, sen de ilerde bana yardım edersin», diye düşündüm. Akşam için masanın üzeinde duran yiyeceği paketten çıkarıp koydum ortaya, gagasıyla benim karşıdaki üç, beş kitaba veriştirip duran kuşa el ettim. Hemen seğirtip geldi; besbelli bulunduğu ortama biraz alışmıştı, sandalyeye geçip oturdu, önüne bıraktığım sucuk dilimlerini ıslık gibi öten soluyuşlarla birkaç kez kokladı, sonra sivri gagasıyla kaldırdığı gibi yine fırlatıp önüme attı. «Hataydı seninkisi tabii», diye düşündüm ben, «bir kuşun yumurtadan çıkar çıkmaz sucukla karnını doyurduğu nerde görülmüş. Bir kadın olsa, tecrübesiyle bilirdi bunu.» Acaba yemek konusundaki isteklerini yüzünden okuyabilir miyim gibi bir düşünceyle inceden inceye hayvanı süzdüm. Sonra aklıma geldi, «Eğer leylek familyasındansa», dedim, «elbet balıkları beğenmezlik etmeyecektir. Kendisi için balık da bulup buluşturmaya hazırım hani. Ancak bedava değil kuşkusuz. Maddî durumum, evde bir kuş beslemeye elverişli sayılmaz. Diyeceğim, böylesi bir özveride bulundum mu, karşılığında yine öyle hayatî önemde bir hizmet beklerim. Kendisi bir leylek; büyüyeceği kadar büyüdü de, balıklarımı yiye yiye palazlandı mı, alır beni yanına, güney ülkelerine götürebilir. Doğrusu, öteden beri oralara gitmeyi çeker durur içim; gelgelelim, leylekler gibi kanatlarım yok, şimdiye kadar bu işe kalkışmadım.» Hemen oradan kâğıtla

mürekkebi kaptım, gagasını mürekkebin içine daldırdım yavru leyleğin, en ufak bir direnişiyle karşılaşmadan şu satırları yazdım: «Eğer sen balıklar, kurbağalar ve solucanlarla (son iki yiyeceği ucuzluğundan ötürü eklemiştim) uçabilene kadar beni doyurur beslersen, leyleğe benzer bir kuş olan de de ilerde seni sırtıma bindirip güney ülkelerine götürme yükümlülüğünü üstleniyorum.» Sonra gagasını yine silip temizledim seninkisinin, katlayıp cüzdanıma yerleştirmeden anlaşma metnini bir kez daha gözlerinin önüne tuttum. Ardından balık almak için sokağa fırladım. Bu kez avuç dolusu para ödedim balıklara. Ama balıkçı, bundan böyle bana hep kokuşmuş balıkla bol bol solucan ayıracağına ve benden fazla para da almayacağına söz verdi. Belki böylelikle güneye yolculuk pek tuzluya oturmayacaktı. Öte yandan, getirdiğim yiyecekleri kuşun afiyetle tıkındığını görmek bana kıvanç veriyordu. Çıkardığı gluk gluk sesleriyle balıklar midesini, boyluyor, pembe karnını şişiriyordu. Her geçen gün, insan yavrularıyla kıyaslanmayacak gibi serpilip boy atmaktaydı. Doğru; bayat balıkların katlanılmaz kokusu bundan böyle eksik olmuyordu odamdan; ayrıca, hayvanın kakasını nereye yaptığını her vakit arayıp bulmak ve pisliği ortadan kaldırmak da kolay değildi; üstelik kışın soğuğu ve odun kömürün pahalılığı içerisini havalandırmamı önlüyordu, oysa alabildiğine zorunlu bir şeydi bu; ama ne önemi vardı, bahar gelmeye görsün, havada aheste süzülerek güneye yollanacaktım. Zamanla kuşun kanatları büyüyüp tüylerle örtüldü, kasları güçlendi. Artık uçuş talimlerine başlama zamanı gelmişti. Ne çare, ortada bir ana leylek yoktu; kuş fazla hevesli olmasa, benim dersler tek başına sanırım yetersiz kalacaktı. Ama besbelli enikonu dikkat gösterip elden gelen çabayı harcayarak, benim hocalık yeteneğimdeki eksikleri gidermesi gerektiğini anlıyordu. İşe planör uçuşuyla başladık. Ben yüksekçe bir yere çıkıyordum, o da arkamdan geliyordu; sonra ben kollarımı açarak aşağı atlıyordum, kendisi de kanat çırparak beni izliyordu. Derken

talim yeri olarak masayı ve sonunda dolabı seçtik. Ama gerek orada, gerek burada, bütün uçuşları sistemli biçimde pek çok kez yineliyorduk.

CİN

Ormanda kalıyor cin. Eskiden kömürcülerin barındığı, ama hanidir terkedilmiş bir kulübe burası. İçeri girildi mi, insanın burnuna asla kapı dışarı edilemeyen bir küf kokusu geliyor, o kadar. En minik fareden de küçük, gözünüzü yaklaştırsanız bile farkedilmeyecek gibi bir köşeciğe sinmiş duruyor, cin. Hiç, ama hiçbir şey seçilecek gibi değil. Pencere olarak açılmış bir oyuktan ormanın sakin sakin uğuldadığı işitiliyor. Ne ıssız burası, ne arayıp bulamadığım bir yer! Burada bir köşede uyuyacaksın! Ama neden rüzgârların özgür esip durduğu ormanda değil? Çünkü bir kez burada bulunuyorsun; kapısı çoktan rezelerinden çıkarılarak alınıp götürülmesine karşın, böyle bir kulübede güven içinde hissediyorsun kendini. Ama yine de, kapıyı çekip kapamak ister gibi elini boşlukta gezdiriyor, ardından yere uzanıp yatıyorsun.

★

Sonunda fırladım masadan, bir yumruk indirerek lambayı kırıp döktüm. Hemen, elinde fener, bir uşak girdi içeri; önümde eğildi, dışarı çıkacağımı düşünerek kapıyı açık tutmuştu. Odamdan fırlayıp merdivenden aşağı seğirttim; uşak da arkamdan. Aşağıda ikinci bir uşak kürk paltomu giydirdi; benim, adeta güçsüz düşmüş, davranışında kendisini özgür bıraktığımı görünce, bir ikinci eylemde daha bulunarak paltomun kürk yakasını kaldırdı ve boynumun önünde ilikledi. Bu da gerekliydi hani, çünkü fena bir ayaz vardı. Derken oracık-

ta bekleyen geniş kızağa bindim, üzerime atılan battaniyelerin altına sıcacık gömüldüm. Tiz bir çıngırak sesiyle yolculuk başladı. Bir ara kızağın bir köşesinden «Friedrich!» diye birinin fısıldadığını işittim. «Alma! Sen de mi buradasın!» diyerek, kalın eldivenli sağ elimi uzattım. Böyle bir karşılaşmadan dolayı memnunluğumuzu belirten birkaç söz konuşup sustuk; çünkü doludizgin yolculuk insanın soluğunu kesiyordu. Kendi kendime düşüncelere dalmış, yanıbaşımdaki yol arkadaşımı unutmuştum ki, bir hanın önünde durduk. Kızağın kapısının önünde hancı dikiliyordu, sağında solunda da benim uşaklar; hepsi boyunlarını uzatmış, vereceğim buyrukları beklemekteydi. Ama ben kızaktan sarkıp seslendim: «Niye durdunuz? İleri, ileri! Konaklamak yok!» Ve hemen yanıbaşımdaki bir sopayı alıp sürücüyü dürttüm.(26)

YEDİNCİ OKTAV DEFTERİ

Kesintisiz Düş: Şoseyi tutmuş koşuyordu. Kendisini göremiyor, yalnız koşarken salındığını, tülünün havada uçuştuğunu, ayaklarını yerden kaldırıp kaldırıp indirdiğini farkediyordum. Tarla kenarında oturmuş, küçük çayın sularını seyretmekteydim. Kız, koşarak köyler içerisinden geçiyordu. Çocuklar kapılarda dikilmiş, karşıdan gelirken onu süzüyor, sonra arkasından bakıyorlardı.

★

Kırık Kopuk Düş: Eski prenslerden biri, kafasına esip lâhitlerin hemen yanıbaşındaki türbenin bir bekçi tarafından beklenmesini istemişti. Aklı başında kişiler buna karşı çıkmışlarsa da, sonunda zaten başı hayli dertte bulunan prensin küçük isteğine peki demişlerdi. Kendisi geçen yüzyıldaki sa-

vaşta sakat kalmış, son savaşta da üç oğlunu yitirmiş dul bir adam, bu işi ben yaparım deyip atılmıştı. Adam işe alınmış ve saraydan bir memurun eşliğinde türbeye doğru yola çıkılmıştı. Bekçi için ayrılan çeşitli öte berileri yüklenmiş bir çamaşırcı kadın da onları izliyordu. Derken ağaçlıklı bir yere geldiler, yol bundan sonra doğru türbeye çıkıyordu; buraya kadar sakat bekçi koltuk değneğiyle yürümüş, ama yine de saraydan yanına kattıkları memura ayak uydurabilmişti. Ağaçlıklı yola varınca biraz zorlanır gibi oldu, ufak ufak öksürüp sol bacağını ovmaya başladı. Çamaşırcı kadınla önden yürüyerek arayı biraz açmış saray memuru başını çevirip: «Hayrola, Friedrich?» diye seslendi. Sakat bekçi, suratını ekşiterek: «Bacağıma bir sızı saplandı da», diye cevapladı, «ama bir dakika sabredin, şimdi geçer.»

BÜYÜK BABANIN ANLATISI

Toprağı bol olsun, V. Leo zamanında Friedrich Parkı'ndaki türbenin bekçiliğini yapıyordum. Elbet öyle durup dururken bekçiliğe atanmış değildim. Prensin mandırasında çıraklık yapıp da, bir akşam ilk kez türbe bekçisine süt götürmem istendiğini dün gibi anımsıyorum. 'Aman yarabbi, türbe bekçisine ha', diye geçirmiştim içimden. Bir türbenin ne olduğunu şöyle doğru dürüst bilen var mıdır acaba? Türbe bekçiliğine atanmıştım ben, dolayısıyla bunu bilmem gerekiyordu, ama ne yalan söyleyeyim, bilmiyordum. Ve başımdan geçenleri şimdi dinleyecek olan sizler, o zamana kadar bir türbenin içyüzünü istediğiniz kadar biliyorum sanın, gerçekte bunu bilmediğinizi çaresiz itiraf edeceksiniz. Ama ben o vakit pek aldırmamıştım, türbe bekçisine yollandığım için genellikle gurur duymuştum, o kadar. Süt bakracını kaptığım gibi, akşamın sisi çökmüş çayır çimenler arasından doludizgin Fried-

rich Parkı'nın yolunu tuttum. Altın yaldızlı kapının önüne gelince, ceketimdeki tozları çırpıp ayağımdaki çizmeleri temizledim; bakracın üzerindeki buğuları silip zili çaldım ve alnımı kapının parmaklığına dayayarak, bundan böyle olup bitecekleri beklemeye koyuldum. Bekçinin evi, ufak bir tepedeki koruluk içindeydi sanırım; aralanan küçük kapıdan bir ışık vurdu dışarı, derken pek yaşlı bir kadın göründü. Ben kim olduğumu, nereden geldiğimi anlatıp söylediklerimin doğruluğunu, bakracı göstererek kanıtladıktan sonra, parmaklıklı kapıyı açıp beni önüne kattı. Kadının ağır aksak yürüyüşüne ayak uydurmam gerekiyordu, pek tatsız bir durumdu hani, çünkü beni arkadan sımsıkı kavramıştı, üstelik kısacık yolda iki kez durdu. Soluklanmak için. Yukarıda, kapının yanıbaşındaki taş sırada devcileyin bir adam oturuyordu; bacak bacak üstüne atmıştı; kollarını göğsünde kavuşturup başını arkaya yaslamış, gözlerini hemen önünde bulunup ileriyi görmesini düpedüz engelleyen ağaçlara dikmişti. Ben, elimde olmayarak bir cevap bekler gibi kadına baktım. «Bu Mameluck», dedi kadın, «bilmiyor musun?» Hayır anlamında başımı salladım, bir kez daha şaşırarak süzdüm adamı, özellikle Kırım kürkünden kalpağına dikkat ettim. Ama derken kadın, beni çekip evden içeri soktu. Küçük bir odaydı, üzerine güzel güzel kitaplar dizilmiş bir masanın başında robdöşambrlı bir adam oturuyordu; ayaklı bir lambanın abajuru altından gözlerini çevirip bana baktı. Tabii ben yanlış bir yere geldiğimi sanarak arkama döndüm, odadan yine çıkıp gitmek istedim. Yaşlı kadın yolumu kesti ve adama dönüp: «Bizim yeni sütçü oğlan», diye seslendi. Adam: «Şöyle beri gel bakayım», dedi gülerek. Bunun üzerine gidip masanın yanıbaşındaki küçük bir sıracığa oturdum; adam, yüzünü iyice yüzüme yaklaştırdı. Gördüğüm nazik davranış, üzülerek söyleyeyim ki, beni biraz şımartmıştı.

ÇATIDA

Çocukların bir sırrı vardı. Tavan arasında, bütün bir yüzyıllık döküntünün yer aldığı ve artık kimsenin bir yol bulup sokulamadığı bir köşede avukatın oğlu Hans, yabancı bir adam keşfetmişti. Adam, uzunlamasına duvara dayanmış bir sandığın üzerinde oturuyordu; Hans'ı görünce ne korktu, ne de şaşırdı. Yüzünde bir uyuşukluk seçiliyordu, o kadar. Aydınlık gözleriyle Hans'ın bakışına karşılık verdi. Kırım kürkünden kocaman ve yuvarlak bir kasketin altında başı kaybolmuştu. Kalın bir bıyık, kaskatı, iki yana uzanıyordu. Pek geniş bir kemerle tutturulan – bir atın koşumunu andırıyordu kemer – hâki renkte bol bir palto giymişti. Kucağında donuk donuk parıldayan bir kın içinde kıvrık ve kısa bir kılıç tutuyordu. Bacaklarında uzun konçlu ve mahmuzlu çizmeler vardı; ayaklarından birini bir şarap şişesine dayamış, az bir şey havaya kaldırdığı öbür ayağının ucunu, topuk kısmı ve çizmenin mahmuzuyla döşeme tahtalarının arasına sıkıştırmıştı. Ağır ağır oynattığı elini kendisine doğru uzatmak isteyince: «Çekil karşımdan!» diye haykırdı Hans, tavan arasındaki yeni çatılmış bölmelerin hayli gerilerine kaçtı; buraya kurutulmak üzere çamaşırlar asılmıştı; sular ıslak ıslak yüzüne damlayan Hans, durup hemen geri döndü. Yabancı adam, adeta küçümseyerek kıvrılmış dudağıyla öylece oturuyor ve hiç kımıldamıyordu. Hans, kollayıp gözeterek usul usul yaklaştı. Adamın hiç kımıldamayışının bir hile olup olmadığını anlamak istedi. Ama adamın gerçekten kötü bir niyeti yok görünüyordu; büsbütün kendini koyvermiş, oracıkta oturuyor, düpedüz uyuşuk bir halde belli belirsiz başını sallıyordu. Bu yüzden Hans, delik deşik eski bir soba siperini kenara iterek iyice sokuldu ve sonunda eliyle adama dokunmayı göze aldı.

«Üstün başın ne kadar da tozlanmış!» dedi şaşırarak ve tozdan kararan elini geri çekti. – «Evet, çok», diye cevapladı adam, başka bir şey demedi; öylesine alışılmadık bir telaffuzu vardı ki, konuştuklarının anlamını Hans ancak sonradan kavrayabildi. «Ben Hans'ım», dedi, «avukatın oğluyum. Sen kimsin?» – «Demek öyle», diye cevapladı yabancı adam. «Ben de Hans'ım, Hans Schlag, Baden'li bir avcıyım; memleketim Neckar kıyısında Kossgarten. Ama bırakalım şimdi bunları.» – Hans: «Avcı mısın? Yani ava mı çıkıyorsun?» diye sordu. «Ah, sen daha küçük bir oğlansın», dedi yabancı adam, «şey, ama konuşurken neden öyle ağzını açıyorsun bakayım?» Avukat babası da zaten hep bunun için Hans'ı paylıyordu; ama ne söylediği doğru dürüst anlaşılmayan avcının asıl kendisine, ağzını pek açmamasının salık verilmesi gerekirdi, ağzını açıyorsun diye Hans'ı paylaması elbet yersizdi.

★

Babasıyla arasında ötedenberi süregelen geçimsizlik, annesinin ölümünden sonra öylesine bir güçle patlak vermişti ki, Hans babasının dükkânından ayrılarak dış ülkelerden birine gitmiş, orada rasgele karşısına çıkan küçük bir işi, adeta ne yaptığını bilmeyerek hemen kabullenmiş, babasıyla tüm bağları koparırarak ona hiç mektup yazmış, ne de bildik tanıdıkların aracılığından yararlanıp kendisiyle herhangi bir ilişkiyi sürdürmüş ve bunun da öylesine üstesinden gelmişti ki, yurdundan ayrıldıktan yaklaşık iki yıl sonra bir kalp sektesi geçiren babasının ölümünü, ancak onun vasiyetini yerine getiren avukatın bir mektubundan öğrenmişti. Hans, yardımcı işçi olarak çalıştığı kumaş mağazasında vitrinin arkasında dikilmiş, küçük taşra kentinin çember alanı üzerine atıştıran yağmuru seyrediyordu ki, kilise yönünden postacının geldiğini gördü. Postacı, mağazanın arka bölümünde yüksek bir kol-

tukta oturan ve hep somurtup duran miskin şef hanımefendiye mektubu verip uzaklaştı. Kapı çıngırağının giderek yavaşlayıp kaybolan sesi, nasılsa dikkatini çekti Hans'ın. Başını çevirdi ve şefin kara başörtüleriyle sarılıp sarmalanmış yüzünü zarfa yaklaştırdığını gördü. Böylesi durumlarda Hans'a hep böyle gelmişti ki, sanki şefin dili hemen ağzından dışarı sarkacak, okumayı bırakıp okunacak şeyi bir köpek gibi yalamaya başlayacaktı. Kapının çıngırağı, son bir kez güçsüz bir ses çıkarıp susarken: «Size bir mektup var», diye seslendi şef. «Sanmam», diye cevapladı Hans, vitrinin önündeki yerinden kımıldamadı. «Ne acayip bir insansınız, Hans!» dedi kadın. «Üzerinde açıkça isminiz yazıyor, baksanıza!» Hans, mektubu alıp okudu; tek varisçi belirlendiği açıklanıyordu mektupta, ama babasından kalan borçlar ve ipotekler öylesine ağır bir yük oluşturuyordu ki, oracıkta yaptığı üstünkörü bir hesaba göre mirastan kendisine baba evinden başka bir şey kalmıyordu. Bu da çok bir şey değildi hani; eskimiş, tek katlı, derme çatma bir ev. Ne var ki, Hans, eve çok bağlıydı; hem babasının ölümünden sonra kendisini bu gurbet elde tutan hiçbir neden kalmamıştı artık; üstelik mirasla ilgili işlerin yürütülmesi, mutlaka yurduna dönmesini gerektiriyordu. Hemen mağazadaki iş anlaşmasını güçlük çekmeden feshederek evin yolunu tuttu.

Aralık ayında bir gece, bindiği araba geç vakit gelip baba evinin önünde durdu, dört bir taraf karla kaplıydı. Kendisini bekleyen kâhya, kızının koluna yaslanarak bahçe kapısından çıktı; Hans'ın dedesinin zamanında bile evde hizmet etmiş, ama artık eli ayağı tutmayan yaşlı bir adamdı. Hans'la aralarında pek içten denemeyecek bir selamlaşma oldu; çünkü Hans, kâhyaya, çocukluk yıllarında kendisine kan kusturmuş aklı kıt biri diye bakmıştı hep. Şimdi onun süklüm püklüm kendisine sokulmasından eza duyuyordu. Yine de, bavulları yüklenip ardı sıra dik ve dar merdivenden çıkaran kâhyanın kızına, geçmişten devraldığı borçlara aldırmayarak, babasının

maaşında en ufak bir değişiklik yapmayacağını açıkladı. Kız, ağlayarak teşekkürde bulundu, rahmetli efendileri öldüğünden beri babasının gözüne pek uyku girmesini önleyen başlıca tasanın böylece ortadan kalkacağını belirtti. Ancak kızın teşekkürüyledir ki, Hans mirasın şimdiden başına açtığı ve ilerde başına açacağı dertleri farketti. Bu yüzden, eski odacığında kendisini bekleyen yalnızlığı düşünmek daha da büyük bir kıvanç saldı içine ve bu yalnızlığı adeta şimdiden duyarak, geçmiş günlere ilişkin netliğini korumuş bir anı gibi tüm iriliğiyle yanından kayıp geçen tekiri usulcacık okşadı. Gelgelelim, mektupla verdiği direktife uyularak hazırlanması gereken eski odasına değil, babasının ölmeden yatıp kalktığı bir odaya götürülmüştü. Neden böyle yaptıklarını anlamak istedi, Hans. Taşıdığı bavulların ağırlığından ötürü hâlâ güçlükle soluyan kız, karşısında dikiliyordu; dikkati çekecek kadar duru gözleri vardı; özür diledi Hans'tan; Hans'ın odasına Hans'ın amcası Theodor gelip yerleşmiş, onlar da küçük beyin rahatsız olmasını istememişlerdi. Hem bu odayı daha geniş ve rahat görmüşlerdi. – Amcası Theodor'un burada, kendi evlerinde kaldığını, Hans yeni öğreniyordu.(27)

SEKİZİNCİ OKTAV DEFTERİ

Her bakımdan sürücüme güvenmeye alışığımdır. Bir defasında yolda gidiyorduk. Yanda ve yukarıda öne doğru hafif bir kubbe oluşturan bir duvarla karşılaşıp durduk ve duvar boyunca ilerledik; duvarın orasında burasında elimizi gezdirdik, sonunda sürücüm dedi ki: «Bu bir insan alnı olmalı.»

★

Küçük bir balık avı düzenlemiş, deniz kenarında bir baraka çatmıştık.

★

Benim bilmediğim kimseler tanıyor beni. Son kez ufak bir geziye çıkmıştım; tıklım tıklım bir vagonun koridorunda, elimde çanta, sıkışıp kalmış ilerlemeye çalışıyor, ama pek başaramıyordum. Ansızın, oracıktaki bir kompartımanın loşluğundan benim hiç tanımadığım biri seslenerek, bana kendi yerini verdi.

★

İşe haz olarak bakış, psikologlara kapalı bir tutum.

★

Gereğinden fazla psikoloji karşısında başgösteren iç bulantısı. Diyelim bir kişinin sağlam bacakları var da, psikolojinin yanına sokulmasına ses çıkarılmıyor; bu kişi kısa sürede, gelişigüzel zikzaklar çizip başka hiçbir alanda katedemeyeceği uzaklıkları geride bırakacak, öyle ki, gören birinin şaşkınlıktan ağzı açık kalacaktır.

★

Issız bir toprak parçası üzerinde dikiliyordum. Ne diye daha iyi bir ülkeye götürülüp bırakılmadım, bilmem. Buna layık değil miyim? Böyle bir şey söylenemez doğrusu. Hiçbir yerde benden daha gür serpilip büyüyecek fidan yoktur.

YAHUDİ TİYATROSU ÜSTÜNE[28]

Burada rakam ve istatistikler üzerinde durmayacağım: bunu Yahudi Tiyatrosu'nun tarihini yazacaklara bırakıyorum. Be-

nim amacım pek yalın: On yılı aşkın bir süre gördüğüm, öğrendiğim ve kendim de katıldığım kadar, oyuncuları ve seyircileriyle Yahudi Tiyatrosu'na ilişkin birkaç anı sayfasını gözler önüne sermek ya da bir başka deyişle perdeyi kaldırıp, buradaki yarayı açığa çıkarmaktır. Ancak hastalığı tanıdıktan sonradır ki, onu şifaya kavuşturacak bir ilaç ele geçirebilir ve belki gerçek Yahudi Tiyatrosu'nu da böylelikle yaratabiliriz.

Varşova'daki dindar Kasid anne ve babam için, tiyatro kuşkusuz **trefe**[1*] yani chaser'den[2*] başka bir şey değildi. Yalnız **Purim**'de[3*] tiyatro vardı; çünkü o gün yeğenim Chaskel, incecik sarı bıyığının üzerine kocaman kara bir bıyık yapıştırıp kaftanını sırtına ters geçirir ve ticaretle uğraşan şen bir Yahudi'yi oynar, ben de küçük çocuk gözlerimi kendisinden bir türlü ayıramazdım. Bütün kuzenlerim arasında en sevdiğim oydu; onu kendime örnek almak için çırpınıp dururdum ve daha pek sekizinde bile değilken, ben de Seder'de[4*] kuzenim Chaskel gibi sahneye çıktım. Rebbe[5*] gitti mi, Cheder'de hep tiyatro oynardık. Ben direktör olur, yönetmen olur, kısaca her kılığa girerdim; kuşkusuz karşılığında Rebbe'den en çok sopayı da ben yerdim. Ama buna aldırmazdık biz; Rebbe bize sopa atar, bizse her gün kafamızdan bir başka oyun çıkarıp sahneye korduk. Bütün yıl, Purim gelse de kuzenim Chaskel'in nasıl makyaj yaptığını yeniden görsem

---

1* İbranice sözcük: Murdar, yenilmez, pis. (Ç.N.)
2* İbranice sözcük: Aşağılayıcı anlamda domuz. (Ç.N.)
3* Yahudilerde dini bir bayram. (Ç.N.)
4* Yahudilerde çocukların 4-5 yaşından başlayarak gittikleri bir çeşit ilkokul. (Ç.N.)
5* Yahudilerce öğretmen ve bilginlere verilen ad. (Ç.N.)

diye umutla bekler ve dua ederdim. Büyüyünce, benim de her Purim, kuzenim Chaskel gibi makyaj yapıp şarkı söyleyerek horo tepeceğim düşüncesi zihnime yerleşmişti.

Ama Purim dışındaki zamanlarda da makyaj yapılabileceğini, kuzenim Chaskel gibi daha pek çok sanatçının bulunduğunu tabii hiç sezdiğim yoktu. Ne var ki, günün birinde Isruel Feldscher'in oğlu, sahnelerinde yalnız Purim'de değil, her akşam oyunlar sergilenip şarkılar söylenen ve makyajlar yapılan tiyatroların gerçekten varlığını, hem Varşova'da da böyle tiyatroların bulunduğunu, babasının o güne kadar kendisini birkaç kez alıp gerçek tiyatroya götürdüğünü anlattı. Bu haberi işitmek – aşağı yukarı on yaşındaydım o zaman – beni adeta büyülemişti. O vakte kadar asla duymadığım gizli bir özlem sardı içimi, beni yakıp kavurmaya başladı. Büyüyüp de, tiyatroyu kendi gözlerimle görünceye kadar geçecek günleri saymaya başladım. Hani o zamanlar tiyatronun yasak ve günah bir şey sayıldığından habersizdim.

Çok geçmeden Belediye'nin karşısında Büyük Tiyatro'nun bulunduğunu öğrendim; tüm Varşova'nın, hatta tüm dünyanın en iyi, en güzel tiyatrosu. O günden sonra ne zaman önünden geçsem, daha binanın dış görünümüyle bayağı gözlerim kamaştı. Ama bir gün, evde Büyük Tiyatro'ya gitmek için daha ne kadar bekleyeceğimizi sorup öğrenmeye kalkınca paylandım: Bir yahudi çocuğu tiyatroya ayak atmaz, Yahudi çocuklarına yasaktır tiyatro; tiyatroya yalnız Gojim'lerle* zındıklar gider. Bu cevap da bana yetmiş, başka soru sormamıştım. Ama o günden beri adı geçen günahı ilerde bir yol çaresiz işleyeceğimi, büyüdüğüm zaman ne olursa olsun tiyatroya gitmeden duramayacağımı düşünerek pek korkuyordum.

Bir akşam **Jom Kippur**'dan sonra iki kuzenimle Büyük Ti-

* Yahudi olmayan kimse. (Ç.N.)

yatro'nun önünden geçiyorduk. Tiyatronun bulunduğu caddede bir yığın insan birikmişti. Benim **murdar** tiyatrodan gözlerimi bir türlü ayıramadığımı farkedince, kuzenim Mayer sordu: «Sen de şimdi tiyatroda olmayı ister miydin?» Ben sustum. Susmam sanırım hoşuna gitmemişti ki, şunları ekledi: «Şimdi içerde bir tek Yahudi'ye bile rastlayamazsın. Allah saklasın! **Jom Kippur**'un son bulduğu akşam, en kötü Yahudi bile ayak atmaz tiyatroya.» Ancak, ben, kuzenimin söylediklerinden şunu çıkarmıştım ki, gerçi mübarek **Jom Kippur**'un sona erdiği akşam hiçbir Yahudi tiyatronun kapısından içeri ayak atmıyordu, ama öbür geceler yıl boyu pekâlâ tiyatroya giden çok sayıda Yahudi vardı.

İlk kez Büyük Tiyatro'ya gittiğimde ondört yaşındaydım. Ülkenin resmî dilini pek belleyebilmiş değildim, ama yine de sokaktaki ilanları okuyup anlayabiliyordum. Ve günün birinde böyle bir ilandan Büyük Tiyatro'da **Hugenotten** oyununun oynanacağını öğrendim. Bu oyundan daha önce **Klaus**'ta* söz açılmış, ayrıca oyunu **Meier Beer** adında bir Yahudi yazmıştı. Ben de, kendi kendime izin verip bir bilet aldım ve akşam olunca ilk kez ayak attım tiyatroya.

O zamanlar neler görüp hissettiğimi anlatmanın yeri burası değil; yalnız bir tek şeyi belirtmek isterim: Büyük Tiyatro'da kuzenim Chaskel'den daha iyi şarkı söyleyenlerin ve yine ondan çok daha güzel makyaj yapanların bulunduğu gibi bir kanı uyanmıştı içimde. Ayrıca, bir şeye daha şaşarak tiyatrodan eve dönmüştüm; **Hugenotten**'daki balet müziği çoktan bildiğim bir şeydi, çünkü **Klaus**'ta cuma akşamları **Leche Dodi** ilâhisinde geçen melodilerdi hepsi. **Klaus**'ta öteden beri söylenegelen melodilerin, Büyük Tiyatro'da nasıl olup oyuna dönüştürüldüğünü bir türlü aklım almamıştı.

O günden sonra tiyatronun gedikli müşterileri arasına karış-

*Kasid'ler tarafından havraya (sinagog) verilen isim. (Ç.N.)

mıştım. Ne var ki, her temsil için bir yakalık ve bir çift manşet alıyor, tiyatrodan çıkıp eve dönerken satın aldıklarımı Weichsel ırmağının sularına atmayı unutmuyordum; anne ve babamın bunları görmemesi gerekiyordu çünkü. Ben **Wilhelm Tell** ya da **Aida** ile ruhumu doyururken, onlar benim **Klaus**'ta oturmuş, battal Talmud ciltleri üzerine kapandığım ve kutsal yazıları okuduğum gibi kesin bir inanç içinde yaşıyorlardı.

II

Bir süre sonra kentte bir Yahudi tiyatrosunun da bulunduğunu öğrendim. Kalkıp gitmeyi pek içim çekiyor, ama bir türlü göze alamıyordum; çünkü anne ve babama pek kolay haber uçurabilirlerdi. Ama Büyük Tiyatro'nun opera temsillerini pek kaçırmıyordum ve ilerde Polonya Dram Tiyatrosu'na da gitmeye başladım. Bu tiyatroda ilk kez **Haydutlar**'ı gördüm. Şarkısız müziksiz bu denli güzel oyun çıkarılabilmesi pek şaşırttı beni, hani hiç ummadığım bir şeydi; sonra, Franz'a da içerlemedim, hatta beni en çok o etkiledi; Karl değil de, Franz rolünü kendim oynamayı isterdim doğrusu.

Klaus'taki arkadaşlar arasında tiyatroya gitmeyi göze alan bir ben vardım. Ama biz **Klaus**'taki oğlanlar, **aydın kitaplar** ile içimizi tıka basa doldurmuştuk. Shakespeare'i, Schiller'i, Lord Byron'u ilk kez o zamanlar okumuştum. Ancak, Yiddiş edebiyatına ilişkin olarak kalın polis romanı ciltlerinden başka bir şey ele geçirememiştim; bunlar, yarı Almanca, yarı Yiddiş diliyle basılarak Amerika'dan gelmekteydi.

Aradan kısa bir süre geçti, içim içimi yiyordu. Varşova'da bir Yahudi tiyatrosu olsun da, ben bunu görmeyeydim? Ve göze aldım sonunda; her tehlikeyi hesaba katarak, günün birinde kalkıp Yahudi tiyatrosuna gittim.

Bu, bende baştan aşağı bir değişikliğin gerçekleşmesine yol açtı. Daha oyun başlamadan, öbür tiyatrolardakinden apayrı bir duygu içerisindeydim. Bir kez fraklı beyler, dekolte giysili hanımlar bulunmuyordu çevremde; sonra ne Polonyaca, ne Rusça konuşuluyordu. Nereye baksam Yahudi görüyordum; her türden Yahudi, uzun giysiler, kısa giysiler, kadınlar, kızlar, sade giyinmiş insanlar. Ayrıca, salonda hiç çekinilip sıkınılmadan ana dilimizle konuşulduğunu işitiyordum. Üzerimdeki uzun kaftan kimsenin dikkatini çekmemişti, utanmam için bir neden yoktu.

Altı perdelik ve on tabloluk şarkılı danslı komik bir oyun sergilendi sahnede: Schumor'un Bal-Tschuwe'si. Polonya tiyatrosundaki gibi dakikası dakikasına saat sekizde açılmadı perde, oyunun başlaması onu buldu ve ancak gece yarısından sonra bitti. Kadının âşığı ve entrikacı rolüne çıkan oyuncu, **Yüksek Almanca** konuştu piyeste; ansızın, Almanca'dan tümüyle habersiz biriyken, böyle nefis bir Almanca'yı bu kadar iyi anladığıma şaşıp kaldım. Oyunda yalnız komikle soprano, Yiddiş dilini konuştu.

Genellikle opera, dram ve operetlerin hepsinden çok beğenmiştim oyunu. Çünkü bir kez Yiddişçeydi; Almanca karışımı bir Yiddişçe, ama Yiddişçeydi, daha iyisinden, daha güzelinden bir Yiddişçe. Sonra ne bileyim her şey vardı oyunda; dram, trajedi, şarkı, güldürü, dans hep bir araya toplanmıştı; oyun, yaşamın sıcaklığını taşıyordu. Bütün gece heyecanımdan uyuyamadım; içimden bir ses diyordu ki, bir gün gelecek, sen de Yahudi sanatının tapınağında hizmet edecek, sen de bir Yahudi olacaksın.

Ne var ki, ertesi gün ikindi üzeri babam kardeşlerimi bitişik odaya yolladı, salonda annemle benim kalmamı istedi. Başımda bir kabak patlayacağını sezer gibiydim. Babam hiç oturmuyor, odada bir aşağı bir yukarı gidip geliyordu. Eli güdük siyah şakalında, bana değil de hep anneme yüzünü dö-

nerek şöyle söyledi: «Şunu bilesin ki, günden güne kötüye gidiyor durum. Dün seninkini Yahudi tiyatrosunda görmüşler!» Annem, ürkmüş, ellerini kavuşturuyor, babam sapsarı kesilmiş yüzüyle durmadan odada geziniyordu. Benimse yüreğim hop hop ediyor, bir suçlu gibi süklüm püklüm oturuyor, vefalı ve dindar annemle babamın çektiği acıları görerek kahroluyordum. O zaman babama verdiğim cevap, belleğimden çıkıp gitti; anımsadığım tek şey şu: Birkaç dakikalık bunaltıcı bir suskunluğun ardından, babam, kocaman kara gözlerini üzerime çevirerek şöyle dedi: «Unutma oğlum, bu seni çok, hem de pek çok sapa yollara sürükler» – ve haklı da olduğu anlaşıldı sonradan.

★

Nihayet benden başka bir tek kişi kalmıştı meyhanede. Meyhaneci, meyhaneyi kapamak istiyordu; hesabı ödememi rica etti. «Orada biri daha var oturan», dedim suratımı ekşiterek. Kalkıp gitme zamanının geldiğini görüyordum; ama buradan gitmeyi, daha doğrusu kalkıp bir yere gitmeyi hiç canım istemiyordu. Meyhaneci: «Sorun da bu ya», dedi. «Adamla bir türlü anlaşamıyorum. Bana yardım eder misiniz?» Ellerimi boru gibi yapıp: «Hey!» diye seslendim adama; ama adam istifini bozmadı, eskisi gibi göz ucuyla önündeki bira bardağının içine bakıp durdu.

★

Kapıya varıp çıngırağı çaldığımda, gecenin geç vakti olmuştu. Besbelli avlunun bir ucundan gelen vekilharcın kapıyı açması epey zaman aldı.

★

Yüksek cam kapıyı gürültüsüz bir itişle açıp önümde eğile-

rek: «Bey, lütfen sizi istiyor», diye haber verdi uşak. Kont, açık pencerenin önündeki masasından kalkarak, sanki havada uçan adımlarla bana doğru seğirtti. Göz göze geldik; bakışındaki donukluk beni yadırgattı.

★

Bir duvarın önünde uzanmış yatıyor, acıdan kıvranıyor, ıslak toprağa adeta kendimi gömmek istiyordum. Avcı yanıbaşımda dikiliyor, bir ayağıyla hafifçe belime bastırıyordu. Beni elleriyle yoklayıp bir karara varmak için yakamla ceketimi kesip açan sürgüncüye: «Enfes bir parça!» dedi. Benden bıkmış köpekler, yeni avların susamışlığıyla avlunun duvarına doğru çılgınca seğirtip duruyordu. Derken araba geldi; ellerimle ayaklarım bağlanıp beyin yanına, arkadaki kanepenin üzerine kaldırılıp atıldım; öyle ki, başımla kollarım dışarı sarktı. Araba, teker meker gidiyordu. Susuzluktan ölerek ağzımı açmış, yerden kalkan tozları emiyor, beyin arada bir baldırlarıma memnunlukla el atışlarını duyuyordum.

★

Omuzlarında taşıdığın ne? Ne biçim hayaletler çevreni kuşatmış böyle?

★

Fırtınalı bir geceydi. Küçük Cin'in çalılıktan sürünerek çıktığını gördüm.

Kapı kapandı, göz göze geldik.

★

Lamba kırılıp döküldü, elinde yeni bir lambayla yabancı bir adam girdi içeri. Ben ayağa kalktım, ailem de benimle kalktı;

adama hoş geldin dedik, oralı olmadı.

★

Haydutlar elimi ayağımı bağlamıştı, yüzbaşının çadırının önündeki ateşin yanıbaşında yatıyordum.

★

Issız tarlalar, ıssız bir yüzey, sisler gerisinde ayın soluk yeşili.

★

Evden çıkıyor, kendini sokakta buluyor, bir at kendisini bekliyor, bir uşak üzengiyi tutuyor; ardından çın çın öten ıssızlıkta bir gezi başlıyor.

BABAMA MEKTUP[29]

Çok sevgili babacığım!

Bana son günler bir ara, senden korktuğum gibi bir savı hangi nedenle ileri sürdüğümü sormuştun. Her zamanki gibi bir cevap bulup verememiş, bu da işte biraz yine senden korkmamdan, biraz senden korkmamın nedeninin pek çok ayrıntıyı içermesinden, dolayısıyla bunları yarı buçuk da olsa sözle belirtemeyeceğimden kaynaklanmıştı. Şimdi sana yazıyla cevap vermeye kalkıyorsam, bu cevapta da yine pek çok boşluk kalacak, çünkü ilgili nedeni kaleme alırken, senden duyduğum korku ve bunun yol açtığı sonuçlar sana karşı özgür davranmaktan beni alıkoyacak, konunun büyüklüğü belleğimle zekâ gücümü enikonu aşacaktır.

Sorun hep basit göründü sana, hiç değilse benimle ve ayrım gözetmeksizin diğer pek çok kişiyle yaptığın konuşmalardan bu yargıya vardım. Senin için aşağı yukarı şöyle bir durum sözkonusuydu: Ömür boyu canını dişine takıp çalışmış, neyin varsa çocuklarının, ama en çok benim yoluma feda etmiş, ben de böylelikle «beyler» gibi rahat bir yaşam sürmüş, dilediğim öğrenimi yapma bakımından katıksız bir özgürlüğü elde bulundurmuş, yiyecek içecek sıkıntısı çekmemiş, yani kısaca tasa kaygı nedir bilmemiştim; sen ise bütün bunlara karşı bir minnettarlık beklememiştin benden; «çocukların minnettarlığını» biliyordun; ama hiç değilse onların sana güleryüz göstermelerini, bir duygudaşlık belirtisini açığa vurmalarını istemiştin; oysa ben, bunların hiçbirine yanaşmayarak senden hep korkup bir köşeye sinmiş, odama, kitaplarıma, zirzop dostlarıma, kaçık düşüncelerime sığınmıştım. Seninle hiç içtenlikle konuştuğum olmamıştı; tapınağa giderken se-

ninle gelmemiş, Franzensbad'dayken seni ziyaret etmemiş, başka bakımdan da aile duygusu diye bir şeye gönlümde yer vermemiştim; gerek mağazanın durumu, gerek seni uğraştıran öbür sorunlarla hiç ilgilenmemiştim. Fabrikayı başına sarıp, sonra yüzüstü bırakmıştım seni. Ottla'yı[30] dikbaşlılığında desteklemiştim; senin için kılımı kıpırdatmazken (örneğin, bir tiyatro bileti bile getirip buyur baba dememiştim sana), dostlarım için elimden geleni yapmıştım. Yani hakkımdaki yargını özetlersem diyebilirim ki, (belki son evlenme girişimimi saymazsak) doğrudan doğruya yakışıksız ya da kötü davrandığım gibi bir suçlama yöneltmedin bana; ama soğukluk, yabancılık, nankörlük gibi özellikleri yakıştırdın. Hem de bunu öylesine yaptın ki, sanki hepsinden ben suçluydum, sanki istesem bir dümen kırışıyla her şeyi bir başka düzene oturtabilirdim, sanki senin en ufak bir suçun yoktu olup bitende; bir suçun varsa, bana fazla iyi davranmandı.

Hani aramızdaki yabancılaşmada senin düpedüz suçsuzluğuna ben kendim de inandığımdan, her zaman durumu bu türlü ortaya koymanı doğru görmüyor değilim. Ancak, senin gibi ben de suçsuzum tamamen; sana bunu bir benimsetebilsem, o zaman seninle yeni bir yaşam olanağına kavuşuruz demeyeceğim ama, çünkü bunun için ikimiz de yaşlandık artık, aramızda bir çeşit dirlik düzenlik kurulur, bitip tükenmeyen suçlamalarına son vermesen bile, bunları yumuşatıp hafifletebilirdin biraz.

Sana söylemek istediklerimi, ne tuhafsa sezmiş gibisin sanki. Örneğin, kısa bir süre önce demiştin ki: «Dıştan bakınca, sana başka babaların normalde evlatlarına davrandığı gibi davranmadım, çünkü başkaları gibi ikiyüzlülüğü beceremem, ama hep sevdim seni.» Şunu belirteyim ki, baba, genellikle bana karşı içinde iyi duygular beslediğinden hiç kuşkuya kapılmadım, ancak yukarıdaki sözlerini de doğru bulmuyorum. Ikiyüzlülüğü beceremezsin, öyle; ne var ki, salt bu nedenle kalkıp başka babaların evlatlarına ikiyüzlü davrandığını öne

sürmek, ille haklı çıkmak istemem ya da – ki kanımca işin gerçek yanı bu– benimle aranda aksayan bir noktanın varlığını ve sözkonusu aksamanın doğmasında senin de katkın bulunmakla beraber bir suçun olmadığını üstü kapalı açığa vurmandan başka bir şey değil. Dile getirmek istediğin gerçekten bu sonuncusuysa, o zaman anlaştık demektir.

Şimdiki durumumun yalnız senin etkilemelerinin sonucu doğup ortaya çıktığını söylemiyorum kuşkusuz. Bu pek abartmaya kaçmak olur, doğrusu böyle bir abartmaya karşı bir eğilim de yok değil içimde. Senin etkilemelerinden büsbütün bağımsız yetişseydim, yine gönlünce bir kimse olmayabilirdim. Belki güçsüz, korkak, duraksamalar içinde tedirgin bir insan; ne Robert Kafka*, ne Karl Hermann**, ama şimdikinden bambaşka biri; o vakit bakarsın pek güzel geçinebilirdik. Seni bir dost, bir şef, büyükbaba, hatta – bu noktada biraz kuşkuluyum gerçi – bir kayınpeder gibi karşımda görmek beni mutlu kılardı. Ne var ki, bir baba olarak benim için fazla güçlüydün; üstelik erkek kardeşlerim küçük yaşlarda ölmüş, kızkardeşlerim onlardan ancak çok sonra dünyaya gelmiş, yani ben ilk darbeye düpedüz tek başıma göğüs germek zorunda kalmıştım; oysa buna hiç de elverecek gücüm yoktu.

Karşılaştır bak ikimizi: Pek kestirmeden söylemek istersem, bir yanda ben vardım, belli bir Kafka temeli üzerine oturmuştum, ama Kafka'lara özgü o yaşam, ticaret ve ele geçirme istemiyle değil, Löwy[31] soyundan gelme bir dürtüyle davranıyor, bu dürtü bir başka doğrultuda etkisini gösteriyor, çokluk da düpedüz etkisiz kalıyordu. Buna karşılık öbür yanda güç, sağlık, iştah, ses tonu, konuşma yeteneği, kendinden memnunluk, dünya karşısında bir üstünlük duygusu, sebat, hep aklıbaşında davranış, insan sarraflığı, belli bir yüce kalplilik ve kuşkusuz bu üstünlüklerine uygun olarak mizacından

* Kafka'nın yeğeni; amcası Philipp'in oğlu. (Ç.N.)
** Kafka'nın en büyük kızkardeşi Elli'nin kocası. (Ç.N.)

ve ansızın parlama huyundan kaynaklanan yanılgı ve zaaflarla sen. Amcam Philipp, Ludwig ve Heinrich'le karşılaştırınca diyebilirim ki, genel dünya görüşü bakımından belki tam Kafka değilsin. Kaldı ki, amcalarımın hemen hepsi senden daha şen, daha zinde, daha yapmacıksız, daha delişmen, ayrıca daha az sertti. Şunu da söyleyeyim ki, huy ve mizaç bakımından senden büyük bir miras devraldım, mirası da fazlasıyla iyi yönettim hani, kuşkusuz sendeki gibi bir denge sağlamaya yetecek karşı ağırlıklar bende yoktu. Ancak, sen de kendi yaşamında çeşitli dönemler geçirdin; çocukların, ilk başta ben, seni düşkırıklığına uğratmadan ve evde sıkıntılara sokmadan önce belki daha neşeli biriydin. (Nitekim eve yabancılar gelmeye görsün, başka biri olup çıkıyordun); belki Valli* dışında öbür çocuklarının sana veremediği sıcaklığa, torunların ve damadın sayesinde biraz kavuşabildiğin şimdilerde sanırım yine eski neşeni bulmuşsundur. Hiç kuşkusuz pek değişik insanlardık her ikimiz ve bu değişiklik birbirimiz için öylesine büyük tehlike oluşturuyordu ki, benim gibi gelişimini yavaş yavaş sürdüren bir çocukla senin gibi gelişimini tamamlamış bir adamın birbirine nasıl davranacağı önceden tahmin edilmek istenirse, beni düpedüz ayaklarının altına alıp geride bir zerre bile kalmayacak gibi ezeceğin düşünülebilirdi. Ancak görülmedi böyle bir şey, canlı bir yaratığın ilerideki davranışları kestirilemiyor çünkü; böyle bir şey görülmedi ama, belki ondan kötüsüyle karşılaşıldı. Bu arada sana sürekli bir rica yönelteceğim: Olup bitende bir suçun bulunduğunu asla aklımın ucundan geçirmediğimi unutma. Benim üzerimde başka türlüsü elinden gelmeyecek bir etkilemeye başvurdun; ancak, bu etkilemeye yenik düşmemi, bana özgü bir hınzırlık saymayı bırak lütfen.

Ürkek bir çocuktum, öyleyken ben de bütün çocuklar gibi dikbaşlıydım kuşkusuz. Annem de beni şımartmıştı, doğru.

*Kafka'nın ortanca kızkardeşi. (Ç.N.)

Ama kolay başedilemeyecek bir çocuk olduğuma da inanmıyorum. Gerçekte iyiyürekli ve yumuşak bir insandın (ilerde söyleyeceklerim bununla çelişmiyor; çünkü ben dış görünüşten bahsediyorum; gelgelelim, bir çocuğun sözkonusu iyiyürekliliğe ulaşana dek aramasını sürdürecek kadar sabır ve cesareti yoktur. Sen kendi yaradılışına uygun davranabilirsin bir çocuğa, sertlikle, bağırıp çağırarak, birden kızıp parlamalarla davranabilirsin; nitekim böyle bir yol izlemeyi bir başka nedenden pek uygun gördün, çünkü beni güçlü ve gözüpek bir delikanlı gibi yetiştirmeyi diliyordun.

Çocukluğumun ilk yıllarında beni eğitmek için ne gibi yollara başvurduğunu, elbet bugün dolaysız anlatamam; ama sonraki yıllardan geriye doğru bakıp Felix'e[32] karşı davranışını göz önünde tutarak, aşağı yukarı kafamda tasarlayabilirim bunu. Önemle üzerinde durulacak bir nokta varsa, o zamanlar bugünkünden daha genç, daha zinde, daha delişmen, daha doğal, daha umursamazdın; üstelik pek bağlıydın mağazaya, beni günde bir kez bile görebilecek vakti zor buluyordun, dolayısıyla üzerimdeki etkin büyüktü ve bu etki asla bir alışkanlığa dönüşüp sığlaşmıyordu.

İlk yıllara ilişkin doğrudan anımsıyabildiğim bir tek olay var; belki sen de anımsayacaksın: Bir ara geceleri hep su diye mız mız ederdim; susamışlığımdan değil; sanırım biraz sizi kızdırmak, biraz kendim eğlenmek için yapardım bunu. Birkaç kez gözümü iyice korkuttun; ama baktın ki korkutmalar bir işe yaramıyor, beni bir defasında pavlatşe'ye[33] götürdün, kapıyı üzerime kilitleyerek orada kısa bir süre gecelikle dikilmeye zorladın. Bunun doğru bir davranış sayılmayacağını söylemek istemiyorum, belki o zaman gece uykularınızı haram etmekten beni alıkoymak için gerçekten başka yol yoktu; niyetim, beni eğitmede başvurduğun çarelerle bunların benim üzerimdeki etkisini belirtmektir yalnız. Sözkonusu olaydan sonra gerçi uslanmıştım; ama bu, içimde bir yıkıma yol açmıştı. Anlamsız su isteyişlerimin benim için taşıdığı ba-

yağı doğallıkla, yataktan alınıp dışarı çıkarılmamdaki olağanüstü korkunçluk arasında yaradılışım gereği asla doğru dürüst bir ilişki kuramıyordum. Yıllar sonrası bile dev gibi bir adamın, yani babamın, bu gözümde en güçlü otoritenin adeta nedensiz çıkagelerek, beni gece yataktan alıp pavlatşe'ye götürebileceği düşüncesinin, yani babam karşısında böylesine bir hiç olduğum gibi kahredici duygunun altında ezilip durdum hep.

Bu, o vakitler ufak bir başlangıçtı; ama şimdi beni çokluk saran hiçlik duygusu (başka bakımdan soylu ve verimli bir duygu kuşkusuz), büyük bölümüyle senin üzerimdeki etkinden alıyor kaynağını. Bütün aradığım biraz yüreklendirme, biraz güleryüz, yolumun biraz açık tutulmasıydı. Oysa sen yolumu kapadın, kuşkusuz bir başka yol izlemem için iyi niyetle yaptın bunu. Gelgelelim, bende aradığın yetenek yoktu. Örneğin, kusursuz bir asker selamı verip de, tam bir asker gibi yürüdüm mü, benden alkışlarını esirgemiyordun; ama asker olacak biri değildim ben. Sonra, önünde çok yemek yiyip hele biraz da içki içtim mi, ya da anlamadığım şarkılara öykündüm mü, yine alkışlıyordun beni; ama yaptıklarımdan hiç birinin benim geleceğimde yeri yoktu. Hani karakteristik bir şey varsa, bugün de beni ancak, etkisini senin üzerinde gösterecek davranışlarda bulunduğum, yani onurunu incittiğim (örneğin evlenme girişimimdeki gibi) ya da başkalarının bana karşı bir davranışıyla onurunu incinmiş gördüğün zaman (örneğin, Pepa[34] bana ağır sözler söyledi mi) teşvik etmeye kalkmandır. Bu gibi durumlarda beni yüreklendiriyor, benim değerimi bana anımsatıyor, haklı olarak yapabileceğim zengin izdivaçlara dikkatimi çekiyor, Pepa'yı düpedüz yere vuruyorsun. Şu yaşımda teşviklerinin üzerimde artık etkisiz kaldığını bir yana bırakalım, ilk planda ben sözkonusu olmadıktan sonra bu teşvikler ne işime yarar!

O zamanlar, evet o zamanlar her bakımdan yüreklendirilmeye gereksinme duyuyordum. Çünkü salt vücut yapın, mo-

ralimi çökertmeye yetmişti. Sık sık plajda bir kabinde yan yana soyunduğumuzu anımsıyorum. Ben sıska, zayıf, ince bir oğlandım; sense iri yarı, uzun boylu, geniş bedenliydin. Daha bu kabindeki soyunmalarımızda kendime içler acısı bir gözle bakmıştım, hem yalnız senin karşında değil, bütün dünya önünde. Çünkü benim için herşeyin ölçüsü sendin. Ama kabinden çıkıp plajdaki insanlar arasına karıştık mı, senin elinden tutan ve küçük bir iskeletten kalır yeri olmayan ben, güvensizlik içinde ve yalınayak, trampneller üzerinde dikildim de, sudan korkup senin bana iyi niyetle gösterip durduğun, ama gerçekte beni utancımdan yerin dibine geçiren yüzme hareketlerine öykünemeyerek yerimde kalakaldım mı, o zaman düpedüz umutsuzluğa kaptırıyordum kendimi; çeşitli durumlardaki tüm kötü yaşantılarım, böylesi anlar nasıl da birbirlerini destekliyordu. Beni en rahatlatan şey, senin bazen daha önce soyunup kabinden ayrılarak benim kabinde yalnız kalmam ve insanların içine çıkma zamanını, sonunda sen gelip beni kabinden dışarı atana kadar geciktirebilmemdi. Bana sıkıntı veren şeyi anlamaz göründüğünden sana minnettarlık duyuyor, ayrıca sen babamın vücut yapısıyla gururlanıyordum. Zaten aramızdaki bu farklı durum, şimdi de benzer biçimde sürdürüyor varlığını.

Bütün bunlara uygun düşen bir şey de, senin manevî alanda ki o baskın otoritendi. Yalnız kendi gücünle çalışıp didinerek çok yüksek bir aşamaya ulaşmıştın, kendi düşüncelerine karşı sınırsız güvenin vardı. Çocukken pek değil ama, biraz büyümeye başlayınca, bunun göz kamaştırıcı etkisini iyice duydum üzerimde. Koltuğuna kurulmuş dünyayı yönetiyordun. Senin düşündüğün doğru, seninkinden başka her düşünce kaçık, zıpır, meschugge*, anormaldi. Beri yandan, kendine o kadar güven besliyordun ki, tutarlı davranmak zorunluluğunu duymuyor, ama hep haklı çıkmak istemekten de

*Çılgınca, saçma anlamında İbranice bir sözcük. (Ç.N.)

bir türlü vazgeçemiyordun. Kimi vakit öyle olabiliyordu ki, belli bir konuya ilişkin hiçbir görüşün bulunmayabiliyor, ilgili konuda akla gelebilecek tüm görüşleri ayrıcasız yanlış diye nitelemeden yapamıyordun. Çeklere, sonra da Almanlara, sonra da Yahudilere atıp tutabiliyordun örneğin, hem de yalnız bazı yönlerini hedef alarak değil, her bakımdan; ve sonunda da tabii kala kala geriye senden başka kimse kalmıyordu. Benim için, haklılıklarına kendi düşüncelerini değil, şahıslarını temel alan bütün o astığı astık, kestiği kestik kimselerdeki bilmecemsi havaya bürünüyordun. Hiç değilse ben öyle sanıyordum.

Hani bana karşı da gerçekten şaşılası bir sıklıkla haklı çıkıyordun. Konuşmada pek doğaldı bu, çünkü aramızda pek konuşma geçmiyordu; ama gerçekte de durum başka türlü değildi. Ancak bunun da öyle anlaşılmayacak yanı yoktu: Tüm düşüncelerim senin ağır baskın altındaydı nihayet, seninkilerle uyuşmayan düşüncelerim de bunların içindeydi ve özellikle sözkonusu düşüncelerde baskın kendini daha çok hissettiriyor, senden bağımsız gibi görünen düşüncelerim, daha başından beri, üzerlerinde senin yadsıyıcı yargının damgasını taşıyordu. Bir düşünce olgunlaşıp süreklilik kazanana dek buna katlanman nerdeyse olanaksızdı. Hani birtakım yüksek düşünceleri söylemek istiyor değilim; çocukluk dönemine ilişkin her küçük girişimimde aynı şeyle karşılaşıyordum. Bir olaydan ötürü mutlu, dolayısıyla yüreğim sevinçle dolup taşarak ilgili olayı açığa vurmaya kalksam, hemen alaylı bir göğüs geçiriş, onaylamayan bir baş sallayış, parmaklarla masayı tıklatış cevap yerine hazırdı. «Ama ben bir şey gördüm, daha güzeldi», diyor ya da şöyle söylüyordun: «Eh, bunu git de kutla bari!» ya da: «Al sana büyük bir olay daha!» Yaşamın sıkıntılar, eza ve cefalar içinde geçtiğine göre, çocuksu ufak şeylere karşı senden bir hayranlık beklenemezdi kuşkusuz. Zaten böyle bir şey sözkonusu değildi. Tersine, bir başka durum vardı ortada: Oğlunu her vakit ilke olarak

bu gibi düşkırıklıklarına uğratmadan duramıyordun, bu da senin karşıt yaradılışta biri olmandan ileri geliyordu. Öte yandan, sözkonusu karşıtlık, bunun için gerekli malzemenin birikmesiyle sürekli güçlenip alışkanlığa dönüşüyor, sonunda, arada bir benimle aynı düşünceyi paylaşsan bile, bu alışkanlıklar sesini duyurmaya başlıyordu. Son bir nokta da, oğlunun karşısına çıkardığın düşkırıklıkları, normal yaşamda bilinen türden değildi; her şeyin ölçütünü oluşturan şahsınla ilgili bulunduğu için, beni can evimden yaralıyordu bunlar. Sen karşı çıkınca, şu ya da bu nedenle duyduğum cesaret, azim, güven ve kıvanç sonuna kadar sürmeyerek yarıda kesiliyordu. Hatta senin yalnız karşısında yer alabileceğini düşünmek yetiyordu bunun için, ki yaptığım hemen her işte hiç kuşkusuz böyle bir düşünceye kapılınabilirdi.

Bu tutumun, düşünceler gibi insanları da içeriyordu. Bir kimseye karşı biraz ilgi göstermeyeyim – hani yaradılışım bakımından pek sık görülen bir şey değildi bu–, hemen duygularımı hiç umursamaksızın, yargılarımı hiç dikkate almaksızın atıp tutmalar, kara çalmalar, aşağılamalarla seğirtiyordun. Örneğin, Yahudi tiyatro oyuncusu Löwy gibi suçsuz, çocuksu masum kimseler de bunun cezasını ödüyordu. Kendisini tanımazken, Löwy'yi şimdi aklımdan çıkmış korkunç benzetmelere konu ediyor, onu bir haşereyle kıyaslıyor, beğendiğim kimselere karşı pek sık yaptığın gibi otomatik olarak körler ve şaşılar atasözüne[35] başvuruyordun. Oyuncu Löwy'yi çok iyi anımsıyorum, çünkü senin kendisiyle ilgili sözlerini o vakit şöyle bir notla beraber bir kenara kaydetmiştim: «İşte babam hiç tanımadığı bir dostum üzerinde, salt o kimse dostum olduğu için böyle konuşuyor. İlerde kendisine bir baba gibi gereken sevgiyi göstermediğim, gerektiği gibi minnettarlık beslemediğim suçlamasını tarafıma yöneltti mi, bu davranışını hep başına kakacağım.» Sözlerin ve yargılarınla bana yaşattığın büyük acı ve utanç karşısında nasıl düpedüz duygusuz kalabildiğini bir türlü anlamıyordum. San-

ki kendindeki gücü hiç farketmeyen bir tutumun vardı. Doğru; ben de seni sözlerle kırmışımdır çok vakit; ama kıracağımı hep bilmişimdir; bu da beni üzmüş, ancak kendimi tutamayıp, söylenen sözü söylemeden duramamışımdır. Kırıcı söz daha ağzımdan çıkarken pişmanlık duymuşumdur. Gelgelelim, sen sözlerinle kıyasıya veriştirmişsindir; gerek konuşurken, gerek konuştuktan sonra kimsenin gözünün yaşına bakmamışsındır; karşında herkes eli kolu bağlı kalmıştır hep.

Ancak, üzerimde uyguladığın eğitim de bütünüyle buna dayanıyordu. Sanırım bir eğiticilik yeteneğiyle donatılmamışsın; kendin gibi birine bu konuda yararın dokunabilirdi elbet; böyle biri söylediğin sözlerdeki akla uygunluğu görür, bundan ötesini umursamaz, yapılacak şeyleri rahat rahat ona göre yapardı. Ama ben bir çocuktum, söylediklerini doğrudan doğruya Tanrı buyruğu sayıyor, bunları unutmuyordum hiç; dünyaya, en başta sana bakarken alabildiğine önemli ölçütler gibi başvuruyordum bunlara, o zaman da tutulacak hiçbir yanın kalmıyordu. Çocukken en çok yemekte seninle bir araya geldiğim için, bana öğrettiklerin, sofrada nasıl davranmak gerektiği konusunu kapsıyordu. Bir kez sofraya çıkarılan her yemek yenecek, iyi pişmiş, kötü pişmiş gibi bir şey konuşulmayacaktı. Ama sen çokluk, ağza konacak gibi olmadığını söyleyebiliyordun bir yemeğin; «tam hayvanlara göre» diye onu niteliyebiliyor, «hayvan (aşçı) berbat etmiş yemeği» diyebiliyordun. Açlığının büyüklüğünden ve önüne sevdiğin yemeklerin çıkarılmasından ötürü, ne olursa çabuk çabuk, sıcaklığına falan aldırmadan iri lokmalar halinde yuttuğun için, çocuğunun yemek yerken elini çabuk tutmasını istiyordun; kasvetli bir sessizlik sofrada egemenliğini sürdürüyor, ancak arada bir tarafıma yöneltilen kimi uyarmalarla kesiliyordu: «Önce yemeğini ye, sonra konuş!» ya da: «Çabuk ye, çabuk, çabuk!» veya: «Baksana, ben yemeğimi bitireli ne kadar zaman oldu!» Kemiklerin üzerindeki eti sıyırmak doğru değildi; oysa sen, bunu yapabiliyordun. Salatanın suyunu höpür-

tede höpürtede kaşıklamak ayıptı, ama sen kaşıklayabiliyordun. Ekmeği düzgün kesmek hepsinden önemliydi; ama sen bunu, üzerinden yemeğin suyu damlayan bir bıçakla yapıyormuşsun, umursamıyordun hiç. Yere yemek dökmemeye dikkat etmek gerekiyordu; ama sonunda bakıyorduk, en çok kırıntı senin oturduğun yerdeydi. Yemek yerken, yemekten başka şeyle uğraşılmazdı; ama sen tırnaklarını kesip törpülüyor, kalemler yontuyor, kürdanla kulaklarını temizliyebiliyordun. Lütfen baba, beni yanlış anlama, gerçekte büsbütün önemsiz ayrıntılardı hepsi; benim için eza verici bir karakter taşımışlarsa, bu, bana zorla benimsettiğin yükümlülüklere senin, benim son derece önemli bir gözle baktığım insanın uymayışından kaynaklanıyordu. Dolayısıyla, dünya üçe ayrılıyordu benim için: Birincisi, yalnız benim için konan, ama benim nedense bir türlü uyamadığım yasaların egemen olduğu ve içinde bir köle gibi yaşadığım dünya; ikincisi, benimkine sonsuz uzaklıkta bulunup senin yaşadığın ve hükmetmeler, sağa sola buyruklar vermeler ve verilen buyrukların yerine getirilmeyişine kızıp içerlemelerle vakit geçirdiğin dünya ve nihayet başkalarının, buyruklardan ve buyruklara uymalardan bağımsız, mutlu yaşayıp gittiği bir üçüncü dünya. Ben, hep bir yüzkarası içinde yaşıyordum; ya senin buyruklarına uyuyordum, ki bu bir yüzkarasıydı, çünkü buyruklar yalnız benim için konmuştu; ya da dikkafalı davranıyordum, bu da yine bir yüzkarasıydı, çünkü sana karşı nasıl dikkafalılık gösterebilirdim; ya da istesem bile dediklerini yapamıyordum, çünkü sen pek doğal şeylermiş gibi bunları yapmamı istiyorsan da, ne sendeki güç, ne sendeki beceriklilik vardı bende ve bu da kuşkusuz benim için yüz kızartıcı durumların en büyüğüydü. İşte düşünceleri değil ama, duyguları böyle bir akış izliyordu oğlunun.

Felix'inkiyle* karşılaştırırsan, o zamanki durumum belki da-

*Kafka'nın en büyük kızkardeşi Elli'nin oğlu Herman Felix. (Ç.N.)

ha bir açıklık kazanacaktır; Felix'e karşı da bana davrandığın gibi davranıyordun çünkü. Hatta yemek yerken bir densizlikte bulundu mu, o zamanlar bana söylediğin gibi: «Şu koca domuza bak!» demekle yetinmeyerek: «Tam Hermann ailesinden beklenecek bir davranış!» ya da: «Babandan kalır yerin yok!» cümlelerini ekleyerek, üzerinde eğitim açısından pek korkunç bir yola başvuruyordun. Hani bunun belki – belkiden öte bir şey söylenemez – fazla zararı dokunmaz gerçekte Felix'e; onun için pek önemli bir büyükbabasın, doğru; ama hiç de benim için bir zaman taşıdığın önemi taşımıyorsun. Hem Felix serinkanlı biri, daha şimdiden erkeksi bir karakter kazandı; bir gök gürlemesi onu ilk anda afallatabilir belki, ama bu gürlemenin etkisine sürekli olarak kendini bırakmaz. Her şeyden önce seninle seyrek bir araya geliyor, senin etkin dışında başka etkiler altında da bulunuyor; sen Felix için hoşa giden acayip nesneler koleksiyonusun, gönlünün çektiğini dilediği gibi alabilir içinden. Oysa benim için böyle değildin, seçme özgürlüğüm yoktu benim, ne sunulursa almak zorundaydım.

Hem de ağzımı açıp bir şey söylemeden yapmam gerekiyordu bunu; çünkü aklına yatmayan ya da kaynağını senden almayan bir konu üzerinde serinkanlı söyleşinin daha baştan üstesinden gelemeyen birisin; senin diktatörce doğan, böyle bir şeye izin vermez. Son yıllarda bunu kalbindeki sinirsel rahatsızlığa bağlıyorsun, ama şöyle enikonu başka türlü davrandığın bir zamanı da bilmiyorum doğrusu. Kalbindeki rahatsızlık, evde daha bir amansızlıkla egemenliğini sürdürmeni sağlayan bir bahaneydi hepsi; çünkü bu rahatsızlığı düşünmek, karşındakinde en ufak bir itiraza meydan bırakmıyordu. Elbet, bu bir suçlama değil, bir gerçeğin saptanmasıdır yalnız. Örneğin, Ottla'nın yanında: «Onunla hiç konuşmaya gelmiyor, hemen insanın suratına geçiriyor tırnaklarını», diyorsun hep. Oysa Ottla'nın gerçekte böyle bir şey yaptığı yok. Sen kişiyle konuyu birbirine karıştırıyorsun, suratına

tırnaklarını geçiren konunun kendisi; sen ise kişiyi dinlemeden konu hakkında yargını veriyordun hemen; ondan sonra da artık ne söylenirse söylensin, seni sinirlendirmekten başka şeye yaramıyor, seni inandıramıyor bir türlü. Böylesi durumlarda ağzını açıp şöyle diyor, sıyrılıyorsun aradan: «Dilediğin gibi yap! Benden sana izin; çocuk sayılmazsın artık; sana öğütlerde bulunacak değilim.» Bütün bunları da sesinde içten içe sezilen korkunç bir öfke ve düpedüz başa kakan bir edayla dile getiriyorsun. Şimdi aynı öfke karşısında çocukluk dönemindekinden daha az korkup titriyorsam, çocukken duyduğum o katıksız suçluluk duygusunun yerini, her ikimizde de görülen bir çaresizliğin almasındandır.

Seninle rahat rahat konuşulup görüşülemeyişi, bende pek doğal sayılması gereken bir başka sonuca daha yol açmış bulunuyor ki, o da şu: Konuşmasını unuttum. Zaten genellikle pek cerbezeli biri değildim, ama yine de akıcı bir konuşmanın üstesinden gelebilirdim zamanla. Ancak, sen erkenden söz söylemeyi bana yasakladın: «İtiraz yok!» diye verdiğin gözdağları ve yanı sıra elini havaya kaldırışların öteden beri hiç çıkmıyor aklımdan. Karşında – hani kendi işlerin sözkonusu oldu mu, değme bir konuşmacısın – duraklayarak, kekeleyerek konuşuyordum; ama bana bu kadarını bile çok gördün, ben de büsbütün sustum sonunda, ilkin inat olsun diye, sonra sen karşımdayken düşünemez ve konuşamaz duruma düştüğüm için. Beni en başta sen eğittiğinden, bu durum yaşamımın bütün alanlarında hissettirdi etkisini. Senin hiç sözünü dinlemediğime inanıyorsan, tuhaf bir yanılgıdan başka şey değil bu. Senin sandığın ve benim başıma kaktığın gibi, «hep ters tutumu» hiç de sana karşı yaşamımın bir ilkesi yapmadım. Sözünü daha az dinleseydim, benden daha memnun kalırdın kuşkusuz. Ama öyle olmadı, beni eğitmek için başvurduğun bütün çareler üzerimde kesinlikle etkili oldu, hiçbirinin elinden kendimi sıyırıp alamadım; şu anda nasılsam (yaşamın temelleri ve etkisi kuşkusuz bir yana), senin

uyguladığın eğitimle benim uysallığımın bir sonucudur bu. Ama, ilgili sonuç yine de hoşuna gitmiyor, hatta bunu kendi eğitim yönteminin sonucu diye benimsemekten kaçınıyorsun; nedeni de, senin eğitici elinle bende eğitilecek malzemenin birbirine pek denk düşmemesidir: «Itiraz yok!» demiştin hep, böylelikle içimdeki karşıt güçleri susturmak istemiştin. Ancak, böylesine bir etkileme benim için fazla güçlü, bense fazla uysaldım; büsbütün sesimi keserek bir köşe bulup sinmiş, kudretli elinin hiç değilse doğrudan yetişemeyeceği kadar senden uzaklaştıktan sonradır ki, kımıldamayı göze alabilmiştim. Ama sen bunu beğenmemiş, yine kendine «karşıt» bir davranış görmüştün; oysa sendeki gücün ve bendeki güçsüzlüğün pek doğal sonucundan başka bir şey değildi.

Eğitimde başvurduğun enikonu etkili, hiç değilse bana karşı asla başarısız kalmayan sözlü çareler şunlardan oluşuyordu; çıkışma, gözdağı verme, alay, kötü kötü gülme ve ne tuhafsa kendi kendinden yakınma.

Açık seçik aşağılayıcı sözlerle beni doğrudan payladığını anımsamıyorum. Gereği de yoktu zaten, çünkü elinin altında beni eğitmekte başvuracağın pek çok çare bulunuyordu. Öte yandan, evde, ama en çok mağazada aşağılayıcı sözler öylesine bol ölçüde başkaları üzerine yağıyordu ki, küçük bir oğlan olan ben, bazen bunların etkisiyle serseme dönüyor, aşağılayıcı sözlerden kendime de pay çıkarmamak için neden göremiyordum; çünkü senin aşağıladığın insanlar elbet benden kötü değildi ve sen de bana karşı duyduğundan daha çok hoşnutsuzluk duymuyordun kendilerine karşı. Burada da yine o akıl almaz suçsuzluk ve kesin haklılık inancını elden bırakmıyordun: Ulu orta veriştiriyor, böyle davranmakta hiç sakınca görmüyordun. Hatta bu kadarla kalmayarak başkalarının ileri geri konuşmasını beğenmiyor, böyle bir şeyin yapılmasını yasaklıyordun.

Paylamalarına güç kazandırmak için gözdağı vermelere başvuruyor, bana karşı da böyle davranıyordun. Örneğin: «Bir balık gibi paralarım seni!» sözü korkunçtu. Bu sözün arkasında kötü bir niyetin saklı yatmadığını seziyordum (ancak küçük bir çocukken bunu bilemezdim elbet); ne var ki, senin güç ve kuvvetine ilişkin olarak kafamda yaşattığım tasarımlar, böyle bir şeyi yapabileceğinden kuşku duymamı adeta önlüyordu. Bana korkunç görünen bir şey de, senin bağırıp çağırarak fırdolayı masanın çevresinde koşup aramızdan birini yakalamak istemen, yakalamak istemen değil de yakalamak ister gibi davranman ve annemin kovalanan kimseyi sonunda kurtarır gibi yapmasıydı. Hani bu gibi durumlarda çocuk olan bana öyle geliyordu ki, sen bağışladığın için canımı bir kez daha kurtardım ve hakedilmemiş bir armağan gibi senin lütfettiğin yaşamı ilerde de sürdürebileceğim. Sözdinlemezliğimden ötürü verdiğin gözdağlarını da bunlar arasında sayabilirim. Diyelim beğenmediğin bir girişimde bulunmak istesem de, kalkıştığım işin başarı sağlamayacağını söyleyerek gözümü korkutsan, senin düşüncene öylesine güçlü bir saygı duyuyordum ki, ilerki bir tarihte de olsa bir başarısızlığın ortaya çıkışını önlemek dünyada elimden gelmiyordu. Kendi yaptığım işe güvenimi yitiriyordum. Bocalamalar içinde çalkanıp duran kararsız biriydim. Ben büyüdükçe, değersizliğimi kanıtlamak için başvuracağın malzeme de çoğalıyordu; giderek bir bakıma gerçekten haklı sayılacağın bile anlaşıldı. Beni bu duruma yalnız senin soktuğunu öne sürmekten yine sakınmak isterim; sen varolan bir şeyi pekiştirdin, o kadar. Ancak, bunda fazla ileri gittin, bana karşı fazla güçlüydün çünkü ve bütün gücünü de bu yolda harcıyordun.

Alayla eğitim yöntemine ayrı bir güven duyuyordun, bana karşı üstünlüğüne en uygun düşen yöntem de buydu. Bir uyarmada bulunmak istesen, diyordun ki genellikle: «Bunu şöyle yapamaz mısın? Bu kadarı çok mu olur yoksa? Elbet vaktin var mı böyle davranabilesin?» vb. Öte yandan, bu çe-

şit soruları tarafıma yöneltirken kötü kötü güler, yüzünü kötü kötü ekşitirdin; böylece insan, fena bir iş yaptığını adeta anlamaya fırsat bulamadan cezalandırılırdı. Paylamalarında başvurduğun kışkırtıcı bir yol da, insana üçüncü bir kişiymiş gibi davranışın, yani karşısına alıp kendisiyle kötü kötü konuşmaya bile onu layık görmeyişindi. Örneğin, annemle konuşuyor gibi yapıp, gerçekte onun yanında oturan bana şöyle diyordun: «Bunu bey oğlumuzdan tabii istemeyiz» vb. Bu da benim üzerimde etkisiz kalmıyordu kuşkusuz; örneğin, annem yanımızdayken sana doğrudan bir soru yöneltmeyi göze alamıyor, hatta duruma alıştığım sonraları bile böyle bir şeyi aklımın ucundan geçiremiyordum. Yanıbaşında oturan anneme sorup sana ilişkin bilgi almak, ben çocuk için daha az korkulu bir yoldu. Anneme: «Babamız nasıllar?» diye soruyordum örneğin, dolayısıyla sürprizlere karşı kendimi güven altına alıyordum. Kuşkusuz, en çirkin alayları haklı gördüğüm de olmuyor değildi; yeter ki, bunlar bir başkasını hedef alsın, diyelim kendisiyle yıllardır aramız açık Elli'ye yöneltilsindi. Örneğin, hemen her yemekte onunla ilgili olarak: «Yerine sığamıyor kız, masadan ille on metre açıkta oturacak» sözlerini işitmek, sonra hırslanarak sandalyeni oynatıp Elli'nin masada sana göre ne iğrenç durumda oturduğunu belirtmek için bir öykünme girişimine tanık olmak ve öykünmede en ufak bir güleryüzlülük ya da akla esip yapılıvermiş bir şaka eserine rastlamamak, tersine bir can düşmanına davranılır gibi davranıldığını görmek, benim için kötü kalplilik ve hınzırlık taşan bir bayramdı adeta. Bu ve benzeri sahneler ne sık yinelendi evde, gerçekte bunlardan ne kadar az şey geçti eline! Sanıyorum bu da, kapıldığın öfke ve kızgınlığın, öfke ve kızgınlık nedeninin gerektirdiği ölçüyü aşmasından kaynaklanıyordu. İnsanın içinde öyle bir duygu uyanıyordu ki, öfkeye yol açan, sofraya uzak oturmak gibi küçük bir neden değildi; daha çok bu öfke tüm büyüklüğüyle hazır bekliyor, patlamak için ilgili olayı ancak rastlantı sonucu kendi-

sine neden yapıyordu. Bir nedenin de nasıl olsa ele geçirileceğine inanıldığı için pek derlenip toparlanılmak gereği duyulmuyor, zaten sürekli korkutmalar altında duygular küntleşiyor, bir vurdumduymazlığa sürükleniyordu; sopadan geçirilmeyecektik nihayet, bu bakımdan nerdeyse giderek bir güven beslemeye başlamıştık. Asık suratlı, dikkatsiz, sözdinlemez bir çocuğa dönüşüyorduk; hep kaçışlardaydı aklımız, çokluk içe kaçışlardaydı. Böylece sen ıstırap çekiyor, biz ıstırap çekiyorduk. Daha bu yakınlarda İstanbul'dan gelen bir mektup dolayısıyla olduğu gibi, dişlerini sıkıp ilk kez çocuğunun kafasında cehenneme ilişkin tasarımlar uyandıran gırtlaktan bir gülüşle hep acı acı: «Ne güzel bir aile doğrusu!» sözlerini söylerken dayandığın görüş açısında yerden göğe haklıydın.

Oysa, pek sık karşılaşıldığı gibi, herkesin önünde açıkça yakınman, çocuklarına karşı takındığın sözkonusu tutumla adeta hiç bağdaşmıyordu. İtiraf edeyim ki, çocukken (sonraları evet) bu yakınmaların beni hiç etkilemiyor, bizden sana acımamızı nasıl beklediğini anlayamıyordum. Her bakımdan devcileyin bir halin vardı; bizim sana acımamızdan, hele bizim yardımımızdan ne umabilirdin? İkide bir bizi horladığın gibi, bunları küçümseyebilmen gerekirdi doğrusu. Onun için, yakınmalarına inanmıyor, bunların arkasında gizli bir niyet arıyordum. Biz çocukların durumuna pek sıkıldığını, ancak ilerde anlayabildim. Ama yakınmalarını çocuksu, içten, her türlü yardıma hiç duraksamadan hazır bir tutumla karşılayabileceğim o zamanlar, bunları yine düpedüz eğitimde ve küçük düşürmede başvurduğun çareler gibi görmekten kendimi alamadım; böylesi çareler olarak pek güçlü bir tarafları yoksa da, zararlı bir yan etkiyi içeriyorlardı: Özellikle ciddiye alınması gereken nesneleri ciddiye almamaya alışıyordum.

Allaha şükür istisna oluşturan durumlarla da karşılaşılmıyor değildi. Böylesi durumlarda çokluk suskun bir ıstıraba gömülüyordun; sevgi ve iyiyürekliliğin, tüm karşıt güçleri altede-

rek insanı doğrudan sarıyor, duygulandırıyordu. Elbet, seyrek rastlanan bir durumdu bu, ama harikulâdeydi. Örneğin, eskiden sıcak yaz günleri seni öğle yemeğinden sonra mağazada yorgun düşmüş, dirseğini masaya dayamış, biraz kestirirken görmem ya da pazarları soluk soluğa bizim sayfiyenin serinliğine kendini atman ya da annem ağır hastalandığı vakit ağlamaktan sarsılarak kitaplığa tutunman, ayrıca son rahatsızlığımda usulca kalkıp Ottla'nın odasında yatan bana gelmen, eşikte durup ileri geçmemen, yatakta yatan beni görmek için yalnız boynunu uzatman ve beni rahatsız etmek istemeyerek yalnız elini sallayıp hatırımı sorman bu gibi durumlar arasındaydı. Böylesi anlarda yatağa uzanılıyor, mutluluktan gözyaşları akıtılıyordu ve bu satırların yazıldığı şu anda yine akıtılıyor yaşlar.

Ayrıca senin pek tatlı, seyrek görülen, sessiz, memnun, evet diyen bir başka gülümseyişin de var ki, gülümsediğin kimseyi mutluluğa gömebiliyor. Çocukluğumda doğrudan bana böyle bir gülümsemenin nasip olduğunu anımsamıyorum, ama olmuştur belki; çünkü henüz bana masum bir gözle bakarak büyük umutlar bağladığın o vakitler, böyle bir gülümsemeyi ne diye esirgeyecektin benden. Hem bu gibi güleryüzlü izlenimler, sürüp giden zaman boyutunda, ruhumdaki suçluluk bilincini büyütmekten ve dünyayı benim için daha anlaşılmaz duruma sokmaktan başka işe yaramadı.

Ben, daha çok gerçekten ve sürekliden yanaydım. Senin karşında biraz tutunabilmek, biraz da senden öç almak için, çok geçmeden kendimde gözüme çarpan ufak tefek gülünçlükleri gözlemeye, bunları derleyip olduğundan büyük göstermeye koyuldum. Örneğin, çokluk yalnız görünürde senden yüksek olan, diyelim İmparator'un bir saray nazırı vb. kimseler karşısında ne de çabuk gözlerin kamaşıyordu, bana boyuna anlatıp duruyordun karşılaşmayı; kendi değerinin böyle büsbütün değersiz onaylamaları gerektirdiğine inanman da üzüyordu beni. Bir başka örnek de şuydu: Senin elden gel-

diği kadar yüksek sesle söylenecek yakışıksız sözlerden hoşlandığını gözlemlemiştim; sanki ağzından şahane bir söz çıkmış gibi söylediğine gülüyordun; oysa pek önem taşımayan yavan ve yakışıksız bir sözdü, o kadar. Ama bu da yine sendeki yaşam gücünün, benim yüzümü kızartan bir dışavurumuydu. Kuşkusuz, böyle birbirinden değişik bir sürü gözlemde bulunuyordum; hepsi mutluluk veriyordu bana, birtakım fiskos ve lâtifelere konu oluşturuyordu. Bazan durumu sen de farkediyor, içerliyor, yapılanı bir domuzluk, bir saygısızlık görüyordun; ama inan bana, benim için bunlar ayakta kalabilmek üzere başvurduğum önlemlerdi, işe yarar bir tarafları da yoktu, Tanrılar ve karallara ilişkin sağda solda dolaşan lâtifelere benziyordu hepsi; en derin saygıyla bağdaştıkları bir yana, bu saygının kendisinden doğup fışkırdığı şakamsı şeylerdi.

Hem sen de bana karşı, benim sana karşı tutumuma benzer tutumundan ötürü bir çeşit karşı saldırıya başvurdun; benim ne rahat yaşadığıma, bana ne kadar iyi davranıldığına ikide bir dikkatimi çektin. Doğru; ama o vakitki koşullar altında bunun bana pek yararı dokunduğunu sanmıyorum.

Orası öyle, annem sınırsınız ölçüde iyiydi bana karşı; ama bu seninle ilişkiliydi, yani iyi bir ilişkiden almıyordu kaynağını. Annem, bilinç altından avı avcının önüne süren kişi rolünü oynuyordu. Diyelim, hani hiç olmayacak bir şey, bir fırsat ortaya çıktı da, senin eğiticiliğin bende inat, nefret, hatta kin uyandırarak kendi gücümle ayakta dikilebilmemi sağladı; annem bu başarıyı bana karşı iyi davranışı, makul sözleri (çocukluğun hayhuyunda mantığın bizzat kendisiydi annem), şefaatte bulunmasıyla yine silip götürüyordu, ben de yine senin kıskacının içerisine gerisin geri itiliyordum. Belki annem olmasa, kıskaçtan kaçıp kurtulabilirdim, bu da hem senin, hem benim yararımıza sonuçlanırdı. Ama bazen da gerçek bir uzlaşma doğmadan kalıyor, annem beni sadece sana karşı, el altından koruyor, ancak el altında bana bir şey veriyor, be-

nim bir şey yapmama el altından rıza gösteriyordu. O zaman yine senin karşında ışıktan ürken bir yaratığa, bir düzenbaza, suçluluğunun bilincine varan ve hakkı gördüğü bir şeyin yanına hiçliğinden ötürü ancak gizli yollardan gölge gibi sokulabilen bir kişiye dönüşüyordum. Kuşkusuz, sözkonusu yollarda hakkım yok gördüğüm şeyler aramaya da alışıyordum giderek. Bu da yine içimdeki suçluluk bilincinin güçlendiğini kanıtlıyordu.

Ve yine doğru olan bir şey, beni gerçekten bir kez bile dövmedin. Ama bağırıp çağırmaların, yüzünde beliren kırmızılık, pantolon askılarını çarçabuk soyunup çıkarışın, sandalyenin arkalığında onların hazır bekleyişi, benim için dayaktan da beterdi. Sanki asılmak istenen biri vardı ortada; gerçekten asıldı mı ölür, her şey de kapanıp giderdi. Ne var ki, asılması için gerekli hazırlıkların yapıldığını kendisi de görüp yaşar ve ancak ilmik boynuna geçmek üzere gözlerinin önünde sallanıp durduğu bir sırada bağışlandığını öğrenirse, bu ona yaşamı boyunca acı verirdi. Bu bir yana, senin pek çok kez açık seçik belirttiğin gibi, sopayı hakedip tarafından bağışlanarak kılpayı bundan kurtulmalarını da, yine içimde ağır bir suçluluk bilincinin birikimine yol açıyordu. Yani ne yapsam, hep karşında suçlu duruma sokuyordu beni.

Bildim bileli sürekli başıma kakıyor, (hani bunu da gerek ben yalnızken, gerek başkalarının önünde yapıyordun; başkalarının önünde böyle bir şeye kalkışmanın ne denli onur kırıcı olduğunu hissetmiyordun, çocuklarının sorunlarının herkesin önünde konuşulmasında hiç sakınca yoktu senin için), uğraşıp didinmen sayesinde yoksunluk diye bir şey tanımadığımı, sıcacık bir yuvada bolluk içinde yaşadığımı ileri sürüyordun. Örneğin: «Ben daha yedi yaşındayken el arabasıyla köy köy dolaşır, öteberi satardım»– «Yer elması bulup karnımızı doyurabildik mi, Tanrıya şükrederdik» – «Yıllarca kışın doğru dürüst giyecek bulup sırtımıza geçiremedik, ayaklarımız yara bere içinde kaldı» – «Henüz küçük bir oğ-

lanken Pisek'e gider, orada bir mağazada çalışırdım» – «Evden hiç, ama hiç yardım görmedim; askerliğimi yaparken bile yardım görmeyi bırak, eve ben para yollardım.» – «Öyleyken, öyleyken babamı baba bilirdim hep. Günümüzde kime anlatırsın bunları. Bugünkü çocukların neden haberi var. Benim çektiklerimi hangi biri çekmiş. Bugünün çocuğu nerden anlayacak söyleyeceklerimi» gibi açıklamaların hâlâ aklımda, bayağı oyuklar açıp beynime işlemişler demek. Böylesi konuşmalar, başka koşullar altında mükemmel bir eğitim aracı diye görülebilir, babanın çektiği kahır ve yoksunlukların üstesinden gelmek üzere oğullar yüreklendirilip güçlendirilebilirdi. Ama sen böyle bir amaç gütmüyordun, çalışıp çabalamaların sonucu durum değişmişti çünkü. Senin gibi sivrilmek için görünürde bir fırsat yoktu. Ilkin ortadaki durumu yıkıp zorla böyle bir fırsat yaratmak, evden başını alıp gitmek gerekiyordu; bunun için zorunlu yetenek ve güç bulunur, annem de başka yollara başvurarak böyle bir kararı başarısız kılmaya çalışmazsa kuşkusuz. Ancak bu da senin istediğin bir şey değildi yine; bunu nankörlük, budalalık, isyankârlık, hainlik, çılgınlık diye niteliyordun. Yani bir yandan örnekler, anlatılar ve utandırmalarla insanı böyle bir işe ayartıyor, öte yandan sıkı sıkıya bunu yasaklamaya gidiyordun. Yoksa, kimi ayrıntıları bir yana bırakırsak, Ottla'nın Zürau serüveninin[36] doğrusu hayran bırakması gerekirdi seni. Sen nasıl taşradan geldinse, Ottla da taşrada yaşamak, senin gibi uğraşıp didinmek, senin gibi yoksunluklara göğüs germek istiyor, sen nasıl kendi babanın eline bakmamışsan, o da senin çabalarının yemişlerini yemeye yanaşmıyordu. Bunlar o kadar korkunç niyetler miydi? Senin örneklere, senin verdiğin derslere pek mi uzak düşüyordu? Güzel, diyelim Ottla'nın niyetleri başarısızlıkla sonuçlandı, belki gülünç kaçtı biraz, fazla gürültülü biçimde gerçekleştirilmeye çalışıldı, anne ve babasını pek umursamadı Ottla, bütün bunların suçu onun muydu yalnız? Koşulların, ama özellikle senin ona yabancı-

laşmanın da bunda payı yok muydu? Sanki, sonradan senin kendi kendini inandırmaya çalıştığın gibi, Zürau'dan döndüğünde Ottla mağazadakinden daha mı çok yabancılaşmıştı sana? Hem, yeter ki kendini buna razı edeydin, yüreklendirmeler, öğütler, gözünü üzerinden ayırmamalar, hatta yalnız hoşgörülü davranışlarla ilgili serüvenin pek olumlu bir sonuca ulaşmasını sağlayamaz mıydın?

Bu gibi deneyimlerin ardından acı bir şakayla durumumuzun gereğinden iyi olduğunu söylerdin hep. Ama bu şakanın bir bakıma şakaya benzer yanı yoktu. Senin savaşarak ele geçirdiklerini, biz savaşmasız elinden alıp yararlandık. Ama senin hemen içine atılabildiğin ve kuşkusuz bizim de kapımızı çalacak yaşam kavgasına, biz ancak ilerde erginlik döneminde çocuksu bir güçle girişmek zorundayız. Hani bu yüzden bizim durumumuz ille de seninkinden elverişsizdir demek istemiyorum: belki bizim şimdiki durumumuz ve senin bir vakitki durumun birbirinden farklı değil (ancak temel koşulları karşılaştırmıyorum birbirleriyle); bizim sana göre bir dezavantajımız varsa, çektiğimiz sıkıntılarla senin gibi öğünüp kimsenin onurunu kırmayacak oluşumuzdur. Ayrıca, senin büyük ve başarılı çalışmanın yemişlerinden gerçekten doğru dürüst yararlanabilir, bunları değerlendirebilir ve bunlardan yola koyularak çalışmalarımı daha ileri bir noktaya götürüp seni sevindirebilirdim; gelgelelim, aramızdaki yabancılaşma beni alıkoydu bundan. Senin bana sunduklarından yararlanmıyor değildim; ama ancak utanç, bezginlik, güçsüzlük ve bir suçluluk bilinci içerisinde yapıyordum bunu. Dolayısıyla, senin bütün bağışlarına çalışarak değil, ancak bir dilenci gibi teşekkür edebiliyordum.

Üzerimde uyguladığın bütün eğitim yönteminin görünürde sağladığı sonuç, daha uzaktan seni anımsatır gördüğüm herşeyden kaçmamdı. İlkin mağazadan kaçtım. Doğrusu, özellikle çocukluk dönemimde, mağaza yol kenarındayken orada çalışmanın bana pek kıvanç vermemesi için neden yoktu; cı-

vıl cıvıl bir yerdi hani, akşam oldu mu, şıkır şıkır yanardı ışıklar. Görülecek, işitilecek çok şey vardı; şu ya da bu işte yardıma koşulup insanın kendini gösterilebileceği fırsatlar ele geçirebilir, ama en çok senin nasıl tezgâhtarlık yaptığını, müşterilere nasıl davrandığını, şakalarda bulunduğunu, nasıl yorulmak nedir bilmediğini, kolay kolay karara varılamayan durumlarda senin nasıl çarçabuk bir karara vardığını vb. davranışlarını görerek ticaret konusundaki o pek üstün yeteneklerine hayranlık duyulabilirdi. Sonra, malları paket yapışın ya da bir sandığı açışın görülmeye değer bir sahneydi ve tümüyle bütün bunların kuşkusuz değme bir okuldan kalır yanı yoktu benim için. Ne var ki, dört bir yandan giderek korkular saldın üzerime, seninle mağaza gözümde birbiriyle çakıştığı için, mağazadan da soğudum derken. İlkin orada benim pek doğal gözle baktığım şeyler zamanla beni sıkmaya, bana utanç vermeye başladı; özellikle personele karşı davranışına içerliyordum. Kimbilir, belki iş yerlerinin çoğunluğunda durum başka türlü değildi. (Örneğin, Assecurazioni Generali'de çalışırken gerçekten benzeri bir durumla karşılaştım; günün birinde direktöre çıkıp, hiç de doğrudan bana yöneltilmemiş paylamalara katlanamayacağımı ileri sürerek artık çalışmak istemediğimi bildirdim; söylediklerim ne tümüyle gerçeğe uygun, ne de tümüyle uydurmaydı; paylanıp terslenmelere karşı daha evden, çocukluktan gelen aşırı bir alıngınlığım vardı), ama öbür iş yerleri o çocuk yaşımda beni ilgilendirmiyordu. oysa senin mağazada bağırıp çağırdığını, sağa sola veriştirdiğini ve ortalığı birbirine kattığını görüp işitiyordum ve o zamanki düşünceme göre de bütün bunlar dünyanın başka hiçbir yerinde rastlanacak gibi değildi. Ama yalnız ona buna çıkışmakla kalmıyor, diğer bakımdan da tıpkı bir despot gibi davranıyordun. Örneğin, başkalarıyla değiştirilmesi istenen malları değiştirmeyip bir itişte tezgâhtan aşağı yuvarlıyor – davranışının seni biraz bağışlatacak yanı varsa, kapıldığın öfkeyle ne yaptığını bilmemendi–, çıraklardan bi-

rine de yerdeki malı kaldırmak düşüyordu. Yine örneğin, ciğerlerinden rahatsız bir çırak için şu sözü dilinden düşürmüyordun: «Gebersin hasta köpek!» Yanında çalıştırdığın adamlar için «düşmanlar, üstelik kendilerine para ödenen düşmanlar!» diyordun, yalan da değildi; ancak bu duruma gelmelerinden önce, kendin onlar için bir süre «para ödeyen düşman» rolünü oynamışsın gibi görünüyordu bana. Yine mağaza, yeri gelince hakkaniyetten uzaklaşabileceğin gibi önemli bir şey öğretti bana; kendi üzerimde bunun o kadar çabuk farkına varamazdım, çünkü beni sana hak vermeye zorlayan fazlasıyla suçluluk duygusu birikmişti içimde. Ne var ki, ilerde biraz değişip gerçeğe yaklaşan çocuk düşünceme göre, mağazadaki yabancı insanlar bizim işimizi yapıp çıkarıyor, karşılığında da senden sürekli korku içerisinde yaşıyorlardı. Kuşkusuz, abartmaya kaçıyordum ilgili konuda; abartmam da, mağazadakiler üzerinde tıpkı benim üzerimdeki gibi korkunç bir etki yaptığını hiç duraksamaksızın kabul etmemden ileri geliyordu. Ama durum gerçekten sandığım gibi olsaydı, yaşama gücü gösteremezdi bu insanlar; gelgelelim, yetişkin insanlardı, çokluk pek sağlam sinirlerle donatılmışlardı, işittikleri paylamaları zahmetsiz silkip atıyorlardı üzerlerinden ve sonunda sen onlardan daha zararlı çıkıyordun. Bu ise mağazayı benim için çekilmez duruma sokuyor, bana gereğinden çok seninle aramızdaki ilişkiyi anımsatıyordu; Girişim yeteneğini bütünüyle bir kenara bırakır, zorbalığını da saymazsak, bir kez iş adamı olarak, çıraklıklarını senin yanında geçirmiş kimselere karşı öylesine bir üstünlüğün vardı ki, yaptıkları işlerden hiçbirini yeterli saymıyor, bunun gibi benden de hiç memnun kaldığın görülmüyordu. Dolayısıyla, ben de ister istemez personelin safında yer alıyordum; böyle davranmamın bir nedeni de korkak bir çocuk oluşum ve bir yabancının nasıl böyle haşlanabileceğini aklımın almayışı, dolayısıyla, yine korkaklığımdan ötürü, fena halde içerlediğini sandığım personelin, ilkin benim kendi gü-

venliğim açısından bir yol kalplerinin kazanılıp seninle ve bizim aileyle uzlaştırılmasını gerekli görmemdi. Bunun için personele karşı normal, dürüst bir davranış yetmezdi; hatta aşağıdan alan bir davranış da elverecek gibi değildi bu işe: Daha çok, onurumu ayaklar altına almaya, personelden biriyle karşılaştığımız vakit ilk ben selam vermekle kalmayıp, elimden geldikçe onları vereceğim selamı almaktan kurtarmaya zorunlu bir gözle bakıyordum. Hani ben önemsiz kişi, onların dizlerine kapanıp ayaklarını öpseydim, gene sen efendi hazretlerinin tepeden onlara veriştirmelerine bir karşılık sayılmazdı bu. Dolayısıyla, hemcinslerimle aramda gelişen ilişkinin etkisi mağazadan dışarı taştı, gelecekten içerilere sızdı. (Bendeki durumun biraz benzeri, ama bendeki kadar derin ve geniş çapta olmayanı, örneğin Ottla'nın daha çok yoksul kimselerle düşüp kalkmaya karşı zaafı, hizmetçiler vb. ile seni pek içerleten bir arada oturuşlarıydı.) Sonunda mağazadan korkmaya başlamıştım adeta. Kuşkusuz, daha liseye gitmeden hayli zaman önce mağazada çalışmak benim işim olmaktan çıkmış, liseye girişim ise beni mağazadan iyice uzaklaştırmıştı. Hem mağazadaki iş, dediğin gibi, sendeki yetenekleri bile yiyip bitirdiğine göre, benim yeteneklerimle hiç üstesinden gelinecek gibi değildi. Bu durumda sen (hani şimdi bunu anımsamak dokunaklı ve yüzkızartıcı bir şey) herhalde mağazaya ve senin mağazadaki çalışmalarına karşı içimde yaşayıp elbet senin pek ağırına giden soğukluğun gene de eğlenecek bir yanını bularak ticari anlayıştan yoksunluğumu, kafamda daha yüce düşünceler beslediğimi vb. ileri sürüyordun. Kendini zorlayarak yaptığın bu tür bir açıklama, annemi sevindiriyordu kuşkusuz; öte yandan, ben de boş gururumdan ve çaresizliğimden bunun etkisine bırakıyordum kendimi. Ama beni mağazada (hani şimdi, ama ancak şimdi sahiden bir kin duyuyorum bu yere karşı) uzaklaştıran, gerçekten kafamdaki «yüce düşünceler» olsa, ya da yalnız «yüce düşünceler» başlıca rolü oynasaydı, bunlar bir başka türlü

kendilerini açığa vurur, lise ve daha sonra hukuk öğrenimi yıllarında benim bir akıntıya kapılmış gibi sessiz ve korkak sürüklenmeme yol açmaz, ben de bir memur masasında soluğu almazdım.

Senden kaçmak istesem, aileden de, hatta annemden de ister istemez kaçmam gerekecekti. Hani her vakit ona sığınabilirdim, ama ancak seninle ilişki içinde bir sığınma anlamı taşırdı bu. Seni pek seviyordu annem, sana pek büyük bir sadakatle bağlıydı, çocuğunun başlatacağı savaşta senden bağımsız manevî bir güç oluşturamazdı sürekli. Şunu da belirteyim ki, bu sezgimde yanılmamıştım; çünkü annemin sana bağlılığı yıldan yıla güçlendi. Kendi şahsı bakımından bağımsızlığını yakışık alır ve ince bir tutumla, seni hiç kırmadan en dar sınırlar içinde her vakit korumasına karşın, çocuklarına ilişkin yargı ve yergilerini, ussal olmaktan çok duygusal yoldan giderek artan ölçüde ve körü körüne senden alıp benimsedi, hepsinden çok da Ottla'ya ilişkin kuşkusuz o nazik olayda açığa vurdu bunu. Ancak, annemin aile içinde durumunun ne denli eza verici ve son gücüne kadar insanı yiyip bitiren bir nitelik taşıdığını da hiç unutmamak gerekiyor. Gerek mağazada, gerek ev işinde kahrolup durdu annem; aile içinde biri hastalandı mı, kendisi de onunla hastalandı, ondan bir kat daha fazla acı çekti; ama bütün bunlara karşılık, seninle aramızda bir yerde kalıp ıstıraplara göğüs germekten başka şey geçmedi eline. Sen her vakit ona sevgiyle ve saygıyla davrandın; ama işte bu bakımdan sen de tıpkı bizim gibi onu pek kollayıp gözetmedin; sen bir taraftan, biz bir taraftan sevgi ve saygı gösterileriyle onun üzerine çullandık. Bir oyalamaydı hani, kötü bir niyeti yoktu kimsenin, yalnız senin bizimle, bizim de seninle sürdürdüğümüz savaş düşüncesi vardı kafalarda ve hepimiz hıncımızı annemizden çıkarıyorduk. Ayrıca, bizim yüzümüzden annemizi üzmen çocuk eğitimine iyi bir katkı sayılamazdı. Hatta senin davranışın, bizim ona karşı normalde haklı görülemeyecek davranı-

şımızı bağışlatıyora benziyordu.

Senin yüzünden bizim elimizden, bizim yüzümüzden senin elinden çekmediği kalmadı annemizin, bizi şımarttığı için haklı sayılacağın durumları hiç saymıyorum hani. Bu şımartma da, kimi vakit, senin eğitim sistemine karşı bilinçaltında sürdürülen sessiz bir direnişten başka şey değildi. Bizim hepimize beslediği sevgiden ve bu sevginin mutluluğundan güç almasaydı, annem bütün bunlara dayanamazdı kuşkusuz.

Kızkardeşlerim ancak kısmen benden yanaydı. Seninle arasındaki ilişki, içimizde en çok Valli'yi mutlu kılıyordu. Annemize hepimizden yakın bulunan Valli, sana da annem gibi pek zahmet çekmeden ve pek zararını görmeden uysallık gösteriyordu. Sen de işte annemi anımsattığı için, mayasında Kafka ailesine özgü pek fazla bir şey barındırmamasına karşın Valli'ye daha bir güleryüzle kucak açıyordun. Ama belki böylesi senin için de uygundu; çünkü Kafka'ca bir özün bulunmadığı kimseden sen kendin de bu yolda bir şey umamazdın. Ayrıca, Valli'de, bizdeki gibi zorla kurtarılması gereken bir şeyin elden çıkıp gittiği yolunda bir duyguyu içinde yaşatmıyordun. Sonra, kadınlarda kendini açığa vuran Kafka'ca özü asla pek sevmemiştin belki. Hatta Valli'nin sana karşı davranışı, bizler biraz bozgunculuk edip araya girmeseydik daha bir güleryüzlü olabilirdi.

Elli, senin çemberi yarıp çıkmaya yönelik bir girişimin eksiksiz başarılabileceğine gösterilecek tek örnekti. Çocukluğunu düşünüyorum da, kendisinden hiç böyle bir şey beklenecek gibi değildi; enikonu hantal, miskin, korkak, somurtkan, suçluluk bilinci içinde yaşayan, onurunu hiç kollamayan, sinsi, tembel, hep bir şey bulup atıştırmaya bakan eli sıkı bir kızdı. Yüzüne pek bakamaz, kendisiyle hiç konuşamazdım; işte öylesine beni andıran biriydi; eğitim denen aynı bela, onu da benim gibi işte öylesine sultası altında tutuyordu. En çok cimriliğinden tiksiniyordum, belki bende bu cimrilik daha et-

kindi de onun için. Cimrilik denen şey, derin mutsuzlukların en sağlam belirtilerinden biridir; nesnelere karşı o kadar güvensizlik duyuyordum ki, ancak ellerimde ya da ağzımda bulundurduğum ya da çok geçmeden bulunduracağım nesnelere gerçekten benim gözüyle bakabiliyordum. Işte bunları da, bana benzer durumdaki Elli çekip elimden alsın, bayılıyordu. Ancak genç yaşta – işin en önemli yanı da bu– evden çıkıp gittikten, evlenip çoluk çocuğa karıştıktan sonra değişti bayağı, neşeli bir kıza dönüştü, tasa ve kaygıları attı üzerinden, kendine güven geldi, bencillikten uzak davranmaya, gönlü umutla dolup taşmaya başladı. Senin bu değişikliği asla farketmeyişin, hiç değilse hakettiği gibi değerlendirmeyişin nerdeyse inanılır şey değildi; öteden beri Elli'ye duyduğun hınç, gözünü işte öylesine kör etmişti ve ilgili hıncı olduğu gibi hep yaşattın içinde; değişen tek şey varsa, bu hınç şimdi daha az güncel nitelik kazandı; nihayet Elli yanımızda kalmıyor artık; ayrıca, Felix[37] ve Karl'a karşı duyduğun yakınlık dolayısıyla eski önemini yitirdi sözkonusu hınç. Şimdilerde yalnız Gerti'den* arada bir öfkeni çıkardığın oluyor.

Ottla üzerinde pek bir şey yazmayı göze alamıyorum; şu mektuptan beklediğim bütün etkiyi tehlikeye atacağımı biliyorum bunu yaparsam. Normal durumlarda, örneğin başı pek darda kalıp özel bir tehlikeyle karşılaşmadığı zamanlar kendisinden nefret ettim yalnız; hani Ottla'nın bile bile seni üzüp sinirlendirdiğini, sen onun yüzünden acı çekerken, onun bundan memnun kalıp kıvanç duyduğunu, sen kendin bana açıkladın. Yani bir çeşit iblis senin için, Ottla. Böylesine bir yanlış tanımanın varolabilmesi için, seninle benim aramdakini de aşan ne müthiş bir yabancılaşma, Ottla'yla senin aranda doğmuş olmalı. Ottla senden öylesine uzaklaşmış ki, artık pek görebildiğin yok kendisini; tersine, onun bulunduğunu sandığın yere, kendisini itip uzaklaştırarak bir haya-

*Hermann Gerti: Kafka'nın kızkardeşi Elli'nin kızı. (Ç.N.)

let oturtuyorsun. Doğru, seni çok uğraştırdı Ottla. Aranızdaki pek karmaşık ilişkinin içyüzünü bütünüyle görebiliyor değilim; ancak şurası kuşkusuz ki, en âlâsından Kafka silahlarıyla donatılmış bir Löwy vardı sanki ortada. Seninle ikimizin arasında geçenler, aslında bir savaş sayılmazdı; çok sürmeden işim bitirilmişti benim; geriye kala kala kaçışlar, hınçlar, üzülmeler, içte sürdürülen boğuşmalar kalmıştı. Ama Ottla'yla ikiniz hep savaş durumundaydınız, hep zinde ve hep güçlüydünüz. Görkemli olduğu kadar iç karartıcı bir görünüm. İşin başında birbirinize pek yakındınız kuşkusuz, çünkü seninle annem arasındaki evliliğin ve evlilikte bir araya gelen güçlerin bugün bile belki en katıksız dışavurumu, biz dört kardeşten Ottla'dır. Baba evlat arasındaki dirlik ve düzenliğin sağladığı mutluluktan, hangi neden sizi yoksun bıraktı, bilmiyorum. Ancak, daha çok inanasım gelen bir şey varsa, durumun tıpkı bendeki gibi bir gelişim izlediğidir. Senin tarafında varlığındaki kıyıcılık, onun tarafında ise Löwy ailesine özgü dikbaşlılık, içlilik, hakkaniyetten ayrılmazlık, tedirginlik ve bütün bunlara destek olarak Kafka'ca bir gücü elde bulundurmanın bilinci. Doğru, kendim de Ottla'yı etkiledim; ama ben öyle istediğim için değil, sırf varlığımdan doğmuş bir etkilemeydi bu. Zaten o işe karıştığında, aramızdaki güç ilişkileri belirginleşip son durumunu almıştı ve Ottla ortada hazır duran bir sürü malzemeye dayanarak kendi kendine bir yargıya varabilirdi. Hatta sanırım kendini tutup senin kucağına mı atsın, yoksa sana karşı çıkanların arasına mı karışsın, bir süre bocaladı bu konuda; anlaşılan sen o zaman yanlış davrandın, onu kendinden itip uzaklaştırdın. Ama bir araya gelebilseydiniz, güzel güzel anlaşıp geçinme bakımından herkese parmak ısırtacak iki insan oluştururdunuz. Gerçi bu bir yandaştan ederdi beni, ama ikinizi öyle gördükçe kaybımın bol bol acısını çıkarırdım. Öte yandan, sen de nihayet, hiç değilse çocuklarının birinde kendine katıksız doyum sağlamanın engin mutluluğuyla, benim için pek

yararlı bir değişiklik geçirirdin. Bütün bunların bugün kuşkusuz bir düş hepsi. Ottla'nın babasıyla bir bağlantısı yok, benim gibi yolunu tek başına arayıp bulmak zorunda; özgüven, kendi kendine inanç, sağlık, ataklık bakımından bana üstünlüğü var, dolayısıyla senin gözünde benden daha kötü ve sinsi biri. Bunu da anlıyorum; senin açından başka türlü olamaz, Ottla. Hatta kendisi senin gözlerinle kendisini görebilecek, senin acını duyabilecek ve bundan ötürü karamsarlığa kapılmasa da, karamsarlık bana vergi çünkü, pek üzülecek bir kız. Doğru, bununla adeta bir çelişki içinde bizi çok vakit bir arada görüyorsun; fısıldaşıyor, gülüşüyoruz; zaman zaman senden sözettiğimizi işitiyor, küstah komplocular karşısında bulunuyormuşsun gibi bir izlenime kapılıyorsun. Hani öteden beri düşüncelerimiz gibi konuşmalarımızın da ana konusunu oluşturduğun kuşkusuz; ne var ki, Allah biliyor ya, sana karşı bir komplo hazırlamak için başbaşa verip oturmuyoruz; tersine, kendimizi enikonu zorlayarak, şakayla, ciddiyetle, tiksintiyle, teslimiyetle, suçluluk bilinciyle, kafamızın ve yüreğimizin tüm gücünü seferber ederek seninle aramızdaki askıda kalmış davayı tüm ayrıntıları, tüm yönleri ve tüm nedenleriyle uzaktan ve yakından birlikte gözden geçirmek, senin yargıçlığı asla elden bırakmak istemediğin, oysa, hiç değilse en büyük bölümünde (elbet içerisine düşeceğim tüm yanılgılara, burada açık bırakıyorum kapıyı) senin de bizler gibi güçsüz ve gözleri gerçeğe karşı körelmiş taraflardan biri olduğun dava üzerinde enine boyuna konuşmak için yapıyoruz bunu.

Bütün bakımından senin eğitici çabalarına öğretici bir örnek, Irma'ydı. Nihayet bir yabancıydı Irma, senin mağazaya geldiğinde yetişkin bir kızdı, sen onun için bir patrondun genellikle; yani ancak biraz, o da artık direnç gösterebilecek yaşta senin etkin altında bulunuyordu. Ama öte yandan, bir kan akrabasıydı; seni amcası olarak sevip sayıyordu; onun üzerinde bir patronunkini çok aşan bir otoriteye sahiptin. Ama

yine de vücudunun sıskalığına karşın, öylesine becerikli, akıllı, hamarat, alçakgönüllü, güvenilir, bencillikten uzak, sadık bir kız olan, amca diye seni sevip patron diye sana hayranlık duyan, senin mağazaya gelmeden ve senin mağazadan ayrıldıktan sonra diğer birtakım işlerde başarıyla çalışan Irma'ya da pek iyi bir memur gözüyle bakmadın. Irma'nın sana karşı tutumu, elbet, bizim de onu bu yola itişimizin sonucu olarak adeta bir çocuğunki gibiydi ve senin varlığındaki o yolundan çevirici güç henüz öylesine büyüktü ki, yavaş yavaş kızda (kuşkusuz ancak sana karşı ve umarım kendisini fazla üzüntüye sokmadan) unutkanlık, savsaklık, acı alay, hatta belki yaradılışının elverdiği ölçüde biraz dikbaşlılık gelişip ortaya çıktı. Hani hastalıklı bir kız olduğunu, hem başkaca da pek mutlu sayılamayacağını, hiç de iç açıcı olmayan bir ev işinin omuzlarına yüklendiğini hiç hesaba katmıyorum. Senin kendisine karşı tutumunun beni çok ilgilendiren bir yönünü, bizim için klasikleşmiş, nerdeyse Tanrı'ya karşı kütre varan, ama senin insanlara davranışındaki masumiyet için pek kanıtlayıcı nitelik taşıyan şu cümlede özetlemiştin: «Allah, selamet versin, arkasında temizlenecek bir sürü pislik bırakıp gitti.»

Senin etkinin kendini hissettirdiği daha başka çevrelerden ve bu etkiye karşı savaştan söz açabilirdim, ama bundan öte anlatacaklarımın kesinliğine pek güvenebilecek gibi değilim, bazı şeyler uydurma olur belki. Hani mağaza ve aile çevresinden uzaklaştıkça daha güleryüzlü, daha yumuşakbaşlı, daha nazik, daha saygılı, insana daha yakın (diyeceğim dış bakımdan) bir durum alıyordun. Bir diktatör gibi tıpkı; o da bir yol ülkesinin dışına çıktı mı, zulmünü gittiği yerde sürdürmek için neden görmez ve en değersiz insanlarla bile iyikalpli görüşüp konuşabilir. Örneğin, Franazensbad'daki toplu çekilen aile fotoğraflarında, gerçekten asık suratlı küçük insanların arasında her zaman enikonu yücekalpli ve şen bir izlenim bırakıyordun, geziye çıkmış bir kraldın sanki. Bu du-

rumundan kuşkusuz çocuklar da kendi paylarına yararlanabilirdi; ancak, daha çocukluk dönemlerinde sözkonusu durumu algılayabilecek gücü gösterebilmeleri gerekirdi, ki buna imkân yoktu. Örneğin ben, gerçekte olduğu gibi, senin etkinin adeta en iç, en katı ve boğucu halkasında yaşamamalıydım sürekli.

Bunlar, senin dediğin gibi, içimdeki aile duygusunu yitirmeme yol açmadı; tersine, aile duygusu ruhumda sürdürdü varlığını, ne var ki senden (kuşkusuz bir türlü sona ermeyen) iç bağımsızlığımı ele geçirme sürecini daha çok olumsuz yönde etkiledi. Senin etkin, aile dışındaki insanlarla ilişkilerime, aile duygusundan belki daha çok zarar verdi. Başkalarına karşı duyduğum sevgi ve sadakatten onlar için elimden gelen herşeyi, kendi ailem içinse soğukluk ve hainliğimden hiçbir şey yapmayacağıma inanıyorsan, düpedüz aldanıyorsun. Çok tekrarladım, yine tekrarlıyorum: Belki senin etkini üzerimde hissetmesem de, yine insanlardan kaçan ürkek ve çekingen biri olurdum; ama şimdiki durumuma gelebilmem için söz konusu noktadan sonra da geride bırakılması gereken uzun ve karanlık bir yol kalıyor. Şimdiye dek bu mektupta pek az oldu bilerek saklayıp söylemediğim; ancak şimdi ve bundan sonra gerek sana, gerek kendime karşı açığa vurulması henüz benim için kolay olmayan kimi şeylere değinmem gerekiyor. Bunu söylüyorum ki, çizmeye çalıştığım tablonun bütününde sana kimi yerler silik ve belirsiz gelirse, bunun kanıt eksikliğinden doğduğuna inanmayasın. Tersine, tabloya göz kamaştırıcı bir açıklık kazandıracak kanıtlar var elimde. Doğrusu, orta bir yol bulmak kolay değil. Zaten eskileri anımsatmak yeter burada: Senin karşında kendi kendime güvenimi yitirmiş, karşılığında sınırsız bir suçluluk bilinci edinmiştim. Bir yerde bir kimse için sözkonusu sınırsızlığı anımsayarak şu yerinde cümleyi yazmıştım: «Sanki öldükten sonra da bunun utancını yaşamaktan korkuyor.») Başka kimselerle bir araya geldim mi, öyle ansızın değişemiyor, daha de-

rin bir suçluluk bilincinin içerisine yuvarlanıyordum; çünkü dediğim gibi, senin mağazadakilere yaptığın kötülüklerden benim de sorumlu sayılacağım duygusu, onların gönlünü alma, onlardan bir çeşit özür dileme zorunda bırakıyordu beni. Öte yandan, kiminle düşüp kalksam, açık ya da gizli bir şey bulup söylüyordun aleyhinde, bunun için de o kimseden yine özür dileyip kendimi bağışlatmam gerekiyordu. Mağazada ve aile içinde insanların çoğunluğuna karşı içime yerleştirmeye çalıştığın (çocukken önemli bir gözle baktığım bir kimse gösterebilir misin ki, en azından bir kez yerin dibine batırıp çıkarmış olmayasın) ve seni ne tuhafsa hiç de pek rahatsız etmeyen güvensizliğin haklılığını (çünkü bu güvensizlikle yaşamaya dayanacak kadar güçlüydün sen; beri yandan sözkonusu güvensizlik, gerçekte senin için hükümdarlık simgesinden başka bir şey değildi belki) ben küçük oğlanın gözleri hiçbir vakit onaylamıyordu; çünkü nereye baksam, erişilemeyecek kadar üstün insanlar görüyordum hep. Dolayısıyla, insanlara karşı güvensizlik, kendime güvensizliğe dönüşüyor, benim dışımdaki herşeyden sürekli korkmama yol açıyordu. Yani bu noktada genellikle senin etkinden kurtulabiliyordum kuşkusuz. Senin bu konuda yanılgıya kapılmanın nedeni, belki dışardaki insanlarla ilişkilerimi bilmemen, kuşku ve kıskançlığa kapılarak (beni sevdiğini ne diye inkâr edeyim?) aile yaşamındaki yoksunlukların acısını başka tarafta ister istemez çıkaracağımı, çünkü dışarda da evdeki gibi yaşayamayacağımı sanmandı. Şunu da belirteyim ki, bu bakımdan özellikle çocuklukta kendi yargıma karşı güvensizlik duymam, benim için belli bir avuntu kaynağıydı. Kendi kendime şöyle diyordum: «Aman canım, işi abartıyorsun, gençlerin her vakit yaptığı gibi hislerine kapılıyorsun hemen.» Ne var ki, dünyayı tanıyıp öğrendikçe, ilgili avuntu kaynağı nerdeyse uçup gitti elimden.

Bunun gibi, Musevilik de senden kurtaramadı beni. Hani Museviliğin bir kurtuluş sağlayabileceği düşünülebilirdi. Ama

daha da çok düşünülebilecek bir şey varsa, ikimizin Musevilikte buluşabileceğimiz, hatta sonradan bir görüş birliği içinde oradan çıkıp gidebileceğimizdi. Gelgelelim, senin bana aşıladığın Musevilik nasıl bir şeydi? Geçip giden yıllar içinde yaklaşık üç ayrı tutum takındım Museviliğe karşı.

Çocukken, seninle görüş birliği içinde, yeteri kadar havraya gitmediğimden, oruç tutmadığımdan vb. paylayıp durdum kendimi. Böyle yapmakla kendime değil, sana karşı haksız davrandığıma inanıyor ve hep hazır bekleyen bir suçluluk bilinci üzerime çullanıyordu.

Sonraları, bir delikanlıyken, senin nasıl o hiç denecek kadar Museviliğinle kalkıp, benim de (senin deyiminle bir kez dine saygıdan) hiç denecek gibi bir Museviliğe özenmediğim için bana suçlamalar yöneltebildiğini anlayamadım bir türlü. Gerçekten de, benim görebildiğim kadar, hiç denecek gibi bir şeydi sendeki Musevilik, oyun yollu bir şeydi, hatta o kadar bile değildi. Haftada dört kez havraya gidiyordun, havrada bu işi umursamaz kimselere, işi ciddiye alanlardan hiç değilse daha yakındın; duaları bir formalite gibi sabırla okuyor, bazan okunan duanın dua kitabındaki yerini hemen bana gösterebilmenle beni şaşırtıyordun. Ben yeter ki havraya gideyim (önemli olan da buydu), oradakiler arasında dilediğim yere sokulmama ses çıkarılmıyordu. Diyeceğim havrada saatlerce esniyor, uyukluyor (havradaki gibi sanırım ilerde yalnız dans dersinde sıkıldım), değişiklik yaratan birkaç olayın elden geldiğince tadını çıkarmaya çalışıyordum. Örneğin, Bundeslade'nin* açılması, ilgili değişikliklerden biriydi; hep atış kulübelerini anımsatıyordu bana; bu kulübelerde siyah bir noktaya vurunca, sandık gibi bir şeyin kapısı açılırdı; ancak,

*İbranice'de «yasa» anlamına gelen bir sözcük olup, Arapça'da Tevrat'a dönüşmüştür. Tevrat üç bölümdür; ilk bölümü oluşturan **Musa**'nın Beş Kitabı parşömen kâğıtlarına yazılmış olarak Bundeslade'de (Emanetler Sandığı) saklanır ve âyinlerde yerinden çıkarılarak içinden parçalar okunur. (Ç.N.)

atış kulübelerinde hep ilginç bir şeyler fırlayıp çıkardı kapıdan; Bundeslade'de hep başsız eski bebekler vardı. Hani çok da korkuğum oldu havrada; kendileriyle yakından ilişki kurduğumuz bir sürü insan beni korkutmuyordu yalnız, bu insanlardan da kuşkusuz korkuyordum; ama korkumun bir nedeni, beni de Thora'ya* davet edebileceklerini, senin bir ara belirtmendi. Yıllar yılı titreyip durdum bundan. Ancak, sözkonusu olaylar dışında, havrada duyduğum can sıkıntısını gidericek hatırı sayılır bir şey de çıkmıyordu, pek pek Barmizwa** yapıyordu bunu; ama Barmizwa yalnız gülünç ezberlemeleri gerektiriyor, salt gülünç bir sınava hazırlıyordu. Ayrıca, seninle ilgili fazla bir önem taşımayan küçük olayları, örneğin Thora'ya çağrılmanı ve benim salt toplumsal bir gözle baktığım bu olaydan yüzünün akıyla çıkışını ya da ölmüşleri anma âyini için senin havrada kalıp benim eve yollanmalarımı sayabilirim. Sanırım eve yollanmalarımdan ve kendilerine pek ilgi duymayışımdan ötürü söz konusu törenlerde ayıp bir şeyler yapıldığı gibi pek bilincine varmadığım bir duygu uzun süre yaşadı içimde. – Havrada işte böyleydi durum; evde ise belki ondan da yoksul bir Musevilik havası esiyor, ilk Seder gecesine sınırlı kalıp ondan ileri geçmiyordu; zamanla, sözkonusu gece de, gülme nöbetlerinin yer aldı-

*İsrail kavminin Mısır'dan çıkarken yanına aldığı kutsal emanetleri içeren sandık. Hazreti Süleyman zamanında Kudüs'teki **Mescid-i Aksa**'da saklanmaya başladı. Kudüs'ün Babil kralı Nabukadnezar tarafından yakılıp yıkılmasından sonra (İ.Ö. 586) kayboldu. İki taş levha üzerine yazılmış «on emir», bu sandıkta bulunuyordu. (Ç.N.)

İbranice sözcük anlamı «Ödevin oğlu», yani din yasalarına uymaya yükümlü kimse anlamına gelen **Barmizwa, 13. yaşını bitirmiş Yahudi oğlanlarına verilen bir isimdir. Bu yaşı bitiren oğlan, dinsel bağımsızlığına kavuşmuş sayılır ve **Barmizwa** diye nitelenen bir törenden sonra Yahudi cemaatine kabul edilir. Tören, oğlanın 13. yaşını bitirdiği ya da bitirmesini izleyen sabbath'da (cumartesi günü) havrada «Thora» okumaya davet edilmesiyle başlar, Thora'nın okunmasından önce ya da sonra günlük ibadette başvurulan dua ve ilâhiler (Beracha), oğlan tarafından cemaat önünde okunur. (Ç.N.)

ğı komediye dönüşmüş, ancak bunda giderek büyüyen çocuklarının etkisi rol oynamıştı. (Peki, neden sen bu etkiye boyun eğdin? Ona kendin yol açtığın için mi?) Kısacası, bana aktarılan inanç malzemesi bu kadarcıktı; bilemedin, büyük bayramlarda babalarıyla havraya gelen «milyoner Fuchs'un oğullarını» göstermek üzere uzanan elini de katabilirim buna. Bu malzeme karşısında, en iyisi insan onu bir an önce üzerinden sıyırıp atmaz da ne yapar, anlamıyordum. Ondan böylesine bir yakayı sıyırıştır ki, bana en dindarca davranış görünüyordu.

Ancak, sonraları yine bir başka açıdan bakmaya başladım duruma. Musevilik açısından da kötü niyetli davranıp, sana ihanette bulunduğuma nasıl inanabildiğini kavradım. Bir Getto'ya* benzer köyünden çıkıp gelirken gerçekten biraz Musevilik getirmiştin yanında. Zaten çok bir şey değildi hepsi, onun da birazı kentte ve askerlikte yitip gitmişti. Ama yine de gençliğindeki izlenim ve anılar, bir çeşit Musevilik yaşamını sürdürmene yetiyordu. Hem bu bakımdan fazla bir yardımın gereği yoktu sana, pek güçlü bir soydan geliyordun ve dinsel kuşkular senin gibi birini pek sarsamazdı. Aslı aranırsa, yaşamını yöneten inanç, Musevî toplumundaki belli bir sınıfın görüşlerinin mutlak doğruluğuna inanman, yani gerçekte, bu görüşler senin karakterine uygun düştüğünden kendine inanmandı. Hani burada da henüz hayli bir Musevilik vardı, ama yine de çocuğuna aktarmaya yetecek kadar değildi, bize iletilmeye kalkılınca damlalara dönüşüp tükeniveriyordu. Biraz başkalarına aktarılamayacak çocukluk izlenimleriydi bunlar, biraz da senin korkunç yaradılışındı. Öte yandan, senin, hiçliklerine uygun bir umursamazlıkla başvurageldiğin hiç değerindeki birkaç eylemin yüce bir anlam taşıyabileceğini, salt korkaklığından alabildiğine büyük bir dikkatle çevresini gözlemleyen bir çocuğun kafasına sokmak

*Hıristiyanların oturduğu mahallelerden ayrılan Yahudi mahallesi. (Ç.N.)

akıl alacak gibi değildi. Geçmişe ilişkin anılar olarak senin için bir değeri vardı bunların, dolayısıyla bana da aktarmak istiyordun; ama senin için de artık kendilerine özgü bir değer taşımadıklarından, yalnız sözle kandırarak ya da gözümü korkutarak yapabilirdin bunu. Ancak bunun hem üstesinden gelemiyor, hem de bu, kendi güçsüzlüğünü asla görmediğinden, benim sözde inatçılığıma karşı sende bir öfkenin uyanmasına yol açıyordu.

Hani bu tek kalan bir olay değildi, taşradan kentlere göçen ve henüz dindarlığını koruyan ara Yahudi kuşağının büyük bir bölümünde farksızdı durum, kendiliğinden ortaya çıkan bir durumdu; ne var ki, zaten bizim yeterince acılarla donatılmış yaşamımıza hiç küçümsenmeyecek bir acı daha katılıyordu. Öte yandan, bu noktada da tıpkı benim gibi suçsuzluğuna inanabilirsin hani, suçsuzluğuna ancak kendi yaradılışını ve zamanın koşullarını neden gösterebilir, ama dış koşulları ileri sürerek bunu yapamaz, örneğin fazlasıyla başka işlerle, başka tasalarla uğraştığını, dolayısıyla böylesi şeyler üzerinde duracak pek vakit ele geçiremediğini söyleyemezsin. Böylesi bir davranışa saparak, kesin bir gözle baktığın suçsuzluğundan, başkalarına karşı bir suçlama kotarıp çıkarıyorsun. Oysa ötekiler gibi bu da kolaycacık çürütülecek bir suçlama. Nihayet önemli olan, çocukları bu konuda herhangi bir öğretimden geçirmen değil, yaşayışınla kendilerine örneklik etmendi; Yahudiliğin daha güçlü bir nitelik taşısaydı, oluşturacağın örnek de o denli zorlayıcı bir karakter taşırdı; nihayet pek doğal bir şey bu ve bir başa kakış değil, senin başa kakmalarına karşı yalnızca bir savunudur. Bu yakında Franklin'in gençlik anılarını okudun, kitabı okuman için gerçekten bile bile verdim sana; ama senin alaylı bir edayla belirttiğin gibi, kitap vejetarizme ilişkin bir bölümü içerdiğinden değil; yazarın oğlu için kaleme aldığı anılarda dile gelen, yazar ve oğul arasındaki ilişkiden ötürü yaptım bunu. Ayrıntılara girmek istemiyorum.

Son yıllardaki davranışın, beni Yahudilikle eskisinden çok uğraşıyor görmen, sendeki Yahudiliğe ilişkin düşüncemi bir bakıma doğruladı. Bildim bileli benim her uğraşıma, ama daha çok konuyla ilgileniş biçimime karşı bir hoşnutsuzluk duyduğun için, burada da aynı hoşnutsuzlukla karşıma çıktın. Ama burada ufak bir istisna yapman sanırım beklenebilirdi. Ne de olsa senin Yahudiliğinden bir Yahudilikti üzerine eğildiğim, dolayısıyla aramızda yeni ilişkilerin kurulabilmesi gibi bir olanağı içeriyordu. Özellikle senin kendilerine ilgi göstermenin, üzerinde durduğum konulara karşı bende güvensizlik uyandıracağını yadsımıyorum. Bu bakımdan sana göre nasılsa daha iyi olduğumu ileri sürmek aklımın ucundan geçmez, çünkü bunun deneyimle anlaşılmasına fırsat çıkmadı şimdiye kadar. Benim araya girmemle, Yahudilik sana iğrenç gelmeye başladı, Yahudice yazıları okunmaz buldun, tiksiniyordun hepsinden. Bu ise, özellikle çocuklukta önüme sürdüğün Yahudiliğin tek doğru Yahudilik sayılacağı, onun dışında başka Yahudilik bulunmadığı konusunda direttiğin anlamına gelebilirdi. Ne var ki, böyle bir şey üzerinde diretmen de pek akıl alacak gibi değildi doğrusu. Ancak o vakit duyduğun 'tiksinti' (bunun ilkin Yahudiliğe değil, benim şahsıma yöneldiğini bir yana bırakırsak) tek bir şekilde açıklanabilirdi; senin kendindeki Yahudiliğin ve benim Yahudice eğitimimin güçsüzlüğünü bilinçaltından benimsememen, asla bunun sana anımsatılmasını istememen ve tüm anımsatmalara açık bir hınçla karşılık vermen. Ayrıca, benim yeni Yahudiliğimi olumsuz yönde aşırı değerlendirme konusu yapman da pek abartılmış bir davranıştı; bir kez senin lanetini sinesinde taşıyordu bu Yahudilik; ikincisi, gelişip serpilmesi için, insanın hemcinsleriyle temelden ilişkisinin kesin önemi vardı, yani benim için ölümcül bir nitelik taşıyordu.

Yazıp çizmeme ve senin bilmediğin bununla ilgili diğer kimi çabalarıma karşı gösterdiğin soğukluk daha etkiliydi. Bu noktada gerçekten biraz bağımsızlığa yönelip senden uzak-

laşmıştım; gerçi arkadan bir ayağın üzerine bastığını hissederek, zorla koparıp aldığı vücudunun ön kısmını sürüye sürüye kendini yolun kenarına atmaya çalışan bir solucanı anımsatıyordu durumum, ama olsun. Bir ölçüde kendimi güven içinde hissediyordum, rahat bir soluk alma imkânını ele geçirmiştim. Kuşkusuz benim yazıp çizmelerime karşı da hemen gösterdiğin nefret, bir istisna oluşturarak burada işime yaramıştı. Gerçi gururumu ve hırsımı, kitaplarıma ilişkin senin o ünlü sözün yaralıyordu; («komodinin üzerine koy!»); çünkü bir kitap getirdiğim zaman çokluk iskambil oynarken buluyordum seni, ama yine de hoşlandığım bir durumdu, hani içimdeki kötülüğün alevlenmesinden, yalnız aramızdaki ilişki konusundaki görüşümün bir kez daha doğrulanmasının verdiği kıvançtan değil, hepsinden çok bu sözün kulağıma örneğin: «Artık özgürsün» gibi gelmesindendi. Bir yanılgıydı kuşkusuz; çünkü özgürlüğüme kavuşmuş, en iyimser bir deyişle henüz kavuşmuş değildim. Yazılarımda senden söz açılıyordu, senin göğsünde dile getiremediğim yakınmaları bu yazılarda açığa vuruyordum. Hani bile isteye uzatılmış bir veda sahnesiydi; gerçi bu veda olayını sen zorla ortaya çıkarmıştın, ama benim belirlediğim yönde bir akış izliyordu. Ancak ne kadar az bir şeydi hepsi. Genellikle sözü edilmeye değer görülmesinin nedeni, benim kendi yaşamımda yer almasındandı yalnız, başka yerde hiç farkına varılacak gibi değildi. Ayrıca, bir nedeni daha vardı: Çocukluğumda bir sezgi, daha sonra umut, daha sonra da çok vakit koyu bir umutsuzluk şeklinde yaşamıma eğemen oluşu ve beni – yine senin kimliğine bürünerek denilebilir hani – beni küçük çapta birkaç kararı almaya zorlaması.

Meslek seçimini alalım örneğin: Doğru; o yücekalpli ve bu bakımdan hatta sabırlı davranışınla bana özgürlük tanıdın meslek seçmekte. Kuşkusuz bunu yaparken, orta sınıf Yahudilerinin oğullarına karşı gösterdiği ve senin de pek önemli bulduğun davranışa, hiç değilse bu sınıfın değer yargılarına

uydun. Nihayet burada rol oynayan bir etken de, şahsım konusundaki yanılgılarından biriydi. Hani baba gururundan benim gerçek yaradılışımı bilmediğin için, benim sıska ve cılızlığımı dikkate alarak, öteden beri bana pek hamarat bir gözle bakarsın. Çocukken sence hep ders çalıştım, sonraları ise hep yazdım. Oysa bunun uzaktan yakından hiç doğru yanı yok. Tersine: Az ders çalışıp hiç bir şey öğrenmediğimi belirtmek, çok daha az abartmaya kaçmak olur. İnsanda iyi kötü bir bellek, pek de berbat sayılamıyacak bir kavrayış gücü varsa, aradan geçen bir sürü yılda kimi bilgilerin gelip bunlara takılması pek tuhaf karşılanmaz. Ancak şurası muhakkak ki, öğrenme ve özellikle öğrendiğini birtakım temellere oturtma bakımından elde edilen toplu sonuç, dış bakımdan tasasız ve sakin bir yaşam içinde harcanan zaman ve parayla kıyaslandı mı, ama en başta tanıdığım bütün insanlarınkiyle bir kıyaslamaya gidildi mi, enikonu zavallı geliyor bana. Zavallı, ama benim için anlaşılabilir. Lisede Yahudi öğrenciler kolay dikkati çeker, en akıl almayacak şeylere rastlanır kendilerinde; ama aslında yeteri kadar soğuk hayallere düşkün ben çocuktaki o haşin, pek saklı denemeyecek, yok edilemeyen, çocuksu-çaresiz, gülünçlüğe kadar varan hayvansı bir kendinden memnunlukla donatılmış umursamazlığın bir eşini başka yerde görmüş değilim. Ne var ki, lisede de bu umursamazlık, korku ve suçluluk bilincinin sinirlerimi harap etmesine karşı tek koruyucu güçtü. Beni uğraştıran bir şey varsa, kendime yönelik tasaydı; ama bu tasa alabildiğine değişik biçimde duyuruyordu sesini. Örneğin, sağlığımı kendime dert ediniyordum; hafiften başlıyordu; sindirim, saç dökülmesi, omurga eğriliği vb. konusunda yer yer ufak bir endişe derken yoğunlaşıyor, sayıya gelmeyecek basamaklar oluşturuyor, sonunda gerçek bir hastalığa gelip dayanıyordu. Ama hiçbir şeye güvenemediğim, her geçen andan varoluş biçimimi yeniden doğrulamasını beklediğim, hiçbir şeyi gerçekten, kuşkuya yer bırakmayacak gibi, tek başıma mülkiyetimde bulun-

duramadığım, bu mülkiyeti kesinlikle kendim belirleyemediğim ve gerçekte tıpkı hakkından yoksun bırakılmış bir oğula benzediğim için, bana en yakın bulunan kendi vücudum konusunda da kuşkusuz bir güven duyamıyordum. Boyum uzayıp duruyor, ama bu uzama karşısında ne yapacağımı bilemiyordum; üzerimdeki yük fazla ağırdı, kamburlaştırıyordu sırtımı; hareket etmeyi, hele jimnastik yapmayı pek göze alamıyordum, bu da güçsüzleşmeme yol açıyordu. Henüz elimdeki nesneleri, adeta bir mucizeymiş gibi şaşkın şaşkın süzüyordum. Örneğin, sindirim durumum sözkonusu nesnelerden biriydi ve davranış biçimim onları elden çıkarmama yetiyordu. Böylelikle önümde her türlü hastalık hastalığının yolu açıldı, sonunda da işte evlenme girişimimdeki insanüstü çabanın sonucu olarak (bu konuya ilerde değineceğim) ciğerimden kan geldi. Kuşkusuz, işin bu duruma varmasında Schönborn Sarayında kalmam da – ama salt yazmam için gerekliğine inanarak orada kalmayı uygun görmüştüm; dolayısıyla, bu gerçeğin şimdi bu mektupta belirtilmesi uygun olacak – rol oynamıştır. Diyeceğim, bütün bunların kaynağı, senin hep düşündüğün gibi aşırı çalışma değildi. Yıllar vardı ki, sağlığıma hiç diyecek yokken, tüm hastalanmaların da içinde olmak üzere senin yaşamında boşa harcadığın zamandan daha çoğunu, ben divanda miskin miskin geçirdim. Adeta işim başımdan aşkın, senden koşarak uzaklaştımsa, çokluk odamda uzanıp yatmak için bu yola başvurdum. Gerek büroda (hani tembelliğin göze batmadığı bir yerdi burası; kaldı ki, çekingen, ürkek mizacım belli bir sınırı aşmamı önlüyordu), gerek evde yapıp çıkardığım işlerin toplam tutarı az mı azdı. Ne denli az olduğunu bilsen, dehşete kapılırdın. Yaşadığım yerde aşağılanmış, hesabı görülmüş, savaşta yenilgiye uğratılmıştım; başka bir yere kaçıp kurtulmak içinse kendimi zorlayabildiğim kadar zorluyor, ama çabalarım sonuç vermiyordu. Çünkü bendeki güçlerle gerçekleştiremeyeceğim bir eylem vardı ortada; bendeki güçler, sözkonusu eylemin kimi ufak

parçalarının üstesinden gelmeye yetecek kadardı ancak.

İşte böyle bir durumdayken meslek seçme özgürlüğü sunuldu tarafıma. Ama bakalım böyle bir özgürlüğü kullanacak gücüm kalmış mıydı? Gerçek bir meslek edinmeyi umabilir miydim artık? Benim kendime vereceğim değer, başka herhangi bir şeyden, örneğin dıştaki bir başarıdan daha çok sana bağlıydı; çünkü dıştaki bir başarı, bir anın sağladığı toparlanmaydı ancak. oysa senin ağırlığın, her vakit, çok daha büyük bir güçle aşağılara çekip alıyordu beni. Bir vakit, ilkokulun birinci sınıfından ikinci sınıfına geçemeyeceğim asla, diye düşünürdüm; ama geçtim, üstün başarımdan ötürü armağan bile verdiler. Ancak o zaman da, liseye giriş sınavını kazanamayacağım kuşkusuz, diye düşünmeye başladım, ama kazandım; bu kez, ilk sınıfta yüzde yüz kalırım dedim, ama kalmadım, başarılarım birbirini izledi. Ne var ki, bunlardan bir güven duygusu doğup çıkmadı; tersine, hep inandığım bir şey vardı ki, senin o yadsıyıcı yüz ifadende de kanıtını görür gibiydim bunun: Elde ettiğim başarılar arttıkça, işin sonu kötü'ye varacaktı. Çokluk o korkunç öğretmenler kurulunu canlandırıyordum hayalimde (hani lise en güzel örnekti; yoksa çevremdeki hiçbir şeyin kalır yanı yoktu bundan); kurul, ben lise biri geçsem ikide, ikiyi geçsem üçte, yani ilerki sınıfların birinde hiç kuşkusuz toplanacak, benim bu eşine rastlanmadık yürekler acısı durumumu görüşecek, benim gibi en yeteneksiz, yeteneksiz değilse bile en bilgisiz bir öğrencinin, nasıl kimse farkına varmadan bulunduğu sınıfa kadar çıkabildiğini araştıracak, herkesin dikkati üzerime yöneldiğinden sınıf beni vakit geçirmeksizin kendi içinden kusup atacak ve bu kâbustan kurtulmuş dürüst kişilerin bayram yapmalarını sağlayacaktı. Kafasında böylesi hayallerle yaşamak bir çocuk için kolay değil. Bu durumda dersi kim umursar, kim içimde derse karşı bir ilgi kıvılcımının çakmasını sağlayabilirdi? Derse karşı, yalnız derse değil, bu nazik yaşta çevremdeki tüm nesnelere karşı duyduğum ilginin, her an kapı dışarı edil-

mekten korkan bir memurun hâlâ bankada memur olarak yapması gereken küçük işlere karşı göstereceği ilgiden kalır yanı yoktu. Temel sorunun yanında ne denli ufak, ne denli uzaktı her şey. İşte böylece olgunluk sınavına kadar gelip dayandım ve doğrusu sınavı biraz göz boyamadan atlatacak gücüm kalmamıştı. Sınavdan sonra zınk diye durdum; artık özgürdüm. Zaten daha önce lise öğreniminin zorlamasına aldırmayarak, kendimden ötesiyle ilgilenmiş değildim. Şimdi özgürlüğe kavuşunca, iyiden iyiye böyle davranmaya başladım. Yani gerçekte bir meslek seçme özgürlüğünden söz edilemezdi benim için; bildiğim şu ki, temel sorun açısından her şeyin tıpkı lisede öğretilen dersler gibi varlığıyla yokluğu birdi. Dolayısıyla, önemli olan, kendimi beğenmişlik duygumu fazla incitmeksizin sözkonusu umursamazlığı çevreme karşı gösterebilmemi sağlayacak bir meslek seçmemdi. Yani hukuka yazılmam pek doğaldı bu bakımdan. On dört günlük kimya, bir yarı yıllık germanistik öğrenimi gibi gözü yukardalıktan, bir saçma umuttan kaynaklanan küçük karşıt denemeler, bendeki temel inancı pekiştirmekten öte işe yaramadı. Diyeceğim, hukuk öğrenimine başladım. Yani sınavlara birkaç ay kala sinirlerimi enikonu yıpratarak, düşünsel bakımdan bayağı samanla beslenmeye koyuluyordum; hem öyle bir saman ki, benden önce binlerce ağızda çiğnenip durmuştu. Ama bir bakıma lezzetli bir şeydi benim için; nitekim önce liseyi, daha sonra memurluğu da bunun gibi lezzetli bulmuştum, hepsi de benim durumuma düpedüz uygun düşüyordu. Kuşkusuz, şaşılacak bir öngörüyle davranıyordum bu konuda; pek küçük bir çocukken öğrenim ve meslek seçimi bakımından içimde hayli açık seçik önseziler yaşamıştı, ama bunlar beni selamete çıkarır diye beklediğim yoktu, hanidir böyle bir şeyi ummaktan vazgeçmiştim.

Ancak, kendim için bir evliliğin önem ve olanağı konusunda asla öngörülü davranamadım; hayatımda karşılaştığım bu en büyük felaket, hiç beklemediğim anda gelip çullandı üze-

rime. Çocukken gelişimim o kadar durgun bir akış izlemişti ki, böylesi şeyler dış bakımdan bana büsbütün sapaydı. İster istemez bu konuyu düşündüğüm zamanlar vardı belki; ancak burada benim için sürekli, can alıcı, hatta en amansız denebilecek bir sınavın hazırlandığını kestirememiştim. Ne var ki, gerçekte evlenme girişimlerim, en seçkin ve en umut verici bir kurtuluş niteliği taşımış, başarısız kalışları da yine öylesine yaman olmuştu.

Evlenme konusunda tümüyle başarısız kaldığım için, korkarım bu yoldaki girişimlerimi de sana şimdi açıklayamayacağım. oysa bütün mektubun başarısı buna bağlı; çünkü sözkonusu girişimlerde içimdeki tüm olumlu güçler bir araya toplanırken, senin eğitiminin sonuçları diye daha önce belirttiğim zayıflık, kendine güvenden yoksunluk, suçluluk bilinci gibi olumsuz güçler adeta hışımla bir araya geliyor, benimle evlenme arasına bayağı bir duvar çekiyordu. Sana evlenme girişimlerimi açıklamada karşılaştığım bir güçlük de, her şeyi o bir sürü gündüz ve gecede dönüp dolaşıp eşelemem, bunları enine boyuna düşünüp durmam, dolayısıyla şimdi bunların gözümün önüne gelmesinin bile beni serseme çevirmesidir. Böyle bir açıklamayı benim için kolaylaştıran tek şey var ki, sorunu senin büsbütün yanlış anlamana inanmamdır; böyle köklü bir yanlış anlamayı biraz düzeltebilmek de, pek güç değildir sanırım.

Bir kez sen, evlenme girişimlerimin başarısızlığını, benim öbür başarısızlık dizisinin arasına katıyorsun; aslında buna bir diyeceğim yok; yeter ki, uğradığım başarısızlıklar için şimdiye kadar ileri sürdüğüm açıklamayı benimseyesin. Evlenme girişimlerimdeki başarısızlık da, öbür bir dizi başarısızlığın kapsamına giriyor gerçekten; ancak sen işin önemini küçümsüyorsun; hem de öylesine küçümsüyorsun ki, birbirimizle ilgili sorun üzerinde konuşsak, bambaşka şeylerden konuşuruz sanki. Evlenme girişimlerimin benim için taşıdığı kadar önemli bir olayı, senin tüm yaşamında yaşamadığını söyle-

meye cesaret edebilirim. Bununla, senin başından pek önemli hiç bir olay gçmemiştir demek istemiyorum; tersine, senin yaşamın benimkinden çok daha zengin, tasa dolu ve sıkışık; ama başına benimkisi gibi bir olay gelmeyişinin de işte buydu nedeni. Hani biri vardır, beşi de alçak beş basamağı çıkması gerekmektedir; bir başkası da, tek bir merdiven basamağı çıkacaktır. Ancak, bu basamağın yüksekliği, hiç değilse onu çıkacak için öbür beş basamağın toplam yüksekliği kadardır. Birinci yalnız bu beş basamağı değil, onun gibi daha yüzlercesini, binlercesini çıksa, zengin ve pek yorucu bir yaşam da sürse, çıktığı basamaklardan hiçbiri ikincisi için, tüm güçler seferber edilse bile dünyada çıkılamayan ve kendisinin de kuşkusuz çıkıp bir türlü geride bırakamadığı o bir tek yüksek basamağın taşıdığı önemi taşımayacaktır.

Evlenmek, bir yuva kurmak, evliliğin meyveleri olan çocukları bağrına basmak, bu güvensizliklerle dolu dünyada onları ayakta tutmak, hatta yaşam içinde kendilerine biraz kılavuzluk etmek, bana kalırsa bir insanın üstesinden gelebileceği en yüce şeydir. Pek çok insanın bunun üstesinden geliyor görünmesi, bunun doğru olmadığına bir kanıt diye ileri sürülemez; çünkü bir kez gerçekte çok kişi bunu başaramamakta, ikincisi başaran az sayıdaki kişinin çokluk kendileri, ilgili konuda aktif değil, pasif rol oynamaktadır: Hani bu kadarı, bir insanın üstesinden geleceği en yüce şey de sayılamaz; ama yine pek büyük, pek saygı değer bir gözle görülmesi gerekir; kaldı ki, aktif ve pasif pek kesinlikle birbirinden ayrılamaz. Ve nihayet en yüce şeye ulaşmak değildir asla önemli olan, ona uzak, ama dürüst bir yaklaşımdır; kanatlanıp da güneşe uçmanın yeri yoktur; yapılması gereken, yeryüzünde arada bir güneşi gören biraz ısınabilecek temiz bir köşe bularak oraya sürüne sürüne erişmektir.

Bu bakımdan bendeki hazırlıklar nasıldı acaba? Berbat mı berbat! Daha önce anlattıklarımdan görülüyor zaten. Ancak ilgili konuda kişinin doğrudan hazırlığı ve bunun için elveriş-

li genel koşulların doğrudan sağlanması diye bir şeyin sözü edilebilirse, sen görünürde pek karışmadın işe? Zaten başka türlüsü de düşünülemez; burada bir sınıfa, bir ulusa ve zamana özgü olup herkesçe uyulan cinsel töre'nin sözü geçer. Ama yine de karışmadın denemez, ancak çok değil; çünkü bu konuda işe karışmanın önkoşulu, karşılıklı duyulacak sıkı bir güvendir yalnız. Nazik zamanlarda gerekli böyle bir güveni ise, biz hanidir yitirmiştik. Bu da pek hayrımıza olmamıştı; çünkü gereksinimlerimiz düpedüz ayrı birbirinden; beni saran bir şey, sence bir hiç sayılabilir ya da tersi görülebilir bunun; sence suç sayılmayan bir şey, benim için bir suç oluşturabilir; sende hiçbir sonuca yol açmayan bir şey ise, bana soluğu mezarda aldırabilir.

Anımsıyorum hani, bir akşam seninle ve annemle gezmeye gitmiştik, bugünkü Laenderbank'ın yakınında Joseph alanında bulunuyorduk; birden büyüklük ve üstünlük taslayarak, mağrur, serinkanlı (serinkanlılığım düzmeceydi),soğuk (soğukluğum gerçekti) ve seninle konuşurken çokluk yaptığım gibi kekeleyerek ilginç şeylerden söz açtım; beni cinsellik konusunda bilgilendirmediğinizi, ancak okuldaki arkadaşlarımın bana arka çıktığını, pek çok zaman büyük tehlikelerle yüz yüze geldiğimi açıklayarak (burada huyum olduğu üzere arsızca yalan savuruyor, böylelikle kendimi cesur göstermek istiyordum; çünkü korkaklığım büyük tehlikelerin içyüzü konusunda doğru dürüst bir fikir edinmemi önlemişti) sözlerimin sonunda ise artık Allaha şükür her şeyi öğrendiğimi, bundan böyle kimseden öğüt falan beklemediğimi, her şeyin yoluna girdiğini üstü kapalı dile getirdim. Kuşkusuz, bütün bunlardan söz açmışsam, hiç değilse ilgili konularda konuşmak hoşuma gittiği, ayrıca sonucu merak ettiğim ve nihayet herhangi bir şeyden ötürü ne yapıp yapıp sizden öç almayı düşündüğüm içindi. Sen huyun gereği işi pek hafiften almış, örneğin bana, kendimi tehlikeye atmadan, sözünü ettiğim konularda nasıl davranacağıma ilişkin kimi tavsiyelerde bulu-

nabileceğini açıklamıştın. Belki benim de istediğim, bir yolunu bulup böyle bir cevabı koparmaktı senden; çünkü etle ve bütün diğer nefis yiyeceklerle aşırı beslenmiş, miskin, hep kendisiyle uğraşıp duran bir çocuğun şehvet düşkünlüğüne göre bir şeydi bu; gelgelelim, dışa karşı utanç duygum bu sözünle öylesine incinmiş, belki ben öylesine incindiğine inanmıştım ki, o kadar istememe karşın bu konuda seninle konuşmak elimden gelmedi, kendini beğenmiş ve arsız kesip attım söyleşimizi.

Senin o zamanki cevabın üzerinde bir yargıya varmak kolay değil. Bir yandan yıkıcı bir açıklık, adeta en eski çağlarda rastlanır bir özellik vardı ilgili cevapta; öte yandan, cevapta saklı öğreti, pek yeni zamanlara özgü bir umursamazlığı içeriyordu. O vakitler kaç yaşındaydım? Bilmiyorum; sanırım onaltısını bitirmiş değildim. Bu yaşta bir oğlan için pek tuhaf bir cevaptı doğrusu. Aramızdaki uzaklığın kendini açığa vurduğu bir nokta da, bunun senden aldığım ilk, dolaysız, tüm yaşamı kapsayan bir ders niteliği taşımasıydı. Ama dersin daha o vakit benim içime nüfuz eden ve benim ancak çok sonraları biraz bilincine vardığım gerçek anlamı şöyleydi: Bana yapmamı salık verdiğin şey, senin düşüncene göre kuşkusuz dünyada rastlanan en pis şeydi, hele benim o zamanki düşünceme göre haydi haydi böyleydi. Senin fizik bakımdan yanımda bu pislikten eve bir şey getirmememi sağlamak isteyişin, ikinci derecede önem taşıyordu; böylelikle nihayet yalnız kendini, kendi evini koruyordun. Asıl önemli olan, senin kendini bana verdiğin öğüt dışında tutman, bir zevc, temiz bir erkek, bütün bu gibi şeylerin yücesinde biri gibi kalmandı. Belki duruma benim için daha da sivrilik kazandıran bir nokta vardı ki, evliliğe de hayasızca bir gözle bakışım, dolayısıyla evlilik konusunda genellikle işittiklerimi kendi anne ve babam üzerinde bir türlü uygulayamayışımdı. Bu da seni gözümde daha temiz birine dönüştürüyor, seni alıp daha yücelere çıkarıyordu. Diyelim evlenmeden önce senin kendi ken-

dine de böyle bir öğüt vermiş bulunabileceğin, hiç aklımın almayacağı şeydi. Kısacası, dünyevî pisliklerden en ufak bir zerreye rastlanmıyordu sende. Ve işte böyle bir kimse olan sen, sanki eninde sonunda soluğu alacağım yermiş gibi, birkaç açıkyürekli sözle bu pisliğin içerisine yuvarlıyordun beni. Yani dünya yalnız senden ve benden oluşuyorsa, ki pek akla uygun saydığım bir görüştü bu, o zaman temizliği seninle son buluyor ve verdiğin öğüde bakılırsa, benimle pislik başlıyordu. Oğlunu böylesine mahkûm edişin, doğrusu anlaşılır gibi değildi; ancak eskiden işlediğim bir suç ve sende bana karşı yaşayan alabildiğine derin nefret buna yol açabilirdi. Dolayısıyla, yine varlığımın en derin köşesinden bir yara almıştım, hem de ağır bir yara.

Belki burada ikimizin de suçsuzluğu, hepsinden belirgin açığa vuruyordu kendini. A tutup B'ye açıkyürekli, kendi yaşam görüşüne uygun düşen, pek güzel denemese bile bugün kentte düpedüz uyulan, insanın sağlığı için sözkonusu olabilecek zararları belki önleyen bir öğüt veriyor. Öğüt, B için ahlâksal açıdan pek iç açıcı değil; ama bunun vereceği zarardan ilerki yıllarda neden çalışıp kendisini kurtaramasındı, hem verilen öğüde hiç de uymak zorunda değildi; kaldı ki, tek başına öğüdün kendisi, B'nin tüm geleceğinin mahvolmasına yol açacak bir neden sayılamazdı. Ama yine de böyle bir şeye yol açmışsa, bu da işte senin A, benim B oluşumuzdan ileri gelmiştir.

İkimizin de bu konudaki suçsuzluğunu, derli toplu pek güzel görebiliyorsam, aramızda benzer bir çatışmanın bambaşka koşullar altında aşağı yukarı yirmi yıl sonra yeniden patlak vermesindendir, bir olgu olarak dehşet verici, aslında kuşkusuz çok daha zararsız; öyle ya, benim gibi otuzaltı yaşına varmış bir kimsede artık zarar görebilecek sağlam yer mi kalmıştı. Söylemek istediğim çatışma da, son evlenme niyetimi açıklamamdan sonra geçen birkaç telaşlı günün birinde yaptığımız konuşmaydı. Aşağı yukarı şöyle demiştin bana: «Belki

göz kamaştırıcı bir bluz giyip çıktı karşına; Prag'lı Yahudi kızlar hani iyi becerirler; sen de bunu görünce, tabii onunla evlenmeye karar verdin. Hem de elden geldiği kadar çabuk, bir hafta içinde, hemen yarın, bugün. Seni anlamıyorum doğrusu; ne bileyim, yaşını başını almış birisin, kentte yaşıyorsun üstelik, rasgele bir kızla evlenmen doğru mu yani! Bu konuda deneyebileceğin başka yollar yok mu? Sıkılıp çekiniyorsan, ben kendim kalkar, seninle gelirim» Uzun uzadıya ve açık açık konuştun benimle; ancak, ayrıntılar belleğimden çıktı artık; belki sen konuşurken gözlerimin önü biraz sislenip bulanmıştı; senin konuşmandan çok, nerdeyse annem ilgilendirmişti beni; sonunda annem, senin görüşünü paylaşmasına karşın, masadan bir şey alarak odadan çıkıp gitmişti.

Sözlerle benim bundan çok onurumu kırdığın pek görülmedi sanırım ve bana karşı beslediğin nefreti de bundan daha belirgin asla açığa vurmadın. Yirmi yıl önce benimle benzer biçimde konuşsaydın, bu konuşma, senin gözünle bakıldı mı, erkenden olgunlaşıp kanınca artık elinden tutularak dolambaçlı yollara sapılmadan yaşam içerisine götürülüp bırakılabilecek ben kentli delikanlıya karşı biraz saygıyı içerebilirdi. Bugün için böyle bir saygı, ortadaki küçümsemeyi daha da artırır; çünkü o vakitler bir atılımda bulunan delikanlı, bu atılımın içine gömülüp kaldı ve senin gözlerinde sonradan hiçbir yeni deneyimle zenginleşmedi, bugün üstelik yirmi yıllık bir sefaleti daha omuzlarına yüklendi. Bir kız üzerinde karar vermem, senin için hiçbir değer taşımıyordu. Karar verme gücümü, farkında olmadan hep ezmiştin bugüne dek ve şimdi bunun ne büyük değer taşıdığını (farkında olmadan) bildiğini sanıyordun. Başka doğrultularda sürdürdüğüm kurtuluş çabalarım konusunda bilgin yoktu, dolayısıyla beni böyle bir evlenme girişiminde bulunmaya götüren düşünceleri de bilemezdin, bunları tahmin yollu çıkarman gerekiyordu ve üzerimdeki genel yargına dayanarak en iğrenç, en ka-

ba, en gülünç tahminlere kalkıştın. Ayrıca, bunları bana gene öyle bir hava içerisinde söylemekte bir an duraksamadın. Bana bu yoldan yaşattığın utanç, senin adını taşıyarak evlendiğim zaman sana yaşatacağımı düşündüğün utanç yanında hiç kalıyordu.

Evlenme girişimlerim konusunda bana cevap olarak elbet kimi karşılıklarda bulunabilirsin ve bulundun da: F. ile iki kez nişanlanıp iki kez nişanı atmak için verdiğim kararlara, seni ve annemi nişan için boşuna Berlin'e sürüklememe vb. kararlarıma pek saygı duyamadın. Doğru, yaptım bütün bunları. Peki ama, iş nasıl bu duruma geldi?

Her iki evlenme girişiminin temelinde yatan düşünceye hiç diyecek yoktu: Bir yuva kurmak, bağımsızlığa kavuşmak. Senin de nihayet sevimli bulduğun bir düşünceydi; ne var ki, gerçekte tıpkı o çocuk oyunundaki gibiydi; hani bir çocuk ötekisinin elini sıkar biraz avucunda ve bir yandan da şöyle der: «Aman, git canım! Haydi git! Niye duruyorsun, gitsene!» Gelgelelim, bizim durumumuzda işi karıştıran bir şey vardı, sen bu «haydi git!» sözünü söylerken, öteden beri açıkyürekli davranmıştın; çünkü yine öteden beri, kendin farketmeksizin, salt varlığındaki güce dayanarak beni tutup bırakmamış, daha doğrusu bir türlü toparlanmama fırsat vermemiştin.

Hani ikisi de benim bir rastlantı sonucu seçtiğim kızlardı, ama alabildiğine isabetli düşmüştü seçim. Benim gibi çekingen, duraksamalı, her şeye kuşkuyla bakan bir kimsenin bir çırpıda kalkıp, örneğin bir bluzun görünümüyle kendinden geçerek evlenmeye karar verebileceğine inanabilmen, beni yine hiç anlamadığını ortaya koyuyordu. Tersine, gerçekleşselerdi, ikisi de akla dayanan izdivaç olacaktı bunların; demek istiyorum ki, birincisinde yıllar, ikincisinde aylar boyu gece gündüz tüm düşünme gücümü sözkonusu izdivaç planları için seferber etmiştim.

Kızlardan hiçbiri düşkırıklığına uğratmadı beni, ama ben her ikisine karşı da bunu yaptım. Onlar üzerindeki yargım, kendileriyle evlenmek istediğim zaman nasılsa yine öyle bugün.

Öte yandan, ikinci evlenme girişiminde, birincisinde edinilmiş deneyimleri küçümsemediğim, yani düşüncesizce davrandığım da doğru değildi. Çünkü birbirinden alabildiğine değişik durumlar söz konusuydu ve özellikle birincisinde edinilmiş deneyimler, çok daha olumlu bir hava taşıyan ikinci girişimde bana umut verebilirdi. Hani ayrıntılardan söz açmak istemiyorum burada.

Peki, ne diye evlenmedim? Kimi engeller çıktı da ondan; her alanda böylesi engellerle karşılaşılabilir, yaşam dediğin böylesi engellere göğüs germektir nihayet. Ama elverişsiz bazı dış koşullardan bağımsız asıl engel, besbelli düşünsel bir evlenme yeteneğinin bende eksikliğiydi. Bunu da sonradan anladım, evlenmeye karar verdiğimden beri uyku girmiyor gözüme, başım gece gündüz ateş gibi yanıyor, benimkisine yaşamak denemez artık; çaresizliğe gömülmüş, sağda solda yalpalayıp duruyorum.

İçinde yaşadığım duruma gerçek tasalar yol açmıyor. Hani uyuşukluğumdan ve kılıkırkyararlığımdan gelen sayısız tasaların rolü yok değil; ancak, işin can alıcı noktasını oluşturmuyor bunlar; kurtlar, solucanlar gibi cesede son darbeyi vurdukları doğru; ancak, bana asıl darbeyi indiren bir başka şeydir, korkunun, güçsüzlüğün, kendini küçümsemenin genel baskısıdır.

Biraz daha yakından açıklayayım: Evlenme girişimlerimde, birbirine karşıt görünen iki etken, başka hiçbir yerde rastlanmadık güçle bir araya geliyor. Elbet evlilik, insanın en geniş anlamda özgürlüğe ve bağımsızlığa ulaşmasının güvencesidir. Bir aileye kavuşacak, dolayısıyla senin de kavuştuğun en yüce şeyi elde edecek, sana denk duruma gelecektim; bütün o yinelenip duran küçük düşürülmelerin ve barbarca davra-

nışlara konu edilmelerin hepsi geçmişe karışacaktı. Doğru, tıpkı masallara özgü bir şey; işin çürük yanı da işte burada;, enikonu çok şey bu, bu kadar çok şeyi elde etmem olanaksızdı. Diyelim biri bir tutukevinde bulunuyor da, yalnız kaçmak gibi bir amaç gütmüyor, böyle bir amaca ulaşılabilir belki, aynı zamanda tutukevini bir saraya çevirmeyi kuruyor. Gelgelelim, tutukevinden kaçtı mı, onda istediği yapısal değişikliği gerçekleştiremeyecek; bunu yapmaya kalktı mı, o zaman da kaçamayacaktır. Seninle aramdaki mutsuz ilişkiden kendimi bağımsız kılmak istedim mi, elden geldiği kadar seninle ilişkisiz bir işe girişmem gerekiyor. Gerçi evlenmek bu bakımdan en yüce bir davranış, insana en şerefli bağımsızlığı sağlayacak bir eylem; ne var ki, seninle alabildiğine sıkı bir ilişkisi var yine. Onun için, burada çıkış yolu aramak, bence biraz cinnettir; dolayısıyla, her girişimin cezası adeta cinnet olacaktır.

Ama işte aramızdaki sıkı ilişkidir ki, biraz da beni evliliğe ayartıyor. Evlilik sonucu aramızda doğacak ve senin herkesten daha iyi anlayabileceğin eşitlik gözüme pek güzel görünüyorsa, nedeni benim o zaman özgür, sana minnettar, suçsuz, dürüst bir evlat, senin de sıkıntıdan kurtulmuş, barbarca davranmayı bırakmış, karşındakinin duygularını paylaşan memnun bir babaya dönüşebileceğindir. Ancak bu amaca varmak da, şimdiye kadar olanların olmamış duruma sokulmasını, yani biz kendimizin ortadan silinip atılmamızı gerektiriyor.

Ama şimdiki durumumuzla evlenmenin yolu bana kapalı; çünkü düpedüz sana özgü bir alan bu. Bazen ortaya yayılmış bir dünya haritasının üzerine seni boydan boya uzanmış durumda tasarlıyorum. O vakit bana öyle geliyor ki, içinde yaşayacağım bölgeler ya senin vücudunla kapayamadığın ya da senin ulaşamadığın yerlerdir ancak. Buraları da, senin büyüklüğün konusunda kafamda yaşayan tasarıma göre çok sayılmaz; ayrıca, iç açıcı bölgeler denebilmekten uzak hepsi;

özellikle evlilik bunlar arasında değil.

Bir kez bu benzetmeden anlaşılacağı üzere, bana kötü örnek olup mağaza gibi evlilikten de beni kovup uzaklaştırdığını söylemek istemiyorum. Arada her ne kadar uzak bir benzerlik varsa da, durum tersiydi bunun. Annemle evliliğinizi pek çok bakımdan örnek bir evlilik görmüş, sadakat ve çocuk sayısı yönünden örnek bir evlilik diye almıştım. Hatta çocuklar büyüyüp evdeki dirlik düzenliği giderek bozmaya başladıklarında bile evliliğiniz hiç etkilenmedi bundan. Belki özellikle sizin evliliğiniz, evliliğe yüce bir gözle bakmama yol açtı; evlilik konusunda içimde hiç de güçlü bir istek duymayışımın nedenleri ise başkaydı. Nedenler, senin çocuklarına karşı ilişkinde saklı yatıyordu ve bütün bu mektupta da zaten bu ilişkinin sözü edilmektedir.

Bir görüşe göre, evlilikten çekinmenin nedeni, insanın kendi anne ve babasına yaptıklarını, çocuklarının bir gün kendisine ödeteceğinden korkmasıdır. Sanıyorum, benim durumumda pek büyük bir önem taşımıyor bu, bendeki suçluluk bilinci kaynağını senden alıyor nihayet. Ayrıca, enikonu bir biriciklik karakteriyle donatılmış bulunuyor bu suçluluk bilinci; hatta sözkonusu biricikliğidir ki, ona kahredici özünü kazandırmakta; bu biriciklikte bir yinelenme düşünülemez. Ama gene de şunu ister istemez belirteyim ki, böyle suskun, duyguları künt, kuru, köhne bir oğula katlanamaz, baktım başka çıkar yolu yok, ondan kaçardım; yani sen benim evlenme girişimim karşısında nasıl davrandınsa, öyle davranırdım. Diyeceğim, bir türlü evlenemeyişimde bu neden de rol oynayabilir.

Ancak, bu konuda çok daha önemli bir neden, kendim için duyduğum korkudur. Şöyle ki: Yazıp çizmelere ve buna bağlı birtakım eylemlere başvurarak küçük çapta bağımsızlık girişimlerine, başarı oranı pek düşük kaçış denemelerine kalkıştığımı daha önce belirtmiştim. Sözkonusu girişimler beni

ileriye zor götürecek; çok şey var ki, bunu doğruluyor. Ama yine de bunlara gözcülük etmeyi, savuşturabileceğim bir tehlikeyi, hatta tehlike olasılığını yanlarına yaklaştırmamayı ödev biliyorum kendime, daha doğrusu yaşamım bundan alıyor kaynağını. Evlilikte de işte böyle bir tehlike olasılığı saklı yatıyor; kuşkusuz, en büyük ilerleme olasılığını da barındırıyor kendisinde; ancak, benim için bir tehlike olasılığı niteliğini taşıması yeter. Ama gerçekten bir tehlike ise, ne yapardım o zaman? Ruhumdan belki sürüp atamayacağım, hele yadsıyamayacağım böyle bir tehlike duygusuyla evlilik ortamında nasıl yaşamımı sürdürebilirdim? Gerçi böyle bir durumda sağa sola yalpalayarak ayakta tutabilirim kendimi, ama nerde soluğu alacağım hiç kuşkusuz belli; senin olsun deyip çekileceğim aradan. Eldeki serçeyle çatıdaki güvercin örneği, benim duruma hiç de pek uygun düşmüyor. Benim elimde bir şey yok, oysa çatı ne varsa barındırıyor kendisinde. Öyleyken ben – savaşın koşulları ve yaşamın gereği kesinlikle böyle buyuruyor – hiç'i seçmek zorundayım. Zaten benzeri bir seçmeye, kendime bir meslek belirlerken de başvurdum ister istemez.

Ne var ki, evlenmede karşıma çıkan en önemli engel, bir ailenin ayakta tutulması, hele yönetimi için sende gördüğüm her özelliğin gereğine inanmam. Sende birbirleriyle birleşerek organik yapı oluşturmuş **İyi** ve **Kötü**, yani güçlülük ve başkalarıyla barışıklık, sağlık, davranışlarda belli bir ölçüsüzlük, güzel konuşabilme yeteneği, yanına yaklaşılmazlık, kendine güven ve başkalarından hoşnutsuzluk, dünyaya meydan okuyan bir tutum ve başkalarına karşı zorbalık, insan sarraflığı ve insanlardan çoğuna güvenmezlik, ayrıca kusursuz bir hamaratlık, sebat, hep uyanık bulunma, gözü peklik gibi üstün özelliklerin varlığı zorunlu bunun için. Seninle kendimi kıyaslarsam, bütün bu özellikler hemen hiç yoktu bende ya da ancak pek az vardı. Bu kadarıyla da nasıl bir evliliği göze alabilirdim? Senin bile evlilikte çetin bir savaş verdiğini, hat-

ta çocuklarına karşı üstüne düşeni yapamadığını görüyordum. Kuşkusuz soruyu açıkça kendime yöneltiyor, açıkça cevaplandırıyor değildim; öyle yapsaydım, bu konuda alışılmış düşünce tarzı işe el kor, bana senden başka türlü olan (yakınımızda senden büsbütün değişik bir kimseyi, dayım Richard'ı örnek verebilirim), ama yine evlenen, hiç değilse evliliğin yükü altında yığılıp kalmayan başka erkekleri de gösterebilirdi, ki benim için de bu kadarı pek çok şeydi ve haydi haydi yeterdi. Ne var ki, sözkonusu soruyu sormuyor, onu çocukluktan beri yaşıyordum. Hani yalnız evlilik bakımından kendimi yoklamıyor, hemen her ufak girişimde yapıyordum bunu; her ufak girişimde, anlatmaya çalıştığım gibi bana örnek olman ve beni eğitiş yönteminle güçsüzlüğüme beni inandırıyordun. Her ufak girişim karşısında doğru çıkan ve sana hak verdiren bir şeyin de, evlenme gibi alabildiğine büyük bir sorun karşısında doğruluğu çoktan görülecekti kuşkusuz. Evlenme girişimlerine kadar bir iş adamı gibi büyüdüm adeta, içi tasalar ve ileriye yönelik kötü önsezilerle dolup taşmasına karşın, defter falan tutmaksızın bugünden yarına yaşayan bir iş adamı gibi. Kimi ufak tefek kazançlar elde etmiyor değildi bu iş adamı; ancak, bunların dışında her Allahın günü kayıplara uğruyordu. Her hesap kayda geçiriliyor, ama hiçbir vakit bilanço yapılmıyordu. Derken bilanço yapmak zorunluğu başgösteriyor, evlilik girişimi gelip çatıyordu. Ve burada genellikle ortaya çıkan büyük toplamlar, sanki hiç bir vakit en ufak bir kazanç bile ele geçirilememiş gibi, bir tek kabarık borç oluşturup çıkıyordu. Sen de bu durumda evlen, gel aklını oynatma!

Seninle şimdiye kadar ki yaşamım işte böyle ve ilerisi de yine anlattığım gibi.

Sana karşı duyduğum korkunun nedenlerini ayrıntılarıyla gördükten sonra bana şöyle cevap verebilirsin: «İkimizin arasında başka türlü bir ilişkinin kurulamayışını senin hatalı davranışına bağlayarak, işin kolayına kaçtığımı ileri sürüyor-

sun. Ancak ben inanıyorum ki, görünürde harcadığın tüm çabalara karşın, sen de benden daha az kolaya kaçmıyor, kendine bu işten daha çok yarar sağlamaya bakıyorsun. İlkin tüm suç ve sorumluluğu sıyırıp atıyorsun üzerinden, bu bakımdan izlediğimiz yol aynı. Ancak ben, kendim de sandığım gibi, bütün suçu açıkça sana yıkmama karşılık, sen aynı zamanda hem 'fazla zeki', hem 'fazla sevecen' görünmek ve beni de tüm suçtan kurtarmak istiyorsun. Kuşkusuz bu son işi başarır görünüyorsun, yalnız (zaten daha ilerisini de aramıyorsun) yaradılış, mizaç, karşıtlık ve çaresizlik gibi bütün o 'deyimlere' karşın mektubundaki satırlardan, gerçekten benim saldırdığım, senin davranışının ise kendini savunmadan başka bir şey görülemeyeceği sonucu çıkıyor. Eh, daha buraya kadar ikiyüzlülüğünle enikonu çok şey geçiriyorsun ele, çünkü üç ayrı şeyi kanıtlıyorsun: Bir kez suçlu değilsin, ikincisi suçlu benim, üçüncüsü de gönlü yüce bir kimse kesilip beni yalnız bağışlamaya değil, bundan daha az ya da daha çok değerli bir şeyi yapmaya, benim de, gerçeğe uymamasına karşın, suçluluğumu ortaya koymaya ve kendin de buna inanmaya hazırsın. Doğrusu, bu kadarıyla yetinebilirdin, ama bakıyorum hâlâ yetindiğin yok. Çünkü düpedüz benim sırtımdan yaşamayı kafana koymuşsun bir kez. İtiraf ediyorum, birbirimizle savaşıyoruz. Ama iki çeşit savaş vardır: biri bağımsız düşman güçlerin boy ölçüştüğü şövalyece savaş; düşmanlardan her biri kendisi için yaşar, kendisi için kaybeder, kendisi için kazanır. İkincisi de, insanı sokmakla yetinmeyip, hayatta kalmak için onun kanını emen haşerenin savaşı, yani askerliği kendisine meslek seçmiş kişinin savaşı ve bu kişi de sensin. Beceriklisin; ama kendime rahat, tasasız ve özsuçlamadan uzak bir durum yaratabilmek için, tüm yaşam becerekliliğini senin elinden çekip alarak, kendime malettiğimi kanıtlamaya çalışıyorsun. Yaşam karşısında beceriden yoksunsan ne çıkar, bunun sorumluluğunu bir başkası taşıyacak nasıl olsa. Kılını kıpırdatmadan yan gelip yatabilirsin: Gerek

beden, gerek ruhca kendini bana sırtımda taşıtır, yaşam yolunda yürüyüp gidersin. Bir örnek: Son evlenme girişiminde, senin de mektubunda itiraf ettiğin gibi, hem evlenmek istiyor, hem istemiyordun; ama evlenmekten kolayca yakayı sıyırmak için beni kendine yardımcı yapmaya çalışıyor, böyle bir bağın ismine süreceği lekeyi bahane edip izdivacı yasakladığımı söylüyorsun. Ama benim aklıma asla yapmak gelmedi böyle bir şey. Bir kez, başka konulardaki gibi, bu konuda da «mutluluğunun önüne durmayı» düşünmedim. İkincisi, ilerde kendi evladım tarafından bana böyle bir suçlama yöneltilmesini istemedim. Gelgelelim, kendi kendimi yenerek evlenmekte seni özgür bırakmamdan bir şey geçti mi elime? Hayır, en ufak bir şey geçmedi. Evlenmeni hoş karşılamasaydım, bu seni evlenmekten alıkoymaz, tersine seçtiğin kızla seni evlenmeye iten bir başka neden olurdu; çünkü, kendi söyleyişinle, «kaçış denemesi» böylelikle dörtbaşı mamur duruma gelirdi. Ve benim evlenmen için verdiğim izin, bana suçlamalar yöneltmekten seni alıkoymadı, çünkü evlenmeyişinde ille de suçluluğumu kanıtlamaya çalışıyorsun mektubunda. Oysa işin doğrusu, gerek bu, gerek bütün öbür konularda tüm suçlamalarımın haklılığından, hatta bunlar arasında özellikle haklı görülecek birinin, yani ikiyüzlülük, dalkavukluk, asalaklık suçlamasının yer almadığından başka bir şey kanıtlamış değilsin. Yanılmıyorsam, bana yazmakla da asalaklığını sürdürüyorsun.»

Buna cevabım, bir ucu sana karşı da çevrilebilecek ilgili itirazın senden değil, benden geldiğidir. Yani işte senin başkalarına karşı güvensizliğin, bana eğitim yoluyla aşıladığın özgüvenden yoksunluk kadar bile büyük değil. Aramızdaki ilişkinin belirlenmesine doğrusu yeni bazı katkılarda bulunan itirazının bir bakıma haklılığını yadsıyor değilim. Elbet, gerçekte olaylar, benim mektubumdaki kanıtlamalar gibi uygun düşmeyebilir birbirine; yaşam bir sabır oyunundan öte bir şeydir; ancak bu itirazın sağlayaağı düzeltmeler, benim bu-

rada tek tek ne sayabileceğim, ne de saymak istediğim düzeltmeler, sanırım herşeye karşın gerçeğe o denli yakın bir tablonun doğmasını sağlamış bulunuyor ki, bu, her ikimizi de biraz rahatlatabilir, yaşamayı ve ölmeyi kolaylaştırabilir bizler için.

DEFTERLERE VE TEK KÂĞITLARA YAZILMIŞ FRAGMANLAR

Sınftaki arkadaşlarımın arasında aptal sayılmazdım, hiç değilse en aptalı değildim onların. Yine de öğretmenlerimden birkaçı, annem ve babamla benim yüzüme karşı seyrek olmayarak ilgili savı öne sürmüşse, böyle aşırılığa varan bir yargıyı hiç çekinmeden verdiler mi, kendilerini dünyanın efendisi sanan insanların hezeyanıyla yapmışlardır bunu. Hani aptallığıma herkes tarafından inanılırdı gerçekten; diyelim yabancı biri çıktı da, ilkin kötü bir izlenim bırakmadım üzerinde, o da bunu başkalarının önünde saklamayıp belli etti, işin doğrusunun kendisine gösterilmesini zorunlu buldukları böyle birinin önüne kolaycacık çıkaracakları sağlam kanıtlar vardı ellerinde.

Dolayısıyla, ikide bir içerleyip ağlamadan duramıyordum. Bunlar, o vakit yaşadığım kargaşada kendimi güvensizlik içinde gördüğüm, gelecekteki kargaşayı düşündükçe de kolumu kanadımı kırılmış hissettiğim biricik anlar oldu. Kuramsal açıdan güvensizlik içinde, kuramsal açıdan kolum kanadım kırık tabii; çünkü bir iş yapmam zorunluğu başgösterdi mi, hemen bir güven duygusuna kapılıyor, kuşkulardan sıyrılıyordum. Kulisten rüzgâr gibi seğirtip gelen, ama sahnenin ortasından epey bir uzaklıkta bir an duraklayan, diyelim elini alnına dayayan, az sonra gereksinme duyacağı coşku yüreğinde kabardıkça kabaran ve sonunda gözlerini kısıp dudaklarını ısırmasına karşın içindeki coşku gizlenemeyecek boyutlara erişen bir oyuncudan kalır yerim yoktu adeta. Henüz varlığını sürdüren, ama artık yarı geçmiş'e karışmış bulunan güvensizlik, doğuş sürecindeki coşkuyu yücelere çekip alır,

beri yandan coşkunun kendisi güvensizliği güçlendirir. Güvensizlik aralıksız doğup çıkar ortaya, bir türlü önüne geçilemez, hem güvensizliğin kendisiyle coşkuyu, hem bizi sarıp kuşatır. Bu yüzden, yeni insanlarla tanışmak keyfimi kaçırıyordu. Bunlar küçük bir kulübeden dürbünle bir göle, bir dağa ve bir boşluğa bakar gibi, süzen gözlerini burun direğimde gezdirmeye başlar başlamaz, bir tedirginlik yürüyordu içime. Bakıyordum, gülünç savlar öne sürülüyor, istatistik yalanlar savruluyor, coğrafya konusunda birtakım yanılgılara yer veriliyor, hem yasak, hem ipe sapa gelmez öğretiler dile getiriliyor ya da yabana atılmayacak siyasal görüşler, o anda akla esiveren ve gerek konuşmacıyı, gerek oradakileri nerdeyse aynı ölçüde şaşırtan övülesi düşünceler açığa vuruluyor ve bütün bunlar bakışlardan yardım umulup masanın bir köşesine el atılarak ya da sandalyeden fırlayıp kalkılarak kanıtlanmaya çalışılıyordu. Böyle konuşmaya başlar başlamaz, sürekli ve hoyrat bakışlarla şunu ya da bunu süzmekten hemen vazgeçiyorlardı. Kimi giysisini unutuyor düpedüz (pantolon dizleri gayet belirgin öne çıkarılarak, yalnızca ayak uçları üzerinde denge sağlanmaya çalışılıyor ya da göğüslere iyice bastırılıp ceketler kırıştırılıyordu), kimi de giysisini kolluyordu hep. Pek çoğunun parmakları bir pensneyi, bir yalpazeyi, bir kurşunkalemi, bir lorgnonu, bir sigarayı kavramış tutuyordu. Duyguları ne kadar küntleşmiş olursa olsun çoğunun yüzü kızarıyor, havaya kalkmış bir kol gibi, bakışları bizlerde tutunamayarak gerisin geri kayıp aşağılara düşüyordu.

Derken beni yine kendi halime bırakıyorlardı; salonda kalıp konuşulanları dinleyebilir ya da çekip giderek yatağıma yatabilirdim, bunu yapabileceğime de hep seviniyordum; çünkü çekingen bir çocuktum, sık sık uykum geliyordu. Süregiden bir dansta verilmiş büyük bir mola gibiydi hani; ancak öyle bir mola ki, az kişi bundan yararlanıp gitmeye karar veriyor, salondakilerden çoğu sağda solda dikiliyor ya da oturuyor, kimsenin aklına gelmeyen çalgıcılar bir köşede mola sonrası

çalışmalar için bir şeyler yiyip içerek güçlenmeye bakıyordu; ne var ki, öyle pek de sessizleşmiyordu ortalık; molanın ille de farkına varması gerektiği söylenemezdi herkesin, çünkü salonda aynı zamanda birden çok balo veriliyordu. Ama beni orada görmesi, kafasında çakan bir anımsama ve daha başka bir sürü neden, gerçekte bunların tümü de güçsüz şeyler olmasına karşın oradakilerden birinin helecanına yol açar ve o kimse bundan böyle kendini belli bir anlatıya ya da yurtseverlik konusundaki bir düşüncenin kollarına bırakarak helecanını dolu dizgin bir uçtan bir uca yaşamaya koyulursa, kalkıp salondan nasıl gidebilirdim? Gözleri, hatta üzerindeki giysilerle tüm vücudu karanlığa gömülüyordu ve sözler... (aşağı yukarı iki sayfalık bir boşluk).

Ayrıca, bütün bunlar arasında korkumu, tam bir duygusuzlukla el sıkıştığım, hatta arkadaşlarından biri ismiyle kendisine seslenmese adını bilemeyeceğim ve nihayet, düpedüz sakin, ancak bana seyrek yönelttiği bakışlarla, gençlerde görüldüğü üzere, biraz yorgun düşüp saatlerce karşısında oturduğum yetişkin bir adamın önündeki korkumu hissediyordum.

Diyelim birkaç kez onunla göz göze gelmekten çekinmedim ve hiç kimse beni beklemediği için yapacak şey bulamayıp onun iyilik dolu mavi gözlerine uzun süre bakmayı denedim, isterse... topluluğu düpedüz terketmek gibi bir anlam taşısın, tutup yaptım bunu. Üstesinden gelinemedi mi, girişimin kendisi gibi uğranılan başarısızlık da hiçbir şeyi kanıtlamaz. Diyelim ki üstesinden gelemedim, hemen işin başında güçsüzlüğümü ortaya koydum ve sonradan da bunu hiçbir an gizlemedim; acemi bir kayakçının ayaklarından her biri de bir başka doğrultuya yönelmek ister nihayet ve iki ayağın ikisi de kendini buzdan dışarı atmaya bakar. Genellikle usta... (boşluk) ve zeki bir kimse olup, bu yüz kişinin ne önünde, ne yamacında, ne de gerisinde dikilse, dolayısıyla hemen ve kolaycacık seçilemese, ötekilerin ta ortasında bulunsa da an-

cak yüksek bir yerden varlığı farkedilse, o zaman bile sözkonusu kimsenin nasıl gözden kaybolmaya çalıştığı görülürdü yalnız. Yurdumun özellikle politik çevrelerinde pek saygın ve becerikli bir adam olan babam, benim hakkımda işte böyle bir yagıya varmıştı.

Aşağı yukarı onyedi yaşındaydım, odamda oturmuş bir Kızılderili kitabı okuyordum; kapı açıktı, babamın sözlerini tesadüfen işittim. O vakit bu sözler dikkatimi çekmiş, hepsini aklıma yazmıştım. Ama hiçbiri üzerimde en küçük bir etki yapmadı. Kendilerine ilişkin genel yargılardan, gençlerin çokluk etkilenmeyişi gibi tıpkı; çünkü gençler ya henüz büsbütün kendi içlerinde kalıp dışarı çıkmadıklarından ya da boyuna kendi içlerine savrulup atıldıklarından, doğa'larındaki bir bando müziği gibi gür ve güçlü sese kulak verirler hep. oysa genel yargı, bilinmedik önkoşullar ve bilinmedik amaçlarla karşılarına çıkar; dolayısıyla, hiçbir taraftan bir yol bulup sözkonusu yargının yanına yaklaşamazlar. Diyelim göl ortasında bir ada vardır, kendisini kıyıya bağlayan ne bir köprü bulunur, ne de oraya kayıklar çalışır, işte böyle bir adada gezintiye çıkmış biri gibidir yargı; kendisi kıyıdan gelen müziği işitir, ama kendi sesi kıyıdan işitilmez. Ama bunu söylüyorum diye sanılmasın ki, genç insanların mantığına yüklenmek gibi bir amaç...

★

Her insan kendine özgüdür ve kendine özgülüğünden ötürü yaşamda bir rol oynamak gücüyle donatılmıştır; yeter ki, kendine özgülüğünden tat alsın. Benim kendi deneyimlerime göre, gerek okulda, gerek evimizde kendine özgülük yokedilmeye uğraşılıyordu. Bu yoldan eğitimde kolaylık sağlanıyor, beri yandan yaşam ben çocuk için kolaylaştırılmak isteniyordu. Ancak, zorlamalardan doğan sıkıntıyı daha önce tadıyordum ister istemez. Çünkü akşamleyin heyecanlı bir

kitabı okumaya dalmışken, kendisinden başkası için sözkonusu olmayan birtakım nedenler öne sürülerek okumayı bırakıp yatmaya gitmesi gerektiği, bir çocuğun kafasına asla sokulamaz. Örneğin, bana artık zamanın geç olduğu anımsatıldı da okuya okuya gözlerimi bozacağım, sabahleyin uykumu alamayacağım ve yataktan kalkmakta güçlük çekeceğim, bütün bunlarınsa o pespaye ve salakça kitaba değmeyeceği söylendi mi, söylenenleri kesinlikle çürütemiyordum; ama bunu başaramayışım, söylenenlerden hiçbirinin benim için üzerinde düşünülmeye değer nitelik taşımamasından kaynaklanıyordu. Çünkü her şey sonsuzdu ya da öylesine bir belirsizlikten içeri kayıp gidiyordu ki, sonsuzlukla bir tutulabilirdi. Zaman da sonsuzdu bunun gibi, yani vakit geç sayılamazdı; göz nurum sonsuzdu, yani gözlerimi bozmam diye bir şeyin sözü edilemezdi. Gece bile sonsuzdu hatta, yani erken kalkılamayacağı gibi bir endişeye yer yoktu; hem ben kitapları salakça ve zekice diye ayırmıyor, beni sarıyorlar mı, sarmıyorlar mı, ona bakıyordum. Okuduğum kitaplar da sarıyordu beni. Bunu elbet böylece dile getirip söyleyemiyordum; ama okumamı sürdürmeme izin vermeleri için yalvarıp yakarmalarımla baş ağrıtıyor ya da yasaklamalara karşın okumamı sürdürmekten geri kalmıyordum. Bu, benim kendime özgülüğümdü. Kendime özgülüğümü baskı altına almak isteyerek gaz lambasını söndürüp beni ışıksız bırakıyor, davranışları için de şöyle bir neden ileri sürüyorlardı: Baksana, herkes uyumaya gidiyor, eh, sen de uyuyacaksın herhalde. Böyle olduğunu görüyor, aklıma yatmamasına karşın çaresiz buna inanıyordum. Çocuklar kadar çok devrimler gerçekleştirmek isteyen kimse yoktur. Ama üzerimde uygulanıp bir bakıma değeri yadsınamayacak baskıyı bir yana bırakırsak, hemen her konudaki gibi bu konuda da, genel örneklerden kalkılıp sivriliğinin körletilmesi bile başarılamayan bir diken benim için varlığını hep koruyordu. Diyeceğim, özellikle böyle akşamlar, dünyada benim kadar istekle kitap okuyacak

hiç kimsenin çıkmayacağı gibi bir sanıya kaptırıyordum kendimi. Ne var ki, başvurdukları genellik örneğini çürütmede şimdilik işime yaramıyordu bu; kaldı ki, içimde önüne geçilemeyecek kadar güçlü bir okuma hevesinin yaşadığına da inanmadıklarını görüyordum. Ancak yavaş yavaş ve çok sonraları, belki bendeki heves artık tavsamaya başladığından, diğer pek çok kimsenin de okumaya karşı bendeki gibi güçlü bir istek duyduğu, ama bu isteklerini baskıladığı yolunda bir çeşit kanı belirdi içimde. İşte o zaman bana yapılan haksızlığı anladım, mahzun mahzun kalkıp yatmalara gittim; aile içindeki yaşamımla ilerdeki tüm yaşamıma bir bakıma damgasını vuran hıncın ruhumda ilk kez filizlenip yeşermesi bu döneme rastlar. Gerçi okuma yasağı tek bir örnek yalnız, ama karakteristik bir örnek; çünkü ilgili yasağın derinden derine etkisi altında kaldım. Kendine özgülüğüm benimsenmedi, ama ben onu varlığımda hissettiğimden – bu konuda pek duyarlı ve hep tetikteydim – bana karşı gösterilen davranışa, beni bir mahkûm ediş diye baktım ister istemez. Peki, daha bu açıkça sergilenen kendime özgülüğüm böyle hoş karşılanmazsa, ufak bir uygunsuz yanını görüp içimde saklı tutarak açığa vurmadığım kendime özgülükler ne fena şeyler olmalıydı, kimbilir. Örneğin, ertesi günkü derslere çalışacakken, akşam tutup kitap okuyordum. Belki ödevden kaçış diye bakılacak bu davranışım, gerçekte pek kötü bir şeydi; ama benim için önemli olan, mutlak değerlendirme değildi, ben benzetme yoluyla değerlendirmelere bakıyordum yalnız. Böyle bir değerlendirme açısından, gösterdiğim savsaklık sanırım uzun boylu okumalardan daha kötü sayılmazdı; kaldı ki, yol açacağı sonuçlar okula ve eğitimimde söz sahibi kişilere karşı korkumdan ötürü pek sınırlıydı. Okuma yüzünden yer yer uğradığım kayıpları, o vakitler pek güçlü belleğimden yararlanarak sabah yataktan kalkınca ya da sonradan okulda gideriyordum. Ancak önemli olan, çok okumamdan duyulan hoşnutsuzluğu kendim alıp daha ilerlere götürüyor, bunu

içimde gizli tuttuğum ödevden kaçış özelliğine de uyguluyor, dolayısıyla alabildiğine hazin bir sonuca ulaşıyordum. Sanki can yakması istenmeyen bir kamçı salt bir uyarma için birine dokundurulur da, o kimse kamçıyı kavrar, lif lif ayırır, tek tek liflerin uçlarını kendi vücuduna yöneltir, hatta yabancı el henüz kımıldamaksızın kamçının sapından tutarken, o kafasındaki plana göre bunları kendi kendisine batırmaya, bunlarla kendi içerisini tırmalamaya başlar, onun gibi tıpkı. Gerçi o zamanlar böylesi durumlarda kendimi ağır şekilde cezalandırmalara girişmedim; ama şurası muhakkak ki, kendime özgülüklerden sonunda sürekli bir özgüven kılığında kendini açığa vuran gerçek yararı sağlamış değilim. Tersine: Kendimdeki özelliklerden birini açığa vuruşum, benim ya özelliği baskılayandan nefret etmem ya da özelliğin varlığını yoksamam gibi bir sonuç doğuruyordu; yani iki ayrı sonuç; ve bazen bunlar yalancıktan birbiriyle birleşebiliyordu. Diyelim bir özelliği gizleyip açığa vurmadım, o vakit de kendi kendimden ya da alınyazımdan nefret ediyor, kendime kötü ya da lanetlenmiş bir gözle bakıyordum. Adı geçen iki grup özelliğin birbirine oranı, yıllar geçtikçe dış bakımdan pek değişti. Kapısından içeri ayak atabileceğim yaşam'a yaklaştıkça, açığa vurduğum kendime özgülükler giderek arttı. Ama bu, esenliğe çıkarmadı beni; gizleyip açığa vurmadığım özelliklerin sayısında azalma olmadı; daha bir titizlikle yapılan gözlemler, her şeyi açığa vurma gibi bir olanağın asla bulunmadığını ortaya koydu. Hatta yapılmış sözde eksiksiz itirafların bile içte bir kökü kaldığı anlaşılıyordu sonradan. Ama bu olmasa bile pek önemli bir kesinti araya girmeksizin gerçekleşen ruhsal örgütlenmemin bütününde bir gevşeme başgösterir başgöstermez, içimde saklı bir kendine özgülük beni öylesine sarsıyordu ki, normal uyum gücümü tümüyle seferber ediyor, yine de bir yer bulup tutunamıyordum. Ama hepsi bu kadarla kalsa yine iyiydi. Diyelim hiçbir sır saklamadım da, hepsini içimden fırlatıp attım dışarı; o kadar uzağa fırlatıp attım ki,

tümüyle arınmış olarak kaldım ortada; aradan bir an bile geçmeden eski kargaşa olduğu gibi gelip üzerime çullanıyordu; çünkü öyle sanıyorum ki, giz denilen şey bütünüyle belirlenip değerlendirme konusu yapılamaz; dolayısıyla, başkaları tarafından gerisin geri sunulur bana bunlar ve yeni baştan üzerime yüklenirdi. Hani bir aldanış değildir bu, hiç değilse yaşayanlar arasında kimsenin kendi kendisinden kurtulamayacağını gösteren kendine özgü bir kavrayıştır. Diyelim bir kimse bir dostuna cimriliğini itiraf etti; o an için dostuna, yani bu hatırı sayılır yargı organına karşı cimrilikten kurtulur görünürde. Ayrıca, o anda dost kimse duruma nasıl bakıyor, yani bir cimriliğin varlığını yadsıyor mu, yoksa cimrilikten nasıl kurtulacağı konusunda kendisine öğütler mi veriyor ya da cimriliği tutmuş savunuyor mu, farketmez. Dostun, kendisine yapılan itiraftan ötürü dostluğu sona erdirişi bile belki kesin önem taşımaz. Tersine; işin can alıcı yanı, belki nedamet getirmiş değil de, açıkyürekli bir günahkâr gibi gizlerini yasaların eline teslim ederek, o canım ve – en önemlisi – özgür çocukluğu yeniden ele geçirmektir. Ancak, gerçekte ele geçirilen yalnızca kısa süreli bir soytarılıktır ve ardından gözyaşları izler bunu. Çünkü masanın üzerinde bir yerde cimriyle dost arasında para durur ve parayı mülkiyetine geçirmekten kendini alıkoyamayan cimrinin eli giderek daha çabuk devinip paraya uzanır. Yolun yarısına gelene kadar itirafın etkisi azalır giderek, ama hâlâ kurtuluşa kavuşturucu niteliğini korur. Ne var ki, bundan öte aynı gücü gösteremez, ileri doğru devinen eli aydınlatmakla kalır. Ancak eylemden önce ya da sonra etkili itiraflarda bulunma olanağı vardır. Eylem, kendi dışında hiçbir şeyin varlığına izin vermez; masanın üzerindeki parayı toparlayan el için söz ve pişmanlıkla bir kurtuluş sağlanamaz. Bunun için ya eylem, yani elin kendisi yok edilecektir, ya da cimrilik...

★

Kendine özgülüğün vurgulanması – karamsarlık.

★

Kuralın ne olduğunu asla öğrenemedim.

★

Kaşın gözü çevreleyişi gibi, seni bir yarım daire biçiminde çevreleyen Kötü'yü saçacağın ışınlarla çal yere, eli kolu bağlı kalsın. Sen uyurken, başında uyanık beklesin, ama birazcık bile yanına sokulamasın.

★

Acıları yargılayan düşünce, acılar içinden kıvranarak yol alıyor, acıyı büyülterek ve hiçbir işe yaramayarak yukarlara çıkıyordu. Yanıp kül olan bir evde temel mimarî sorunun ilk kez ortaya atılışı gibi tıpkı.

★

Ölebilir, ama acılara katlanamazdım; acılardan kaçış girişimleriyle onları düpedüz arttırıyordum; ölüme rıza gösterebilir, ama ıstıraba boyun eğemezdim; ruhsal devinim diye bir şey bulunmuyordu bende; nasıl tüm denkler hazırlanır, bin bir zahmetle bağlanmış ipler boyuna yeniden gerilip sıkılır, ancak yolculuğa bir türlü çıkılamaz, onun gibi tıpkı. En kötüsü, öldürücülükten uzak acılardır.

★

Tesviye çabası: «Pek de kötü değil, herkes böyle», diyordum kendi kendime, ama bununla durumu daha da kötüleştiriyordum. Eğitimimde işlenmiş hataların zorunluğu; beni eğitenlerin yerinde ben olsam, ben de başka türlü davranmazdım.

★

Tesviye, yerinde bir iş belki; ama bu kadar ileriye vardırılan bir nesnelleştirme (objektivasyon) tüm yaşam olanağını ortadan kaldırıyor.

★

Bekleyenler çok. Bir ucu karanlıklar içinde yitip giden başı sonu görülmez bir kalabalık. Ne istiyorlar? Anlaşılan bazı istekleri var. İstekleri dinleyip ardından cevaplandıracağım. Balkona çıkmaya gelince, yapmayacağım bunu; zaten dilesem de yapamam. Kışın balkonun kapısı kilitlenir, anahtarı da bir kenara kaldırılır. Ama ben, pencerenin yanına da sokulmayacağım. Kimseyi görmek arzusunda değilim, hiçbir görünümle aklımı karıştırmaya niyetim yok. Yazı masası, işte benim yerim; başım avuçlarımda, işte vücudumun alacağı konum.

★

Evimdeki bir kapıya şimdiye kadar dikkat etmedim. Yatak odasında bir kapı; komşu evi benim evden ayıran duvara oyulmuş. Üzerinde asla düşünmedim, hatta varlığından hiç haberim yoktu. Oysa çok iyi görülebiliyor; alt kısmı yatak yorganlarla örtülüp gizlenmiş, ama yatak yorganları aşağıda bırakıp hayli yukarlara uzanıyor; oda kapısı değil de, sanki sokak kapısı. Dün baktım açıldı, tam o anda yemek odasındaydım, yemek odası da yine bir kapıyla yatak odasından ayrılıyor. Öğle yemeğine pek gecikmiştim; kimseye rastlamadım evde; bir tek hizmetçi kalmış, mutfakta çalışıyordu. Ansızın yatak odasından bir gürültü işitip, hemen koştum. Ne görsem? Duvardaki kapı yavaş yavaş aralanıyor, yatak yorganlar devcileyin bir güçle itilip kenara sürülüyor. Seslen-

dim: «Kim o? Ne istiyorsunuz? Aman sakının! Aman dikkat!» Ben öyle sanıyordum ki, bir grup zorba adam kapıdan uğrayacak dışarı. Oysa çıka çıka çelimsiz bir genç çıkageldi; kapı zar zor geçebilmesine yetecek gibi aralanır aralanmaz, ıkına sıkına odadan içeri ayak attı ve gözlerinin içi gülerek beni selamladı.

★

Görülmedik şey, görülmedik şey!

★

Geceleyin ırmak kıyısını izleyip kuleden gelirken, karanlıklar içindeki koyu kıvamlı su, fenerin ışığı altında bir insan vücudu gibi nasıl da usulcacık deviniyor. Sanki önümde uyuyan biri var da, elimdeki feneri üzerinde boydan boya gezdiriyorum, o da yalnız ışığın etkisiyle yattığı yerde geriniyor, sağa sola dönüyor, ama uyanmıyor.

★

Gece yarısı hep ırmak kıyısında oluyorum; ya gececiyimdir, tutukevine gidiyorum, ya da gündüzcüyümdür, işten eve dönüyorum. Bu durumdan ancak bir kez yararlanma fırsatı geçti elime. Çalışmaktan adamakıllı yorgun düşmüş, üstelik meslektaşım B.'ye karşı görev konusunda, ilerde sözünü edeceğim bir olaydan ötürü insanı soluksuz bırakan adeta dayanılmaz bir hırsa kapılmış, eve yollanıyordum. Bir ara başımı çevirip gözlerimi kaldırarak tutukevinin kulesindeki aydınlık küçük pencereye baktım; şimdi meslektaşım B. pencerenin önünde oturmuş, konyak şişesini bacaklarının arasına sıkıştırmış, akşam yemeğini yiyordu kuşkusuz. Bir an için onu azametli bir edayla az ötemde oturuyor sandım, kokusunu alır gibi oldum hatta; derken suya bir tükürük atıp yeniden yürümeye koyuldum.

★

Irmaktan bir çağrı yükseliyor.

★

Kızkardeşim bir sır saklıyor benden. Küçük bir cep takvimi var, bu takvimi ele geçirişinde biraz da benim katkım oldu, çünkü her birimize böyle bir takvim armağan eden bayı tanıyordum; kızkardeşim evden ayrılıp gittikten sonra da uzun süre, hatırım için bize takvimler getirip verdi. Diyeceğim, kızkardeşim takvimine benden sakladığı sırrı yazdı, ardından onu kalemlerini sakladığı çantaya kilitledi ve anahtarı...

★

Biri giysimden tutup çekiştirmeye başladı, ama hemen kendisini silkip attım.

★

Telaşlı, tedirgin.

★

İspirtizma oturumlarının birinde çıkagelen yeni bir ruhla şöyle bir konuşma geçti:

Ruh : Özür dilerim.
Sözcü : Kendini tanıtır mısın?
Ruh : Bağışlayınız.
Sözcü : Ne istiyorsunuz?
Ruh : Koyverseniz gitsem.
Sözcü : Daha henüz geldin.
Ruh : Bir yanlışlık oldu.
Sözcü : Hayır, yanlışlık falan yok. Geldin ve kalacaksın.
Ruh : Fenalaştım da.

Sözcü : Çok mu?
Ruh : Çok.
Sözcü : Bedensel bir rahatsızlık mı?
Ruh : Bedensel bir rahatsızlık mı?
Sözcü : Soruyu soruyla cevaplıyorsun. İşitilmedik şey. Seni cezalandıracak çareler var elimizde, yani cevap versen iyi olur, az sonra koyveririz gidersin.
Ruh : Az sonra mı?
Sözcü : Az sonra.
Ruh : Bir dakika sonra?
Sözcü : Bırak kendine acındırmayı. Koyvereceğiz, gideceksin işte. Yeter ki...

★

Taşrada akşam üzeriydi. Tavanarasındaki odamda, kapalı pencerenin önünde oturmuş, sığır çobanını seyrediyordum; ağzında çubuğu, sopasına yaslanmış, biçilmiş çayırda dikiliyor, kimi yakında, kimi uzakta, ama hepsi derin bir sessizlik içinde yayılan hayvanları umursamaz görünüyordu. O anda pencereye vuruldu, hemen irkilip dalgınlığımdan sıyrıldım, kendimi toparlayıp yüksek perdeden şöyle konuştum: «Yok bir şey! Rüzgâr silkip salladı pencereyi, o kadar...» Baktım, pencereye yeniden vuruldu; bunun üzerine dedim ki: «Biliyorum canım, rüzgâr bu, onun işi.» Ancak, pencereye üçüncü kez vuruluncu bir ses işittim, sanki biri kendisinin içeri alınmasını rica ediyordu. «Haydi canım, rüzgârdan başkası değil», diye mırıldandım, masadan lambayı alıp yaktım sonra, pencerenin perdesini indirdim. Ansızın bütün pencere sallanmaya başladı; sözsüz, boynu bükük bir sızlanma duyuldu.

★

Niçin sızlanırsın böyle, garip ruh? Niçin yaşam evinin çevresinde uçuşup durursun? Senin olan uzaklara gözlerini çevir-

mek varken, ne diye buraya gelip yabancı bir nesneyi ele geçirmeye savaşırsın. Canla başla çırpınıp sana karşı koyan yarı ölmüş bir serçeyi ele geçirmektense, çatı üzerindeki diri bir güvercini* yakalamaya çalışsan daha iyi olmaz mı?

★

Paltonla sarıp sarmala çocuğu, yüce düş!

★

İki asker gelip beni yakaladı. Karşı koyayım dedim, kıskıvrak tuttular ve götürüp efendilerinin önüne, bir subayın karşısına diktiler. Ne de alacalı bulacalı bir üniforması vardı subayın. Dedim ki: «Ne istiyorsunuz benden, ben bir sivilim.» Subay gülümseyerek cevap verdi: «Öyle, bir sivilsin; ama bu, seni yakalamamıza engel değil; askerin elinin uzanamayacağı yer yoktur.»

★

Varyete dalında değerlendirme:

Varyete yapıtlarına ilişkin kısa süre için geçerli de olsa yaklaşık doğru değerlendirmelerde bulunmak çok güç. Uzun bir yaşamın deneyimleriyle donanmış birinci sınıf uzmanlar bile üstesinden gelemediler işin. Buna en güzel örnek, Eisenkönig'in meslek yaşamıdır.

★

Belveder Yokuşu.

Üzerinde uzun kıvrımlar oluşturan bir palto, elinde bir çan

* «Eldeki bir kuş çatıdaki iki kuştan daha iyidir» (Ein Vogel in der Hand ist besser als zwei Vögel auf dem Dach) anlamındaki bir Alman atasözüne telmih. (Ç.N.)

ta, başı açık, gözlüğünün altın telleri kulaklarına tutturulmuş, mayısın ilk günü güneşli bir kuşluk vakti yeşillikler ortasındaki sessiz yolda adamın yürüyüşü.

★

Karpfen Sokağı.

Akşam vakti çirkin bir genç adam; tek başına; kaba saba, güçlü kuvvetli ve diretken bir doğa'yla donatılmış.

★

Rudolfinum'da iki yaşlı bay; uzayıp giden sakin ve ağırbaşlı bir söyleşi; arkadan gelen kadınlar.

★

20 Ağustos 1916. Yine bu soytarılık nasıl ansızın gelip üzerime çullanıyor. Sağlık durumuma karşı güvenim biraz artmasın, hep karşılaştığım şey; örneğin, önceki gün Dr. Mühlstein'i dolaştıktan sonra olduğu gibi.

★

Bakire kalmak
Bekâr
Bakire kalıyorum
Tüm güçlerimi topluyorum

Evlenmek
Zevç
Bakire?
Tüm ilişkiler dışında kalıyorsun, bir soytarıya benziyorsun, rüzgârın estiği her yöne kanat açıyorsun, ama pek ileriye varamıyorsun; insan yaşamının dolaşım sisteminden, erişebileceğim tüm gücü çekip alıyorum.

Yalnız kendim için sorumlu

O kadar çok kendi kendine vurgun. (Grillparzer, Flaubert)

Tasasız. Dikkatin iş üzerinde yoğunlaştırılması.

Gücüm arttığından taşıdığım ağırlık da artıyor. Ve belli bir gerçek saklı yatıyor burada.

★

Avcının kulübesi, oduncuların kulübesinden uzakta değildi. Oduncuların hepsi oniki kişi; kulübelerinde kalıyor, ortalıkta bol kar bulunduğu şu sıra, gündüz kızaklar tarafından sürüklenip vadiye çekilecek tomrukları hazırlıyorlardı. İş çoktu, ama kendilerine yeteri kadar bira verilse, bu iş onlara hiç de çok gelmeyecekti. Ne var ki, hepsi orta boy bir fıçı vardı ellerinde, bunu da bütün bir haftaya dağıtacaklardı, akıl alacak şey değildi. Dolayısıyla, avcıya yakınıp duruyorlardı. Avcı akşamları kendilerine uğradığında, oduncuların söylediklerini doğrulayarak: «Hani kolay değil işiniz», diyor, onlar da avcıya içlerini döküyorlar.

★

Avcının kulübesi, yüksek bir dağda orman içinde tek başına duruyor. Bütün kış dört köpeğiyle orada kalıyor avcı. Ama kış bu ülkede öyle uzun ki! Bir ömür boyu sürüyor adeta.

Avcının keyfi yerinde. Önemli hiçbir eksiği bulunmuyor, yokluk yoksunluklardan yakındığı görülmüyor hiç, hatta kendisine gerekli şeylere fazlasıyla sahip olduğu kanısında. «Bir avcı çıkagelseydi de, şu kulübenin içini, sonra azıklarımı görseydi, avcılığı bırakırdı sanırım», diye düşünüyor. «Ama zaten şimdi de sonu gelmedi mi avcılığın? Baksana, avcı kalmadı.»

Derken köşeye doğru yürüyüp köpeklerin yanına varıyor; köpekler, şiltelerin üzerine uzanmış, üzerleri yine şiltelerle örtülmüş uyuyorlar. Av köpeklerinin uykusu. Uyumuyor, av vaktini gözlüyorlar; bu da işte uyku gibi görünüyor.

★

Peter'in komşu köyde varlıklı bir nişanlısı vardı. Bir akşam kendisini dolaşmaya gitmişti, konuşup görüşecekleri çok şey bulunuyordu, çünkü bir hafta içinde düğün yapılacaktı. Her şey o türlü düzenlenmişti ki, Peter'in memnun kalmaması için neden yoktu; keyfi yerinde, ağzında pipo, saat ona doğru evine dönmek üzere nişanlısından ayrıldı, çok iyi bildiği yola hiç dikkat etmiyordu. Bir ara ufak bir ormandan geçiyordu ki, nedenini pek bilmeksizin irkildi ansızın. Derken altın gibi sarı sarı parıldayan iki göz farketti ve bir sesin şöyle dediğini duydu: «Ben kurdum.» – «Peki ne istiyorsun?» diye sordu Peter. Kollarını heyecanla açıp uzatmış, olduğu yerde dikiliyor, bir elinde piposunu, öbür elinde sopasını tutuyordu. «Seni», diye cevapladı kurt, «bütün gün bir şey bulup yiyeyim diye arandım durdum.» – «Aman n'olur, Kurt Kardeş», dedi Peter, «bugün dokunma bana, bir hafta içinde düğünüm var, bırak da göreyim o günü.» – «Pek niyetim yok», diye cevapladı kurt, «ama diyelim ki bekledim, bu bana ne yarar sağlar?» – «O zaman ikimizi de yersin, hem beni, hem karımı», dedi Peter. – «Peki, o vakte kadar ne yapacağım?» diye cevapladı kurt. «Herhalde karnımı doyurmak için düğünü bekleyemem. Zaten şimdi açlıktan gözlerim kararıyor; hemen bir şey bulup atıştırmadım mı, ne kadar istemesem de, seni yemeden duramam.» – «Aman yapma, Kurt Kardeş», dedi Peter, «gel benimle, evim çok uzak değil, seni düğüne kadar bütün bir hafta tavşanla besleyip doyurayım.» – «Bari bir de koyun olsun yanında.» – «Peki, bir de koyun.» – «Sonra beş de tavuk isterim.»

★

Kimseler yoktu kentin kapısının önünde, kapının kemerli geçidinde kimseler görülmüyordu. Temiz pak süprülmüş çakıl taşlarının üzerinde yürüyüp kapıya kadar geliyordu insan. Duvardaki dört köşe bir oyuktan bakınca, kapıyı bekleyen nöbetçinin odası görülüyor, ama içerde kimse seçilmiyordu. Hani bu, benim de pek işime gelen bir şeydi; çünkü kimliğimi kanıtlayacak belgeler bulunmuyordu yanımda; bütün varım yoğum, sırtımdaki deri giysiyle elimdeki sopaydı.

★

Bugün kamarasına varıp kaptanla konuştum; benimle aynı gemide yolculuk edenlerden yakındım; buna bir yolcu gemisi denemeyeceğini, gemidekilerden hiç değilse yarısını azılı serserilerin oluşturduğunu, eşimin artık kamarasından pek dışarı çıkmayı göze alamadığını, kapı kilitliyken bile kendini kamarada güven içinde hissetmediğini, benim de çaresiz onun yanında kalmam gerektiğini açıkladım.

★

Ormanda bir koşudur, bir yarıştır başladı. Her yer hayvanla doluydu. Ben de düzeni sağlamaya uğraşıyordum.

★

Akşam çökmüştü, serin nefesi bize doğru esip geliyordu; serinliğiyle zindeleştiren, geç kalışıyla yorgun düşüren bir akşamdı. Eski kulenin yanıbaşındaki bir bankın üzerine oturduk. «Her şey boşunaydı», demiştin, «ama geçti, oh diyebiliriz artık, burası da tam yeri.»

★

Uyuyor. Uyandırmıyorum. Niye uyandırmıyorsun? Mutsuzluğum bu benim, beri yandan mutluluğum. Mutsuzum; çünkü onu uyandıramıyor, ayağımı evinin yakıp kavurucu eşiğinden içeri atamıyor, evine giden yolu bilmiyor, yolun bulunduğu yönü tanımıyor, kendisinden gittikçe uzaklaşıyorum; sonbaharda bir yaprağın ağaçtan güçsüz kopup uzaklaşması gibi tıpkı; kaldı ki, ben bu ağaçta asla bulunmadım; sonbaharda bir yaprağım, ama bir ağaçtan kopmuş değil. – Beri yandan onu uyandıramadığım için mutluyum; çünkü doğruluverse, yatağından kalksa, ben yatağımdan kalksam, aslan yatağından kalksa ve kükreyişim tedirgin kulaklarımdan içeri üşüşse, ne yapardım o zaman!

★

Şosede bir yolcuya sordum, acaba yedi denizin ardında yedi çöl var mı? Yedi çölün ardında yedi dağ? Yedinci dağın tepesinde bir şato ve...

★

Tırmanış. Senait[38]. Bir sincaptı, bir sincap, yabani bir fındıkkıran, sağa sola zıplayıp sağa sola tırmanan bir sincap; kabarık tüylü kuyruğu ormanlara ün salmıştı. Bu sincapçık, bu sincapçık hep gezinip duruyor, ama ne aradığını bir türlü söyleyemiyordu; konuşmasını bilmediği için değil; hiç, ama hiç vakti yoktu.

BİR ÇİFTLİĞİN SAVUNULMASINDAN SAHNELER

Bir adam boyunu pek bulmayıp aralıkları içermeyen basit bir tahta çitti. Arkasında üç kişi dikiliyor, yüzleri çit üzerinden ileri taşıyordu. En uzunları ortadakiydi; ondan bir baş kısa olan öbür ikisi ortadakine sokulmuş, hepsi bir birlik ve bütünlük içinde bir grup oluşturmuştu. Her üçü de çiti, daha doğrusu çitin çevrelediği çiftliği savunuyordu. Başkaları da vardı, ama doğrudan savunmaya katılmıyordu bunlar. Avlunun ortasına bir masa atılmış, başında biri oturuyordu; sıcak havada üniformasını çıkarıp sandalyenin arkalığına geçirmişti. Birkaç kâğıt parçası vardı önünde; fazla mürekkep harcanmasını gerektiren uzun ve dolgun harflerle üzerlerine birtakım yazılar çiziktiriyor, kâğıtların hemen yukarısına raptiyelerle tutturulmuş krokiye arada bir göz atıyordu.

Kroki çiftliğin planını kapsıyor, masa başındaki kumandan olan adam da planı göz önünde tutarak savunmaya ilişkin buyrukları kaleme alıyordu. Bazan sandalyesinden yarı doğrulup üç savunucuya ve çit önünde uzanan boş araziye bakıyor, gördüklerinden savunma buyruklarını kaleme alırken yararlanıyor, durumun gerginliğinden dolayı hızlı bir tempoyla çalışıyordu. Yakındaki kumlar içinde oynayan yalnayak küçük bir çocuk, kumandan çağırır çağırmaz koşuyor, hazırlanan pusulaları alıp gereken yerlere dağıtıyordu; ancak, pusulaları vermeden önce, kumandan her defasında ceketinin yeniyle oğlanın ıslak kumda pislenmiş ellerini silmek zorunda kalıyordu; büyük bir tekneden çevreye sıçrayan sular kumları ıslatıyordu çünkü. Adamın biri teknenin içinde asker çamaşırları yıkıyordu; çitin bir latası ve avluda tek başına duran cılız ıhlamur ağacı arasına bir ip germiş, üzerine kuruması için çamışır asmıştı.

Bir ara kumandan, ter içindeki vücuduna yapışmış gömleği sıyırıp çıkardı üzerinden; kısa bir seslenişle teknenin başındaki ere fırlattı; er de, ipten kurumuş bir gömlek alarak kumandana götürdü. Teknenin az ilerisindeki ağacın gölgesinde, çevresinde olup bitenlere aldırışsız, yitik bakışlarını gökyüzüne ve havada uçan kuşlara çevirmiş genç bir adam bir sandalyede sallanarak oturuyor, trompetle askeri marşlar çalıyordu. Hani bu da pek çok şey gibi gerekliydi; ama kimi vakit kumandanın sabrı taşarak, yeter artık çalma! der gibi eliyle işaret ediyor, hatta bazen dönüp adamı paylıyordu. Her seferinde kısa bir sessizlik başgösteriyor, ama derken adam alçak perdeden, ilkin şöyle bir yoklamak isteyerek trompetini yeniden öttürmeye koyuluyor ve zamanla kendini tutamayarak elindeki sazın sesini yine eski gürlüğüne kavuşturuyordu.

Tavanarasındaki pencerenin perdesi indirilmişti, bunun da şaşılacak yanı yoktu; çünkü evin bu cephesindeki tüm pencereler, düşmanın içeriyi görmesini önlemek ve düşman saldırısından korunmak üzere şu ya da bu şekilde kapatılmıştı. Ama tavanarasındaki pencerenin arkasına çiftlik kiracısının kızı sinmiş, trompet çalan genci seyrediyordu; trompetten dökülen melodilerle öylesine kendinden geçiyordu ki, bazen gözlerini kapayıp elini kalbinin üzerine koymadan edemiyordu. Hani aslında evin arka cephesindeki büyük odada keten sargı bezleri hazırlayan hizmetçilerin başında bulunması gerekmekteydi; ama trompet sesinin pek hafif işitildiği, insanı asla doyuramayıp içinde sadece özlem duyguları uyandırdığı arka odada fazla dayanamamış, adeta terkedilmiş duran bunaltıcı evin merdivenlerini tırmanıp gizlice tavanarasına çıkmıştı. Zaman zaman kafasını pencereden biraz dışarı uzatıyor, babası hâlâ işinin başında mı, yoksa uşaklara bakmaya mı gitti, anlamak istiyordu. Çünkü babası gitmişse, kendisi de tavanarasında kalamazdı artık. Ama her defasında babasını kapı önündeki taş basamağın üzerinde oturmuş, piposu-

nu tüttürürken ve tavanarası için kaplama tahtaları keserken görüyordu; yarı kesilmiş ya da bütün kaplama tahtaları ve diğer malzeme, koca bir yığın halinde çevresini kuşatmıştı. Ev ve çatı ne yazık ki savaştan zarar görecekti; şimdiden önlem almak gerekiyordu. Kapının yanıbaşında bir pencere vardı; üzerine tahtalar çakılarak örtülmüş, yalnız ortasında bir delik bırakılmıştı. Delikten dumanlar çıkıyor ve sesler geliyordu; mutfaktı burası ve çiftlik kiracısının hanımı aşçı askerlerle öğle yemeğini yeni hazırlamıştı. Büyük ocak bunun için elvermemiş, ayrıca iki kazan kurulmuştu; ama şimdi görülüyordu ki, bunlar da yetecek gibi değildi. Erat önüne bol yemek çıkarılmasına kumandan çok önem vermekteydi. Bu yüzden, üçüncü bir kazanın daha yardıma çağrılması kararlaştırılmıştı; ama kazan biraz özürlüydü ve adamın biri evin bahçe tarafında delik yerleri lehimlemeye uğraşıyordu. Başlangıçta bu işi evin önünde yapmaya kalkmış, ancak kumandan çekiç seslerine katlanamadığı için, kazan yuvarlana yuvarlana oradan uzaklaştırılmıştı. Aşçılar pek sabırsızlanıyor, kazanın onarımının bitip bitmediğine bakması için sık sık birini yolluyorlardı. Ama onarım işi henüz bitmiş değildi ve kazanın bugünkü öğle yemeği için kullanılması sözkonusu olamazdı; dolayısıyla, erata dağıtılacak yemekte kısıntıya gidilmesi gerekiyordu.

İlkin kumandanın yemeği verildi. Kumandan, kendisine ayrı yemek pişirilmesini birkaç kez kesinlikle yasaklamış, öyleyken evin hanımı kumandanın önüne normal erat yemeğinden çıkarmayı bir türlü içine sindirememişti; hem, kumandanın hizmetine bakma işini bir başkasına bırakmak da istemiyordu. Güzel bir beyaz önlük kuşanıp, içinde tavuk çorbası bulunan kâseyi gümüş bir tepsinin üzerine yerleştirdi, tepsiyi alıp kumandana götürmek üzere avluya çıktı; çünkü onun yemek için işine ara verip eve gelmesi beklenemezdi. Bizzat evin hanımının yaklaştığını gören kumandan, büyük bir nezaket gösterip hemen ayağa kalktı; ama yemek yiyecek vakti

olmadığını, yemek için ne zaman, ne de huzuru bulunduğunu kadına söylemekten kendini alamadı. Evin hanımı başını eğdi; yukarı kaldırdığı gözlerinde yaşlar belirip rica ederek, elindeki kâseden hâlâ ayakta dikilen kumandanın nihayet bir kaşık çorba almasını sağladı. Böylelikle en aşırı bir nezaketin bile gereği yerine getirilmiş oldu. Kumandan, önünde eğilerek evin hanımını selamlayıp yeniden işinin başına oturdu; kadının kısa bir süre daha yanıbaşında dikildikten sonra göğüs geçirerek mutfağa döndüğünü galiba farketmedi.

Eratın iştahı hiç de kumandanınkine benzemiyordu. Çaldığı düdükle karavana işaretini veren bir aşçının sakal bıyıktan geçilmeyen yüzü, mutfak penceresindeki deliğin ardında seçilir seçilmez, dört bir yanda bir kaynaşma başgösterdi; hatta kumandanın hoşlanmayacağı ölçüde bir kaynaşmaydı bu. İki er, doğrusu büyük bir fıçıdan başka türlü nitelenemeyecek el arabasını ahşap sundurmadan çıkardı. Yerlerinden ayrılmasına izin verilmeyen, bu yüzden yemeğin ayaklarına götürülmesi gereken askerler için mutfak penceresindeki delikten şarıl şarıl çorba akıtıldı fıçıya. İlkin araba, çit başındaki savunuculara yollandı; kumandan, parmağıyla orayı göstermese de galiba yine yapılacaktı bu, çünkü çit başındaki üç er o anda düşman tehlikesine en yakın kişilerdi ve sıradan bir kimse bile, belki subaylardan da çok bunun ne anlama geldiğini bilirdi.

Ama kumandan için hepsinden önemlisi, dağıtımı çabuklaştırmak ve yemek yüzünden savunma işindeki tatsız aksamaların süresini elden geldiğince kısaltmaktı; çünkü genel olarak örnek üç askerin bile çit önündeki araziden çok, evin avlusuyla ve küçük el arabasıyla ilgilenmeye başladığını görüyordu. Bu üç askere hemen yemekleri verilmiş, sonra araba çit boyunca sürülüp götürülmüştü; çünkü çit gerisine yaklaşık her yirmi adımda bir, üç asker gibi gerektiğinde doğrulup düşmanı karşılamaya hazır bir er çökmüştü. İhtiyat erler ise,

ellerinde çorba kâseleri, uzun bir dizi halinde evden çıkarak mutfak penceresinin önüne geliyordu. Trompetçi de yaklaşmış, sandalyesinin altından çorba kâsesini alıp yerine trompetini bırakmış, bunu yapmakla çiftlik kiracısının kızını üzüntüye boğmuştu, çünkü onun gittiğini gören kız da kalkıp hizmetçilerin yanına yollanmıştı.

Ansızın ıhlamur ağacının tepesinde bir hışırtıdır başladı; düşmanı dürbünle gözetleme görevini üstlenen bir er tünemişti buraya; gördüğü önemli ve zorunlu işe karşın, çorba arabasının başındaki er tarafından, hiç değilse şimdilik unutulmuştu. Birkaç kişinin, işsiz güçsüz birkaç ihtiyat erinin yemeklerini daha bir ağız tadıyla yemek isteyerek ağaç gövdesinin çevresine gelip oturması, çorbadan kalkan buğuların ve nefis kokunun yukarıya kadar çıkması, ağaç üstündeki eri daha da kızdırmıştı. Bağırmayı göze alamamış, ama elleriyle sağı solu dövmüş, dikkati üzerine çekmek için dürbünü pek çok kez dallar ve yapraklar arasından aşağı itelemişti. Ama boşuna! Hani kendisi de arabadan çorba alacaklar arasındaydı; ama şimdi araba turunu bitirip ikinci kez ona gelinceye kadar beklemesi gerekiyordu. Bu da elbet uzun sürecekti, çünkü avlu büyüktü, aşağı yukarı üçer kişilik kırk postaya yemek dağıtılacaktı ve araba deli dolu erler tarafından çekilerek sonunda ıhlamurun yanına dönüp geldiği zaman pek az çorba kalmıştı içinde, özellikle et parçaları nerdeyse suyunu çekmişti. Her ne kadar gözetleyici, bir çatal değnek ucuna oturtulmuş kâseyle uzatılan çorba artığını seve seve kabullendiyse de, öfkeden gözü dönerek hemen ağacın gövdesinden biraz aşağı kayıp – bu da işte onun teşekkürüydü – çorbayı kendisine uzatan erin yüzüne bir tekme indirdi. Bunun üzerine er, yanındaki arkadaşına söyleyip omzuna çıktı ve bir solukta ağaca tırmandı. Aşağıdan görülmeyen bir kavga başladı yukarıda; kavga yalnız dalların sallanması, boğuk iniltiler ve yaprakların sağa sola uçuşmasıyla kendini belli ediyordu.

Sonunda dürbün yere düştü ve ortalık birden sessizleşti. Neyse ki başka şeylerle pek meşguldü kumandan; çit dışındaki arazide birtakım şeyler dönüyora benziyordu, bu yüzden ağaçta geçenlerin farkına varmamıştı. Derken yine sessiz sedasız ağaçtan indi er; dürbün, hayli nezaketle yukarıdaki gözetleyiciye uzatıldı ve her şey yine yoluna girdi. Hani çorbaya bile pek bir şey olmamıştı; çünkü gözetleyici, daha boğuşma başlamadn kâseyi en yüksekteki dallara, rüzgârdan zarar görmeyecek gibi titizlikle yerleştirmişti.

★

Kulağıma gelenleri, bana emanet edilenleri işte yine yazıyorum. Ancak, saklamam gereken bir giz diye de tarafıma emanet edilmiş değil bunlar. Bana giz diye emanet edilmiş tek şey var ki, o da konuşan ses; ötesi giz falan değil, saman çöpü; iş görülürken dört bir yana uçuşan, açığa vurulabilen ve vurulması için merhamet dilenen şeydir; çünkü kendisine yaşam bağışlayan nesnenin uçup gitmesiyle öksüz kalakalmıştır, sessiz durabilme gücünden yoksun bulunur.

İşittiklerim şunlar:

Güney Bohemya'nın bir yerinde, bir ağaçlık yamaçta, bir ırmaktan yaklaşık iki kilometre uzakta bir ev var; orman önünü kapamasa, ırmağın bulunduğu yerden de görülebilirdi. Evde yaşlı bir adam oturur. Yaşlılığın insanın dış görünümüne kazandırdığı ağırbaşlılıktan payını almış değil. Ufak tefek biri. Bir ayağı düz, ötekisi hayli dışa kıvrıktır. Yüzü ak, sarı, yer yer de sanırım siyahımsı seyrek bir sakalla çepçevre örtülmüştür; yassı burnu biraz öne fırlamış üst dudağının üzerinde adeta dudak tarafından kapatılmış durmaktadır. Hayli sarkık gözkapakları küçük...

★

Ölmekten başka istek tanımayan, belki bu isteği bile duymayan, tersine ölümün kendilerine istek duyduğu, onların da canlarını ölümün eline teslim ettiği, belki bunu bile yapmayarak kıyıdaki kumlara bir daha hiç doğrulup kalkmamacasına yığılıp kaldığı anlatılan ilkellere çok benziyorum; dört bir yanımda da kendi kabilemden insanlar dikiliyor. Gelgelelim, bu ülkelerde öylesine büyük bir karışıklık var ki, itişip kakışma gece gündüz bir dalga gibi kabarıp alçalıyor ve soydaşlarım kendilerini bu kabarıp alçalmaların kollarına bırakıyorlar. Burada, «birini koltuklamak» diye niteliyorlar bunu. Böylesi bir yardım her vakit hazırdır; oturup dururken devriliveren ve sonra bir daha doğrulup kalkamayan bir kimseden şeytandan korkar gibi korkuyorlar. Nedeni de, onun başkalarına örnek olabileceği, içindeki pis gerçek kokusunun vücudundan yükselip çevreye yayılacağı. Elbet bir şey olacağı yok; tek kişi, on kişi, hatta bütün kavim yerde serilip kalır yine bir şey olmaz, zorlu yaşam her zamanki yolunda ilerler. Henüz tavanarası şimdiye kadar hiç açılmamış bayraklarla dolup taşıyor; bu laternanın tek silindiri var, ama kolu çeviren ebediyetin kendisidir. Öyleyken bu korku! Nasıl da insanlar, o denli güçsüzlüğe karşın düşmanlarını içlerinde taşıyıp durur hep. Onun yüzünden, bu güçsüz düşman yüzünden de...

★

«E peki?» dedi bay, gülümseyerek beni süzdü, elini götürüp boyunbağını sağa sola oynattı. Bakışları karşısında tutunmayı başaramamıştım, ama sonra kendi isteğimle biraz yana döndüm, gözlerimi gittikçe daha çok zorlayarak masanın üzerine diktim, sanki burada açılan bir oyuk habire derinleşiyor, bakışlarımı çekip aşağılara alıyordu. Masanın yüzüne bakarak dedim ki: «Beni sınavdan geçirmek istiyorsunuz, ama buna yetkiniz olduğunu henüz kanıtlamadınız.»

Birden yüksek sesle güldü Bay: «Benim yetkim varoluşumdur, benim yetkim burada oturuşumdur, benim yetkim sorduğum sorulardır, benim yetkim sizin beni anlamanızdır.» – «Pekâlâ», dedim, «öyle olsun.» – «O zaman sizi sınavdan geçireceğim. Ancak, sandalyeyi biraz geriye alır mısınız lütfen! Burada beni sıkıştırıyorsunuz. Sonra, gözlerinizi başka tarafa çevirmeyin, gözlerimin içine bakın. Kimbilir, belki benim için sizi görmek, cevaplarınızı işitmekten daha önemlidir.»

Söylediklerini yapınca, konuşmasını sürdürdü: «Ben kimim?» – «Beni sınavdan geçirecek olan», diye cevapladım. – «Ona şüphe yok», dedi. «Peki, başka?» – «Amcam.» – «Amcanız ha», diye yükseltti sesini, «ne harikulâde cevap!» – «Amcam», diye yineledim pekiştirerek. – «O kadarcık demek?»

★

Odamın balkonunda dikiliyordum. Çok yüksekti balkon; pencere dizilerini saydım, altıncı kattaydı. Aşağıda çimenlikler görülüyordu, üç yanı kapalı küçük bir alan. Galiba Paris'ti burası; yine dönüp odadan içeri girdim, balkon kapısını açık bırakmıştım, aylardan henüz mart ya da nisandı sanırım, ama sıcak bir gündü. Odanın bir köşesinde ufak bir masa duruyordu, pek hafif bir şeydi, tek elle tutup havaya kaldırabilir, boşlukta sağa sola döndürebilirdim. Masanın başına geçtim, mürekkep ve kalem hazır bekliyordu, bir kart yazacaktım. Pek umudum yoktu ama, bakarsın yine de bir kart bulurum diye elimi cebime attım; derken bir kuş sesi geldi kulağıma; çevreme bakınca gördüm ki, balkonda duvara asılı bir kafes var, hemen yine balkona çıktım, kuşu görebilmek için parmak uçlarımın üzerinde dikildim; bir kanaryaydı. Benim balkonun duvarında böyle bir kuşun bulunmasına pek sevindim. Kafesin parmakları arasına yerleştirilmiş yeşil bir salata parçasını biraz daha içeriye ittim; kuş, salatalıktan gagasıyla

koparıp koparıp yemeye koyuldu. Sonra tekrar aşağıdaki yeşil alana çevirdim gözlerimi; ellerimi ovuşturup korkuluğun üzerinden şöylece aşağı sarktım. Karşı evin tavanarasından opera dürbünüyle biri beni gözetliyora benziyordu. Belki yeni bir kiracı olduğum için yapıyordu bunu. Ne de olsa yakışık almaz bir davranıştı. Ama bakarsın hastanın biriydi de, dışarısını seyrediyordu, pencereden dışarısını seyretmek kendisi için bir dünya demekti. Cebimde gerçekten bir kartpostal bulmuştum, yazmak için odaya döndüm. Ancak, kartpostalda Paris görülmüyordu, yalnızca bir manzara resmi çizilmişti üzerine ve Akşam Duası ismini taşıyordu; sessiz bir göl seçiliyor, ön planda üç beş kamış, ortada bir sandal ve sandalın içinde kucağında çocuğunu tutan genç bir anne yer alıyordu.

★

Yol tutmaca oynuyorduk. Yolun belli bir yeri belirleniyordu; birimiz burasını savunacak, bir diğerimiz onu aşıp geçmeye çalışacaktı. Gözleri bağlanıyordu saldıracak kişinin; ileriye geçmekten onu alıkoymak için savunucunun elinde tek bir çare vardı; tam yolun önceden belirlenmiş noktasını geçeceği anda saldıranın koluna dokunmak. Bunu daha önce ya da sonra yaptı mı, partiyi kaybetmiş gözüyle bakılıyordu. Oyunu hiç oynamamış kimse sanır ki, saldırı pek güç, savunu pek kolay düzenlenmiştir. Oysa durum tam tersiydi ya da hiç değilse saldırganlar arasından yetenekli kimseler daha çok çıkıyordu. Savunu işini beceren yalnız bir kişi vardı aramızda, işin adeta ustası kesilmişti. Savunuculuk yaparken sık sık kendisini izledim, işin eğlenceye pek gelir yanı yoktu; fazla koşturmuyor, nerede bulunması gerekiyorsa, hemen orada bitiveriyordu. Zaten hiç de iyi koşabilecek biri değildi; çünkü topallıyordu biraz, hem başka bakımdan da pek hareketli sayılmazdı. Savunmada ötekiler sinip pusuda bekler, yırtıcı gözlerle sağı solu kollarken, onun donuk mavi gözleri her

zamanki gibi durgun ve sessiz bakıyordu. Böyle bir savunmanın ne demek olduğunu, ancak insanın kendisi saldıran rolünü üstlendiği vakit anlıyordu.

★

Onu seviyor, ama onunla konuşamıyorum. Onu pusuda bekliyor, ama onunla karşılaşmaktan kaçınıyorum.

★

Bir kızı seviyordum, o da beni seviyordu, ama kendisinden ayrılmak zorunda kaldım.

Neden?

Bilmem. Sanki çevresini bir grup silahlı adam sarmıştı da, ellerindeki mızrakları sağa sola uzatmışlardı. Ne zaman yanına sokulayım desem, mızrakların uçlarına tosluyor, oramı buramı yaralıyor, gerilemek zorunda kalıyordum. Az çekmedim doğrusu.

Kızın bunda bir suçu yok muydu peki?

Sanmıyorum, hatta biliyorum olmadığını. Yukarıdaki benzetmenin bir eksik yanı kaldı, o da şu: Benim çevremi de silahlı kimseler sarmıştı; ancak ellerindeki mızraklarını içe, yani bana doğru uzatmış tutuyorlardı. Kıza yanaşmak istedim mi, ilkin kendi adamlarımın mızraklarına takılıp kalıyor, onları aşıp geçemiyordum. Belki de kızı çevreleyen silahlı adamların yanlarına kadar henüz yaklaşabilmiş değildim. Yaklaşmışsam bile, kendi çevremdeki adamların mızraklarından oram buram kanayarak, aklım başımdan gitmiş durumda yapabilmiştim bunu.

Peki, kız yalnız mı kaldı?

Hayır, bir başkası sokuldu yanına, hem de kolaycacık, hiçbir engelle karşılaşmaksızın. Ben, harcadığım çabalarla bitkin

düşmüştüm; duruma öylesine umursamazlıkla seyirci kaldım ki, sanki havadan başka şey değildim ve onların bu hava içinde ilerleyen yüzlerinin ilk öpücükle birbirine kavuştuğunu gördüm.

★

Kabaca çatılmış bir masada iki adam oturuyordu. Titreşen ışığıyla bir gaz lambası asılıydı başlarının üzerinde. Yurdumdan hayli uzaktaydı.

«Elinize düştüm», dedim.

Adamlardan dimdik oturmuş ve sol elini top sakalına gömmüş biri: «Hayır», dedi, «özgürsün, onun için de mahvoldun.»

«Demek gidebilirim», diye sordum.

«Evet», diye cevapladı adam ve hemen yanıbaşındakine bir şeyler fısıldadı, bir yandan da dostça onun elini okşuyordu. Yanıbaşındaki yaşlı bir adamdı, ama o da güçlü kuvvetliydi, onun da henüz dimdik bir oturuşu vardı.

★

Bahçeye açılan hayli alçak ve küçük bir kapıydı. Kraket oyununda iki ucu yere sokulan bir tel kemerden çok daha yüksek değildi boyu. Yan yana bahçeye çıkamadık da, bu yüzden peş peşe sürünerek ıkına sıkına kapıdan geçmek zorunda kaldık. Omuzlarım alçacık kapıya sıkışıp kalmıştı; üstelik Marie de ne şaşılacak şeyse geçebilmişti kapıdan, ama tabii ben de yardım etmiştim. Biz kapıdan geçme işine o denli kendimizi kaptırmıştık ki, ev sahibinin daha baştan beri burnumuzun ucunda dikilip bizi gözlediğini farketmemiştik. Bu, Marie'nin pek hoşuna gitmedi, çünkü üzerindeki ince giysi alçak kapıdan sürünüp çıkmaya çalışırken kırış kırış olmuştu. Ama artık kırışıkları falan düzlemenin zamanı değildi, çünkü

ev sahibi o anda bize hoş geldiniz diyordu; benim candan elimi sıktı usulcacık, Marie'nin okşar gibi yanağına vurdu. Marie kaç yaşındaydı o zaman, anımsamıyorum. Galiba ufak bir çocuktu ki, ev sahibi böyle yanağına vurarak ona hoş geldin demişti. Ama kuşkusuz ben kendim de Marie'den büyük değildim. Bir uşak koşarak yanımızdan geçti, geçti değil, uçup gitti adeta. Havaya kalkık sağ elinde – sol elini kalçasına bastırmıştı – içi tepeleme dolu kocaman bir tabak taşıyordu; ancak, tabağın içinde ne bulunduğunu o anda seçemedim; görebildiğim tek şey, kurdele mi desem, yaprak mı desem, yoksa yosun mu desem, uzun uzun bir şeylerin tabağın dört bir yanından sarktığı ve uşağın ardı sıra havada uçuştuğuydu. Marie'ye uşağı gösterdim, evet der gibi başını salladı, ama umduğum kadar şaşırmamıştı. Doğrusu sosyete içine ilk girişiydi Marie'nin, küçük bir kentsoylu aileden geliyordu. Nasıl şimdiye kadar hep düzde yaşadığını sanan kimse, birden önündeki perde kalkar da, kendini bir dağın eteğinde bulursa, Marie de tıpkı öyle hissediyor olmalıydı kendini. Ancak ev sahibine karşı davranışında benzeri bir şaşırmadan eser yoktu, onun hal hatır sormalarını serinkanlı dinledi, bir yandan da dün kendisine aldığım gri eldivenleri usulcacık ellerine geçirdi. Sınavın böyle üstesinden gelmesi, benim için doğrusu hoş bir şeydi. Derken ev sahibi, peşine düşmemizi söyledi. Uşağın gözden kaybolduğu yönde yürümeye koyulduk. Ev sahibi bir adım önümüzden gidiyor, ama hep yüzünü biraz bize dönük tutuyordu.

★

Kimdir o? Rıhtımdaki ağaçlar altında kimdir yürüyen? Kimdir işi düpedüz bitik olan? Bundan böyle kurtarılamayacak kim? Kimin defteri dürülecek artık? Düşler geldiler, ırmaktan yukarı seğirtip geldiler, bir merdiveni çıkıyor, rıhtım duvarını aşıyorlar. Durup kendileriyle söyleşiyorsunuz; bildik-

leri çok şey var, ancak nereden geldiklerinden haberleri yok. Bu güz akşamında hava pek ılık. Irmaktan yana yüzlerini çeviriyor, kollarını kaldırıyorlar. Ne diye kollarınızı kaldırıyorsunuz da, bu kollarla bizi kucaklamıyorsunuz?

★

Hep kapının önünde sessiz saklı dolanıp duruyorsun, bekleme, dal odaya. İçerde kabaca yontulmuş bir masanın başında oturan iki adam seni bekliyor. İçeri girmekteki duraksayışının nedenlerini konuşup, birbirlerine bu konudaki düşüncelerini açıklıyorlar. Ortaçağsı giysiler giymiş, şövalyeleri andıran kişiler.

★

Pek güçlü ve gücü artıyor giderek. Başkalarının sırtından geçiniyora benziyor. Vahşi bir ormanda yaşayan, akşamları tek başına, ağır ağır, düşüncelere dalmış, sağa sola yalpalayarak su içmeye giden bir hayvan sanki. Bakışlarında bir bulanıklık var; gözlerini üzerine çevirdiği kimseyi gerçekten gördüğüne çokluk inanası gelmiyor insanın. Ancak, baktığını görmekten kendisini alıkoyan, dalgınlığı ya da kafasının o anda meşgul oluşu değil, duygularındaki belli bir körelmedir. Gözleri, içkici bir kimsenin bulanık bakan gözleri sanki; ama besbelli içkici değil. Belki bir haksızlığa uğramaktadır da, bu yüzden böyle içine kapanık. Ama belki öteden beri haksızlık yapılmıştır kendisine. Hani gençlerin omuzlarında pek sık ağırlığını hissettiği, ama yeterli güce kavuşur kavuşmaz üzerlerinden silkip attığı o ne olduğu belirsiz haksızlık gibi birşey bu. Göründüğü kadar değilse bile, kuşkusuz yine de kocamış biri; hantal bir vücut, yüzü aşağılara doğru çeken nerdeyse sırnaşık kırışıklar, yeleğin kümbet gibi örttüğü bir göbek.

★

İlk kürek darbesiydi, ilk kürek darbesiydi; toprak parça parça dağılıp ufalanmış, ayağının önünde duruyordu. Bir çıngırak çalıyor, bir kapının sarsıldığı işitiliyordu.

★

Siyasi bir toplantıydı. Toplantılardan büyük çoğunluğunun ahırların bulunduğu meydanda, çağıltısıyla insan sesinin boy ölçüşemediği ırmak kıyısında düzenlenişi tuhaf doğrusu. Rıhtım korkuluğunun üzerinde konuşmacıların yakınında oturmama karşın – parke taşlarından örülmüş dört köşeli çıplak bir kürsüye çıkıp kalabalığa söylev çekiyorlardı, söylenenlerin ancak birazını anlayabiliyordum. Orası öyle; ne hakkında konuşulduğunu biliyordum, herkes de biliyordu bunu. Oradakilerin tümü birlik ve beraberlik içindeydi, bundan daha eksiksiz bir birlik ve beraberliğe ömrümde rastlamadım. Ben de düpedüz onların görüşüne katılıyordum, sorun apaçık ortadaydı, şimdiye kadar da sık sık enine boyuna konuşulmuş, tartıtışmıştı üzerinde ve hâlâ ilk günkü belirginliğini koruyordu; gerek görüş birliği, gerek sorunun açıklığı insanı bunaltıp soluksuz bırakıyor, kafası bu birlik ve beraberlik karşısında adeta çalışmaz oluyordu; hani kimi vakit başka her şeye yüz çevirerek, yalnızca ırmağın sesine kulak vermek isteyebilirdi insan.

★

Bugün dostum ve onunla aramdaki ilişki konusunda kendi kendime hesap vermek istiyorsam, uzun bir yaşam boyu ikide bir girişilen pek çoğu umutsuz bir sürü atılımdan, yaşam içerisine varmayı mı, yoksa yaşamdan uzaklaşmayı mı amaç edindiği belirsiz bir sıçrayışa hazırlık oluşturan atılımlardan biridir bu. Ama umutsuz, dolayısıyla tehlikesiz bir atılım.

★

Onu çocukluğumdan beri tanırım. Benden yedi ya da sekiz yaş büyük; ama doğrusu bu aşırı yaş farkının şimdiye dek sesini duyurduğu söylenemez; hatta şimdi benim daha yaşlı bir görünüşüm var, nitekim onun bu konudaki düşüncesi de başka türlü değil. Ancak bu, yavaş yavaş gelişip ortaya çıkmış bir durum.

İlk karşılaşmamızı anımsıyorum. Doğruca okuldan geliyordum, bir kış öğle sonrasıydı, karanlıktı ortalık, ilkokulun birinci sınıfında okuyan ufak bir çocuktum. Bir köşebaşını döner dönmez kendisini gördüm; uzun boylu ve geniş bedenliydi; kemikli, ama yine de etli bir yüzü vardı; görünüşü şimdikinden bambaşkaydı, hani çocukluğundan bu yana vücutça tanınmayacak gibi değişti.

Ürkek bir köpek yavrusunun boynuna ip bağlamış, ipi çekip çekiştirerek hayvanı götürmeye çalışıyordu. Ben, olduğum yerde durmuş, kendisine bakıyordum; durumunu komik bulduğumdan değil, merakımdan yapıyordum bunu. Çok meraklı bir çocuktum, ne görsem ilgimi çekiyordu. Gelgelelim, kendisine bakmamı kötüye aldı o ve: «Sen kendi işine baksana, salak!» dedi.

★

Kimileri tembel diyor onun için, kimileri işten korktuğunu söylüyor. Sonuncuların verdikleri yargı doğru: İşten korkuyor. Bir işe el atmaya görsün, sanki vatanını terketmek zorunda kalan biri gibi hissediyor kendini. Sevilen bir vatan değil hani, ama nihayet alışılmış, bilinen, güvenli bir yer. Durum bakalım onu nerelere götürecek? Bir büyük kentin sokaklarından çekilip çekiştirilerek götürülen bir köpek sanki; yerinden alınıp uzaklara sürükleniyormuş gibi bir duyguya kapılıyor. Kendisini tedirgin eden gürültü değil; gürültüyü işitip de öğelerine ayırabilse, nihayet bu bütünüyle meşgul ederdi onu; ama işitmiyor, içerisinden çekilip götürülüyor,

öyleyken işitmiyor gürültüyü; yalnız ötekilerden ayrı bir sessizliği, dört bir yandan bayağı kendisine yönelen, kendisine kulak kabartan, kendisi tarafından doyurulup beslenmeyi amaçlayan bir sessizliği, yalnız onu işitiyor. Müthiş bir şey, hem sürükleyici, hem sıkıcı bir şey; pek katlanılır yanı yok. Nereye kadar varabilecek? İki, üç adım, daha öteye değil. Ve derken çıktığı geziden yalpalayarak yine dönecek yurduna, boz bulanık renkler içindeki sevilmeyen yurduna gelecek. Bu ise, onda tüm çalışmalara karşı bir tiksinti uyandırıyor.

★

İkinci odaya kapadı kendini; kapıyı vurdum, sarsıp silktim, ses vermedi. Bana kızmış, yüzümü görmek istemiyor. Ama derken ben de kendisine kızıyor, bundan böyle onu umursamıyorum. Pencereye yaklaştırıyorum masayı, bozuşmamıza yol açan mektubu yazacağım. Ne yoktan şey aramızdaki bütün çekişme. Aramızda ne sıkı bir ilişkinin varlığı gerekiyor ki, böylesine ufak bir neden, böylesine büyük bir çekişmeye yol açabiliyor. Üçüncü bir kişinin anlayacağı şey değil, dile getirilmesi olanaksız çünkü; bizim tam bir görüş birliği içinde bulunduğumuzu sanırdı herkes ve gerçekten de öyleyiz.

Bir kıza yazılıyor mektup; makul ve yerinde bir davranışla kıza veda ediyor, bundan makul ve yerinde bir davranış da bilmiyorum. Şimdikine karşıt içerikli bir mektup yazdığımı düşünmem, özellikle ortaya koyuyor bunu. Böyle bir mektup korkunç bir şey, akıl almayacak bir şey olurdu. Kimbilir, belki böyle bir mektubu kaleme alacak ve kapalı kapının önüne gidip okuyacağım. O zaman bana hak vermeden yapamayacaktır. Ne var ki, şimdi de hak vermiyor değil, bir veda mektubu yazılmasını doğru buluyor, ancak bana kızgın. Çokluk böyledir, beni düşman gibi görür; ama çaresizliğe kapılmıştır işte, suskun gözlerle beni süzdü mü, bana karşı düşmanlığına

bir neden bulup söylememi bekler gibidir. Baksana çocuk, nedir istediğin benden? diye düşünürüm. Beni ne duruma soktun böyle? Derken her zamanki gibi ayağa kalkıyor, yürüyüp yeniden tıklatıyorum kapıyı. Cevap yok. Ama bu kez açık olduğu belli kapının, gelgelelim odada kimseyi göremiyorum. Çekip gitmiş; beni cezalandırmak için seve seve başvurduğu başlıca yol bu, böyle bir kavganın ardından çekip gider, günler ve gecelerce eve dönmez.

★

Ölülere konukluğa gittim. Kocaman temizce bir gömütlüktü, birkaç tabut önceden getirilip bırakılmıştı; ama daha epey boş yer seçiliyor, iki tabutun da ağzı açık duruyordu; içinden yeni kalkılmış yataklar gibi dağınık görünümleri vardı. Kenarda kaldığından ilk anda farkedemediğim bir masa mezara yerleştirilmiş, başına da iri kıyım bir adam geçmişti. Sağ elinde bir kalem tutuyordu; sanki bir şeyler yazmış da, tam o anda yazması bitmişti. Sol eli, pırıl pırıl bir saat kordonuyla donatılmış yeleğiyle oynuyordu ve başını yeleğe doğru hayli sarkıtmıştı. Bir hizmetçi, sağı solu süpürüyordu; ama süpürülecek bir şey de yoktu ortada.

Bir meraka kapılıp yüzünü tümüyle gölgeleyen eşarpını çekiştirdim. Ancak o zaman gördüm çehresini. Eskiden tanıdığım bir Yahudi kızdı. Tombul, ak pak bir yüzü, koyu renk çekik gözleri vardı. Sırtında kendisine mahzun bir görünüm veren paçavralardan bir giysi, bana gülümsediğini farkedip dedim ki: «Galiba bir komedi oynuyorsunuz burada?» – «Evet», dedi, «biraz. Nasıl da biliyorsun!» Sonra masa başında oturan adamı göstererek: «Şimdi git de oradaki beyi selamla», diye ekledi, «bizim buranın efendisidir. Onu selamlamadıkça, konuşamam seninle.» – «Peki, kim bu adam?» dedim, sesimi alçaltarak. – «Bir Fransız soylusu, adı da Poitin» – «Buraya nerden gelmiş?» – «Bilmiyorum. Burada bir curcu-

nadır gidiyor. Ortalığa çeki düzen verecek birinin gelmesini bekliyoruz. Yoksa sen misin bu kimse?» – «Yo yo», dedim. – «Çok iyi», dedi, «ama haydi sen şimdi bayın yanına git.»

Ben de gittim, eğilerek selamladım adamı. O başını kaldırmayınca – dağınık ak saçlarını görebiliyordum yalnız – hayırlı akşamlar diledim. Ama o hâlâ yerinden kımıldamadı. Ufak bir kedi masanın çevresini dolandı, doğru bayın kucağından fırlayıp atlamıştı aşağı ve sonra yine oraya döndü. Ama belki bay, hiç de saatinin kordonuna değil, masanın altına bakıyordu. Derken ben buraya nasıl geldiğimi açıklamak istedim, ama tanıdığım kız arkamda duruyordu, ceketimden tutup çekerek: «Yeter bu kadarı», diye fısıldadı.

Bu beni pek sevindirmişti; kıza döndüm, kol kola girip gömütlükte ilerlemeye koyulduk. Süpürge rahatımı kaçırıyordu. «At elinden şunu!» dedim. – «Hayır, hayır, rica ederim, bırak elimde kalsın. Burasını süpürmemin beni hiç zahmete sokmayacağını görüyorsun sanırım, öyle değil mi! Hem kimi avantajlar da sağlıyor bana, bu avantajlardan olmak istemem doğrusu.» Sonra konuyu değiştirmeye çalışarak: «Şey, burada kalacak mısın?» diye sordu. «Senin için seve seve kalırım», dedim yavaşçacık. Artık bir sevgili çifti gibi, birbirimize iyice sokulmuş yürüyorduk. «Ah, kal, kal!» dedi. «Seni ne çok özledim bi'lsen! Belki korktuğun kadar fena değildir burası. Sonra çevremizde yok şöyleymiş, yok böyleymiş, bize ne?» Derken konuşmadan biraz ilerledik; kol kola girmeyi bırakmış, kollarımızı birbirimizin beline dolamıştık. Ana yolda yürüyorduk, sağımızda solumuzda tabutlar görülüyordu, gömütlüğün içi çok büyük, en azından çok uzundu. Ortalık karanlıktı, ama büsbütün de değil; hani bir çeşit alacakaranlık denebilirdi, ayrıca bu alacakaranlıkta bulunduğum yer ve bir daire halinde çevremiz biraz aydınlanmıştı. Kız, ansızın dedi ki: «Gel de sana benim tabutu göstereyim!» Bu, beni şaşırttı. «Sen ölü değilsin ki!» dedim. – «Hayır, değilim», diye cevapladı, «ama ne yalan söyleyeyim, burası bana yabancı,

onun için de gelmene pek sevindim. Kısa zamanda her şeyi anlayacaksın, belki şimdiden her şeyi benden daha açık seçik görüyorsundur. Her neyse, bir tabutum var işte.» Ara yollardan birine saptık; sağımızda solumuzda yine bir tabut dizisi. Gömütlük, eskiden gördüğüm bir şarap mahzenini andırıyordu. Derken, genişliği bir metreyi geçmeyip hızlı hızlı akan küçük bir çaydan geçtik. Az sonra da kızın tabutuna varmıştık. Güzelim yastıklarla donatılmıştı içi ve yastıklar dantellerle bezenmişti. Kız tabuta girip oturdu, beni de kendisi gibi davranmaya özendirdi, ama işaret parmağını oynatarak değil, daha çok bakışıyla yapmaya çalıştı bunu. «Yavrucuğum», dedim, eşarpını çekip aldım başından, elimi gür ve yumuşak saçlarının üzerine koydum, «henüz yanında kalamam senin. Burada gömütlükte biri var, onunla konuşacağım. Bana yardım eder misin, arayıp bulalım kendisini.» – «Onunla konuşman mı gerekiyor? Burada tüm yükümlülükler yitirir geçerliğini», dedi. – «Ama ben buralı değilim.» – «Buradan bir daha çıkıp gidebileceğini sanıyor musun?» – «Elbette», dedim. – «O zaman vaktini boşa harcamayıp, daha çok çalışmalısın.» Sonra yastığın altından bir gömlek çıkardı. «Kefenim,», dedi yukarıda duran bana uzatarak, «ama ben giymiyorum.»

★

Evden içeri girdim; sürgülü büyük kapıya yerleştirilmiş küçük kapıyı kapadım arkamdan. Kemerli uzun koridorun sonundan bakınca, ortasında bir çiçeklikle bakımlı bir bahçecik göze çarpıyordu. Solumda cam bir kulübe vardı, kapıcı oturuyordu içinde; elini alnına dayamış, başını bir gazetenin üzerine eğmişti. Önde, kapıcıyı biraz gözden saklayan cama resimli dergiden oyulmuş bir resim yapıştırılmıştı. Resme yaklaştım; ufak bir Italyan kentiydi, büyük bölümünü dağdan gelen azgın bir suyun ve görkemli bir çağlayanın kapladığı görülüyor, evler suyun iki yakasında resmin hemen kenarla-

rına sıkışmış duruyordu. Kapıcıyı selamladım; resmi göstererek: «Güzel bir resim», dedim, «İtalya'da bulundum, kentin adı ne acaba?» – «Bilmiyorum,» diye cevapladı kapıcı, «ikinci kattakilerin çocukları ben yokken buraya yapıştırmışlar; beni kızdıracaklar akılları sıra.» Bunun üzerine: «Peki, siz ne arıyorsunuz burada?» diye sordu.

★

Ufak bir tartışma geçti aramızda. Karl, küçük opera dürbününü kesinlikle bana geri verdiğini, hani dürbüne pek imrenip uzunca süre elinde evirip çevirdiğini, hatta belki birkaç gün için benden ödünç aldığını, ama bana sonra yüzde yüz iade ettiğini ileri sürdü. Ben, anımsamasına yardım etmek için olayın geçtiği sokağın adını verdim; tam o anda önünden yürüyüp geride bıraktığımız manastırın karşısındaki meyhanenin adını söyledim; nasıl dürbünü ilkin benden satın almaya kalktığını, sonra değiş tokuş edelim diyerek karşılığında çeşitli öteberiler sunduğunu, ama ardından dürbünü kendisine armağan etmemi rica ettiğini anlattım. «Ne diye onu benden aldın sanki?» diye yakındım. «Kuzum Josef», dedi o, «bütün bunlar çoktan geçmişe karıştı. Sana dürbünü geri verdiğime eminim emin olmaya ya, diyelim ben vermedim de, sen onu bana armağan ettin; ne diye bu yüzden hem kendini, hem beni üzer dursun. Şimdi şurada dürbünün sana gereği mi var sanki? Yoksa dürbünü yitirmen, yaşamını bu denli etkiledi mi?» – «Hayır, ikisi de değil», dedim, «o zaman dürbünü benden alman üzüyor beni, hepsi bu; çünkü birinden armağandı bana, böyle bir armağana doğrusu pek sevinmiştim, az buçuk da altın kaplamaydı, anımsadın mı? Sonra bir de ufaktı ki, nereye gidilse cepte taşınabilirdi. Çok iyi büyülten mercekleri vardı, büyük opera dürbünlerinin çoğundan net gösterirdi.»

★

Büyük salona açılan kapının yanıbaşında dikiliyordum; benden çok ötede, arka duvara bitişik, kralın dinlendiği divan bulunuyordu. Narin, gencecik, pek hareketli bir rahibe kralla ilgileniyor, yastık yorganları düzeltiyor, sehpayı sürüp yanına getiriyor, üzerindeki meyve sularından kimisini alıp krala sunuyordu; ayrıca, koltuğunun altına bir kitap sıkıştırmıştı, şimdiye kadar krala okuduğu bir kitaptı bu. Kral hasta değildi, böyle olsa yatak odasına çekilirdi; ama yatması da gerekiyordu; yaşadığı kimi heyecanlı olaylar kendisini yatağa düşürmüş, hassas kalbini telaş ve tedirginliğe sürüklemişti. Az önce bir uşak, kızıyla damadının geldiğini krala bildirmiş, bu yüzden okumasına ara vermişti rahibe. Belki çok geçmeden mahrem konuşmalara kulak misafiri olacağım düşüncesi tatsız bir şeydi, ama madem bir kez buradaydım ve kimse de gitmemi söylememişti; belki kasten, belki o pek önemsenmez kişiliğim dolayısıyla akıllarından çıktığım için, kimse böyle bir şey yapmamıştı; burada kalmaya kendimi yükümlü görmüş, sadece salonun bir ucuna çekilmekle yetinmiştim. Derken kralın yanıbaşında duvara oyulmuş bir kapı açıldı, kapıdan başlarını eğerek ard arda prensesle prens çıktı; salonda prenses, prensin koluna girdi, bir birlik ve beraberlik havası içinde kralın huzuruna vardılar.

«Artık bu işi daha fazla yürütemeyeceğim», dedi prens. «Evlenmeden önce yükümlülüğü resmen üzerine almıştın ama», dedi kral. «Biliyorum», dedi prens, «ama yine de daha fazla yürütemeyeceğim.» – «Peki neden?» diye sordu kral. «Dışardaki hava soluyabileceğim gibi değil», diye cevapladı prens, «dışardaki gürültü katlanabileceğim gibi değil, başı da dönen biriyim üstelik, yükseğe çıktım mı fenalaşıyorum, kısacası bu işi artık yürütemeyeceğim,» – «İleri sürdüğün son neden bir anlam taşıyor, ancak kötü bir anlam bu», dedi kral, «öbür söylediklerine gelince, hepsi boş laf. Peki, kızım ne düşünüyor bu konuda?» – «Prensin hakkı var», dedi prenses, «onun şimdiki yaşamı sırtında bir yükten başka şey değil. Hem ken-

disi, hem de benim için. Belki durumu açık seçik canlandıramıyorsun kafanda, baba. Çünkü her vakit hazır bulunmak zorunda prens; gerçekte yaklaşık bir kez oluyor haftada ama, her vakit hazır bulunması gerekiyor. Günün en uygunsuz saatlerine rastlayabilir hani. Diyelim üç, beş kişi sofrada oturuyoruz; tüm dertleri, üzüntüleri birazcık unutmuş, masum bir neşeye kaptırmışız kendimizi. Bir de bakarsın, muhafız damlar içeri, prensi çağırır. Tabii bunun üzerine her şeyin elden geldiği kadar çabuk yapılması gerekmektedir; prens, üzerindeki giysiyi ister istemez çıkarır, yönetmelikte belirlenmiş o dar, alacalı bulacalı, insana tiksinti veren, nerdeyse palyaçomsu, nerdeyse onur kırıcı üniformayı bir cendere gibi geçirir sırtına ve derken zavallı adam dışarı fırlar. Toplantı darmadağın edilmiştir, konuklar gider ve iyi ki böyle de yaparlar, çünkü dönüp geri geldiğinde kimseyle konuşacak gücü kalmaz prensin, karşısında benden başkasını görmeye katlanacak gibi değildir. Bazen kapıdan içeri zor atar kendini; oracığa, halının üzerine yığılıp kalır. Sen söyle baba, böyle bir yaşama daha çok nasıl katlanılabilir?» – «Bunlar kadın sözleri hep», diye cevapladı kral. «Böyle konuşmana şaşırmış değilim. Ama senin, prens, kadın sözlerine kanarak, – çünkü böyle olduğu ortada artık – bana hizmetten kaçmak istemen, bu beni üzdü işte.»...

★

İşte evimiz, beş metre eninde, beş metre boyunda, yani pek büyük değil, ama ne de olsa insanın kendi yeri. Kim böyle düzmüş bunu? Pek belli değil. Bir gün yabancı bir adam çıkageldi; giysisi kemerden, kuşaktan, askıdan ve cepten geçilmiyordu. Koynundan bir defter çıkarıp bir şeyler not etti. Sonra da: «Ricacı nerde?» diye sordu. Ricacı öne çıktı. Ev sakinlerinden yarısı çevresinde bir yarım daire yapmıştı. Ben, o vakitler aşağı yukarı beş yaşında küçük bir oğlandım. Hani

her şeyi görüp işittim, ama yine de çok sonraları bana olay anlatılmasaydı, pek bir bilgim bulunmayacaktı. Çünkü o zaman pek dikkatimi veremeyeceğim kadar karışık şeylerdi hepsi; ama yine de bendeki belli belirsiz anımsayış, olayın yabancı ağızlardan anlatımına hayli canlılık kattı. Örneğin, yabancı adamın ricacıyı nasıl keskin bakışlarla süzdüğünü bugün bile bayağı görür gibiyim. Yabancı adam: «İstediğin az bir şey değil», demişti ricacıya, «bunun farkında mısın?» diye sormuştu.

★

Özellikle lisede pek güç geçiyordum sınıfları. Bu ise, ruhundaki tedirginliği olanca gücünü harcayarak denetim altında tutup dışa vurmayan suskun ve mağrur annemi kahrediyordu. Bende zengin yeteneklerin varlığına inanmıştı annem, ama utancından inancını kimseye açamıyordu; açamadığı için de, ilgili yetenekler üzerinde konuşabileceği ve bu konuda kendisine hak verecek bir sırdaşı bulunmuyor, dolayısıyla başarısızlıklarıma daha da çok içleniyordu. Kuşkusuz, uğradığım başarısızlıklar, gizlenip saklanamayarak adeta kendi kendilerini ele veriyor, durumu bilen iğrenç bir kalabalığın oluşmasına yol açıyordu, ki bu da tüm öğretmenlerle öğrenci arkadaşlarımdı. Annem için hazin bir bilmeceydim. Beni cezalandırmaya kalkmıyor, benimle tartışmaya girmiyor, hiç değilse gayreti elden bırakmadığımı görüyordu. İlkin, öğretmenlerin aralarında birleşip bana cephe aldıkları gibi bir inanca kaptırmıştı kendini, bu inancı ilerde de asla büsbütün yitirmedi. Ama bir başka liseye geçtikten sonra durumumun daha da kötüleştiğini görmesi, öğretmenlerin bana cephe aldığı yolundaki inancını yine de sarstı biraz; ancak, bana olan inancına gölge düşüremedi. Bense, onun soran üzgün bakışlarının önünde sere serpe çocuk yaşamımı sürdürdüm. Hırs diye bir şey yoktu içimde; sınıfta kalmayayım da başka şey is-

temiyordum, sınıfta kaldım mı... Yıl boyu bir kâbus gibi bu olasılığın yakamı bırakmadığını hissediyordum.

★

Kentte sürekli bina yapılıyordu. Kenti genişletmek için değil, çünkü gereksinimlere yeterince cevap veriyordu kent, çoktan beri sınırlarında bir değişikliğe gidildiği yoktu, hatta kenti büyütmeye karşı bir çekingenliğin varlığından bile söz açılabilirdi. Dolayısıyla, inşaat işleri kenti büyütme değil, daha çok sınırlandırma amacıyla yürütülüyor, alan ve parklar yeni yapılan binalarla kapatılıyor, eski evlerin üzerine yeni katlar çıkılıyordu; ama gerçekte bütün bu yeni yapılar, aralıksız sürdürülen inşaatın ana bölümünü oluşturmaktan uzaktı; daha çok, şimdilik kullanacağımız bir deyişle, varolanı güvence altına almaya yönelikti. Hani eskiden yapılan yapılar kötüydü de, bu alanda işlenmiş hatanın şimdi sürekli düzeltilmesi gerekiyordu, ondan değil. Doğru; belli bir savsaklık – ki bunda da düşüncesizliğin ve öngörülü davranmaktan kaynaklanan tedirginliğin payını birbirinden ayırmak zordu – hep varlığını korur bizde, ama bunun özellikle inşaat alanında kendini açığa vurma olasılığı hepsinden azdır. Nihayet taş ocaklarının bulunduğu bir ülkede yaşıyoruz, hemen yalnız taştan yapıyoruz binalarımızı, hatta mermer bile var elimizin altında; dolayısıyla, yapım işinde insanların savsaklığını, malzemenin dayanıklığıyla sağlamlığı yine gideriyor. Sonra, yapı tekniği bakımından çağlar arasında da bir ayrıma rastlanmıyor, öteden beri aynı yapı kuralları koruyor geçerliğini. Sözkonusu kurallara halkın karakterinden ötürü kimi zaman sıkı sıkıya uyulmamasına karşın, bu noktada da yine bir değişmezlik göze çarpıyor ve en eski yapılar gibi en yeni yapılar için de geçerliğini koruyor. Örneğin, kentin önünde Romberg üzerinde bir harabe var; söylendiğine göre, bin yılı aşkın bir süre önce buraya kondurulan bir sayfiye evinin kalın-

tısıymış. Evi, zamanla yalnız kalan zengin yaşlı tüccarlardan biri yaptırmış kendisi için; adam ölür ölmez de bina harap duruma gelmiş; hani kent dışında bu kadar uzakta oturmak isteyen biri kolay çıkmaz içimizden. Dolayısıyla, ev yüzyılların yıkıcı eline bırakılmış; yüzyılların da, işini bizim yapı adamlarından daha titiz gördüğü kuşkusuz. Bugün sessiz bir pazar günü yamacı çıkarken, çalılıklar arasından geçen yolda biriyle karşılaşmak gibi bir rahatsızlık sözkonusu değildir. İnsan harabelerin oraya tırmandı da, kalıntıları gözden geçirdi mi, bulup bulacağı birkaç temel duvar, en yükseği adam boyuna ulaşmayan duvarlardır. Ayrıca, bir köşede zamanın ağırlığı altında sert toprağın içine gömülerek yer yer kırılıp dökülmüş zarif bir sütuncuk; nerdeyse kararmış yaşlı sarmaşıklar örtmüş üzerini, başka yerde görülmekten çok sezgiyle varlığı saptanan ve toprağın altından çıldır çıldır bakıp duran değersiz bir heykel kalıntısı. Bayağı büyüyerek birbiriyle kavuşmuş kaya gibi sert iki, üç enkaz yığını; yamacın orasında burasında toprağa gömülmüş taşlar sayılmazsa, sanırım hepsi bu kadar. Kalanı alınıp götürülmüş. Her şeye karşın şimdi bile temel plandan – sözlü gelenekler de doğruluyor böyle olduğunu – burada vaktiyle saray gibi bir yapının yükseldiği ve günümüzde alçak, ama sık çalılar arasından ıkına sıkına geçilip dikenlerin insanın orasını burasını kanattığı yerde güzel bir parkın yer aldığı anlaşılıyor; ağaçları ve teraslarıyla binanın yıkılıp gitmesinden çok sonrasına kadar varlığını sürdürmüş bir park, bu.

★

Yolumu büsbütün şaşırmıştım ormanda. Nasıl olduğunu bir türlü anlayamamıştım, çünkü az önce bir yol üzerinde değilse bile, yola yakın bir yerde yürümüş, gözümü de hiç yoldan ayırmamıştım. Ama ormanda kaybolmuştum şimdi; yol görünür olmaktan çıkmış, onu yeniden ele geçirebilmek için har-

cadığım tüm çaba sonuçsuz kalmıştı. Bir ağaç kökü üzerine oturup durumumu enine boyuna gözden geçireyim dedim, ama aklım başka taraftaydı, en önemli şeyi bırakıp zihnimden hep değişik şeyler geçiriyor, tasa ve kaygıları umursamayıp düşlere dalıyordum. Derken dört bir yanımı saran, üzeri pıtırak gibi dolu yabanmersinleri ilişti gözüme, koparıp koparıp yemeye koyuldum.

★

Edthofer otelinde kalıyordum. Albian Edthofer ya da Cyprian Edthofer'di ya da işte buna benzer bir ismi vardı, ismin tümü belleğimden çıktı artık, oteli arasam da şimdi bulamazdım kuşkusuz, oysa kocaman bir oteldi, pek mükemmel döşenmişti ve çok da iyi yönetiliyordu. Otelde bir haftadan pek fazla kalmamışken, neden hemen her gün oda değiştirmiştim, bilmiyorum. Oda değiştirmeler yüzünden yeni odamın numarasını çokluk unutuyor, gündüzün ya da geceleyin otele döndüğümde hizmetçi kızdan o günkü odamın numarasını sorup öğrenmem gerekiyordu. Doğru, kalabileceğim odaların tümü aynı katta, üstelik aynı koridordaydı. Öyle çok oda da yoktu, odamı şaşırıp sağda solda aramak zorunda kalmıyordum. Acaba otelde yalnızca benim bu koridor müşterilere ayrılmıştı da, öbür yerler konut diye kiraya veriliyor ya da başka amaçlar için mi kullanılıyordu? Bilemeyeceğim artık. Kimbilir, belki bunu o zaman da bilmiyor ve merak da etmiyordum. Ama böyle bir şey akıl alacak gibi değildi; birbirinden hayli aralıklarla duvara tutturulmuş pek parlak denemeyecek, daha çok kırmızımsı mat renkteki iri madeni harflerle büyük binanın üzerine otel sözcüğü ve otel sahibinin ismi yazılmıştı? Yoksa otel sözcüğü yazmıyordu da, yalnız bina sahibinin ismi mi vardı? Olabilir. Öyle idiyse, çok şey kuşkusuz açıklığa kavuşur. Ama ben silik anımsamalarıma dayanarak, bugün bile, bina üzerinde otel sözcüğünün okunduğunu

söyleyeceğim daha çok. Otele pek çok subay girip çıkıyordu. Tabii ben bütün gün kentteydim; yapacağım bir sürü iş, göreceğim bir sürü şey bulunuyordu; diyeceğim, otele girip çıkanlara dikkat edecek vaktim yoktu, ama subaylara sık sık rastlıyordum. Orası öyle; bitişikte bir kışla vardı, doğrusu bitişik olduğu da söylenemezdi, otelle kışla arasındaki ilişki bir başka türlüydü sanırım, hem daha sıkı, hem daha gevşek. Artık kolay tanımlayabileceğim bir ilişki değildi, hani o zamanlar bile güçlük çekmeden üstesinden gelemezdim böyle bir tanımlamanın. Sözkonusu ilişkiyi saptamak için ciddi bir çaba harcadım sayılmaz; oysa ilişkideki belirsizlik, kimi vakit güçlükler çıkarıyordu karşıma. Örneğin, büyük kentin gürültüsünü geride bırakıp otele döndüğüm bazı günler g. . kapısını hemen bulamıyordum. Doğru; otelin girişi pek küçüktü sanırım, hatta – böyle bir şey de tuhaf kaçardı kuşkusuz – gerçekten otel girişi diye bir şey bulunmuyor, otele girilmek istendi mi, çaresiz lokantanın kapısından geçiliyordu. Haydi diyelim böyleydi durum, ama bazen lokanta kapısını da bulamadığım oluyordu. Kimi vakit kendimi otelin önünde biliyor, gerçekte kışla önünde dikiliyordum. Bulunduğum alanın otel önündeki alandan daha sessiz ve daha temiz olduğunu görüyordum hani, hatta bir ölüm suskunluğuna gömülmüş soylu ve temiz bir alandı; ama yine de öyle bir havası vardı ki, iki alanı birbirine karıştırmamak elde değildi. Kışla alanından otel önüne çıkmak için önce bir köşeyi dönmek gerekiyordu. Ancak şu anda bana öyle geliyor ki, bazen, kuşkusuz ancak bazen o sessiz yerden de, örneğin sizinle aynı yere gidecek bir subayın yardımıyla otel kapısı hemen bulunabiliyordu. Doğrusu bir başka, bir ikinci kapı da değildi bu, lokanta girişini oluşturan kapıydı, kordonlarla süslü güzel ve beyaz bir perdeyle içten kapatılmış alabildiğine yüksek, ama dar bir kapı. Oysa otel ve kışla temelden değişik yapılardı; otel biraz kira evlerinin havasını taşıyorsa da, alışılagelmiş bir otel üslubu gösteriyordu. Kışlaya gelince, Roman üslubunda küçük

bir şatoydu, alçak ama geniş bir yapıydı. Subayların otelden hiç eksik olmayışlarının nedeni de bu kışlaydı; ne var ki, erattan hiç kimse dikkatime çarpmıyordu. Küçük bir şato gibi gözüken binanın gerçekte kışla olduğunu nasıl öğrendim, aklımda kalmadı; dediğim gibi, içerlemiş halde otel girişini arayarak sessiz alanda dolanıp durmam sık sık kışlayla ilgilenmeme yol açmıştı. Ama bir kez de yukarı çıkıp benim koridora ayak bastım mı, güven içinde hissediyordum kendimi. Enikonu kendi evimdeymişim duygusuna kapılıyor, büyük ve yabancı kentte böyle rahat bir yer bulmuş olmaktan mutluluk duyuyordum.

★

Bana niçin suçlamalarda bulunuyorsun, kötü kalpli adam? Seni tanımıyor, seni ilk kez görüyorum. Bu dükkâııdan şekerleme almam için bana para verdin demek? Hayır, kesinlikle bir yanılgı bu, bana para falan vermedin. Beni arkadaşım Fritz'le karıştırmayasın? Ama onun bana bir benzerliği de yok ki. Bunu okulda öğretmene söylemek istemenden hiç korkmuyorum. Öğretmen beni tanıyor, senin suçlamana inanmayacaktır. Bana verdiğini ileri sürdüğün parayı annemle babamın sana ödemeyeceğine hiç kuşkun olmasın. Hem neden ödesinler? Senden bir para almadım ki! Ama baktım sana bir şey vermeye kalktılar, bunu yapmamalarını isteyeceğim kendilerinden. Bırak da gideyim artık. Hayır, arkamdan gelme. Polise söylerim sonra. Bakıyorum, polise gitmek korkutuyor seni,...

★

Gidelim buradan, durmayalım gidelim! Beni götürdüğün yeri söylemesen de olur. Nerede elin, ne yazık karanlıkta bulamıyorum. Elini bir tutabilsem! Beni o zaman horlamazdın sanırım. İşitiyor musun? Ama bakalım odada mısın? Belki asla

burada değilsin. Zaten bir insanla karşılaşılacağı hiç umulmayan kuzeyin buzu ve sisine seni ayartıp getirecek ne var ki! Burada değilsin. Böylesi yerlere uğramaktan kaçtın hep. Oysa benim ayakta kalışım ya da yıkılışım, senin burada bulunup bulunmamana bağlı.

★

Topallayan insanların, doğru dürüst yürüyenlere göre kendilerini uçmaya daha yakın sanmaları. Ve gerçekten kimi şeyler, onlardaki bu sanının doğruluğunu kanıtlıyor. Kimi şeyler neleri kanıtlamaz?

★

Zavallı terkedilmiş ev. İçinde hiç oturan oldu mu? Bu konuda geçmişten aktarılagelmiş bilgi yok. Kimse senin tarihini araştırmıyor. İçin soğuk. Gri renkli koridorundan nasıl da esip geliyor rüzgâr! Onu engelleyecek bir şey bulunmuyor. Şimdiye dek içinde oturan biri olduysa, izleri akıl almayacak kadar güzel silinmiş.

★

Aklını avucuma gömdüm; şen ve dimdik taşıyorum başımı, ama elim yorgun düşüyor, aklım yere doğru çekiyor onu. Şu küçük, kalın derili, üzerinde dışarı fırlamış damarların bir baştan bir başa uzandığı, buruşuklardan geçilmeyen beş parmaklı ele bak! Aklımı bu gösterişsiz muhafaza içine kaçırabilmem ne iyi. Ama hepsinden güzeli, iki elimin varlığı. Bir çocuk oyunu oynar gibi soruyorum: Bilin bakalım, aklım hangi elimde? Kimse bilemez, çünkü buruşuklarından yararlanıp aklımı göz açıp kapamadan bir elimden ötekisine aktarabilirim.

★

Bir kez daha, bir kez daha uzaklara sürgün, uzaklara sürgün. Yola düşüp dağları, çölleri, geniş toprakları aşmak gerekiyor.

★

Bir av köpeğiyim. Adım Karo. Herkesten ve her şeyden nefret ediyorum. Avcı efendimden, bu avcı beyden nefret ediyor, ne idiği belirsiz bu kişi böyle bir duyguya layık olmamasına karşın, kendisinden nefret ediyorum.

★

Çiçek, yüksek sapı üzerinde düşlere dalmış, çevresini akşamın loşluğu sarmıştı.

★

Balkon yoktu; pencere yerine bir kapı, buradan, yani üçüncü kattan doğruca boşluğa açılıyordu. Şimdi şu bahar akşamında aralıktı. Bir öğrenci odada aşağı yukarı gidip geliyor, ders çalışıyordu; pencere-kapıya her varışında, ilerisi için bir yana kaldırılmış tatlı bir nesne üzerinde dilini kaçamak gezdirir gibi, ayakkabısının pençesini dışardaki eşiğe sürtüyordu.

★

İçinde yaşadığımız o bir tek ânın çeşitliliği ortasında çeşitli dönüp duran çeşitlilikler. Ve hâlâ o bir tek an sürüp gidiyor, bak işte!

★

Uzakta, uzakta gerçekleşen dünya tarihi, senin ruhunun dünya tarihi.

★

Bir daha hiç, bir daha hiç kentlere dönmeyeceksin; o büyük çan bir daha hiç yankılanmayacak başının üzerinde.

★

Söyle bakalım, öbür dünyada nasılsın?

Öbür dünyadaki durumumla ilgili soruyu, geleneğin dışına çıkarak bir açıklık ve yantutmazlıkla cevaplandıracağım. Halimden memnunum, çünkü eskisinden değişik olarak büyük bir topluluk arasında çok yönlü ilişkiler içindeyim. Benimle düşüp kalkmaya can atan kalabalığa, bilgi ve cevaplarımla yetebiliyorum. Hiç değilse bu kalabalık, dönüp dolaşıp ilk defaki gibi bir coşkuyla bana koşuyor. Ve ben yineleyip duruyorum kendilerine: Gelin, beni her vakit hazır bulacaksınız. Neyi anlamak istediğinizi bilmiyorum bazen, ama belki öğrenmem hiç gerekli değil. Benim varlığım önemli sizin için, dolayısıyla sözlerime de önem veriyorsunuz, çünkü varlığımı pekiştiriyor hepsi. Sanırım bu görüşlerimde de yanılmadığımdan, sorduklarınızı sere serpe cevaplandırıyor, böyle yapmakla da sizi memnun ettiğimi umuyorum.

Cevabında kimi noktalar var ki, bizim için karanlık. Bunları tek tek bize açıklar mısın?

Sizi korkaklar sizi! Sizi beyzadeler, sizi bebekler sizi! Sorun haydi, sorun bakayım!

İçinde yaşayıp durduğun bir büyük topluluktan söz açtın. Bu nasıl topluluktur acaba?

Sizsiniz ayol, siz kendiniz! Sizin o küçük masa başı topluluğunuz! Sonra, bir başka kentte bir başka topluluk ve bunun gibi pek çok başka topluluk.

Demek, **topluluk içinde yaşamak** sözüyle bunu anlatmak istiyorsun. Ama dur hele! Söylediğine bakılırsa, sen bizim eski okul arkadaşımız Kriehuber olacaksın. O musun, değil misin?

Ellbette, Kriehuber'im.

Tamam, eski arkadaşımızsın ve bizi dolaşmaya geliyorsun; senin eksikliğini hep duyan bizler de içimizdeki özlemle seni çağırıyor, buraya gelişini kolaylaştırmaya çalışıyoruz, öyle değil mi?

Evet, evet, kuşkusuz.

Ama sen, ne bileyim hep kendi kabuğuna çekilmiş yaşadın; kent dışında dostların ya da tanıdıkların bulunduğunu sanmıyoruz. Peki, o zaman sözünü ettiğin kentlerde kimi gidip dolaşıyorsun bakalım? Kim seni oralara çağırıyor?

★

Kıyıya yanaştık. Ben karaya çıktım; küçük bir liman, küçük bir köy. Mermer taşlar üstünde sağda solda birkaç kişi aylak aylak dolaşıyordu. Kendilerine sesleneyim dedim, verdikleri cevabı bir türlü anlayamadım. Sanırım İtalyanca'nın bir lehçesiyle konuşuyorlardı. Dümencimi çağırdım. İtalyanca biliyordu, ama buradaki insanların dilini o da çıkaramadı, sözkonusu dilin İtalyanca'yla ilişkisi bulunmadığını ileri sürdü. Ancak, bütün bunlar beni ciddi biçimde ilgilendirmiyordu; benim tek isteğim, o bitmek bilmeyen deniz yolculuğundan sonra biraz dinlenmekti ve şimdi geldiğimiz köy böyle bir amaç için başka herhangi bir köy kadar elverişliydi. Gerekli talimatı vermek üzere yeniden gemiye döndüm: Kimse şimdilik güverteden ayrılmayacak, yalnızca dümenci benimle gelecekti; hayli uzun süre karadan uzak kalmıştım, bu da karaya karşı üzerimden silkip atamadığım bir korkunun içimde yuvalanmasına yol açmıştı; dolayısıyla, dümencinin bana eşlik etmesini istemiştim. Ayrıca, aşağıya inip kadınlar kamarasına uğradım. Eşim, en küçük çocuğumuzu emziriyordu; yumuşak ve terli yüzünü okşayıp niyetimi kendisine açtım. Gözlerini kaldırıp, peki der gibi gülümsedi.

★

(39)Ne kadar kaçınmak istesem, Schweiger'e ilişkin sözlerinize karşı itirazımla – hani itiraz da denemez, çünkü bu noktaya vardıramam işi, bir kabullenmeyiş yalnız, – size verdiğim rahatsızlığı sürdürüp soruna yeni baştan dönmemek elimde değil. O akşam aramızda geçen konuşma, sonradan tüm ağırlığıyla üzerime çullandı, bütün gece duydum ağırlığını, sabahleyin beklenmedik bir olay beni biraz uğraştırmasaydı, size hemen yazmadan duramayacaktım.

Akşamın benim için üzücü yanı – ta başından, kapının açılışından başlayarak anımsıyorum konuşmayı, kötüydü, neredeyse ziyaretinizden duyduğum tüm sevinci bana zehir etti–, Schweiger aleyhinde doğrusu hiçbir şey söylemeyerek biraz boşboğazlıkta bulunuşum, ayrıca dikbaşlılıktan öte bir şey yapmayışım, oysa ayrıntıları savunmak için sizce söylenen sözlerin pek parlak, benim için beklenmedik ve düpedüz gerçek şeyler niteliğini taşımasıydı. Ne var ki, ilgili sözler kandırabilmiş değil beni; çünkü bu konuda beni kandırabilmek büsbütün olanaksız ve ayrıntılara girmemden çok daha önce böyleydi durum. Gelgelelim, itirazlarımı kabul ettiremiyor, kendime bile bunları açıklayamıyorsam, nedeni, yalnız söz ve düşüncelerimde kendini belli edip ayık durumda yaşanan bir çeşit baygınlık nöbetleridir. Diyelim oyunu yerecek bir şey söylemeye kalkıyorum, hemen daha ikinci cümlenin içine aşağıdaki sorularla baygınlık nöbeti sızıyor: «Neden konuşuyorsun? Söz konusu olan olan ne? Nedir bu edebiyat dediğin? Nereden çıkmış? Ne yararı var?» Amma kuşkular! Bunlara bir de senin sözlerindeki kuşku uyandırıcı noktaları ekle, ortaya ejderha gibi bir şey doğup çıkacaktır. Bu yüksek, bu bir işe yaramayan yollara nasıl geldin? Ciddi bir soruya, ciddi bir cevaba layık bir şey mi bu? Belki, ama senin değil, daha yüce kişilerin işi. Hemen geri dön! Bu gerinin de

anlamı, kendimi hemen zifiri karanlıkta buluşum, bu karanlıkta da beni ne karşımdaki konuşmacının, ne de başkasından gelecek bir yardımın kurtaramayışıdır. **Spiegelmensch**'i yazmanıza karşın, bu gibi şeyleri kendiniz yaşamışa hiç benzemiyorsunuz. Şüphesiz ben, sükûnet halinde de ara konuşucuya hak veriyordum; oysa siz ona karşı bazen pek katı davranıyordunuz; size göre ara konuşucu, boş nesnelerle oynayan rüzgârdan başka bir şey değil, dökülen yaprakların ömrünü uzatıyor, o kadar.

Ama yine de büsbütün susmayıp, **Schweiger**'e hangi noktada tutulduğumu kısaca belirtmeye çalışacağım.

İlkin, trajikliği kuşkusuz olmakla beraber **Schweiger**'in tek olay durumuna indirgenmesini kaçırma diye görüyorum; oysa yapıtın bütünündeki canlılık buna izin vermiyor. Bir masal anlatıldı mı, insan kendisinin yabancı güçlerin eline bırakıldığını ve normal yargı organlarının aradan çıkarıldığını anlar. Ama **Schweiger**'de böyle bir şey bulamıyoruz. Oyun öyle bir izlenim uyandırıyor ki, sanki ancak tiyatroya gittiğimiz gün, özellikle o gece bilinçli olmaktan çok bir rastlantı sonucu **Schweiger** olayı ele alınmaktadır, sanki bambaşka bir havanın estiği komşu evdeki olaylar da sahneye çıkarılabilirdi. Ancak, oyunun ilgili savına inanmayacağım ben. Katolik Avusturya kentinde, Schweiger'in çevresinde yükselen başka evlerde kısaca oturanlar varsa, bunlar da **Schweiger**'dir, ondan başkası değil. Ayrıca, oyundaki öbür kişilerin kendilerine özgü yeri yurdu yok, **Schweiger**'e yalnız eşlik eden kimseler hepsi. Schweiger'le Anna'nın, bir yerde mutlu bir çiftin yaşadığını açıklama olanakları bile yok; bu durum, açıkyürekli bir suskunlukla kabul edilmekte; belki de onların istediği genellikle gerçekleşecek gibi değil ve oyundaki kişilerin hiçbirinde de bunu yadsıyacak güç yok. Tuna gemisindeki bir sürü çocuk da nerden çıkıyor, bir bilmece. Peki, olay yeri diye niçin o küçük kent, neden Avusturya seçilmiş? Neden buraya gömülmüş o küçük tek olay?

Ama siz Schweiger'i daha da yalıtıyorsunuz. Öyle ki, ne kadar yalıtsanız sanki yetmiyor size. Bir çocuğun öldürülmesi gibi bir olay uyduruyorsunuz. Ben, bunu bir kuşağın çektiği çilelerin aşağılanışı gibi görüyorum. İlgili konuda psikanalizden öte söyleyecek sözü olmayan kimsenin işe karışmaması gerekir. Psikanalizle uğraşmak hoş bir şey değil, ben elden geldiği kadar kendimi uzak tutuyorum bundan, ama psikanaliz de en azından bizim kuşak gibi bir varlık sahibi. Yahudiler öteden beri acı ve sevinçlerini bunlara ilişkin Raschi[40] yorumuyla hemen aynı zamanda yaratıp ortaya kor; burada da benzeri bir yol tutulmuş.

★

Bu yakında M'deydim. K. ile bir şey konuşacaktım. Acele görülmesi gereken bir iş değildi; dolayısıyla, yavaş olmakla beraber – iş de aceleyi gerektirmediği için sakınca sayılmazdı bu – pekâlâ yazıyla çözümlenebilirdi. Ne var ki, boş zamanıma rastlamış, L. ile aramızdaki işi bir an önce aradan çıkarmak hevesine kapılmıştım. Öte yandan, daha önce bazılarının görmemi salık verdiği M. kentini de görebilecektim bu arada; uzun boylu düşünmeyerek kalkıp gitmeye karar verdim; ama ne yazık ki, K'nin şu anda M.'de olup olmadığını önceden sorup öğrenememiş, buna zaman bulamamıştım.

Gerçekten de K. evde değildi. Küçük kentten hemen hiç ayrılmaz, M.'de bana söylendiğine göre pek dolaşmayı sevmezmiş. Bu da zamanla, çeşitli işlerin üst üste birikmesine yol açmış; hani M.'nin çevresinde görülecek işlermiş bunlar, ama yine de gerekli konuşmaların yerinde yapılması zorunluymuş, çoktan zamanı gelen bu gibi yolculuklara çaresiz çıkılacakmış. Dolayısıyla, kızkardeşinin biraz göğüs geçirip, biraz gülümseyerek anlattığına göre, özellikle benim kente varışımdan bir önceki gün K.'nın keyfi fena halde bozukmuş, ama sonunda büyük gezi için arabayı hazırlatmış ister istemez.

Uzunca bir süre gezi derdinden kurtulmayı amaçlayarak, düzene konması gereken kimi işleri, isterse birkaç gün sürsün, büyük bir tur yapıp düzenlemeye, hiçbir işi sonraya bırakmamaya, hatta ilerde kendisini bekleyen gezileri öne alıp aradan çıkarmaya niyet etmiş, bir yeğenin düğününde bulunmayı bile gezi programına almış. Ne zaman döneceği kesinlikle söylenemezmiş; gerçi M'nin pek uzak sayılmayacak çevresinde bir tur söz konusuymuş, ama gezi programı pek yüklüymüş; üstelik K. yola çıktı mı, nasıl davranacağı kestirilemeyen bir kimseye dönüşürmüş. Kimbilir, belki köylerde bir ya da iki gece geçirdikten sonra geziden o kadar soğurmuş ki, yolculuğu yarıda keser, işler aceleymiş falan demez, bugün ya da yarın dönüp gelebilirmiş. Ama bakarsın, bir kez işe koyulmuşken değişiklikten hoşlanır, dört bir yandaki dostları ve akrabaları da onu gereken sınırı aşıp gezi süresini uzatmaya zorlarlarmış; çünkü aslında konuşkan ve neşeli bir adammış K.; çevresinde büyük kalabalıklar bulmayı sever, dürüst çalışmasıyla kazandığı saygınlığı yerinde görmek kendisine kıvanç verirmiş. Ayrıca, kişisel etkisinden ve insanları iyi tanımasından yararlanarak, uzaktan asla ele geçirilemeyecek başarıları birkaç sözle hemen o saat elde ediverirmiş. Kazandığı böyle başarıları da gördü mü, daha başka başarılar elde etmek için elbet istek duyar, bu da yine gezi süresinin uzamasına yol açarmış.

(İkinci verziyon:) Gerçekten de K. evde değildi. Mağazasında öğrendim bunu ve durumu daha yakından soruşturmak için doğruca evine yollandım. Taşra koşullarına göre şaşılacak kadar büyük bir evdi; hiç değilse hizmetçinin beni alıp götürdüğü ilk oda büyük mü büyüktü. Bir salondu sanki, ayrıca oturulacak gibi döşenmişti, ama hiç de ıvır zıvırla tıka basa doldurulmuş değildi; uygun aralıklarla, temizcecik ve derli toplu yerleştirilmiş eşyalar görülüyordu; tümü birleşip bir bütün oluşturuyor, belli bir saygın aile geleneği bu bütünden insana sesleniyordu. Bitişik oda, ışıl ışıl, camlı bir ka-

pıdan seçilebilmekteydi, onun da birincisine benzer bir görünümü vardı. Çok geçmeden K.'nın kızkardeşi içeri girdi; çabucak, nerdeyse soluk soluğa plili beyaz bir önlük kuşandı, sonra benim bulunduğum salona gelip yanıma yaklaştı. Yaşlıca, çelimsiz, ufak tefek bir kızdı; pek nazik ve lütufkârdı. Benim gelişimle kardeşinin geziye çıkışının – daha dün çıkmıştı geziye – bu tatsız çakışmasına pek, ama pek üzüldüğünü açıkladı. Öyle düşündü, böyle düşündü, soruna bir türlü çözüm bulamadı; geldiğimi kardeşine hemen haber vermek isterdi kuşkusuz, ama olacak gibi değildi, çünkü kardeşi kentin uzak çevresinde üç beş gün sürecek küçük bir iş yolculuğuna çıkmış, güzergâhı hep duruma göre belirlediği için giderken bir adres bırakmamıştı. Kızkardeşin gülümseyerek eklediğine göre, zaman zaman arabaya binip kimsenin kendisini arayıp bulamayacağı gibi biraz sağı solu dolaşmaktan hoşlanması da, kardeşinin karakterine uygun düşen bir özellikti.

★

Balzac'ın bastonuna tutunuş: Tüm engelleri kırıp atıyorum. Kendi bastonuma tutunuş: Tüm engeller beni kırıp atıyor.

Her iki cümlede ortak nesne, **tüm** sözcüğüdür.

★

İtiraf, hiçbir koşul tanımayan itiraf, trak diye açılan kapı, o ana kadar yalnızca bulanık yansısı dışarı vuran bir dünyayla karşılaşma.

★

Dünyada korkunun, hüzün ve ıssızlığın varlığını anlıyor, ama ancak bunların yüzeyde gezinen silik ve genel duygular ol-

masından kaynaklanıyor anlayışı. Öbür bütün duyguları ise yadsıyor; bizim duygu gözüyle baktığımız, kendisince görünüşten, masaldan, yaşantı ve belleğin bir aynadaki yansısından başka şey değil.

Gerçek olaylara duygularımızla asla erişemediğimiz ya da onları geride bırakıp ileri geçemediğimize göre, başka nasıl olur ki diyor. Biz, ilgili olayları, onların akıl almaz bir hızla önümüzden geçip gitmesinden önce ya da sonra algılarız. Salt bize göre düşsü uydurulardır hepsi. Biz, bir geceyarısı sessizliğinde yaşar, doğu'ya ya da batı'ya dönerek güneşin doğuşunu ya da batışını algılarız.

★

Yaşam gücünün azlığı, eğitimdeki yanlış adımlar ve bekârlık insanı şüpheci yapar, ama ille değil; şüpheciliklerini kurtarmak için kimi şüpheciler evlenir, hiç değilse düşünsel evliliğe başvurur ve inanan kimseler olup çıkarlar.

★

Bir güz akşamı ağaçlar altında, sokağın karanlığında. Ben soruyorum, sen cevap vermiyorsun. Ne olur cevap versen, dudakların aralansa, ölü gözlerine dirilik yürüse, benim için sakladığın söz çıksa ağzından!

★

Kapı açıldı; canlı kanlı, sağrıları tombul, ayaklardan yoksun, tüm karnıyla yerde sürünerek yeşil canavar göründü. Âdet yerini bulsun için verilip alınan bir selam. Lütfen içeri girmesini söyledim. O bunu yapamayacağını üzülerek bildirdi, gövdesi pek uzunmuş çünkü. Yani kapının açık kalması gerekiyordu, ki bu da pek tatsız bir şeydi. Biraz ne yapacağını bilemeyerek, biraz sinsi gülümseyip konuşmaya başladı: «Özle-

minin çekiciliğine karşı duramadığım için, ta uzaklardan sürüne sürüne buralara geldim, karnım yara bere içinde kaldı. Ama isteyerek yaptım bunu, isteyerek geldim. Size bir hizmette bulunabilirsem, sevinirim doğrusu.»

★

Tüm sertliğiyle yukarıdan düştü ışık, dört bir yana kaçışan örgüyü parçaladı, artakalan boş ağın iri gözlerinin içinden acımasızca yakıp kavurarak geçti. Aşağıda, enselenmiş bir hayvan gibi çırpındı toprak; sonra devinimsiz kaldı. Biri ötekisiyle büyülenmiş, bakıştılar. Üçüncüsü, bir karşılaşmadan ürkerek yana çekildi.

★

Bir ara bacağımı kırmıştım, hayatımın en güzel yaşantısıydı.

★

Yarım ay, bir akçaağaç yaprağı, iki maytap.

★

Gümüşten küçük bir **baharat kutusu** kaldı babamdan.

★

Savaş başlayıp ağır silahlı beş kişi yamaçtan yola atlayınca, arabanın altından sürünüp öbür başa geçtim, sonra ormana doğru koşmaya başladım.

★

Akşam yemeğinden sonraydı, henüz masadan kalkmamıştık. Babam koltuğunda, ömrümde gördüğüm en büyük koltukla-

rın birinde iyice arkasına yaslanmış, yarı uyukluyor, yarı piposunu tüttürüyordu. Annem pantolonlarımdan birini onarıyor, elindeki işin üzerine eğilmiş, başka şeye aldırmıyordu. Amcama gelince, pensneyi burnunun üzerine oturtmuş, boynunu lambadan yana uzatarak gazete okuyordu. Bütün ikindi sokakta oynamıştım; ancak akşam yemeğinin ardından okul ödevi aklıma gelmiş, defterle kitabımı çıkarıp önüme koymuştum. Ama pek yorgundum, defterin kapağını yılankavî çizgilerle süslemekten başka şey yapacak gücü bulamıyor, gittikçe başım daha çok önüme düşüyordu. Büyükler tarafından unutulmuş, adeta defter üzerinde uyuklamaya başlamıştım. Doğrusu şimdiye kadar çoktan yatağa yatması gereken komşumuzun oğlu Edgar, ses etmeden içeri ansızın girdi; ne tuhaf, kapıdan bakınca bizim karanlık antreyi değil, kışsı geniş bir arazi üzerinde parıldayan saydam ayı görüyordum. «Gel Hans», dedi Edgar, «öğretmen kızakta bekliyor. O yardım etmeden, sen hiç bu ödevi yapabilir misin?» – «Bana yardım mı edecek?» diye sordum. – «Evet», diye cevapladı Edgar, «böylesi fırsat bir daha ele geçmez, şu anda Kumeran'a gidiyor; yapacağı kızak yolculuğundan ötürü keyfi o kadar yerinde ki, hiçbir ricayı geri çevirmeyecektir.» – «Peki ama, annemle babam bırakır mı?» – «Onlara bir şey sormayacaksın ki...»

★

Pek çetin bir ödevdi. Altından kalkamam diye korkuyordum. Üstelik gecenin ilerlemiş bir saatiydi, gerektiğinden pek geç koyulmuştu işe. Bütün ikindi sokakta oynamış, yapılacak ödevi belki bana yardım edebilecek babamdan gizlemiştim: şimdi ise hepsi uykudaydı; önümde defter, bir başıma oturuyordum. «Kim bana yardım edecek?» dedim alçak sesle. «Ben», diye cevapladı yabancı bir adam. Tıpkı avukat babamın bürosuna iş için gelenlerin masanın yanıbaşındaki sandalyelere ezile büzüle oturmaları gibi, sağımda, çalıştığım

masanın dar kenarındaki sandalyeye usulcacık oturdu. Dirseğini masaya dayayıp, ayaklarını uzatabildiği kadar uzattı. Yerimden fırlayıp kalkmak istedim; ama baktım benim öğretmen; verdiği ödevi, yine en iyi kendisinin çözeceği kuşkusuzdu. Ve bu görüşümü doğrular gibi başını salladı; dostça bir sallayıştı bu, belki büyüklenerek, belki de alayla, artık orasını çıkaramadım. Ama gerçekten benim öğretmen miydi? Dıştan bakınca genel olarak tıpatıp benim öğretmendi, evet; ancak, biraz ayrıntılara inildi mi, iş kesinliğini yitiriyordu. Gerçi onun da öğretmeninkine benzeyen bir bıyığı vardı, fırça gibi, seyrek, iki yana açılıp giden, kırçıl, üst dudağı ve bütün çeneyi örten uzun bir bıyık. Ama kendisine doğru uzanınca, bıyıktaki durumun yapmacık bir düzenleme sonucu ortaya çıktığı kuşkusuna kapılıyordum, sözde öğretmenim olan yabancı adamın, bana doğru eğilerek alttan eliyle bıyığını destekleyip onu benim incelememe buyur etmesi de, içimdeki kuşkuda bir hafiflemeye yol açmıyordu.

★

Düşlerin efendisi, büyük İşar, aynanın önünde oturuyordu; sırtı aynanın yüzüne yakındı; başı enikonu geriye atılmış, aynanın derinliklerine gömülmüştü. Derken, alacakaranlığın efendisi Hermann geldi, İşar'ın göğsünden içeri daldı ve sonunda bu göğüste büsbütün kayboldu.

★

Küçük kentimizde düpedüz kendi aramızdayız. Yüksek dağlar ortasında yitik duruyor kentimiz, adeta aranıp da bulunacak gibi değil. Yalnız bir patika bize kadar çıkıp geliyor, hatta bu patika bile yol vermeyen kel kayalarla kesiliyor sık

*Sevgi ve savaş tanrıçası; Mezopotamya'nın pek çok kentinde tapınağı bulunmaktaydı. (Ç.N.)

sık; ancak bizim buranın yerli sakinleri kayalarla kesilen patikayı her seferinde yeniden ele geçirebiliyor.

★

Günah çıkartacağım zaman söyleyecek bir şey bulamadım. Tüm tasa ve endişeler geride kalmıştı; alan, üzerinde güneş ışınlarının oluşturduğu tümüyle kımıltısız, pırıl pırıl benekler, şen ve sakin uzanmış yatıyordu ve kilisenin yarı aralık kapısından bakınca kiliseyi görebiliyordum. Ancak son zamandaki tatsuz olayları anımsamaya, bunların içimdeki habis köklerine nüfuz etmeye çalışıyor, ama bir türlü başaramıyordum, ne anımsayabildiğim bir şey vardı, ne içimde bunların köklerini ele geçirebiliyordum. Günahlarımı çıkaracak olanın sorularını kavrayamıyordum asla. Konuşulan sözleri anlıyor, ama kendimi ne kadar zorlarsam zorlayayım, benimle aralarında en ufak bir ilişki kuramıyordum. Günah çıkartıcıdan kimi soruları yinelemesini rica ediyor, ama bundan da bir sonuç alamıyordum; belleğin, kendileri hakkında yanılgıya düştüğü sözde akrabalar gibiydi hepsi.

★

Kasırga, yapraklardaki delice oynaşma, ağır kapı, kapıyı hafifçe tıklatış, dünyanın içeriye buyur edilişi, konukların salona alınışı, hayli şaşırtıcı boşboğazlık, acayip ağız, ağza katlanma olanaksızlığı, geriye bakışlarla sürdürülen çalışmalar, ard arda çekiç darbeleri; mühendisler geliyor mu artık? Hayır, bir gecikme var, müdür ağırlıyor kendilerini, yaşasın diye bağrılıyor, genç insanlar, arada duyulan çayın şırıltısı, çevresine kulak veren yaşlı adam: Her şey kımıl kımıl, her şey güzel güzel kokuyor; ama nerde bunu algılayacak gençlik, o dünyevilikten uzak tanrısal gençlik? Masadaki lambanın çevresinde dolanan yüce tatarcık, hatta benim küçük, benim minik, benim çekirgemsi, benim kendini çekip yukarıya almış,

sandalyenin üzerinde oturan masa arkadaşı...

★

Müdürümüz genç; büyük büyük planlar ardında koşuyor, habire gayretlendiriyor bizi; bu uğurda harcadığı zaman sınırsız ve içimizden kimseyi kayırdığı yok. Bizim şimdiye kadar hiç dikkatimizi çekmemiş önemsiz birinin yanında günler geçirebiliyor, onunla bir koltuğa oturuyor, onu kucaklıyor, dizini onun dizi üzerine koyuyor, onun kulağına sahip çıkıyor, artık kendisinindir bu kulak, artık başka kimseye açık değildir; derken çalışmaya başlıyor.

★

Personele pek sokulmuyor şefimiz, bazen günlerce kendisini göremiyoruz. Böylesi günler bürosunda oturup dışarı çıkmıyor. Bürosu da hani mağazada, ama adam boyundaki buzlu camlarla mağazadan ayrılmış bulunuyor ve hem iş yerinden, hem evin antresinden girilebiliyor buraya. Kimbilir, bu kendini geride tutuşta özel bir amaç saklı belki. Öte yandan, kendisini bize yabancı hissettiği yok, böyle davranması düpedüz karakterine uygun düşüyor. İş yerindeki personeli çalışmak için gayretlendirmeye ne gerekli, ne de yararlı gözle bakıyor. Kanısınca, kimin kendi aklı onu mağaza için elinden geleni yapmaya götürmüyorsa, o iyi bir yardımcı değildir; böyle bir kimse, sessiz sakin yönetilip eldeki tüm olanaklar hizmetine verilen, ama bu olanaklardan da sonuna kadar yararlanılan böyle bir mağazada yeri bulunmadığını öylesine kesinlikle hissedecektir ki, işten çıkarılmayı beklemeyecek, kendiliğinden işi bırakacaktır. Ve bu da o denli çabuk gerçekleşecektir ki, ne iş yerini, ne de işçiyi pek mağdur etmeyecektir. Doğrusu böylesine bir tutum iş çevrelerinde alışılmış değil, ama bizim şefte besbelli başarı sağlıyor.

★

Serinkanlılığını korumak; tutkunun istediği şeyden çok uzakta durmak; akıntıyı tanımak, dolayısıyla akıntıya karşı yüzmek, kendini bir şeye taşıtmanın hazzıyla akıntıya karşı yüzmek.

★

Küçük bir mağaza, ama cıvıl cıvıl içerisi. Sokak tarafından girişi yok. Bir holden geçip ufak bir avluyu geride bırakmak gerekiyor önce, ancak o zaman mağazanın kapısına geliniyor; kapıya bir tabelacık asılmış, üzerinde mağaza sahibinin ismi yazıyor. Bir konfeksiyon mağazası; hazır çamaşır, ama daha çok kumaş satılan bir yer. O kadar çok çamaşır ve kumaş satılıyor ya da o kadar yoğun, öyle harıl harıl bir alış veriş sürdürülüyor ki, mağazaya ilk gelen yabancı biri için akıl alacak gibi değil. Daha önce söylendiği gibi, sokak tarafından giriş yok. Ama iş bu kadarla kalmıyor, bahçe tarafından da müşteri geldiği görülmüyor mağazaya; öyleyken içeri hınça hınç dolu ve hep de yeni müşteriler çarpıyor göze, eskiler kaybolup gidiyor, nereye, Allah bilir. Hani duvarlarda da geniş raflar yok değil; ama asıl raflar, küçük küçük parçaların oluşturduğu kubbemsi tavanı taşıyan direklere çepçevre yerleştirilmiş. Böyle bir düzenlemeden ötürü mağazanın hiçbir yerinde durup içerde ne kadar insanın bulunduğu pek kestirilecek gibi değil, habire direklerin çevresini dolanıp ortaya çıkan yeni yüzlerle karşılaşılıyor. Başların sallanışı, hummalı el hareketleri, kalabalıkta atılan ufak adımlar, tezgâhın üzerine yayılıp müşterinin seçimine sunulan malların hışırtısı, bir tek tezgâhtarla bir müşteri arasında geçse bile her vakit tüm mağazanın işe karışıyor göründüğü sonu gelmez pazarlık ve çekişmeler; bütün bunlar, mağaza içindeki hayhuya gerçekdışı bir yücelik katıyor. Bir köşede tahtadan bir bölme var;

geniş, ama yüksek değil, ancak oturan kimselerin eğleşebileceği bir yer; burası büro. Ahşap duvarlar anlaşılan pek sağlam, kapı küçük mü küçük, bir yere pencere yerleştirilmekten kaçınılmış, yalnız bir gözetleme penceresi bulunuyor, ama hem içten, hem dıştan örtülüp kapatılmış. Öyleyken büroda oturan bir kimsenin, dışarının görültüsünden yazı işlerini yürütebilecek huzuru bulabilmesi şaşılacak şey. Kimi vakit kapıyı içerden örten koyu renk perdeler aralanıyor; büroda çalışan ufak tefek bir kız, vücuduyla kapı boşluğunu dolduruyor; kulağında kalem, elini gözlerine siper etmiş, merakla ya da aldığı direktife uyarak mağazadaki hayhuyu izliyor. Ama çok geçmeden kendini çekiyor geriye, perdeyi çarçabuk kapıyor; öyle ki, bürodan içeri şöyle bir göz bile atılacak zaman bulunamıyor. Büroyla mağazanın kasasının arasında belli bir bağlantı var; kasa, kapının hemen yanıbaşına yerleştirilip önüne de genç bir kız oturtulmuş. İlk bakışta sanıldığı kadar çok değil işi. Müşterilerin hepsi peşin ödeme yapmıyor, hatta peşin parayla ödeme yapanlar pek az; bes-belli başka yollardan hesaplaşma olanakları da bulunuyor.

★

Ağacın dallarına sar düşü. Halka olmuş çocuklar. Pencereden sarkan babamın uyarması. Diz üzerinde kırılan odunlar. Yarı baygın, bet beniz sararmış, bölmenin duvarına yaslanış; gözlerin kaldırılıp bir kurtarıcıya bakar gibi gökyüzüne bakma. Avluda bir su birikintisi. Arkada eski tarım araçlarının hurdaları. Pek çok yerde dolana dolana yamacı çıkan tez canlı patika. Bazen yağmur atıştırıyor, bazen güneş çevreyi aydınlatıyordu. Bir buldok köpeği fırlayıp çıktı ortaya, tabut taşıyıcılar geriledi.

★

Hanidir, hanidir o kente gitmeyi kuruyordum. Kocaman, cı-

vıl cıvıl bir kent; binlerce insan yaşıyor içinde; bütün yabancılara kapı açık.

★

Ağaçlıklı yolda sağa sola uçuşmuş güz yapraklarının arasında askerî bir emir bulundu; kimin tarafından ve kimin için kaleme alındığını saptamaya yarayacak bir ipucu yok. Emir şöyle:

Bu gece saldırı başlıyor; şimdiye kadar olup bitenler, savunmalar, gerilemeler, kaçışlar, bozgunlar...

★

Ağaçlıklı yolda bütünüyle seçilemeyen biri: Bir yağmurluk parçası, bir ayak, bir şapkanın kıvrık ön kenarı; ordan oraya kaçamak gezinen yağmur.

★

Arkadaşlar kıyıda dikiliyordu. Beni gemiye götürecek adam, bavulumu alıp sandala taşıdı. Adamı yıllardır tanıyordum; hep iki büklüm yürüyor, bir rahatsızlık normalde dev gibi adamın belini büküyordu.

★

Rahatını kaçıran ne? Kalbinin kararını nedir bozup dağıtan? Kapının tokmağına el süren kim? Kim sokaktan sana seslenip de, açık kapıdan girip yanına gelmeyen? Ah, bu, senin rahatını kaçırdığın, kapısının tokmağına el sürdüğün, senin kendisine sokaktan seslenip de, açık kapısından içeri girmeye yanaşmadığın kimseden başkası değil.

★

Açık kapıdan geldiler, kendilerini karşıladık. Yeni haberleri

anlattık birbirimize. Birbirimizin gözlerinin içine baktık.

★

Araba, bütünüyle kullanılmaz durumdaydı. Sağ ön tekerleği yoktu; bu yüzden, üzerine binen aşırı yük sağ arka tekerleği eğmiş, ok kırılıp parçalanmıştı ve bir parçası arabanın çatısı üzerinde duruyordu.

★

Ufak ve eski bir dolabı getirdiler. Uzak bir akrabasından komşumuza miras kalmıştı; miras kalan tek eşya; komşumuz çeşitli yollar deneyerek açmaya çalışmış, sonunda bakmış başaramıyor, dolabı alıp ustama getirmişti. Kolay değildi hani; ortada bir anahtar bulunmadığı gibi, dolabın kendisinde bir kilit de seçilemiyordu. Ya dolabın bir yerine gizli bir mekanizma yerleştirilmişti, nasıl çalıştığını ancak böylesi işlerde pek deneyimli biri çıkarabilirdi, ya da dolabı açmanın yolu yoktu, yapılacak tek şey onu kırmaktı ve bu da kuşkusuz pek basit bir işti.

★

İlçedeki ilkokul öğretmeni Bay Ohmberg, istasyonda karşıladı bizi. Mağaranın açılmasını kendine iş edinmiş komitenin başkanıydı. Ufak tefek, hareketli ve orta boylu bir adam. Âdeta renksiz denebilecek sarışın sivri bir sakalı var. Tren durur durmaz, Bay Ohmberg'i, vagondan perona ineceğimiz basamakların hemen önünde dikiliyor bulduk. Ve daha aramızdan ilk kişi aşağı iner inmez, küçük bir konuşmada bulundu Bay Ohmberg. Anlaşıldığına göre, kalan formalitelerin tümünü kendisi yapıp çıkaracaktı; ama üstlendiği işin ağırlığı tüm formalitelerin üstüne bastırıyor, onları gülünç duruma sokuyordu.

★

Şen şakrak arkadaşlar, arabayla ırmaktan aşağı yol alıyordu. Pazar günü balığa çıkmış bir adam. Yaşamın eşsiz zenginliği. Yoket yokedebilirsen! Ölü sularda tahta parçaları. Devinen dalgalar. Özlemle. Özlem uyandırarak.

★

Koşmak, koşmak. Bir ara sokaktan bakış. Yüksek evler, evlerden çok daha yüksek bir kilise.

★

Kentin belirleyici özelliği boşluğudur. Örneğin, büyük Ring Alanı hep boş durur. Burada birbiriyle çaprazlaşan tramvaylar hep boştur. Yüksek perdeden, tiz ve yaşanılan ânın zorunluğundan özgür, çınçın öter zilleri. Ring Alanı'nda başlayıp bir sürü mağazayı geride bırakarak çok ötedeki bir caddeden içerlere uzanan büyük pazar hep boştur. Pazarın girişinde sağlı sollu bir kahve yer alır, ama dışarı atılmış küçük masalarında müşteri görülmez. Alanın orta yerindeki Eski Kilise'nin büyük kapısı ağzına kadar açıktır, ama içeri girip çıkan bir kimse seçilmez. Kapının önündeki merdivenin mermer basamakları, üzerlerine düşen ışığı âdeta ele avuca sığmaz bir güçle gerisin geri yansıtır[41].

Benim bir zamanki memleketim burası; arada bir duraklayıp, aheste adımlarla sokaklarında dolaşıyorum.

★

Eski devle yine eski savaş. Elbet, onun savaştığı yok, savaşan yalnız benim. Meyhanede bir masanın üzerine abanıp yatan bir uşak gibi üzerime abanıyor, kollarını göğsümde kavuşturuyor, çenesini de kollarına bastırıyor. Bu yüke dayanabilecek miyim?

★

Kentin sisi içinden. Bir yanını sarmaşıklarla örtülmüş bir duvarın oluşturduğu bir sokakta.

★

Eski öğretmenimin önünde dikiliyorum. Bana gülümseyip diyor ki: «Nasılsın bakayım? Sana öğretmenlik yaptığımdan bu yana ne çok zaman geçti. Öğrencilerim konusunda hayli güçlü bir belleğim olmasaydı, seni tanıyamazdım doğrusu. Ama böyle bir bellekle seni çok iyi anımsadım, evet, benim öğrencimdin. Peki ama, neden yine dönüp geldin?»

★

Benim eski yurdum. Kentin varlıklı bir hemşerisiyim. Alttadt'ta* ırmak manzaralı bir evim var. Arkada büyücek iki avlusu bulunan iki katlı eski bir ev. Arabaların yapıldığı bir atelyenin sahibiyim; iki avlunun ikisinde de bütün gün bir şeyler bıçkılanıp bir şeyler çekiçlenir; ama evin ön cephesindeki oturma odalarına hiç gürültü sızmaz, derin bir sessizlik burada egemenliğini sürdürür. Evin önündeki, üç tarafı kapalı olup yalnızca ırmağa bakan tarafı açık alan hep boştur. Oturma odalarının zemini parkedir, perdelerin biraz karartığı bu geniş odalar eski mobilyalarla döşenmiştir; içi astarlı bir robdöşambra sarınıp mobilyalar arasında dolaşmaya bayılıyorum.

★

Bırakalım bunu, ışık kırıntıları sözler arasından çapraz sızıp geliyor.

*Eski Prag. (Ç.N.)

★

Çelikleşmiş beden ödevlerini kavrıyor. Gittikçe artan bir haz duygusuyla hayvanın bakımıyla ilgileniyorum. Hayvan, kahverengi gözlerindeki ışıltı aracılığıyla bana teşekkürünü bildiriyor. Anlaşmış durumdayız.

★

İşte burada açıkça duyuruyorum: Bir atla ruhsal dostluk kurmuş ilk insan olduğum söylentilerinin doğru yanı yok. Böyle korkunç bir savın çevreye yayılıp ona inanılması tuhaf şey. Ama daha tuhafı, işi hafife alıp haberi etrafa yaymak ve ona inanmak, ama onu kendisinin çıkardığını sadece bir baş sallayışıyla yadsımak. Burada bir giz saklı ve bu gizi araştırıp bulmak, gerçekte kalkıştığım o pek önemsiz işten daha çekici. Benim bütün yaptığım şu: Bir yıl gibi bir süre bir atla yaşadım. Hani bir kıza gönlünü kaptırıp ondan bir türlü yüz bulamayan, dış engeller araya girmese, amacına ulaşmak için her çareye başvurup kızla bir arada yaşayacak bir erkek gibi tıpkı. Diyeceğim, Eleonor adındaki atla bir ahıra kapandım, beraber kaldığımız bu yerden, dışarda ders verip ikimiz için gerekli öğretim araçlarını sağlamak üzere ayrıldım hep. Ama bu ayrılışlarını, ne yazık ki her seferinde beş, altı saati buluyordu. Ve beyler, kendilerinden girişimimi desteklemelerini ikide bir boşuna rica ettiğim beyler, bir atın öğütücü dişleri arasına tıkıştırılan bir demet yulaf gibi uğrunda kendimi fedaya hazır olduğum amacın gerçekleşmesi için hepsi üç beş kuruş vermeleri yetecek bu beyler, tüm çabalarımın başarısızlıkla sonuçlanmasının, pekâlâ sözü geçen zaman kaybından ileri geldiğini söylememe izin verirler sanıyorum.

★

Kedinin biri bir fare tutmuştu. «Peki şimdi ne yapacaksın?» diye sordu fare. «Kötü kötü bakıyor gözlerin.» – «Yok canım», dedi kedi, «gözlerim hep böyledir benim, buna alışmalısın.» – «Ne olur, koyversen de gitsem!» dedi fare. «Çocuklarım şimdi evde beni bekliyordur.» – «Çocukların seni mi bekliyor», dedi kedi. «O zaman dön git bir an önce. Ben sana yalnız bir şey sormak istemiştim.» – «Sor öyleyse, buyur sor, gerçekten eve pek geç kaldım.»

★

Bir tabut hazırlanmıştı, dülger el arabasına yüklüyordu, tabutçu mağazasına götürecekti. Yan sokaktan yaşlı bir bay yaklaştı, tabutun önünde durdu, elindeki bastonu tabutun üzerinde gezdirerek, dülgerle tabutçuluğa ilişkin ufak bir söyleşiye koyuldu. Elinde pazar çantasıyla bir kadın ana yoldan inerek geldi, geçerken yaşlı baya kazara çarptı hafifçe, sonra bayın yakın tanıdıklarından biri olduğunu gördü, bir süre durup kendisiyle konuştu. Bu arada kalfa çıktı atelyeden, yapılacak başka işlerle ilgili olarak ustasına soracağı kimi şeyler vardı.

Atelyenin üzerindeki pencerede, kucağında en küçük çouklarıyla dülgerin karısı göründü; dülger, aşağıdan küçüğe biraz takıldı; yaşlı bayla pazar çantalı kadın da, başlarını kaldırıp gülümseyerek pencereye baktılar. Bir serçe, belki yiyecek bir şeyl bulurum umuduyla uçup gelmiş, tabutun üzerine konarak zıp zıp gezinmeye başlamıştı.

Ansızın içerden ser sert tabutun kapağına vuruldu. Kuş, havalanıp korkuyla tabutun üzerinde dolanmaya başladı. Huysuzlanmış, havladı köpek, sesten en çok o tedirgin olmuştu; sanki görevinde kusur işlemiş de, aşırı bir umutsuzluğa kapılmıştı. Sıçrayıp kenara çekilen yaşlı bayla kadın, kollarını iki yana açmış bekliyordu. Kalfa, ansızın verdiği bir karara uyarak, sıçradığı gibi tabutun üzerine oturmuştu; kendisi için

böyle davranmak, tabutun açılıp kapağa vuranın dışarı çıkabileceği olasılığından daha az korkunçtu. Kimbilir, belki de pek acele ettiği için pişmanlık duyuyordu şimdi; ama bir kez tabutun üzerinde bulunduğundan aşağı inmeyi göze alamıyor, kalfayı aşağı indirmek için ustanın harcadığı bütün çabalar para etmiyordu. Sesi belki kendi de işiten, ancak nerden geldiği konusunda bir yargıya varamayan, hiç değilse tabuttan geldiği gibi bir düşünceyi aklından geçirmeyen dülgerin penceredeki karısı da, aşağıda olup bitenlerden bir şey anlamamıştı, şaşkın şaşkın bakıyordu. Belirsiz bir isteğin çekiciliğine kapılan, ama belirsiz bir korku tarafından da geride tutulan bir polis, gelsem mi, gelmesem mi der gibi salınarak yaklaştı.

Birden kapak öylesine bir güçle içerden itilip açıldı ki, kalfa tabutun üzerinde yana kaydı, oradakiler hep birden kısa bir çığlık koyverdi; dülgerin karısı, pencereden çekildi; anlaşılan şimdi, kucağında çocuk, dolu dizgin merdivenlerden aşağı seğirtiyordu.

★

Elindeki sivri uçlu kalemle[42], boynunun üzerinde güçlü ve sağlam oturan başını döndürüp sağa sola bakarak, oturduğun yerden sakin ve serinkanlı ara onu. Sadık bir uşaksın, işinin sınırları içinde saygın bir kişi, işinin sınırları içinde bir efendisin; güçlü kalçaların, geniş bir göğsün var; aramaya başladın mı, hafiften eğiliyor boynun. Uzaktan görülebiliyorsun, köydeki bir kilisenin kulesi gibisin tıpkı. Uzaklardan, patikalardan tepeleri, ovaları aşıp sana gelenler seçiliyor.

★

Büyüyüp serpilişim besinden. Seçkin yiyecekler ve bunların

ustaca pişirilip kotarılışından. Evimin penceresinden bakınca, yiyecekleri getirenleri görüyorum; uzun bir dizi oluşturmuş insanlar. Çokluk bir duraklama seçiliyor dizide, ama sonra herkes, bir kazaya uğramasını önlemek isteyerek elindeki yiyecek sepetini vücuduna yapıştırıyor. Beri yandan, gözlerini kaldırıp bana bakıyorlar güleryüzlü, kimi hayranlıkla kendinden geçmiş.

★

Büyüyüp serpilişimin nedeni besin. Körpe köklerimden çıkıp gelen tatlı özsuyu:

★

Elimde kadeh fırlayıp kalkıyor, ansızın karşımda belirmiş, masanın altından ortaya çıkıvermiş düşmanın peşinden seğirtiyorum.

★

Kaçıp ormana daldığı ve ormanda kaybolup gittiğinde akşamdı. Eh, ev ormanın kıyısındaydı nihayet. Bir kent evi, tıpatıp kentteki evler gibi yapılmıştı; tek katlı; kentte ya da kentin banliyölerinde yaşayanların beğenisine uygun bir mahzeni, önde parmaklıkla çevrilmiş küçük bir bahçesi, pencerelerinde zarif ajurlu perdeleri vardı. Bir kent evi, ama tek başına; yakında, uzakta başka evler seçilmiyordu. Ve bir kış gecesiydi, pek soğuktu bu kırlık yer. Ama kırlık da denemezdi, bir kent trafiği göze çarpıyordu, çünkü tramvay köşeyi dönmekteydi. Ancak kent de değildi burası; çünkü tramvay gitmiyor, hep orada, hep köşeyi dönermiş gibi bekliyordu. Sonra öteden beri boştu ve hiç de tramvay değil, dört tekerlek üstünde bir arabaydı; sisi yarıp geçerek yukarıdan belli

belirsiz dökülen ay ışığında her şeyi akla getirebilirdi. Ne var ki, çevrede kenttekilere benzer kaldırımlar görülüyordu, yere kaldırım gibi çizgiler çekilmişti, parmakla gösterilecek kadar pürüzsüz ve düzgün bir kaldırım; ama ağaçların loş gölgeleriydi yalnız, karla örtülü şosede uzanmış yatıyorlardı.

★

Evimden içeri ayak atmak için genç Borcher'in harcadığı çabaya yürek paralayıcı mı dersiniz, korkutucu mu, yoksa iğrenç mi, artık ne derseniz deyin. Zaten hep kaçığın biriydi; işe yaramaz, ailesinin ne halin varsa gör dediği, evde önüne işte biraz bir yiyecek çıkarılan Borcher sağda solda, ama en çok bataklıkta sürtüp duruyordu. Kimi zaman günler ve geceler boyu evde bir köşede kıvrılıp yatıyor, ama derken pek çok gece yine eve uğramıyordu.

★

Son zamanda köy soytarısının verdiği rahatsızlık beni kahrediyor. Zaten öteden beri soytarının biriydi, ama özellikle bana yönelik değildi soytarılığı.

İşte yine aşağıda, bahçe kapısında bir şeyler dönüyor; pencereden bakıyorum, tabii gene o.

★

Yabancı bir aileyle tanıştırılmak, bu aile içine girip çıkmak mı istiyorsun? Hem seni, hem de o aileyi tanıyan birini arar, ondan söz konusu lütufta bulunmasını rica edersin. Baktın ki böyle birini ele geçiremedin, sabreder, bunun için uygun bir fırsatın çıkmasını kollarsın.

Yaşadığımız küçük köyde nihayet bol çıkar böylesi fırsatlar. Bugün olmadı mı, yarın çıkacağı kuşkusuzdur. Diyelim çıkmadı, bu yüzden dünyanın altını üstüne getirecek değilsin ya.

O tanımadığın aile sensiz yapabiliyor mu, senin de o ailenin yokluğuna katlanman en azından daha çok güçlük doğurmayacaktır.

Bütün bunlar pek doğal şeyler, ancak K.'nın aklı almıyor. Bir çiftlik sahibinin aile çevresinden içeri sızmayı kafasına koymuş son zamanda; gelgelelim, isteğine toplumsal yollardan değil, doğru hedefin üstüne yürüyerek kavuşmaya çalışıyor. Kimbilir, belki pek uzun buluyor normal yolu, ki haksız da değil; ama izlemeye kalktığı yolu da insanın kafası almıyor. Bunu söylerken, çiftlik sahibinin önemini gözümde pek büyütmüyorum; aklı başında, çalışkan, saygın bir kişi; ama o kadar. K.'nın aradığı ne? Çiftlikte bir iş mi? Hayır, böyle bir amaç peşinde koştuğu yok, çünkü varlıklı biri, her türlü tasa ve kaygıdan uzak yaşayıp gidiyor. Çiftlik sahibinin kızını mı seviyor peki? Hayır, hayır, böyle bir kuşku da uzak kendisinden[43].

★

Oturma bürosu işe karıştı; o kadar çok resmi buyrultu vardı ki, içlerinden birine uymayı ihmal etmiştik. Sonunda anlaşıldığına göre, oturduğumuz yerin bir odasını kiracımız sayılacak bir başkasına bırakmamız gerekiyordu. Pek de açıklık yoktu durumda; daha önce o tartışmalı odayı büroya bildirsek de, bunu bir kaşkasına kiralama yükümlülüğüne karşı itirazda bulunsaydık, davamızda haklı çıkma şansımız enikonu büyük görülebilirdi. Ama şimdi resmi buyrultuları boşladığımız gibi bir suç yüklenmişti üzerimize; bunun da cezası, büronun diketiflerine itiraz hakkını yitirmemizdi. Tatsız bir durum. Ancak işi daha da tatsızlaştıran bir şey varsa, dilediği kiracıyı evimize sokma olanağını da büronun şimdi eline geçirmesiydi. Ama yine de boş durmayıp bir şeyler yapabilmeyi umuyorduk. Benim bir yeğen var, bizim buradaki üniversitenin hukuk bölümünde okuyor, kan bağı bakımından bize yakın, ama gerçekte pek uzak akrabalarımız olan anne ve ba-

bası bir taşra kentinde yaşıyor. Kendilerini pek tanıdığımız yok. Oğlan başkente geldiğinde bize uğradı, tanıttı kendini; sıska, ürkek, miyop bir delikanlı; kambur bir duruşu, hoşa gitmeyecek gibi sıkılgan davranışları ve konuşması var. Hani özünde saklı yatan çekirdeğe hiç diyecek bulunmayabilir belki, ama bizim oraya kadar sokulacak ne zamanımız, ne hevesimiz var; böyle bir oğlan, uzun sapı üzerinde sallanıp duran böyle bir fidancık sonsuz bir gözlem ve bakım gerektirecektir. Bunun da doğrusu üstesinden gelemeyiz; en iyisi onu kendimizden uzak tutmak. Belki para ve öğütlerle kendisini biraz destekleyebiliriz. Doğrusu desteklemedik de değil; ama bize yararsız ziyaretlerde bulunmasını da yasaklamıştık. Ancak şimdi, oturma bürosundan sözkonusu buyrultuyu alınca aklımıza oğlan geldi. Kentin kuzey kesiminde bir yerde kalıyor, elbet yürekler acısı bir durumu vardır; yiyip içtiği, yaşam gücünden yoksun vücutçuğunu ayakta tutmaya yeterli değildir kuşkusuz. Acaba onu alıp bize getirsek mi? Acıdığımızdan değil, acıdığımız için yapsak çoktan yapardık bunu ve belki yapmamız da gerekirdi; doğrusu bizim küçük yeğenin son anda bizi oturma bürosunun elinden kurtarmasıyla ve oturma bürosunun belgesine dayanıp hiç tanımadığımız birinin kiracı olarak evimizden içeri sokulmasını önlemesiyle bol bol karşılığını alacağımız art niyetli bir iyilik gibi bakılmasını istemeyiz davranışımıza. Öğrendiimize göre, yeğenimizin bizi böyle bir kiracıdan kurtarması pekâlâ mümkün. Büroya, evimizde yoksul bir öğrenci oturuyor diye bildirir de, oturduğu odayı kaybederse, öğrencinin hemen tüm yaşam olanağını da yitireceğini ortaya koyabilir ve nihayet (yeğenimiz, başvuracağımız bu küçük taktikte bizden yardımını esirgemeyecektir, esirgememesinin de yoluna bakacağız) öğrencinin eskiden, hiç değilse zaman zaman yanımızda oturduğunu ve ancak sınava hazırlanmak için bu kez uzun süre taşrada anne ve babasının yanında kaldığını kanıtlayabilir, hani bütün bunların üstesinden gelebilirsek, o vakit korkacağımız pek

bir şey kalmaz. Yani hemen arabaya atlayıp bizim yeğene yollanmalıyız. Bir otelin dördüncü katındaki soğuk bir odada, üzerinde robdöşambr, bir köşeden öbür köşeye gidip gelerek ders çalışıyor bizim yeğen. Üstü başı ve tüm çevresi öylesine ürkütücü bir pislik ve bakımsızlık içinde ki, insan oturma bürosunun yolladığı buyrultuyu sımsıkı kavrıyor cebinde, atılacak böyle bir adımın ille de zorunlu olduğuna bir kez daha kendini inandırmak istiyor.

★

Taze bir zenginlik. Pınardan akan su. Coşkulu, dirlik düzenlik içinde, yüce ve yaygın bir büyüme. Mutlu vaha. Fırtınalı gecenin bitiminde sabah. Gökyüzüyle kucak kucağa. Barış, uzlaşma, istiğrak.

★

Yaratıcı güç! Yaklaş! Çık gel şu yoldan! Bana hesap ver! Benden hesap iste! Yargıla! Öldür!

★

Koroda söylüyor. – Güle güle katılıyorduk. Gençtik, güzel de bir gündü; koridordaki yüksek pencereler, çiçeklerle donanmış uçsuz bucaksız bir bahçeye açılıyordu. Bizi ve bakışlarımızı alıp uzaklara taşıyan pencerelere yaslanmıştık. arkamızda gidip gelen uşak, bazen bizi sessiz olmaya çağıran bir söz söylüyordu. Kendisini pek görmüyor, dediğini pek anlamıyorduk. Belleğimde kalan tek şey, döşemenin taş çinilerinde adımlarının çın çın ötüşü, uzaktan uzağa bizi uyaran sesidir.

★

Okkultist* bir ressamı görmeye gereksinme duyuyor muy-

*Okkultizm (gizbilim) öğretisini benimsemiş kimse. (Ç.N.).

duk, bildiğimiz yoktu. Ve nasıl öteden beri göze çarpmaksızın varlığını sürdüren hafif bir gereksinim, giderek güçlenen dikkat karşısında adeta ortadan kaybolmaya bakar ve ancak çok geçmeden kendini açığa vuran gerçek'le yüz yüze gelip kendisine yaraşan yere kendisini sımsıkı bağlanmış hissederse, bizim de bunun gibi, kendi içindeki, ama kendisine yabancı güçlerden yararlanarak tepedeki aydan bir çiçeği, denizlerin derin bitkilerini, miğferler ve zengin saç tuvaletleriyle donatılmış eciş bücüş kafaları ve bu çeşit ressamların çizmeden duramadığı diğer figürleri seyircilere buyur eden o kadınlardan birini görme merakımız, ruhumuzda hanidir dikkati çekmeden yaşayabilmişti.

★

15 Eylül 1920. Ağzına, ağzın alabileceği kadar çok hançeri yiyecek diye sokarak onu şaşırtmanla başlıyor.

★

Sanki bir ağaç yaprağı altında yatar gibi, her amacın gerisinde sinmiş yatıyor hastalık. Kendisini görmek için eğilip bakayım dedin mi, fırlayıp kalkıyor; cılız ve suskun bir hınzırlık örneği; ezilip ufalanmak değil, senin tarafından döllendirilmek istiyor.

★

Bir görevdir: Oysa yaradılışım gereği, ancak bana kimsenin vermediği bir görevi üstlenebilirim. Bu çelişkide, hep böyle bir çelişkide yaşayabilirim ancak. Ama sanırım herkes için durum aynı, çünkü yaşayarak ölünür, ölerek yaşanır. Örneğin, bir sirk çadırla nasıl çevrilir, yani dışardan kimse içerde olup bitenleri göremez, onun gibi tıpkı. Ama yine de biri çıkar, küçük bir delik ele geçirir çadırda, dışardan içerisini sey-

redebilir. Ne var ki, delik önündeki varlığına göz yumulması gerekir böyle birinin. Biz hepimiz de, bir an için kendilerine göz yumulan kişileriz. Ne var ki – ikinci ne var ki –, böyle bir delikten çokluk görülecek şey, ayaktaki seyircilerin sırtlarıdır ancak. Ne var ki – üçüncü ne var ki –, müzik duyulur kuşkusuz, ayrıca hayvanların kükreyişleri duyulur. Sonunda, sirk çevresini dolanarak görevini yapan, insanın omzuna usulcacık elini dokundurup hiç para ödemeksizin böyle merakla içeriyi seyretmenin yakışıksızlığına dikkati çeken polisin kollarına korkudan baygın, yığılıniverilir.

★

İnsandaki güçlerin bir orkestradaki gibi etkinlik göstermesi düşünülmemiştir. Tersine, bunların hep birden çalması, var güçleriyle aralıksız çalması gerekmektedir. Nihayet insan kulağı için düşünülmüş bir müzik yoktur ortada; öte yandan, her saza sesini duyurma fırsatını veren alışılmış bir konser gecesinin uzunluğundan da söz açılacak gibi değildir.

★

16 Eylül 1920. Hani kimi vakit öyle görülüyor ki, omuzlarına yüklenmiş bir ödev var ve ödevi yapıp çıkarmaya yetecek zorunlu güçler de elinde bulunuyor (ne gereğinden çok, ne gereğinden az; hani bu güçleri bir arada tutmak zorundasın, ama korkman yersiz), ödev için yetecek zaman da bırakılmıştır; çalışmak için iyi niyete gelince, o da eksik değil. Sana verilmiş pek çetin ödevin başarılmasına karşı duran engel nerede peki? Engeli aramakla vakit kaybetme, belki engel diye bir şey yoktur.

★

17 Eylül 1920. Yol değil, yalnız bir hedef var. Yol dediğimiz duraksamadır.

★

Başkalarının varlığının, bakışının ve yargısının omuzlarıma yüklediğinden ayrı bir sorumluluğun baskısı altında bulunmadım hiç.

★

21 Eylül 1920.

Artıklar kaldırıldı kenara
Mutlulukta çözüldü kol ve bacak
Mehtapta, balkonlar altında
Geride biraz dal ve yaprak
Saçlar gibi kara.

★

Batan gemiden bir eşya; yeni ve güzelken denizi boylamış, yıllar yılı sular geçmiş üzerinden, kendini savunamayacak duruma sokulmuş, dağılıp dökülmüş nihayet.

★

Sirkte bugün büyük bir gösteri, bir su gösterisi sahnelenecek, bütün manej su altında bırakılacak, Poseidon, sular içinden vurup geçecek adamlarıyla; Odysseus'un gemisi görünecek, Siren'ler türkülerini söyleyecek ve buradan çağdaş bir ailenin evindeki banyo yaşamının anlatımına geçilecek. Saçları ağarmış yaşlı bir bey olan, ama hâlâ sirkte hatırı sayılır binici ününü koruyan sirk müdürü, gösterinin başarısına çok umut bağlıyor. Bir başarının sağlanması da enikonu zorunluydu, çünkü bu son yılda parasal durum hiç de iç açıcı değildi; kendisinden bekleneni vermeyen birkaç turne büyük açıklarla kapatılmıştı. Şimdi de bu küçük kentte bulunuluyordu.

★

Birkaç kişi gelerek, benden kendileri için bir kent kurmamı rica etti. Ben de sayılarının çok az olduğunu, bir evin kendilerine yeteceğini, dolayısıyla istedikleri kenti kuramayacağımı söyledim. Ama onlar, başkalarının da sonradan gelip kendilerine katılacağını, aralarındaki evli bazı çiftlerin çocuk beklediğini, hem kentin de bir çırpıda kurulması gibi bir düşünceyi akıllarından geçirmeyerek, yalnızca planının çizilip ağır ağır yapımına geçilmesini dilediklerini belirttiler. Kenti nereye kurayım diye sordum, hemen bana yerini göstereceklerini açıkladılar. Hep beraber yola koyulup ırmak boyunca ilerledik; derken ırmağa bakan tarafı sarp, öbür yanları yumuşak bir eğimle yükselen hayli yukarıda pek geniş bir tepeye geldik. Işte burada kentin kurulmasını istiyoruz dediler. Tepenin solunda seyrek otlardan başka bir şey seçilmiyordu, hiç ağaç yoktu ortada, bu hoşuma gitti; ama tepenin ırmağa bakan yamacı gözüme hayli sarp göründü, bu noktaya dikkatlerini çektim. Ama onlar sarplığın sakınca sayılamıyacağını, kent öbür yamaçlar üstüne dağılacağından suya varmak için daha başka yollara kavuşacaklarını, öte yandan belki zamanla bir çaresi bulunup bayırdaki sarplığın giderilebileceğini, ama herşeye karşın kentin seçtikleri yerde kurulması için bunun bir engel görülmesinin yanlışlığını belirttiler. Hem daha gençti hepsi, güçleri kuvvetleri yerinde olup, yamaca kolay tırmanabilirlerdi, tırmanabileceklerini de bana hemen göstermek istediler. Ve başardılar da. Kayalıkların yarıkları arasından kıvrak ve çevik bedenleriyle kertenkeleler gibi ileri atıldılar; göz açıp kapamadan tepeye varmışlardı. Ben de yukarı çıkıp, neden kentin ille sözkonusu tepede kurulmasını istediklerini sordum. Öyle ya, savunmaya pek uygun değildi tepe, doğal bakımdan yalnız ırmağa karşı korunmuş durumdaydı, oysa hepsinden az korunmayı gerektiren yanı varsa, o da burasıydı; hatta gönül isterdi ki, bu yandan serbest ve kolay kente girip çıkabilmek gibi bir olanak elde bulunsun. Tepenin öbür yanlarından ise kente ulaşmak-

ta güçlük çekilecek gibi değildi; işte bu yüzden, ayrıca geniş bir alana yayıldığı için kentin savunulması zordu. Üstelik tepedeki toprakların verimliliği henüz araştırılmamıştı, beslenme bakımından düzdeki topraklardan taşıma yiyecek ve içeceğe bağımlı bulunmak bir kent için her vakit tehlikeliydi, hele tedirgin ve dar zamanlarda iyice büyüktü tehlike. Hem yeterince içecek suyun yukarıda varolup olmadığı saptanmış değildi, bana gösterdikleri küçük pınara doğrusu bel bağlanamazdı.

Bunun üzerine: «Sen yorgunsun anlaşılan», dedi içlerinden biri, «kenti kurmaya gönlün yok.» «Evet, yorgunum», diye cevaplayarak pınarın yanıbaşındaki taşın üzerine çöktüm. Ellerindeki bir bezi suya batırıp, yüzümü gözümü sildiler, bu biraz diriltti beni; kendilerine teşekkür ettim. Derken, ilkin tek başıma çevreyi bir dolaşmak istediğimi söyleyerek, yanlarından ayrıldım; yol uzun sürdü, döndüğümde hava kararmıştı. Hepsi pınarın çevresine uzanmış uyuyor, hafiften bir yağmur atıştırıyordu. Sabahleyin sorumu tekrarladım; akşamki bir soruyu sabahleyin nasıl tekrarlayabileceğimi akılları almadı. Ama sonra, kurulacak kent için tepeyi seçiş nedenlerini bana pek söylemeyeceklerini, ellerinde bu yeri salık veren birtakım geleneksel anlatıların varolduğunu açıkladılar. Zaten ataları da kenti sözkonusu yerde kurmayı istemiş, ama kimi nedenlerden ötürü işe koyulmamışlardı ve geleneksel anlatılar nedenlerin içyüzü konusunda bir bilgiyi içermiyordu. Yani kesin bir şey varsa, kendilerini buraya çekip getiren, kafalarına öyle esmesi değildi, hatta yeri pek beğendikleri yoktu; benim ileri sürdüğüm karşı nedenler kendilerinin de dikkatini çekmiş ve bunların çürütülemeyecek kadar güçlülüğünü kabullenmişlerdi. Ne var ki, ortada sözünü ettikleri gelenek bulunuyordu bir kez ve kim ona uymazsa yokedilecekti. Dolayısıyla, benim duraksamamı anlamıyor, ne diye daha dün kenti kurmaya başlamadığıma bir türlü akıl erdiremiyorlardı.

Bundan böyle çekip gitmeye karar vermiştim; bayır aşağı ırmağa doğru inmeye koyuldum. Gelgelelim, uyuyanlardan biri uyanıp ötekileri de uyandırmış, derken hepsi tepenin kenarına gelip dikilmişti. Yolu daha ancak yarılamıştım ki, yalvarıp yakararak beni dönmeye çağırdılar. Yamacı gerisin geri tırmanmaya koyuldum. Sağdan soldan yardım edip beni yukarı çektiler. Bunun üzerine, kenti kuracağıma söz verdim. Derin bir şükran duygusuna kapılıp beni öven sözler söylediler, beni öpüp okşadılar.

★

(44)Köylünün biri yolda karşıma çıkarak, benden evine gelmemi istedi. Kendisine belki yardımım dokunabileceği kanısındaydı, patırtı yapmışlardı karısıyla, bu da ona hayatı zehir ediyordu. Üstelik hayırsız ve salak çocukları vardı, ya elleri böğürlerinde sağda solda dikilir ya da olmadık densizliklere kalkışırlardı. Ben seve seve kendisiyle geleceğimi, ama ona bir yardımım dokunabileceğinin hiç de kesinlik taşımadığını, belki çocukları yola getirebileceğimi, ancak karısına karşı bakarsın hiçbir şey yapamayacağımı, çünkü kadındaki kavga tutkusunun nedeninin genellikle erkeğin yaradılışında saklı yattığını, kendisininse şimdiye kadar değişmek için sanırım çaba harcayıp başaramadığını, dolayısıyla benim de bu işin altından kalkacağımı beklememesi gerektiğini açıkladım. Kadındaki kavga tutkusunu kendi üzerime çekmekten başka bir şey gelmeyecekti elimden. Köylüden çok kendi kendime böylece konuşup durdum, ama derken emeğimin karşılığında bana ne para vereceğini sordum açıkça. Adam, bu konuda kolay anlaşabileceğimizi söyledi; yeter ki kendisine biraz yararım dokunsun, dilediğim şeyi çiftlikten alıp götürebilecektim. Bunun üzerine olduğum yerde durdum, öyle genel sözverilerle yetinemeyeceğimi, bana ödeyeceği aylık ücretin kesinlikle belirlenmesi gerektiğini bildirdim. Köylü, aylık ücret

istediğim için şaşırdı. Ben de onun şaşırmasına şaşırdım. İki insanın ömür boyu çalışarak kotardığı bir tatsızlığın iki saatte düzeltilebileceğine mi inanıyordu yoksa? Ortadaki tatsızlığı iki saatte düzeltip, hizmetime karşılık bir torba bezelyeyi yüklenecek, bir şükran duygusuyla elini öpecek, eski partallarımı sırtıma geçirip buzsu şoşede yine yola koyulacaktım, öyle mi? Hayır, hayır! Köylü, başını önüne eğmiş, sesini çıkarmadan, ama merakla beni dinliyordu. Doğrusu uzun süre yanında kalıp ilkin her şeyi bilip anlamam, ortadaki tatsızlığı düzeltmek için atılacak adımları enikonu araştırmam gerektiğini söyledim. Ve sonra, elden geldiği kadar işe gerçek anlamda çeki düzen vermek için, yine bir vakit ayrılmayacaktım yanından. Derken yaşlanacak, çalışmaktan yorgun düşecek, bundan böyle de hep yanında kalıp dinlenecek, bütün ailenin bana besleyeceği minnet duygularının tadını çıkaracaktım.

«Ama bu seninki akıl alacak şey değil», diye cevapladı köylü, «galiba senin niyetin çiftliğe yerleşmek, sonunda da beni kapı dışarı edip yerime geçmek. Şimdiki dertlerim yetmiyormuş gibi, dertlerin bu en büyüğünü kendi elimle başıma sarmaktan başka nedir bu!» – «Karşılıklı birbirimize güvenmeden elbet anlaşamayız», dedim. «Ben de sana güveniyor değil miyim?» Senden bütün istediğim, bana vereceğin bir söz; nihayet bu sözü yerine getirmeyebilirsin, her şeyi senin dilediğin gibi bir düzene sokarım da, sen verdiğin sözlerin hiçbirine aldırmaz, beni yine tutup uzaklaştırabilirsin evinden.» Köylü beni süzerek dedi ki: «Sen öyle evden uzaklaştırılmanı, sesini çıkarmadan sineye çekecek biri değilsin.» Ben: «Dilediğin gibi yap, hakkımda dilediğin gibi düşün», diye cevapladım. «Ama unutma, hani bunu da bir dostun gibi seninle erkek erkeğe konuşuyorum, sen ne kadar beni evine almasan, evdeki duruma zaten uzun süre katlanamayacaksın. Böyle bir kadın, böyle çocuklarla artık nasıl yaşayabilirsin? Madem beni evine almaya cesaret edemiyorsun, o zaman en iyisi evi-

ni çıkar gözden, evinin ilerde başına açacağı belalardan kurtul, gel benimle, birlikte gezip dolaşalım; bana karşı şimdi gösterdiğin güvensizliği unutmam diye de korkma.» – «Kendi başına buyruk değilim ben», diye cevapladı köylü. «Onbeş yılı aşkın bir zaman var ki, karımla beraber yaşıyorum, hani kolay değil; nasıl bunun üstesinden gelebildiğimi bir türlü aklım almıyor,. Ama yine de onu bırakıp gidemem, önce karımı kendisine katlanabileceğim duruma sokmak için tüm çareleri deneyeceğim. Seni de yolda görünce, yardımına başvurup bu konuda son kez büyük bir denemeye girişebileceğimi düşünmüştüm. Gel benimle, istediğini sana vereceğim. Ne istiyorsun söyle?» – «İstediğim çok bir şey sayılmaz», dedim. «Nihayet senin bu sıkışık durumunu sömürmek niyetinde değilim. Beni ömür boyu yanına uşak alacaksın. Her işten anlarım, sana çok yardımım dokunacaktır. Ancak, bana başka uşaklar gibi davranmayacaksın; şunu yap, bunu yap demeyecek, beni kendi halime bırakacaksın; ben bazen şu işe, bazen bu işe el atacak, bazen de elimi hiçbir işe sürmeyip oturaağım, keyfim nasıl isterse artık. Benden belli bir işi yapmamı dileyebilirsin, ama fazla üzerime düşmek yok. Söylediğin işi yapmaya gönlüm olmadığını anladın mı, sesini çıkarmadan kabulleneceksin durumu. Bana para vermesen de farketmez; ama evde giyeceğim giysiler, çamaşırlar ve çizmeler gerektiğinde tümüyle yenilenecek. Bunları köyde bulamadın mı, kente gidip oradan getireceksin. Ama bu bakımdan korkmanın gereği yok, üzerimdekiler yıllarca gider henüz. Uşaklara çıkarılan normal yemek benim için de elverir, ancak her gün et isterim.» Köylü sanki bütün ötekileri kabul etmiş de, bir bu koşula takılmış gibi: «Her gün mü?» diye atıldı. – «Evet, her gün», diye cevapladım. – «Zaten senin dişlerinde bir fevkalâdelik var», dedi köylü, tuhaf karşıladığı isteğimi böylece bağışlamaya çalıştı, hatta elini ağzıma sokup dişlerimi yokladı: «Ne keskin şeyler! Adeta köpek dişleri.» – «Uzun lafın kısası, her gün et olacak», dedim. «Bira ve ra-

kıya gelince, sen ne kadar içiyorsan, bana da o kadar vereceksin.» – «Ama çok olur bu», dedi köylü, «çünkü ben fazla içerim.» – «Daha iyi ya», dedim, «ama baktım ki, sen içkiyi azaltıyorsun, ben de azaltırım. Kimbilir, belki de evdeki bozuk düzenden böyle çok içiyorsundur.» – «Hayır», dedi köylü, «bunların birbiriyle ne ilişkisi var? Ama öyle olsun, ben ne kadar içersem, sen de o kadar içeceksin; oturup birlikte içeceğiz.» – «Olmaz», dedim, «kimseyle bir sofrada oturamam. Tek başıma yiyip içmek isterim.» – «Tek başına mı?» diye sordu köylü, şaşırmış. «İsteklerinden doğrusu başım dönmeye başladı.» – «O kadar çok istek de değil», dedim, «-hem zaten sonuna geldik. Bir tek isteğim kaldı: Bütün gece başucumda yanacak idare lâmbası için gaz. Lâmba torbamda, pek küçücük bir şey, öyle fazla gaz harcamayacaktır. Hiç sözü edilmeye değmez ama, eksik bir şey kalmasın, sonradan aramızda kavga çıkmasın diye söylüyorum; çünkü ücretimin ödenmesinde tartışmalara hiç gelemem. Normal olarak iyiyüreklilikte eşi bulunmayan biriyimdir; ama şimdi bu kararlaştırdığımız ücreti ilerde tarafıma ödemekten kaçınırsan, canavar biri kesilirim, söylemedi deme bak. Hakettiğim şey, istersе az olsun, benden esirgendi mi, sen uyurken evini ateşe vermemi bekleyebilirsin. Ama aramızda kesinlikle belirlediğimiz ücrete, fazla değer taşımasa bile ufak bir armağancık da ekledin mi, sadakat ve sebatla sana hizmet ederim, her işte enikonu yardımım dokunur sana. İşte bütün istediğim. Ha, bir de isim günüm olan 24 Ağustosta beş litrelik bir fıçı rum.» – « «Beş litre mi?» diye haykırdı köylü, ellerini birbirine vurarak. «Evet, beş litre», dedim, «o kadar çok bir şey değil nihayet. Bilmem ama, bana daha az vermeyi aklından geçirir gibisin. Oysa ben seni düşünerek isteklerimi o kadar kısıtladım ki, şurda bir üçüncü kişi bulunup da konuştuklarımızı dinlese, utanırdım hani. Üçüncü bir kişi önünde seninle dünyada böyle konuşamazdım. Zaten şimdi konuştuklarımızı da kimse öğrenmese yerinde olur. Hoş öğrense de, inanacak

kimse çıkmazdı.» Bunun üzerine köylü dedi ki: «Sen gene yoluna koyulsan iyi edersin. Ben, eve gidip karımla barışmaya bakacağım. Son günlerde çok dayaktan geçirdim kendisini, bu işe biraz ara vereceğim, davranışım bakarsın onu bana minnettar kılacaktır. Ayrıca, çocukları da az ıslatmadım, ahırdan kırbacı kaptığım gibi giriştim hep; onları dövmeyi de biraz bırakacağım, belki durum düzelir böyle davranırsam. Hani şimdiye kadar da sık sık dayak işine ara verdim, durumda bir düzelme görülmedi ama, olsun. Senin isteklerine gelince: Bunları yerine getirecek gücüm yok, diyelim ki yerine getirebildim, ama yo, malî durumum bu yükü kaldıracak gibi değil, hayır, imkânsız, her Allahın günü et, sonra beş litre rum. Zaten gücüm yetse bile karım izin vermeyecektir, karım da izin vermedi mi yine yapamam.» – «Peki, o zaman bu uzun boylu pazarlık niye?» diye cevapladım.

★

Locada oturuyordum, yanımda karım vardı. Heyecanlı bir oyun sergileniyordu sahnede; konusu kıskançlıktı ve sütunlarla çevrilmiş ışıl ışıl salonda bir adam elindeki hançeri, yavaş yavaş kapıya doğru gerileyen karısına doğru kaldırıyordu. Locanın korkuluğuna merakla abanmıştık, şakağımda karımın bukle bukle saçlarının dokunuşunu hissediyordum. Birden irkilerek geriye attık kendimizi, korkuluk üzerinde bir şey kımıldıyordu; ilkin korkuluğun kadife kaplaması sandık bunu, derken ince uzun bir adamın sırtı olduğunu anladık. Gövdesinin genişliği korkuluğun genişliğine tıpatıp uyan adam, yüzükoyun yatıyordu. Ve o anda daha rahat bir durum almak için yavaş yavaş dönmeye çalışıyordu. Bana tutunmuş, titriyordu karım. Adamın yüzü hemen burnumun ucundaydı, yumruğumdan daha ufak bir yüzdü, balmumundan yapılmış gibi tertemizdi, kara ve sivri bir sakalla donatılmıştı. «Ne diye bizi korkutuyorsunuz? Ne arıyorsunuz bura-

da?» diye haykırdım. «Affedersiniz», dedi adam, «ben karınızın bir hayranıyım, onun dirseklerini vücudumda hissetmek beni mutlu kılıyor.» Birden: «Emil, ne olur, koru beni bu adamdan!» diye bağırdı karım. «Benim adım da Emil», dedi adam; başını bir eline yaslamıştı, divanda yatar gibi oracıkta uzanmış yatıyordu. Derken: «Gel bana, ah şekerim!» diye seslendi karıma. «Seni alçak!» diye haykırdım. «Bir kelime daha konuş, kendini aşağıda, parterde bulursun!» Adamın ağzından bu tek kelimenin de çıkmakta gecikmeyeceğinden emin durumda onu hemen tutup aşağı atayım dedim, ama baktım pek kolay değil, çünkü sımsıkı korkuluğa yapışmıştı, korkuluktan bir parçaydı adeta, korkuluğa monte edilmiş gibiydi; bulunduğu yerden itip aşağı yuvarlamayı denedim, olmadı, adam güldü yalnız ve dedi ki: «Bırak şu işi, küçük budala, vaktinden önce gücünü harcayıp tüketme, savaş yeni başlayacak ve kuşkusuz eşinin içindeki özlemi dindirmesiyle son bulacak.» – «Allah göstermesin!» diye haykırdı karım. Sonra bana döndü: «Haydi Emil, lütfen, kaldır at şunu aşağı!» – «Atabilsem!» diye cevapladım. «Ne kadar uğraştığımı sen de görüyorsun, ama bu işin içinde bir oyun var, bir türlü başaramıyorum.»

Karım: «Vay başıma gelenler! Vay başıma gelenler! Nice olacak halim!» diye sızlanmaya başladı? «Sakin ol!» dedim. «Bu telaşınla işi daha da kötüleştiriyorsun. Aklıma yeni bir plan geldi, cebimdeki bıçakla korkuluğun kadife kaplamasını keseceğim, sonra üzerindeki herifle kaldırıp atacağım aşağı.» Ama terslik bu ya, şimdi de bıçağımı arıyor, bulamıyordum. «Bıçağım nerde, biliyor musun?» diye sordum karıma. «Paltomun cebinde mi bıraktım yoksa?» Tam kalkıp gardıroba yollanmak üzereydim ki, karımın haykırışıyla kendime geldim: «Bu durumda beni bırakıp nereye gidiyorsun, Emil?» Arkama dönüp: «Yanımda bıçağım yok, ne yapayım», dedim. «Al, benimkini vereyim», dedi karım, parmakları titreyerek küçük çantasını karıştırdı; ama tabii çıkara çıkara minik bir

sedef kaplama çakı çıkarıp bana uzattı.

★

Köprü işi gören kırık dökük bir kalas üzerinde parmak uçlarına basarak yürümek, ayaklarının altında bir şey bulunmamak, üzerinde yürünecek toprağı ayaklarla ilkin biraraya kürelemek, altındaki suya yansıyan hayalinden başka şeyin üzerinde yürümemek, ayaklarla dünyayı bir arada tutmak, bu çabanın üstesinden gelebilmek için ellerini boşlukta sımsıkı birbirine geçirmek, doğrusu çetin bir iş.

★

Tapınağın dış merdivenine diz çöküyor bir rahip, kendisine gelen müminlerin tüm rica ve yakınmalarını dualara dönüştürüyor, daha doğrusu dönüştürdüğü bir şey yok, kendisine söyleneni yüksek sesle pek çok kez yineliyor yalnız. Diyelim bir iş adamı gelip, o gün uğradığı zararın pek büyük olduğundan söz açtı, dolayısıyla mağazasının elinden gideceğinden korkarak sızlandı; bunun üzerine, rahip merdivenin bir basamağına diz çöküyor, bir yukarıdakine dümdüz yatırıyor ellerini, dua ederken ileri geri sallanıyor ve diyor ki: «A., bugün büyük zarara uğradı, mağazası elinden gidecek!» ve bu sözleri yineleyip duruyor.

★

Beş arkadaşız, günün birinde bir evden art arda çıktık dışarı. İlkin birimiz çıktı ve kapının yanıbaşına gidip durdu, sonra ikincimiz çıktı, daha doğrusu tıpkı bir cıva kabarcığı gibi çevik ve hafif kayarak geldi ve birincimizin uzağında sayılmayacak bir yere dikildi; sonra üçüncümüz, daha sonra dördüncümüz, onun ardından da beşincimiz çıktı. Derken hepimiz bir

dizi yaparak dikilmeye başladık. Herkesin dikkati bize çevrildi ve bizi gösterip dediler ki: «Bu beş kişi var ya, şimdi evden çıktı.» Işte o gün bugün birarada bulunuyoruz; hani boyuna bir altıncımız aramıza karışmak istemese, gül gibi de yaşayıp gideceğiz; bize bir şey yaptığı yok, ama hoşlanmıyoruz kendisinden, bu kadarı da yeter sanırım; istenmediği bir yere ne diye ille gireceğim diye uğraşıyor hep. Onu tanıyıp etmiyor ve aramıza da almak istemiyoruz. Hani biz beşimiz de eskiden tanımıyorduk birbirimizi ve denebilir ki şimdi de tanıyor değiliz; ama biz beşimiz için mümkün olan, hoş görülen şey onca mümkün değil ve hoş görülmüyor. Kaldı ki, beş kişiyiz, altı olmak istemiyoruz. Hem zaten canım, bu boyuna birarada oluşun anlamı ne? Biz beşimiz için de anlamı yok ya, işte bir kez bir araya gelmişiz ve öylece kalıyoruz, ama deneyimlerimize bakarak yeni bir birleşme de istemiyoruz. Gelgelelim, bütün bunları o altıncıya nasıl anlatırsın? Uzun boylu açıklamalara kalkmak, kendisini adeta aramıza almak olur; biz de en iyisi bir açıklamada bulunmuyor, onu da aramıza almıyoruz. Dilediği kadar dudaklarını sarkıtsın, bir dirsek vuruşuyla yanımızdan itip uzaklaştırıyoruz kendisini; ama ne kadar uzaklaştırsak gene çıkıp geliyor.

★

Nasıl kimi vakit bulutlu gökyüzüne bakmadan, daha arazinin renginden, henüz şafak sökmemişse de, ortadaki bulanıklığın çözülüp dağılarak çekip gitmeye hazırlandığı, yani salt bu nedenle, başka kanıtlara gerek kalmadan az sonra dört bir tarafın güneş ışığına gömüleceği hissedilirse, onun gibi tıpkı.

★

Ayakta kürek çekerek kayığı küçük limandan içeri soktum; liman boştu adeta, bir köşede iki yelkenli görülüyordu; onun

dışında sağda solda küçük sandallar vardı. Kayığım için kolaycacık bir yer bulup kıyıya çıktım. Küçük bir limandı sadece, ama sağlam rıhtım duvarlarıyla donatılmıştı ve bakımlı bir yerdi.

Sandallar kayarak önümden geçiyordu. İçlerinden birine seslendim. Uzun boylu ve sakallı yaşlı bir adamdı kayıkçı. İskelede biraz durakladım. Adam bana gülümsedi; yüzüne bakarak kayığa atladım, kayığın en ucunda gösterilen yere oturdum. Ama hemen yine fırlayıp kalktım ayağa: «Sizin burada ne iri yarasalar var», dedim; çünkü başımın çevresinde kocaman kanatlarının hışırtısını işitmiştim. «Sakin olun!» diye cevapladı adam, kayığı kıyıdan açığa almak için elindeki sopayı oynatmaya başlamıştı. Birden açılmaya başladık, oturduğum sıranın üzerine nerdeyse yığılıp kaldım. Gideceğim yeri ben kendisine söyleyecekken, bu yeri bilip bilmediğini kayıkçıya sordum, başını eğdiğine bakılırsa biliyordu. Bu enikonu ferahlattı beni, bacaklarımı uzatıp başımı arkaya yasladım; ama gözüm hep adamdaydı, bir yandan da kendi kendime şöyle diyordum: «Senin nereye gittiğini biliyor, gördüğün alın gerisinde bundan haberli bir kafa var. Elindeki küreği denize daldırıyorsa, bunu seni oraya götürmek için yapıyor. Ve sen, bir sürü kayıkçı içinden tam da onu bulmuşsun, bir de kayığına binmekte duraksadın.» Memnunluğuma diyecek yoktu, gözlerimi hafif yumdum, ama adamı görmesem bile biraz sesini işiteyim diyerek sordum: «Bu yaşta artık çalışmak istemezdin sanırım. Çocukların falan yok mu?» – «Var. Bir tane, o da sensin. Yalnız senin için bu yolculuğu yapıyorum; son yolculuk; ardından kayığı satacak ve çalışmayı bırakacağım.» – «Siz burada yolculara çocuklarınız mı diyorsunuz?» – «Evet», dedi adam, «âdettir, yolcular da bize baba der.» – «Tuhaf», diye cevapladım. «Peki, annemiz nerede?» – «Orda», dedi adam, «şu bölmenin içinde.» Doğrulup kalktım, kayığın orta yerine çatılmış bölmenin yuvarlak kemerli penceresinden hoşgeldin diyerek uzanan bir el gördüm. Derken

bir kadının dantelli eşarpla çevrilmiş tombul yüzü pencerede belirdi. «Annemiz bu mu?» diye sordum gülümseyerek. «Sen istersen tabii», diye cevapladı kadın. «Ama babamdan çok küçüksün», dedim ben. «Evet», dedi, «çok küçüğüm; o benim dedem, sen de kocam olabilirdin.» – «Biliyor musun», dedim, «gece tek başına bir kayıkta yolculuk edip ansızın bir kadınla karşılaşmak insanı öyle şaşırtıyor ki.»

★

Bir gölde kürek çekiyordum. Gün ışığı görmeyen yuvarlak kemerli bir mağaraydı, ama yine de aydınlıktı içerisi; ışık, mavimsi-soluk taştan dökülerek dört bir yana düzenli saçılıyordu. Hiç esinti yoktu, öyleyken kabaran dalgalar görülüyordu. Ancak benim küçük, ama sağlam kayığım için bir tehlike oluşturacak gibi değillerdi. Dalgalar ortasında sakin sakin kürek çekiyordum, ama yaptığım işin farkında değildim; aklım, buradaki sessizliği, hayatımda şimdiye dek asla ele geçiremediğim bu sessizliği var gücümle soluyup içime almaktaydı. Bugüne dek hiç yemediğim, oysa yemişlerin en besleyicisiydi sessizlik; gözlerimi yummuş, sessizliği içiyordum. Ama ortada rahatsızlık veren bir durum da yok değildi; şimdilik yerli yerindeydi sessizlik, ama bir şeyin gelip onu bozacağı havası esip durmaktaydı; henüz gürütüyü geride tutup yaklaştırmayan bir güç bulunuyordu, ama kapının önündeydi gürültü, hele şükür saldıracak olmanın kıvancıyla içi içine sığmaz gibiydi. Gözlerimi henüz ortada işitilmeyen gürültüye karşı belerttim, bir küreği ıskarmozdan çıkararak yalpalayan kayıkta doğruldum, gözdağı verir gibi küreği havaya kaldırıp boşluğa uzattım. Henüz varlığını koruyordu sessizlik, sonra yeniden küreklere asıldım.

★

Kaygan zeminde koşuyorduk. Bazen birimiz sendeleyip dü-

şüyor, bazen yol kenarından uçuruma yuvarlanacak gibi olup, bir diğerimiz ister istemez yardımına koşuyordu; hani yardıma koşanımız pek sakınarak yapıyordu bunu, çünkü kendisi de nihayet ayakta eğreti duruyordu. Sonunda diz denen bir tepeye vardık, hiç yüksek değildi, ama bir türlü tırmanıp çıkamadık. İkide bir kayıp düşüyorduk aşağı, ne yapacağımızı şaşırmıştık; tepeyi tırmanamadığımıza göre, çevresini dolanmamız gerekiyordu. Ama bu, bizi belki tepeye ulaştırmayacağı gibi, tırmanmaktan çok daha tehlikeli bir girişimdi. Çünkü böyle bir girişimin başarısızlığı, hemen uçuruma yuvarlanmak ve ölüp gitmek demekti. Birbirimize engel olmamak için, her birimizin bir başka taraftan işe koyulmasına karar verdik. Kendimi yere atıp yavaş yavaş sürünerek kenara geldim; baktım, bulunduğum tarafta ne yoldan eser var, ne bir yere tutunma olanağı; her şey ansızın uçurumla sonlanıyordu. Öbür tarafa ise geçemeyeceğime emindim; öbür taraf buradakinden biraz daha iyi çıkmadı mı, ki bu da doğrusu yalnız denemekle anlaşılabilirdi, o zaman öbür baştakimizle ikimizin açıkça sonu gelmiş demekti. Ama göze almak gerekiyordu, burada kalamazdık; arkamızda, kimseleri yanına yaklaştırmayan bir görünümle **ayak parmakları** denen beş sivri tepe yükseliyordu. Durumu bir kez daha ayrıntılarıyla gözden geçirdim; aslında uzun sayılamayacak, ama üstesinden de dünyada gelinemeyecek bir yoldu, bu. Gözlerimi yumdum, çünkü açık bulunmalarının bana yalnızca zararı dokunabilirdi. Karar vermiştim, gözlerimi artık açmayacaktım, meğerki o inanılmaz şey gerçekleşsin, ben herşeye karşın öbür tarafa sağ salim varabileyim. Derken ağır ağır yana doğru yatırdım kendimi, sanki uykudaymışım gibi bunu yapıyordum. Sonra öne doğru ilerlemeye başladım, sağa ve sola enikonu açmıştım kollarımı; çevremde elden geldiği kadar geniş yeri vücudumla kaplayıp adeta kucaklamam bana biraz denge sağlar, daha doğrusu beni biraz avutur gibi göründü. Ama bulunduğum yerin bana bayağı yar-

dım elini uzattığını farkederek şaşırdım; kaygan ve tutunacak yanı olmayan bir yerdi, ama soğuk değildi; bir sıcaklık topraktan çıkıp bana, benden çıkıp toprağa geçiyordu, yani bir çeşit bağlantı kurulmuştu aramızda; eller ve ayaklarla sağlanamayan, ama varlığını koruyup diriliğini yitirmeyen bir bağlantıydı.

★

İnsanın temel güçsüzlüğünü oluşturan, zafer kazanamayışı değil, kazandığı zaferden yararlanamayışıdır. Gençlik yener her şeyi, o ilk aldatışı, o gizli şeytansallığı alt eder; gelgelelim, kazanılan zafere el atacak, zafere dirilik bağışlayacak kimse bulunmaz ortada; çünkü işin bu aşamasında gençlik geçip gider. Yaşlı kişi, zafere el sürmeyi göze alamaz; arkadan gelen ve hemen girişeceği yeni saldırıyla içi içini yiyen gençlik ise zaferini kendi kazansın ister. Hani şeytan sürekli yenilgiye uğratılır bu yoldan, ama asla yok edilemez.

★

Hep kuşkuda olanlar, o ilk Büyük Aldatış dışında her durumda kendileri için küçük çapta özel bir aldatışın düzenlendiği, örneğin sahnede bir sevi oyunu canlandırılıyorsa, oyuncu kadının oyundaki sevgilisine yapmacık gülümsemesinin yanı sıra üst galerideki belli bir seyirciye gayet sinsi gülümsediği kanısındadır. Budalaca bir kendini beğenmişlik. Öyle ya, aldatıştan başka görüp tanıyabileceğin ne vardır! Çünkü aldatış bir kez yokedildi mi, hiçbir yere bakamaz olur, bir tuz sütununa dönüşürsün.

★

Onbeşindeydim ki, kentte çırak olarak bir mağazaya girdim.

Kolay kolay kapılanamamıştım bir yere; hani okulda aldığım notlara diyecek yoktu, ama ufak tefek ve çelimsiz bir çocuktum. Daracık penceresiz bir büroda çiğ ışık saçan elektrik lambasının altındaki masada oturan, bir kolunu nasılsa sandalyenin arkalığına geçirmiş, başparmağını sımsıkı yeleğinin cebine sokmuş, başını elden geldiği kadar benden kaçırıp geriye yaslamış, çenesini göğsüne bastırmış şef beni süzdü ve işe elverişli bulmadı: «Sen pek sıskasın, paket taşıyamazsın, ağır paketleri taşıyacak bir oğlan gerekli bize.» – «Ama gayret ederim», diye cevapladım ben. «Hem zamanla gücüm kuvvetim de artar.» – Sonunda, yalnızca acıdıklarından bir demirci dükkânında işe aldılar beni. Bir avlunun içinde kasvetli küçük bir dükkândı, taşımam istenen yükler bana göre fazla ağırdı, ama yine de bir iş bulabildiğime memnundum.

★

«Büyük yüzücü! Büyük yüzücü!» diye bağırıyordu herkes; Antwerpen'deki olimpiyatlardan dönüyordum, yüzmede bir dünya rekoru kırmıştım. Baba kentinde istasyon çıkışındaki merdivende dikiliyor – nerde o? – akşamın loşluğunda pek seçilemeyen kalabalığa bakıyordum. Şöylece yanaklarını okşadığım bir kız hemen bir eşarp doladı boynuma; eşarpın üzerinde yabancı bir dille «Olimpiyat Fatihi'ne» yazıyordu. Derken bir otomobil durdu önümde, oradaki adamlardan birkaçı beni arabadan içeri soktu, iki kişi de benimle geldi, biri belediye başkanı, öbürü tanımadığım biri. Çok geçmeden şenliğin düzenlendiği salona vardık. Ben içeri girer girmez, bir balkona yerleştirilmiş koro şarkıya başladı. Salondaki tüm konuklar – yüzlerce vardı sayıları – ansızın ayağa kalkarak benim iyi anlamadığım bir söz mırıldandılar.

Solumda bir bakan oturuyordu, kendisine tanıştırılırken bakan sözü beni neden böyle ürküttü, bilmiyorum. Bakışlarımı hoyrat hoyrat adamın üzerinde gezdirdim, ama sonra ken-

dimi toparladım. Sağımda belediye başkanının eşi vardı; tombul bir kadındı; sırtındaki giysi baştan aşağı, ama en çok göğüslerin hizasında güller ve devekuşu tüyleriyle donatılmış göründü bana. Karşıma şişman bir adam kurulmuştu. Dikkati çeken beyaz bir yüzü vardı, tanıştırılırken ismini iyi işitmemiştim, dirseklerini masaya dayamıştı – özellikle fazla yer ayrılmıştı kendisine –, önü sıra bakıp duruyor ve susuyordu; biri sağında, biri solunda sarışın iki güzel kız vardı, şen şakraktı ikisi de; hep anlatacak bir şey buluyorlar, ben de bir ona, bir ötekisine bakıyordum. Ancak, salondaki bol ışığa karşın öbür konukları pek ayırt edemiyordum; belki her şey bir devinim içindeydi de ondandı. Uşaklar sağa sola koşuyor, yemekler dağıtılıyor, bardaklar havaya kaldırılıyordu; her şey gereğinden çok aydınlığa boğulmuş denebilirdi. Öte yandan, belli bir düzensizlik göze çarpıyordu ki, salondaki tek düzensizlik de buydu: Çoğunu bayanların oluşturduğu birkaç konuk, sırtlarını masaya döndürmüştü; öyle ki, adeta masayla aralarında oturdukları sandalyelerin arkalıkları bulunmuyor, nerdeyse sırtları masaya değiyordu. Karşımdaki kızların bu nokta üzerine dikkatini çektim; genellikle pek konuşkan şeylerdi, ama bu kez ağızlarını açıp bir şey söylemediler, yalnız uzun uzun bakıp güldüler bana. Derken bir çıngırak çaldı, masaların arasında dolaşan uşaklar oldukları yerde durdu. Karşımda oturan şişko bay, yerinden kalkarak bir konuşma yaptı. Acaba neden öyle mahzun bir hali vardı adamın? Konuşurken mendiliyle yüzünü kuruluyordu. Bu bir şey değildi nihayet; şişmanlığı, salondaki sıcaklık, söz söylerken harcadığı çaba düşünülürse, bunun anlaşılmayacak yanı yoktu. Gelgelelim, ben adamın bütün davranışının bir aldatmacadan başka şey olmadığını açıkça seziyordum; adamın amacı bu yoldan gözlerindeki yaşları silmekti. Arada durup durup bana bakıyordu; ama beni değil de sanki benim açılmış duran mezarımı görüyordu. O sözünü bitirince, tabii bu kez ben ayağa kalktım. İçimden bir güç beni adeta konuşmaya zorlu-

yordu. Çünkü kimi şeyler vardı ki, şimdi burada, hatta belki diğer yerlerde de herkese karşı içtenlikli bir açıklamayı gerektiriyordu, dolayısıyla anlatmaya koyuldum: «Şenliğe katılan sayın konuklar! İtiraf edeyim ki, bir dünya rekoru kırdım; ama bu işi nasıl yaptığımı sorarsanız, size doyurucu bir cevap veremem. Ne yalan söyleyeyim, hiç yüzme bilmem çünkü. Öteden beri öğrenmek istedim, ama şimdiye kadar bir fırsatını bulamadım. Peki ama, nasıl oldu da, memleketim beni Olimpiyatlar'a yolladı? İşte benim de kafamı kurcalayan soru. Önce bir noktayı belirteyim ki, burası kendi memleketim değil: Çünkü ne kadar çaba harcarsam harcayayım, konuşulan sözlerden bir tekini anlamıyorum. Bu durumda en akla yakın davranış, bir karıştırma olasılığına inanmaktır; gelgelelim, karıştırma diye bir şey de yok; rekoru kırdım, sonra kalkıp yurduma geldim, adım sizin söylediğiniz gibi; buraya kadar hepsi tamam. Ancak, bundan ötesi tutmuyor; bir kez yurdumda değilim; sizi ne tanıyor, ne dediklerinizi anlıyorum. Sonra tam değilse de, bir karıştırma olasılığına aykırı düşen bir şey daha var: Sizi anlamamam, beni pek tedirgin etmez görünüyor. Benden önce söz almış sayın bayın konuşmasından bütün çıkarabildiğim, bunun teselli kabul etmez ölçüde hüzün verici bir konuşma niteliği taşımasıdır. Ancak, bu kadarını bilmem, bana haydi haydi yetiyor. Gelişimden beri burada yapılmış öbür konuşmalarda da yine benzeri bir durum sözkonusu. Ama biz, yine kırdığım dünya rekoruna dönelim.»

★

Yarım bir anlatı: Kapının önünde iki kişi dikiliyor, akıllarına estiği gibi giyinmişe benziyorlar, üzerlerindeki giysilerden çoğunun paçavradan kalır yeri yok, kir pas içinde, yırtık pırtık, uçları tel tel olmuş. Beri yandan, giysilerindeki tek tük parçalar iyi dayanmış; ipek kravat takmış biri, boynunda yüksek

ve yeni bir yakalık görülüyor; ötekisi aşağıya doğru indikçe daralan ve paçaları potinler üzerinde zarif kıvrımlar yapan meşin bir Nanking pantolonu giymiş. Yarenlik ediyor, kapının önünü kapatıyorlar. Derken bir adam geliyor; kılık kıyafetinden taşrada rahiplik yaptığı anlaşılan orta yaşlı, uzun boylu, sağlam yapılı, kalın enseli biri; esnekliğini yitirmiş bacakları üzerinde işte ancak sağa sola yalpalayarak yürüyor. Kapıdan girmek istiyor içeri; hiç geciktirilmeyecek bir iş dolayısıyla burada bulunmaktadır. Ne var ki, iki adam kapıyı bekliyor; biri, uzun bir altın zincire bağlı saatini çıkarıyor cebinden; tek değil de adeta pek çok zincir birbirine ulanmış: Saat dokuz değil henüz, on'dan önce de kimse içeri sokulmayacaktır. Rahibin pek hoşuna gitmiyor bu; ne var ki, iki adam yine yarenliklerine dönüyor. Kısa süre onlara bakıyor rahip, adamlara daha çok rica etmenin yararsızlığını anlar görünüyor, hatta birkaç adım uzaklaşıyor kendilerinden, ama ansızın aklına bir düşünce gelerek gerisin geri dönüyor. Acaba baylar, kimi ziyaret etmek istediğini biliyorlar mı? Kızkardeşi Rebekka Zoufal'ı, hizmetçisiyle ikinci katta oturan yaşlı bir hanımı dolaşacağından haberleri var mı? Tabii kapıdaki bekçiler bunu nerden bilsin? Dolayısıyla, rahibin içeri girmesine bir diyecekleri kalmamıştır, hatta rahip aralarından geçerken önünde açıkça eğilmeyi unutmuyorlar. Antrede rahip, adamları bu kadar kolay kandırabildiği için elinde olmadan gülümsüyor. Başını çevirip, kaçamak bir bakışla bir kez daha adamlara bakıyor; onların, kol kola girmiş, kapıdan ayrılıp gittiklerini görerek şaşırıyor. Yani sırf kendisi için mi şimdiye dek kapıda beklediler? Durumu görebildiği kadar, olmayacak bir şey de değil hani. Derken rahip, büsbütün arkasına dönüyor; sokak şimdi biraz daha canlanmıştır, sık sık gelip geçenlerden biri antreden içeri bir göz atıyor; kapının her iki kanadıyla böylesine açık duruşunda sanki kışkırtıcı bir taraf seziyor rahip; bu açık duruşta gergin bir hava var gibi; tepesi atmış, bir daha açılmamak üzere çat diye ka-

panmaya hazırlanan bir kapı adeta. O anda rahip, isminin çağrıldığını işitiyor, merdivenlerden doğru «Arnold!» diyor biri. İnce, kendini aşırı zorlayan bir ses. Çok geçmeden bir parmağın usulcacık sırtına dokunduğunu hissediyor. İki büklüm yaşlı bir kadın dikiliyor oracıkta; iri gözenekli koyu yeşil bir tüle sımsıkı sarılmış, gözleriyle değil de ağzındaki ıssız bir yalnızlığa gömülmüş ince uzun tek dişiyle kendisine bakıyor.

★

Savulun, savulun! Atlarımızı gece içinden sürüp gidiyorduk. Gece karanlıktı, aysız ve yıldızsızdı, genellikle aysız ve yıldızsız gecelerden daha karanlıktı ortalık. Önemli bir emir götürüyorduk; emir, mühürlü bir mektup içinde ve mektup önderimizdeydi. Önderimizi karanlıkta yitirebileceğimizden korkup bazen içimizden biri ileri atılıyor, el yordamıyla onun hâlâ yerinde bulunup bulunmadığını anlamaya çalışıyordu. Bir kez de ben gidip baktım, ne önder görebildim, ne bir şey. Ama bu bizi pek ürkütmedi, çünkü zaten başımıza böyle bir şey geleceğinden hep tasa edip durmuştuk. Geri dönmeye karar verdik.

★

Kent bir güneşe benziyor; tüm ışık, orta çemberde yoğunlaşmış; gözü kamaşıp kendini kaybediyor insan; aradığı sokağı ve evleri bulamıyor. Bir yol çember içine girildi mi, bir daha pek çıkılamıyor dışarı. Derken bir başka çember geliyor, orta çemberden çok geniş, ama yine de dar; gelgelelim, dört bir yanı ışığa gömülü değil bunun, karanlık küçük sokaklar, bir sokaktan öbürüne geçilebilen adeta gizli saklı geçitler, hatta bir loşluk ve serinlik içinde yatan küçük alanlar var; bu çemberin de dışında ondan geniş bir başka çemberle karşılaşılıyor; ışık burada öylesine dağılıyor ki, bir şeyi görebilmek için

önce aramak gerekiyor. Kentten büyücek parçalar burada soğuk ve gri bir parıltı içinde; nihayet açık kırsal bölgeler başlıyor; mat renkte, güz sonu havasına gömülmüş, çıplak, çakan bir şimşeğin ürpertisini bile pek yaşamamış.

Kentte henüz sökmemiş, pek sökmeye de başlamamış bir şafak öncesinin aydınlığı seçiliyor hep; gökyüzü, pek silinip kaybolmayan, dört bir yana eşit ölçüde dağılan bir kurşunilik içinde; sokaklar boş, temiz ve sessiz; iyice tutturulmamış bir pencere kanadının usulcacık takırdadığı işitiliyor, bir evin en üst katındaki balkon korkuluğuna serilmiş bezin iki ucu sallanıyor, bir başka yerde açık bir pencerenin perdesi hafiften uçuşuyor havada, başkaca kımıltı yok.

★

Ünlü hayvan terbiyecisi Bursan'a günün birinde bir kaplan getirdiler; hayvanın ne ölçüde terbiye edilebileceği konusunda bir yargıya varacaktı. Hayvanları eğitmekte kullanılan salon büyüklüğündeki kafesin içine – kafes kentin bir hayli dışında kocaman bir barakadaydı – kaplanın bulunduğu küçük kafes yerleştirildi. Bekçiler uzaklaştırıldı; Bursan, terbiye edilecek bir hayvanla ilk karşılaşmasında yanında kimsenin bulunmamasını isterdi hep. Kaplan, uzanmış sessiz yatıyordu; az önce karnı tıka basa doyurulmuştu. Biraz esneyip yorgun gözlerini çevresinde gezdirdi ve çok geçmeden uyuyakaldı.

★

[45]Eski yazılarımızın birinde şöyle der:

Yaşama lanet okuyanlara, dolayısıyla doğmamış olmayı ya da yaşama sırt çevirmeyi aldatıcı yanı bulunmayan eşsiz ve biricik mutluluk gözüyle görenlere hak vermek gerekiyor; çünkü yaşam üzerindeki yargı...

★

Ulusumuzun eski tarihinde korkunç cezaların varlığından söz açılmakta. Ancak, bundan, günümüzdeki ceza sisteminin doğruluğuna ilişkin bir sonuç çıkarılamaz.

★

Adamın biri, imparatorun Tanrı soyundan geldiği konusunda kuşkuya düşmüştü; söylediğine göre, imparator haklı olarak en yüce efendimizdi, Tanrı tarafından yollandığından kuşkusu yoktu, bu kadarını görebiliyordu hani; kuşkusu, yalnız imparatorun Tanrı soyundan gelmesiyle ilgiliydi. Tabii, sözkonusu kuşku ortalığı pek heyecana vermiş değildi; çünkü dalgaların bir su damlasını kaldırıp kıyıya atması, denizdeki ezelî dalgalanma olayını engellemez; hatta denizdeki dalgalanma, kıyıya atılan damlaya borçludur varlığını.

★

İmparatorun oturduğu kentteki yargıcın önüne, imparatorun Tanrı soyundan geldiğini kabule yanaşmayan bir adam çıkarıldı. Askerler tarafından alınıp, haftalar süren bir yolculuktan sonra buraya getirilmişti; yorgunluktan oturacak mecali pek kalmamış, avurtları çökmüştü ve,...

★

İmparatorca yollanan albayın, bizim dağ kasabasını hangi yola başvurup egemenlik altında tuttuğunu söylemekten utanıyor insan. Istesek, komutasındaki üç, beş askerin elinden silahlarını alırdık; yardım çağırsa--ama nasıl yapabilirdi bunu?- günler, hatta haftalar geçer de, çağırdığı yardım yine kendisine ulaşmazdı. Diyeceğim, kasabada egemenliğini sürdürmesi, düpedüz bizim ona boyun eğmemizden kaynaklanıyor; ama albay ne despotluğa kalkarak sözkonusu itaate zorluyor bizi, ne de içtenlikli ve candan davranışlarla bizi kendi-

sine itaate razı etmek istiyor. Peki, onun iğrenç yöntemine neden katlanıyoruz? Kuşkusuz, yalnızca bakışlarından ötürü. Çalışma odasına girildi mi – bir yüzyıl önce bizim ihtiyar heyetinin toplantı salonuydu burası –, üstünde üniforma, elinde bir kalem, masanın başında oturuyor oluyor hep. Formalitelerden, hele soytarılıklardan hoşlanmayan biri; örneğin, geleni bekletip de yazısına ara vermezlik yapmıyor, hemen son veriyor çalışmasına ve arkasına yaslanıyor; ancak, kalemi bırakmıyor elinden. Arkasına yaslanıp sol eli pantolununun cebinde, gelene bakıyor. Gelen ricacı, sanki albay yalnız kendisini, kendisi gibi halk arasından kısa süre için çıkıp gelmiş tanımadığı bir ricacıyı değil de, bundan çok daha fazla bir şeyler görüyormuş izlenimine kapılıyor; Yoksa ne diye kendisine böyle titizlikle, uzun uzadıya ve susup konuşmayarak bakıp dursundu. Hem, kimi vakit tek kişi üzerine yöneltilen öyle keskin, süzgeçten geçiren, burgu gibi oyup içe işleyen bir bakış da değil Albay'ınki; savsak, sağda solda gezinen, ne var ki amacından hiç şaşmayan bir bakış; adeta bir insan kalabalığının devinimlerini uzaktan uzağa gözlüyor. Bazen belirsiz bir gülümseme sürekli eşlik ediyor bakışa ve kimi alay, kimi düşler ortasında bir anımsama izlenimini uyandırıyor.

★

(Özdeyiş 76, ikinci bölüm.)

★

Sonbaharda bir akşam vakti, bulutsuz ve serin bir hava. Devinimleri, giysisi ve silüeti belirsiz bir adam evden çıkıyor ve hemen sağa bükülecek oluyor. Yöneticinin karısı, üstünde külüstür bol bir manto, kapıdaki bir sütuna yaslanmış, kendisine kimi şeyler fısıldıyor. Bir an düşünüp taşınıyor adam, ama sonra başını sallayıp uzaklaşıyor. Yoldan dalgın karşıya geçerken elektrikli tramvayın önüne çıkıyor ve tramvay vu-

rup geçiyor adama. Adam acıdan yüzünü buruşturuyor, küçülüyor yüzü; acı kaslarını öylesine geriyor ki, tramvay gidiyor, ama adam kasılmayı çözüp atamıyor yüzünden. Kısa süre olduğu yerde sessiz kalıyor. Derken ilerdeki durakta bir kızın tramvaydan indiğini, elini salladığını, kendisine doğru koşarak birkaç adım yaklaştığını, sonra duraklayıp döndüğünü ve yine tramvaya bindiğini görüyor. Bir kilisenin önünden geçerken, kiliseye çıkan merdivenin üst basamaklarında bir rahibin dikildiğini farkediyor. Rahip elini uzatıyor kendisine; öne doğru o kadar abanıyor ki, nerdeyse yüzükoyun kapaklanacak. Ne var ki, adam uzatılan eli tutmuyor, misyonerlere düşman biridir; öte yandan, bir oyun yeriymiş gibi merdivende çocukların dolaşmasına içerliyor; birbirlerine yakışıksız sözler söylüyor çocuklar, henüz anlamını bilmedikleri, ama daha iyi bir şey bulamadıkları için ağızlarında emip durdukları sözler bunlar kuşkusuz. Adam, ceketinin yaka düğmelerini ilikleyip ilerliyor.

★

Kilisenin merdiveninde sağda solda bir oyun yerindeymiş gibi çocuklar dolaşıp, birbirlerine yakışıksız sözler söylüyor; kuşkusuz henüz anlamını bilmedikleri ve yalnızca bir bebenin emzik emişi gibi emip durdukları sözler bunlar. İçerden rahip çıkıyor, pelerininin arkasını düzleyerek bir basamağa oturuyor. Niyeti çocukları yatıştırmak, çünkü bağırıp çağırmaları kilise içinden de işitiliyor. Ne var ki, çocuklardan ancak bazısının yanına gelmesini sağlıyor, asıl kalabalık hep uzakta duruyor kendisinden ve hiç ona aldırış etmeksizin oyunlarını sürdürüyor. Oyunun anlamını rahip çıkaramıyor bir türlü, uzaktan yakından çocuksu denebilecek bir anlam bile göremiyor. Yere vurularak elle oynanan toplar gibi yorulmak bilmeden ve görünürde pek bir çaba harcamadan merdivenin tüm basamaklarında zıplayıp duruyor çocuklar;

aralarındaki tek bağlantı, birbirlerine söyledikleri yakışıksız sözler; insanın uykusunu getiriyor adeta. Rahip, henüz daldığı bir uykudan uyanır gibi, elini uzatıp kendisine en yakın çocuğu yakalıyor; küçük bir kız; düğmelerini çözerek giysisinin üst kısmını biraz açıyor kızın, kız da buna karşılık rahibin yanağına şakadan hafifçecik vuruyor. Rahip, giysinin biraz aralandığı yerde beklemediği, ama belki de beklediği bir nişan görüyor, «Bak sen!» diyor ve kızı itip uzaklaştırıyor yanından. «Utan, utan!» diyor, sonra tükürüyor yere, boşlukta kocaman bir istavroz çıkarıyor ve yine çarçabuk kiliseden içeri girmeye davranıyor. Çingeneyi andıran genç bir kadınla karşılaşıyor kapıda. Kadın yalnayak; üzerinde beyaz desenli kırmızı bir eteklik, önü savsakça kapatılmamış gömleğe benzer beyaz bir bluz; yabancılıkla birbirine dolanmış koyu kumral saçları var. Rahip, sesinde hâlâ çocukların yol açtığı tedirginlik: «Kimsin sen?» diye bağırıyor. «Senin karın, Emilie», diye cevaplıyor kadın alçak sesle ve yavaşçacık sokulup adamın göğsüne yaslanıyor. Rahip susuyor ve kadının kalp atışlarını dinliyor.

★

Her zamanki gibi bir gündü; bana dişlerini gösterdi. Ben de ellerine düşmüş, kendimi bir türlü kurtaramıyordum dişlerden. Beni nasıl tutup alıkoyabildiklerine aklım ermiyordu, çünkü birbirine bastırılmış değillerdi, hem iki dizi oluşturduklarını da göremiyordum, birkaçı oraya, birkaçı buraya serpiştirilmişti. Kendilerine tutunmak ve yaylandığım gibi üzerlerinden atlayıp geçmek istiyor, ama bir türlü başaramıyordum.

★

Geç kaldın. Az önce buradaydı. Güzün uzun süre bir yerde eğleşmez, uçsuz bucaksız karanlık kırlar açıklara çeker onu,

hani biraz kargalara benzer; kendisini görmek istiyor musun, uçup gideceksin kırlara, kesinlikle oradadır.

★

Daha aşağılara inmem gerektiğini söylüyorsun, ama zaten pek aşağılardayım. Ve istenirse hay hay burada da kalırım. Ne biçim yer burası! Kimbilir, belki en dibe indim, ondan ötesi yoktur. Bulunduğum yerde de kalırım; ne var ki, beni daha aşağılara inmeye zorlama.»

★

Ona karşı bir şey yapamıyordum; serinkanlı oturmuş, gözlerini masanın üzerine dikmişti. Çevresinde dolanıp çemberler çiziyor, adeta beni boğar gibi olduğunu hissediyordum. Benim çevremde de bir üçüncü kişi dolaşıyor, o da benim kendisini boğar gibi olduğumu hissediyordu. Üçüncünün çevresinde yine bir dördüncü dolanıyor, üçüncü tarafından kendini boğulur gibi hissediyordu. Ve böylece yıldızların devinimlerine dek sürüp gidiyor bu ve onun da ötesine taşıyordu. Herkes, kendisini boğmaya çalışan bir elin boğazına sarıldığını duyuyordu.

★

Nerededir bu ülke? Bilmiyorum. Öyle bir ülke ki, her şey birbirine uygunluk içinde, her şey yumuşacık iç içe geçiyor. Ülkenin bir yerde olduğunu seziyor, hatta kendisini görüyorum; ama nerededir? İşte bunu bildiğim yok; onun için de, bir türlü yanına varamıyorum.

★

(Özdeyiş 54, ikinci bölüm.)

★

Ufak bir göl vardı, gidip su içiyorduk. Karınlarımızı ve döşlerimizi yere bastırıyor, ön ayaklarımızı, su içecek olmanın mutluluğuyla yorgun, göle daldırıyorduk. Ama çok geçmeden dönmemiz gerekiyordu. Aramızda en aklı başında olanımız kendini gölden koparıyor ve: «Haydi bakalım, dönüyoruz kardeşler!» diye sesini yükseltiyordu. Sonra gerisin geri koşmaya başlıyorduk. «Neredeydiniz?» diye soruyorlardı evde.

«Koruluktaydık.»
«Ne koruluğu, göle gittiniz.»
«Hayır, gitmedik.»
«Baksanıza, üstünüzden hâlâ sular damlıyor, sizi gidi yalancılar sizi!» Derken kamçılar şaklamaya başlıyordu. Ay ışığının doldurduğu koridorlarda ordan oraya kaçışıyorduk. Bazen bir kamçı darbesi gelip birimizi buluyor, kamçıyı yiyen acıyla yerinden hopluyordu. Atalar galerisinde kovalamaca sona eriyor, kapı vurularak üzerimize kapatılıyor, bizi tek başımıza bırakıyorlardı. Hâlâ içimizde bir susuzluk duyuyor, dilimizi uzatıp cildimizle yüzümüzdeki ıslaklığı karşılıklı yalıyorduk. Su yerine kimi kan geliyordu dilimize, çünkü kamçı darbeleri oramızı buramızı kanatıyordu.

★

Yalnızca bir söz. Yalnızca bir rica. Yalnızca havada bir titreşim. Henüz yaşadığına ve beklediğine bir kanıt yalnız. Hayır, rica değil, yalnızca bir soluma, soluma değil, yalnızca bir hazır oluş, hazır oluş değil, yalnızca bir düşünce, bir düşünce değil, yalnızca sakin bir uyku.

★

Eski günah çıkarma koltuğunda. Onun ne türlü tesellide,

karşısındakinin ne türlü itirafta bulunacağını biliyorum. Küçük şeyler hepsi, yabancı gözlerden gizli saklı sürdürülen alışverişler, sabahtan akşama dek süren günlük curcuna.

★

Neyim var, neyim yok, bir araya topladım. Pek fazla bir şey değildi, ama sınırları iyice belirli, ele avuca gelir, herkesi o saat varlıklarına inandırır nesnelerdi hepsi. Altı, yedi parça vardı. Altı, yedi dememin nedeni, altısı hiç kuşkusuz benim mülkiyetimde kalmıştı şimdiye kadar. Ama yedincisi, daha önce bir süre bir başka arkadaşın da mülkiyetinde bulunmuştu; ancak arkadaş yıllar önce kentimizden ayrılmış, o gün bugün kendisinden haber alınamamıştı. Dolayısıyla, yedinci parçanın da benim olduğu söylenebilirdi sanırım.

Pek orijinal eşyalardı, ama öyle üstün değerleri yoktu.

★

Yakınma anlamsız (kime yakınıyor?), sevinç çığlıkları gülünç (pencerede kaleydoskop)[46]. Anlaşılan bütün isteği imam olmak; kuşkusuz o zaman Yahudilik adına ne varsa yüz kızartıcıdır; bu durumda da ömür boyu: «Ben köpek, ben köpek!» diye aralıksız tekrarladı mı, yakınmak için yeterlidir; biz hepimiz de kendisini anlarız; ama susmak mutluluk için yalnız yeterli değil, ona götüren tek yoldur.

★

«Issız çıplak bir duvar değil, sıkıştırılıp duvara dönüştürülmüş alabildiğine tatlı bir yaşam, yan yana üzüm salkımları.» – «İnanmam.» – «Ye de bak tadına.» —— «İnanmazlıktan elimi kaldıramıyorum.» – «Üzümleri koparıp ağzına verece-

ğim.» – «İnanmazlıktan lezzetine varamam.» – «Ne duruyorsun, yıkıl git o zaman.» – «Bu duvarın çıplaklığı karşısında yıkılıp gitmekten öte bir şey yapılamaz dememiş miydim?»

★

Ben de başkaları gibi yüzebilirim, ancak başkalarından üstün bir belleğim var, bir zamanki yüzemezliğimi unutamadım. Bunu da unutmadığım için yüzme yeteneğimin bana yararı dokunmuyor, yeteneğime karşın yüzemiyorum.

★

Küçük bir süs daha. Demek o zaman yeterince süslenecek mezar? Evet ama, işin bu denli kolay üstesinden geldiğime göre,...

★

Bir hayvan; kocaman bir kuyruğu var; uzunluğu metreleri bulan tilki kuyruğu gibi tıpkı. Kuyruğu şöyle bir yol elime alabilsem! Ama nasıl? Hayvan durmadan deviniyor, aralıksız sağa sola oynatıyor kuyruğunu. Görünüşü bir kanguruya benziyor; ama nerdeyse insanlardakini andıran yassı, ufak ve değirmi yüzüyle pek bir orijinalliği yok; ancak ister gizlesin, ister açıkça sergileyip gıcırdatsın, dişlerinde bir anlatım gücü saklı. Hani bazen beni terbiye etmek istiyormuş gibi bir duyguya kapılıyorum; öyle olmasa, elimi uzatır uzatmaz kuyruğunu kaçırmasının, ardından yine sessiz durup bekleyerek beni aynı davranışa ayartmasının, ama derken yine sıçrayıp kendini ileri atmasının amacı ne?

★

İlerde olabilecekleri önceden sezip bir köşeye sinmiş, kane-

peyi çekip çaprazlama önüme almıştım. İçeri girecek birinin bana bir soytarı gözüyle bakması gerekirdi doğrusu; ama odaya giren kimse böyle yapmadı. Uzun konçlu çizmesinden köpekler için kullanılan bir kamçı çıkarıp havada savurdu, kendi etrafında bir çember çizdirdi kamçıya, iyice araladığı ayaklarının üzerinde gövdesi bir kalkıp bir oturdu. «Çık şu köşeden!» diye bağırdı sonra. «Daha yetmedi mi?»

★

Taşrada bir cenaze arabası başı boş dolaşıyordu; bir cenaze yüklemiş, ama cenazeyi götürüp gömütlüğe teslim etmemişti; sürücü içkiliydi ve sanıyordu ki, altında bir lando vardır. Gelgelelim, landoyu da nereye götüreceğini unutmuştu. Köyler içinden geçiyor, meyhanelerin önünde duruyor, sarhoş halinde gideceği yere ilişkin bir tasa içinde bazen çakıp söner gibi oluyor, ama meyhanelerdeki iyiliksever insanlardan bir yol gereken tüm bilgiyi öğrenebileceğini umuyordu. Örneğin, bir ara «Altın Horoz» adındaki meyhanenin önünde durdu, kendine bir domuz pirzolası söyledi.

★

Uzakta bir kent görüyorum, dediğin bu kent mi yoksa?

Belki, ama nasıl orada bir kent seçebildiğini anlamıyorum doğrusu. Ancak, sen dikkatimi çekince, ben de bir şeyler görmeye başladım; bütün gördüğüm de siste belirsiz birkaç silüet.

Yo yo, ben görüyorum kenti; bir dağ, tepesinde bir şato, yamaçlarında da köy evlerine benzeyen yapılar.

O zaman dediğim kent bu, yanılmamışsın, aslında büyük bir kasabadır.

★

Hep kaybeder dururum yolumu; bir orman yolu; açıkça görülebiliyor ve ancak sözkonusu yolun üstünde gökyüzünden bir parça seçilebiliyor, ancak ormanın başka her bir yanı sık ve karanlık. Ama öyleyken bu sürekli, bu insanı canından bezdiren şaşırmalar. Yoldan bir adım ayrılsam, hemen bin adım ormanın içinde buluyorum kendimi, terkedilmiş, yalnız; öyle ki, hemen oracığa yığılsam da, bir daha kalkmamak üzere serilip kalsam diyorum.

★

«Boyuna ölümün sözünü ediyor, ama ölmüyorsun.»

«Hayır, öleceğim. Şu kapanış şarkımı söyleyeyim de. Kiminin de şarkısı uzun, kiminin kısadır. Ama aradaki ayrım üç, beş sözcükten öteye geçmez.»

★

Bir bekçi! Bir bekçi! Neyi bekliyorsun? Kim verdi sana bu görevi? Eski taşlar altında yatan bir tespih böceğinden seni daha üstün yapan tek şey, kendine karşı duyduğun tiksintidir.

★

Bir yolunu bul da, tespih böceğinin seni anlamasına çalış. Bir kez uğraşıp didinmesinin hangi amaca yönelik olduğu sorusunu kafasına yerleştirdin mi, assel soyunun kökünü kazıdın demektir.

★

Yaşam, sürekli oyalayıştır; öyle bir oyalayış ki, neyi dikkatten kaçırdığını düşünüp anlamaya bile fırsat vermez.

★

En tutucu kişinin bile ölümdeki radikalizmden kendini kurtaramayışı.

★

En doymak bilmez kişiler, bazı riyazat ehlidir; yaşamın tüm kesimlerinde açlık grevi yapar, ama bu davranışlarıyla aşağıdaki amaçlara ulaşmak isterler:

1 – Bir ses şöyle diyecektir kendilerine: Yeteri kadar aç kaldın, sen de başkaları gibi yiyip içebilirsin artık, yediklerin yemek olarak hesabına geçirilmeyecektir.

2 – Beri yandan aynı ses şöyle diyecektir: O kadar uzun süre kendini zorlayıp aç ve susuz kaldın ki, artık sevinerek oruç tutabilirsin, sana yemekten daha tatlı gelecektir oruç (ancak gerçekten yemek de yiyebilirsin bu arada).

3 – Beri yandan, aynı ses şöyle diyecektir: Dünyayı alt ettin, artık yeme içme ve oruç tutma yükümlülüğünden kurtarıyorum seni (ama aynı zamanda hem oruç tutacak, hem yiyip içeceksin.)

Bunlardan ayrı, kendileriyle öteden beri aralıksız konuşup duran bir ses şöyle diyecektir: Tüm gereklerine uyarak oruç tuttuğun yok gerçi; ama iyi niyetlisin, bu da yeter.

★

Anlamadığını söylüyorsun. Hastalık de, anlamaya çalış. Sözde psikanalizin gün ışığına çıkardığı bir sürü hastalık belirtisinden biri.[47] Ben hastalık demiyorum buna ve psikanalizin tedavi yönteminde ağır bir yanılgı buluyorum. Ne denli iç karartıcı görünürse görünsün, bütün bu sözde hastalıklar inanç olgularıdır, dara düşmüş insanın rasgele ele geçirdiği anaç bir toprakta demir atmalarıdır. Psikanaliz dinlerin çık-

tığı ilk kaynak olarak da, tek kişideki hastalıkların temelinde saklı yatan nedeni görür yalnız. Ne var ki, bugün dinsel topluluk diye bir şey seçilmiyor ortada, sayılamayacak kadar bol tarikat göze çarpıyor ve bunlardan pek çoğu tek tük kişilere sınırlı bulunuyor. Belki gözlerini yaşadığı çağdan ayırmayan kimse böyle görmektedir durumu. Ama gerçek zemine oturan sözkonusu demir atmalar, tek tek insanların sonradan elde ettiği şeyler değil, insan yaradılışında tasarı halinde varolup sonradan onun doğasını (ayrıca vücudunu) tasarı yönünde değiştiren özlerdir. Bu özlerde de tedaviye gidilmek isteniyor, öyle mi?

★

Benim durumumda üç çember düşünülebilir; en içte bir A çemberi, sonra B, sonra da C çemberi. A çemberi B'ye, bu insanın ne diye kendi kendini yiyip bitirdiğini, ne diye kendine güvenmeden yapamadığını, neden ille kendini yoksunluklara yükümlü kıldığını, neden yaşamak hakkını kendinde görmediğini açıklıyor. (Örneğin, Diyojen bu bakımdan ağır hasta biri değil miydi? İskender'in ışık saçan bakışları altında yaşamak hangimizi mutlu kılmazdı? Ama Diyojen karamsarlıkla davranıp, kendisine gölge etmemesini istedi İskender'den; içinde bulunduğu fıçı hayalet doluydu.) C'ye, eyleme yönelik bu insana bir açıklama gereği duyulmuyor, yalnız B tarafından müthiş buyruklar yöneltiliyor kendisine; C alabildiğine ağır bir baskı altında davranıyor, ama nedenini anlamış olmaktan çok korkuyla yapıyor bunu; güveniyor ve inanıyor ki, A herşeyi B'ye açıklamış, B de hepsini doğru anlamıştır.

★

Bir denizci meyhanesinin kapısının önündeki küçük bir masada oturuyordum; birkaç adım önümde rıhtım vardı ve ak-

şam üstüydü. Hantal bir balıkçı teknesi geçti az öteden; tek kamarasının penceresinde ışık yanıyor, adamın biri güvertede yelkenlerle uğraşıyordu. Bir ara durup bana baktı. «Beni de tekneye alır mısın?» diye seslendim. Evet der gibi açıkça başını salladı. Ben hemen fırlayıp kalkmıştım ayağa; öyle ki, küçük masa sallanmış, kahve fincanı yere düşerek kırılmıştı. Bir kez daha sordum: «Söyle, beni de alır mısın teknene?» Adam, başını kaldırıp heceleri uzatarak: «Evet!» diye cevapladı. «Öyleyse yanaş kıyıya», diye bağırdım, «ben hazırım.» Yanıma sokulan meyhaneci: «Bavulunuzu getireyim mi?» dedi. «Hayır!» diye cevapladım, sanki bana hakaret etmiş gibi kendisini içimde bir tiksintiyle süzerek şöyle söyledim: «Bavulumu getirmeye kalkmazsın sanırım.»...

★

«Neden şimdiye kadar makinelerden yararlanma yoluna gitmediniz?» diye sordum. «Çok incelik isteyen bir iş de, ondan», diye cevap verdi ustabaşı. Samanlığa benzer kocaman ahşap yapının bir köşesine atılmış küçük bir masada oturuyordu; karanlık tavandan sarkan bir telin nerdeyse kafasına toslayacak kadar yakın ucuna, çevresine keskin ışık saçan bir ampul yerleştirilmişti. Masanın üstünde duran ücret listelerini gözden geçiriyordu ustabaşı. «Galiba rahatsız ediyorum», dedim. «Hayır», diye cevapladı dalgın, «ama gördüğünüz gibi daha yapılacak işler var.» «Öyleyse beni ne diye çağırdınız», dedim, «burada, ormanın göbeğinde işim ne?» Söylediklerime pek kulak vermemişti ustabaşı: «Soruları kendinize saklayın», diye cevapladı. Ama ardından kabalık yaptığını farkederek gözlerini kaldırıp bana baktı, gülerek dedi ki: «Hani sözüme aldırmayın siz, ağzımız alışmış bir kez, onun için. Burada hep soru yağmuruna tutuluruz. Gelgelelim, hem çalışmak, hem soruları cevaplandırmak, ikisi birden yapılabilecek şey değil. Bakıp görmesini bilen, soru sormaz. Hem teknikle

ilgileniyorsanız, bu konuda bol bol konuşmak fırsatı bulacaksınız.» Bunun üzerine, sadece bir iki testere gıcırtısının duyulduğu karanlık atelyeden içeri seslendi: «Horaz!»

Genç bir adam atelyeden çıkarak geldi, biraz gönülsüz davranır gibiydi. Ustabaşı, elindeki kalemle beni göstererek: «Bu geceyi bizim burada geçirecek bay», dedi, «yarın da atelyeyi gezecek, yemek ver yesin, sonra yatacağı yeri göster. Anladın değil mi?» Horaz, evet der gibi başını salladı; sanırım kulağı biraz ağır işitiyordu, hiç değilse başını ustabaşıya doğru eğmişti.

★

«Asla bu derin kuyudan su çekemiyorsun.»
«Hangi kuyu? Hangi su?»
«Soran kim?»
Sessizlik.
«Nasıl bir sessizlik.»

★

Özlemim eski zamanlarda
Özlemim şimdilerde
Özlemim yarınlarda
Ve hepsiyle ölüyorum bekçi kulübesinde
Yol kenarında
Dikine tabutta bildim bileli
Bir mülkünde devletin
Hayatımı kırıp dökmekten alıkoymak için kendimi
Harcadım tüm ömrümü.

★

Hayatımı zevke karşı kendimi savunmak, ona bir son vermekle geçirdim.

★

Başını toslayıp bir delik açacaksın duvarda. Duvarı delmek güç değil, çünkü ince kâğıttan. Güç olan, kâğıt üstüne çizilmiş olup duvarı deldiğini gösteren resme bakarak yanılgıdan kendini alıkoymandır. Bu resim, seni ayartıp şu sözleri sana söyletebilir: «Zaten duvarı sürekli delip durmuyor muyum?»

★

Savaşmaktayım, kimsenin bildiği yok. Sezenler çıkıyor, bunu önleyemem. Ama kimsenin bildiği yok. Günlük ödevlerimi yapıyorum, biraz dalgın olduğum söylenebilir, ama pek değil. Kuşkusuz herkes savaşıyor, ama ben başkalarından fazla savaşıyorum; insanların çoğu uykudaymış da, uyurken bir hayali kovmak için ellerini kımıldatırmış gibi savaşır; ama ben yürüyüp çıktım ortaya; düşünüp taşınarak ve enikonu titiz, elimdeki tüm güçlerden yararlanıp savaşı sürdürüyorum. Normalde yaygaracı olmasına karşın, bu konuda dehşet verici bir sessizliği elden bırakmayan kalabalıktan ne diye ayrıldım, yürüyüp çıktım ortaya? Ne diye dikkatleri üzerime çektim? Ne diye şimdi düşmanın ilk kara listesinde yer alıyorum? Bilmem. Başka türlü bir yaşam, yaşanmaya değmez göründü bana. Savaş tarihinde benim gibilerin adı, asker yaradılışlı kişiler diye geçer. Ama hayır, böylesi bir durum benim için sözkonusu değil; ben zafer kazanacağım diye bir umut beslemiyorum; savaş, savaş olarak bana kıvanç vermiyor; savaşın tek hoşlandığım yanı, benim için ondan başka yapılacak bir şeyin bulunmamasıdır. Ancak, bu özelliğinden ötürü verdiği kıvanç da, gerçekte tümüyle zevkini çıkaramayacağım, sağa sola armağan ederek tüketemeyeceğim kadar çok. Kimbilir belki savaş değil, bu kıvancın kendisi beni yiyip bitirecek.

★

Bilmediğim kimseler, ama yine de benim kendi adamlarım. Azat edilmiş, konuşuyorlar; azat edilmişlerin kendini bilmezliği içinde, biraz esrik, bundan böyle kendilerini tanıyacak bir an bile vakitleri yok. Bir bey bir başka beyle konuşur gibi konuşuyorlar aralarında, her biri karşısındakinde bir özgürlüğün ve bağımsız bir tasarruf hakkının varlığı koşulundan yola koyuluyor. Ama aslında hiçbir yanları değişmemiş, görüşleri eskisi gibi, davranışları ve bakışları da öyle. Ancak, ortada değişik bir durum da yok değil, ama benim aradaki ayrımı doğrusu aklım almıyor; azat edilmişlikten konuşuyorsam, bu, darda kalıp başvurduğum bir açıklamadır yalnız. Öyle ya, kendilerini azat edilmiş hissetmeleri için nasıl bir neden bulunabilir? Tüm hiyerarşik çemberler ve kademeler varlığını koruyor, tek kişiyle bütün arasındaki gerginlik bir yara almış değil, herkes kendisi için ayrılan yerde bekliyor, omuzlarına yüklenen savaş için o kadar hazır ki, konuşması hep bu konuya yönelik, ne sorsanız başka bir söz çıkmıyor ağzından. Peki, eskisine göre başkalık nerede? Bir köpek gibi koku almaya çalışarak çevrelerinde dolanıyor, ama bir ayrım saptayamıyorum.

★

Irgatlar akşam eve dönerken, aşağıdaki yolun yamacında iyice düşkün bir adam buldular. Yarı açık gözlerle çıldır çıldır bakıyordu. İlkin fazla içmiş biri izlenimini uyandırmıştı, ama içkili değildi. Hasta da görünmüyor, açlıktan bitkin, ayrıca yara berelerden halsiz düşmüş birine de benzemiyordu; hiç değilse bu konudaki soruların tümünü başını sallayarak yadsıdı. Sonunda: «Kimsin peki?» diye sordular. Adam gözlerini kaldırmadan: «Büyük bir general», diye cevapladı. «Ha, anlaşıldı», dediler, «yani derdin bu senin.» – «Hayır ama, ben gerçekten generalim», dedi adam. «Tabii canım», dediler, «başka nasıl olur zaten?» – «Siz gülün», dedi adam,

«ama sizi cezalandıracağım.» «Biz gülmüyoruz ki», dedi ırgatlar, «ne istersen ol sen, istersen generallerin başı ol.» – «Öyleyim zaten, generallerin başıyım.» – «Bak gördün mü, nasıl bildik. Ama bize ne bundan? Hani biz demiştik ki, gece fena ayaza çekecek, buradan kalkıp gitmekle iyi edeceğini söyleyelim sana.» – «Bir yere gidemem. Hem nereye gideceğimi de bildiğim yok.» – «Neden gidemeyecekmişsin?» – «Gidemem işte. Nedenini de bilmiyorum. Gidebilseydim, hemen yine general olarak ordunun başına geçerdim.» – « Anlaşılan kapı dışarı ettiler seni?» – « Bir generali mi? Hayır, ben düştüm.» – «Nerden düştün peki?» – «Gökten.» – «Yukarıdan mı yani?» – «Evet.» – «Demek senin ordu yukarıda?» – «Hayır! Ama sorularınız da fazla oldu biraz. Çekilip gidin başımdan artık, beni rahat bırakın.»

★

Konsolidasyon: Mağazada çalışan beş kişiydik; defteri kebir üzerine kurbağa gibi yayılmış, sesi çıkmayan, yalnız göğsü zahmetli soluyuşlarla inip kalkan, miyop ve melankolik bir adam, yani muhasip; sonra atletler gibi geniş göğüslü tezgâhtar; yalnız bir elini tezgâha dayaması yeten, zarif bir devinimle hafifçeçik sçıradığı gibi tezgahın üzerinden karşıya geçen, ancak bunu ciddi bir yüz ve sert bakışlarla sağa sola bakarak yapan bir kişi. Ayrıca satıcı bir kız, yaşlı bir matmazel; ince vücutlu ve narin; üzerinde bedenini sımsıkı saran bir giysi; çokluk başını yana eğik tutuyor, kocaman ağzının ince dudaklarıyla gülümsüyordu. Bir de elinde bez, daracık bir yerde sağa sola kımıldayarak tezgâhın tozunu almaktan başka yapacak işi olmayan bir çırak, yani ben. İkide bir matmazelimizin elini, uzun, çelimsiz, kurumuş ve tahta rengindeki bu eli öylesine bir umursamazlık ve kendini unutmuşlukla tezgâh üzerinde dururken okşamak, hatta öpmek ya da, doğrusu bu hepsinden ileriye vardırmaktı işi, yüzümü bu rahatçacık ele

yatırmak, hiçbirinin hakkının yenmemesi ve yanaklarımdan her birinin payına düşen hazzı alabilmesi için eli sırayla bir o yana, bir bu yana çevirmek geçerdi içimden. Ama istediğim şey asla gerçekleşmez, ben ne zaman yanına sokulayım desem, matmazel elini uzatarak bana bir iş buyururdu, mağazanın uzak bir köşesinde ya da merdivende bir iş. Merdivendeki iş enikonu tatsızdı, çünkü içerisini aydınlatmada kullandığımız açıkta yanan gaz lambaları burasını bunaltıcı bir sıcağa boğardı. üstelik yüksek bir yere çıktım mı başım döner hep, çokluk içim kalkardı. Bazen ortalığı iyice temizlemek bahanesiyle yüzümü raflardaki gözlerden birine gömer, kısa bir süre ağlar ya da kimsenin bana bakmadığı bir an matmazele içimden kısa bir söylev çeker, kendisine ağır sitemlerde bulunurdum. Onun gerek yukarıda, gerek başka yerde hiç de büyük bir otorite sahibi olmadığını bilir, ama nedense böyle bir otoriteyi ilerde ele geçirebileceğine, sonra bundan yararlanarak beni kayırabileceğine inanırdım. Ancak, matmazel böyle bir istek duymaz, elinde varolan otoriteyi bile bu uğurda kullanmaya yanaşmazdı. Örneğin, mağazadaki hizmetkârın personel arasında biraz sözünü dinlediği kimse varsa, o da kendisiydi, yoksa dikbaşlılıkta eşi bulunmaz biriydi hizmetkâr. Doğru; en eskisiydi mağazadakilerin, önceki şefin yanında da çalışmış, başından bizlerin hiç karşılaşmadığı bir sürü olay geçmişti. Ne var ki, bütün bunlardan yanlış bir sonuç çıkararak her şeyi başkalarından iyi anladığına, örneğin muhasebeci kadar güzel defter tutmakla kalmayıp bu işin ondan da iyi üstesinden geleceğine, müşterileri tezgâhtardan daha memnun bırakabileceğine, hizmetkârlık görevini yapıyorsa, bunu sözkonusu işte çalışacak yeteneksiz de olsa başka kimse bulunmadığı için gönüllü üstlendiğine inanmaktaydı. Böylece, daha şimdiden canlı bir cenazeye dönüşen, zaten güçlü biri olduğuna pek ihtimal verilemeyecek bu adamın, kırk yıldır, eli altında bir el arabası, sandık ve paketlerle uğraşmaktan canı çıkıyordu. Yaptığı işi gönüllü üstlenmiş,

ama sonradan bu davranışı unutulup gitmiş, zaman değişmiş, kendisine değer veren kalmamış, sağında solunda en korkunç hatalar işlenmesine karşın kimse yardımına başvurmaz olmuş, o da bundan duyduğu derin üzüntüyü ister istemez içine atmış, üstelik çetin görevine daha sıkı bağlanmıştı.

★

Başını yana eğdi, açığa çıkan boyunda bir yara görüldü, yanan kan ve ette fokur fokur kaynayan bir yara, düşmesi hâlâ sona ermemiş bir yıldırımın açtığı yara.

★

Yatakta, diz biraz kalkmış, yorganın kıvrım ve katları altında uzanık, resmî bir binanın dış merdiveninin sağında ya da solundaki taştan bir heykel gibi devcileyin, önünden akıp giden dipdiri kalabalıkta donuk ve katı, ama yine kalabalıkla uzak, uzaklığında kavranamayan bir ilişki içinde.

★

Ülkenin birinde yalnız bir tek tanrı grubuna tapılır ve sıkılmış dişler denir bu tanrılara. Dün onların tapınağındaydım. Bir rahip, merdivende beni karşıladı. İçeri ayak atmadan önce belli bir kutsanmadan geçmek gerekiyor ve rahibin sert parmak uçlarını, başını eğmiş ziyaretçinin boynunda yukardan aşağı kısa süre gezdirmesiyle gerçekleşiyor kutsanma. Sonra avluya giriliyor, sunaklarla ağzına kadar dolu bir avlu. Hol ve tapınak herkese açık bulunuyor; ama en içteki yer ancak rahiplerle inanmazlara ayrılmıştır. «Hani çok bir şey göremeyeceksin», dedi rahip gülümseyerek, «ama istiyorsan gel!»

★

Bir yandan insanlığın kendini bildi bileli söz denizinde yüzmesi, öte yandan ancak yalan söylenmek istendiğinde bir konuşma olanağının varlığı, yaşam çemberinin büyüklüğünü ortaya koyuyor.

★

İtiraf ve yalan aynı şeydir. İtirafta bulunabilmek için yalan söylenir. İnsan ne ise onu açığa vuramaz, çünkü o şeyin kendisidir; ne değilse onu dile getirebilir yalnız. Ancak koroda belli bir gerçek saklı yatabilir.

★

Mağazalarda çalışan çıraklar için açılmış bir gece okuluydu; ufak birkaç hesap ödevi vermişti öğretmen, öğrenciler bunları yazılı olarak çözecekti. Ama bütün sıralardan öylesine bir gürültü yükseliyordu ki, çocuklardan hiçbiri ne kadar istese bir hesap işlemini sonuçlandıracak durumda değildi. En sessiz kimse varsa, yukarıdaki kürsünün başında oturan öğretmendi; çelimsiz genç bir üniversite öğrencisi; sınıftakilerin ödevleri üzerinde çalıştığına, kendisinin de dersleriyle uğraşabileceğine tam bir kesinlikle inanmıştı ve kulaklarına bastırdığı başparmakları gerçekten kendi dersleriyle oyalandığını gösteriyordu. Derken kapı vurulup, gece okulları müfettişi girdi içeri. Oğlanlar, tüm güçlerinin başıboş bırakılmışlığında mümkün olduğu kadar seslerini kestiler; öğretmen sınıf defterini alarak kendi defterinin üzerini kapadı. Ondan pek yaşlı sayılamayacak genç müfettiş, besbelli biraz miyop ve yorgun gözlerini öğrenciler üzerinde dolaştırdı. Sonra kürsüye yöneldi, sınıf defterini çekti önüne; ama açıp bakmak için değil, öğretmenin ders kitaplarını ortaya çıkarmak

için yaptı bunu. Öğretmene oturmasını işaret etti; kendisi de oradaki bir sandalyeye, biraz öğretmenin yanına, biraz onun karşısına oturdu. Derken, bütün sınıfın – olup biteni daha iyi görebilmek üzere arka sıradakiler ayağa kalkmıştı – dikkatle kulak verdiği şu konuşma geçti aralarında:

Müfettiş: «Demek burda ders falan yapıldığı yok. Gürültüyü ta aşağı kattan işittim.»

Öğretmen: «Sınıftaki pek haylaz birkaç öğrencinin işi. Ama ötekiler, bir hesap ödevi üzerinde çalışıyor.»

Müfettiş: «Hayır, hayır! Kimsenin çalıştığı yok. Zaten siz yukarı çekilip kürsünün başında oturur, Roma hukuku öğrenirseniz, başka türlü olması düşünebilir mi!»

Öğretmen: «Doğru. Sınıf, hesap ödevini yazılı olarak çözmeye uğraşırken, ben zamandan yararlanıp kendi dersimle ilgilenmek istedim, gece evde biraz daha az çalışırım diye düşündüm; gündüz ders çalışmaya ayıracak hiç vaktim yok da.»

Müfettiş: «Güzel! Pek masumca bir hava var bu sözlerinizde. Ama gelin bu işi sizinle biraz daha yakından inceleyelim. Bulunduğunuz okul nasıl bir yerdir?»

Öğretmen: «Esnaf Derneği'nin çıraklık gece okulu.»

Müfettiş: «Yüksek mi, yoksa aşağı kademede bir okul mu?»

Öğretmen: «Evet, en alt kademedeki okullardan biri.»

Müfettiş: «Doğru, en alt kademedeki okullardan biri. İlkokullardan da alt kademede, çünkü ilkokullardaki müfredat programının tekrarlandığı söylenemez, ki ne de olsa saygıya değer bir durum bu, ama beri yandan okulda gayet cılız temel bilgiler öğretiliyor. Söylemek istediğim, biz hepimiz, öğrenciler, öğretmenler ve müfettiş olarak ben, alt kademedeki okulların birinde üzerimize düşen görevi yerine getirmeye çalışırız, daha doğrusu çalışmak zorundayız. Bilmem, bunun onur kırıcı yanı var mı?»

Öğretmen: «Hayır! Hiçbir öğrenim onur kırıcı görülemez. Zaten öğrenciler için okul bir geçitten başka şey değildir.»

Müfettiş: «Ya sizin için?»

Öğretmen: «Benim için de gerçekte öyle.»

★

Bir tutukevi hücresi değildi, çünkü üç duvar dışında dördüncü bir duvardan eser yoktu ortada. Hani bu duvarın da örülmüş olabileceği ya da örülebileceği düşüncesi korkunçtu; çünkü o zaman, yüksekliği boyumu biraz aşan bir metre genişliğindeki bu yerde taştan dikey bir tabut içinde hissederdim kendimi. Ancak, şimdilik duvar örülmeden bırakılmıştı, ellerimi sere serpe dışarı uzatabilirdim; yukarıda, tavandaki demir bir çengele tutundum mu, başımı da kollayarak sarkıtabilirdim dışarı; ancak kollayarak, çünkü hücrenin yerden yüksekliğini bilmiyordum. Çok yüksek görünüyordu, en azından aşağıda bir pus tabakasından başka şey seçemiyordum, zaten sağı solu ve uzakları pus bürümüştü, yukarlara doğru biraz aralanır gibiydi pus. Manzara, bulanık havada bir kuleden bakınca görülenden farksızdı.

Bir yorgunluk vardı üzerimde, önde hücrenin duvarsız kenarına oturup bacaklarımı sarkıttım. Çırılçıplak oluşuma içerledim, yoksa giysi ve çamaşırlarımı birbirine düğümleyip ular, bir ucunu tavandaki çengele tutturur, kendimi hücreden bir hayli aşağı sarkıtıp belki çevreye ilişkin kimi bilgiler edinebilirdim. Ama iyi ki bunu yapacak durumda değildim; çünkü yapabilsem bir telaş karışır işin içine, o zaman da sözkonusu girişimim pek kötü sonuçlanabilirdi. Yani en iyisi hiçbir şeyim olmaması ve hiçbir girişimde bulunmamamdı. Duvarları çıplak tamtakır hücrenin dip tarafında yere iki çukur açılmıştı. Bir köşedeki tuvalet işini görüyor, öbür köşedekinin ba-

şında biraz ekmek ve ağzı kapalı tahtadan küçük bir su bidonu duruyordu. Yani bu çukurdan yiyecek ve içeçek uzatılabiliyordu içeri.

★

Öteden beri bir soğukluk, hele korku duyduğumu bilmem yılanlara karşı. Bu korkunun ancak şimdi, yani sonradan içimde belirdiğini görüyorum. Ama benim durumumda belki pek doğal bir şey. Çünkü bir kez bütün kentte hayvanat bahçeleri ve kimi dükkanlar dışında yılan diye bir yaratığa hiç rastlanmaz. Oysa benim odam yılandan geçilmiyor. İlk şöyle başladı: Akşam masada oturmuş, mektup yazıyordum. Mürekkep hokkam yoktur, onun yerine büyük bir mürekkep şişesi kullanırım. Bir ara tam elimdeki kalemi şişeye daldıracaktım ki, ne göreyim? Şişenin ağzından bir yılanın küçük ve narin yassı başı uzanmıyor mu! Gövdesi şişenin aşağılarına doğru sarkıyor, dipteki hayli çalkantılı mürekkep içinde kayboluyordu. Hani pek acayip bir durumdu. Ama birden yılanın zehirli olabileceği geldi aklıma, gözlerimi dikerek hayvana bakıp durmaktan kendimi kurtardım. Hani zehirli olması da pek akla yakındı, çünkü insanı huylandıracak gibi dilini uzatıyordu; üstelik başında insana gözdağı veren üç renkli bir yıldız vardı...

★

Diyelim bir maden ocağında yıkıntı altında kalmışsın da, taş yığınları sen güçsüz tek insanı dünyadan ve dünyanın ışığından koparıp almış gibi bir durum yok ortada. Tersine: Sen dışardasın, göçük altında kalanın yanına ulaşmak istiyorsun. Taşlara, kayalara karşı elinden bir şey gelmiyor, yeryüzü ve yeryüzünün ışığı daha da eli kolu bağlı duruma sokuyor seni. Kurtarmayı dilediğin kişi her geçen an havasızlıktan boğulabilir; dolayısıyla, durup dinlenmeden çaba harcayacaksın;

kurtarmayı dilediğin kişi ise havasızlıktan asla boğulmayacak, senin de uğraşıp didinmelerinin asla sonu gelmeyecektir.

★

Yüksek bir verandada, sütunların taşıdığı bir çatı altında ufak bir topluluk bir araya gelmişti. Üç basamaklık bir merdivenle bahçeye iniliyordu. Dolunaydı, sıcak bir haziran gecesiydi. Hepimiz de pek neşeliydik, vara yoğa gülüyorduk; uzakta bir köpek havlamaya görsün, gülüyorduk.

★

Bir Yunan Yahudisi olan kılavuzumuza: «Yanlış yolda değiliz ya?» diye sordum. Kılavuzumuz, meşalenin ışığında soluk, yumuşak ve üzgün yüzünü bana döndürdü. Doğru ya da yanlış yolda olduğumuzu hiç umursamaz gibiydi. Bize bu kentte Roma katakomplarını* gösterecekken, şimdiye kadar hep susmuş ve gittiğimiz yere bizimle gelmiş böyle bir kılavuza nerden çatmıştık? Durup, bizim grubun iyice bir araya toplanmasını bekledim. Sonra: «Herkes tamam mı?» diye sordum. Tamam! diyen bir ses geldi kulağıma. Bu cevapla ister istemez yetindim, çünkü grubumuzdan kimseyi tanımıyordum; bir itiş kakış içinde, biz yabancılar, kılavuzumuzun ardı sıra katakomplara inmeye başladık; ancak bunun üzerinedir ki, grubumuzdakilerle tanışmaya çalıştım.

★

Sağlam bir çekicim var, ama bir türlü yararlanamıyorum kendisinden, çünkü sapı kor gibi yanıyor.

★

*Roma'da varlıkları II. yüzyıldan beri kanıtlanabilen Hıristiyan yeraltı mezarları. (Ç.N.)

Pek çok kişi ağır ağır çevresini dolanır Tur-u Sina'nın. Sözleri açıklıktan yoksundur, ya gevezelik eder, ya bağırıp çağırır ya da içlerine kapanırlar. Ama hiçbiri dolambaçsız yolu izlemez, adımları büyültüp çabuklaştıran yeni, geniş ve engebesiz şoseyi tutarak dağdan inmez aşağı.

★

Bir çeşit tapınma olarak yazış.

★

Zürau ile Prag arasındaki ayrım. O vakitler yeterince savaşmadım mı?

★

Yeterince savaşmadı mı? Daha çalışırken işi bitikti; bunu biliyor, sık sık kendi kendine şöyle söylüyordu: Çalışmayı bıraktım mı, işim bitiktir. Çalışmaya başlaması bir hata mıydı buna göre? Pek değil.

★

Kendisi bir heykel yaptığını sanıyordu; ama dikkafalılığından, ondan da çok çaresizliğinden elindeki keskiyi hep aynı çentiğe indirip durmuştu.

★

Manevî bir çöl. Senin geçmiş ve gelecek günlerine ait kervanların cesetleri.

★

Hiçbir şey, yalnız görüntü, başka hiçbir şey, tam bir unutuş.

★

Kervansarayda uyku diye bir şey yoktu, kimse uyumazdı. Peki, uyunacak yer değildi de, ne diye geliyorlardı buraya? Yük taşıyan hayvanları dinlendirmek için küçük bir yer, minik bir vaha; ama vahanın tümünü kervansaray dolduruyor, şu durumuyla kuşkusuz devcileyin bir görünüm taşıyordu. Kapısından giren yabancının, en azından bana göre, şaşırmaması akıl alacak gibi değildi. Yapı tarzının da biraz rolü vardı bunda. Dışardan gelindi mi önce ilk avluya ayak atılıyor, buradan sonra birbirinden yaklaşık on metre uzaklıktaki kemerli iki kapıyla bir ikinci avluya geçiliyordu. Kemerli kapıların birincisi geride bırakıldı mı, beklenildiği gibi büyük bir yeni avluya değil, adeta gökyüzüne kadar yükselen duvarlar arasına sıkışmış küçük ve kapkaranlık bir avluya çıkılıyor, ancak uzaklarda, yükseklerde aydınlık odalar seçiliyordu. Bu durumda insan yolunu şaşırdığını sanarak geri dönmek istiyor, ama dönerken ne rastlantıysa geldiği kemerli kapıdan değil, onun yanıbaşındaki ikinci bir kapıdan geçiyordu. Elbet böyle olunca ilk alana çıkamıyor, gürültü, müzik ve sığır böğürtüleriyle dolup taşan çok daha büyük bir başka avluda buluyordu kendini. Dolayısıyla, şaşırdığını anlıyor, gerisin geri çarkedip yine karanlık alana geliyor, yine kemerli ilk kapıdan geçiyordu. Ama birkaç adımda geride bırakılmış ilk avluya dönene kadar bu kez birden çok avludan geçmesi, sağa sola yolu sorması gerekiyordu. Ancak işin tatsız yanı, ilk avlunun her vakit tıklım tıklım dolu olmasıydı; gecelemek için pek yer ele geçirilecek gibi değildi burada. Ilk avludaki odalar, gedikli müşterilerce tutulmuşa benziyordu. Ne var ki, gerçekte böyle bir şey olanaksızdı; çünkü kervansarayda kervanlar barınıyordu yalnız; bu pislik, bu gürültü patırtı içinde kervanlarla gelip gidenlerden başka kim kalmayı düşünür ya da kalabilirdi, nihayet küçük vaha su dışında bir şey sağlamıyordu, büyük vahalarsa fersahlarca uzaktaydı. Yani kervansarayın sahibiyle adamları dışında sürekli bu vahada kalıp yaşayabilecek bir kimse gösterilemezdi. Gelgelelim, birkaç kez yolum

buraya düşmesine karşın ne kervansarayın sahibini, ne adamlarını görmüş, ne de haklarında bir şey işitmiştim. Zaten bir sahibi olsa, kervansarayda gece gündüz eksik olmayan âdet halini almış düzensizliklere, hatta zorbalıklara göz yumacağını düşünmek biraz güçtü. Ben, daha çok şöyle bir izlenim edinmiştim: Hangi kervan en güçlüyse kervansarayda onun borusu ötüyor, sonra da güçlülük aşamalarına göre öteki kervanların sözü geçiyordu. Ancak durumu bütünüyle açıklamaktan uzaktı, bu.

Örneğin, büyük giriş kapısı normalde sımsıkı kapalıydı; onu gelip giden kervanlara açmak her vakit bayağı merasime bakıyor, hayli zahmeti gerektiriyordu. Kervanlar dışarının yakıp kavurucu güneşi altında çokluk saatlerce bekletildikten sonradır ki, içeri alınmaktaydı. Gerçi bu düpedüz keyfî bir davranıştı, ama nedeni de bir türlü saptanamıyordu. Kısacası, dışarda dikilip bekleniyor, eski kapının çerçevesini gözden geçirip inceleyecek kadar boş vakit bulunabiliyordu. Kapının dört bir yanına iki, üç dizi kalın kabartma halinde borular üfleyen melekler oyulmuştu; borulardan biri de tam üst kemerin hizasından kapı boşluğuna uzanıyor, hayli aşağılara sarkıyordu. Bu boruya çarpmamaları için, hayvanların dikkatle kapıdan geçirilmesi gerekmekteydi. Tümüyle kervansarayın harap durumu düşünülürse, güzelliği kuşku götürmeyen bu eserin hiç hırpalanmayışı, hatta o kadar zaman, eli kolu bağlı, öfkeyle kapı önünde bekleşenlerin bu esere zarar vermeyişi şaşılacak şeydi doğrusu; belki de nedeni,...

★

Kulisler arasında bir yaşam. Ortalık aydınlık, açıkta bir sabah, derken hemen çöküyor karanlık, akşam çoktan başlamıştır. Öyle pek karmaşık bir aldatmaca değil hani; ama sahnede bulunulduğu süre boyun eğilmesi gerekiyor. Tek bir kaçış yolu var, arka plana doğru ilerleyecek, fon perdesini

kesip ikiye ayıracak, üzerine çizilmiş gökyüzü parçalarının içinden geçip kimi eski dekorların üzerinden atlayarak kendini gerçek, dar, karanlık ve nemli sokağa atacak, tiyatroya yakınlığından ötürü hâlâ kendisine Tiyatro Sokağı denen, ama gerçek olan ve gerçekliğin tüm boyutlarını kendisinde barındıran sokakta soluğu alacak gücü göstermek, bir kurtuluş sağlayabilirdi ancak.

★

«Bu kıvrılıp bükülmüş tahta parçası üzerinde flüt mü çalmak istiyorsun şimdi?»

«Doğrusu aklımdan geçmezdi. Böyle bir şeyi yapmak istememin tek nedeni, senin bunu benden beklemendir.»

«Ya?»

«Evet, bekliyorsun. Çünkü ellerimi görünce, hiçbir tahta parçasının dilediğim gibi ses çıkarmaya karşı duramayacağını söylüyorsun kendi kendine.»

«Haklısın.»

★

Bir balık ara sulardaki akıntıya kendini bırakmış sürükleniyor ve derin çamurlar içinde minicik hayvanların kımıldadığı aşağılara ürkek bir sevinçle, ardından yüksekteki sularda kocaman hayvanların yan gelip yattığı yukarlara yine ürkek bir sevinçle bakıyor.

★

Akşamleyin dükkânının kapısını vurup kapattı ve bir müzikhole koşar gibi seğirtti yukarı.

★

Durmadan seğirtir, ılık havada sanki bir sudaymışçasına ellerini iki yanda yüzgeçler gibi oynatarak şap şup ilerler, önünden geçtiğin şeylere telaşların yarı uykusunda ancak üstünkörü bir göz atarsan, arabanın bir an gelip önünden geçip gitmesine de karşı koyamazsın. Ama ayağını sımsıkı yere basar, bakışlarındaki güçle olduğun yerde enine boyuna kök salarsan – hiçbir şey hesabını göremez senin ve kökler değil, yalnızca hedefe yönelik bakışındaki güç sağlar bunu –, günün birinde arabanın çıkıp gelebileceği o değişmeyen karanlık uzağı da görebilirsin; araba teker meker yaklaşır, yaklaştıkça büyür, yanına vardığı an tüm evreni kaplayacak büyüklüğe ulaşır, sen de gece vakti fırtınalar ortasında yol alan gezi arabasının minderlerine gömülmüş bir çocuk gibi içerisine gömülüp kaybolursun.

★

Sakın kendiniz için bir tasvir...

★

Dar odada küçük bir topluluk çay içmek üzere masaya oturmuştu. Bir kuş çevrelerinde dolanıyordu; bir karga; kızların saçlarını çekip çekiştiriyor, gagasını fincanların içine daldırıyordu. Odadakiler kuşa aldırmıyor, şarkılar söyleyip gülüyorlardı. Onların bu davranışı kuşu daha da yüreklendirdi...

★

Meşakkat. «Çocuklara öğretmenlik yap!» dendi bana. Küçük oda ağzına kadar doluydu. Çocuklardan bazısı öylesine duvara sıkıştırılmıştı ki, insan görünce korkuyordu. Ne var ki, çocuklar karşı koyuyor, kendilerini duvara sıkıştıranları gerisin geri itip uzaklaştırmaya çalışıyorlardı; bu yüzden, kalabalık tümüyle sürekli çalkantı içindeydi. Ancak, boyları

öbürlerinin boyunu aşan ve başkalarının kendilerine bir şey yapacağından korkuları bulunmayan büyücek birkaç çocuk, arka duvarın önünde sessiz sakin dikiliyor ve bana bakıyordu.

★

Kamçıcılar bir araya toplanmıştı; güçlü kuvvetli, ama uzun boylu baylardı; hep hazırda bekleşen baylar; kamçıcılar diye geçiyordu isimleri, ama ellerinde değnekler vardı, şölen salonununun arka duvarındaki aynaların önünde ve aralarında dikilişiyorlardı. Müstakbel eşimle girdim içeri, düğün gecesiydi. Karşımızdaki kapıdan hısım akrabalar sökün etti, sağa sola dönerek çıkıp geldiler kapıdan; cüsseli kadınlar, onların solunda yakaları yüksek ve kapalı fraklar giymiş kısa adımlarla yürüyen çelimsiz erkekler. Akrabalardan kimisi müstakbel eşimi görerek şaşırıyor, kollarını havaya kaldırıyordu. Ama henüz sessizdi ortalık.

★

Pazar günü bir gezintiye çıkmış, kentin epey önlerine gelmiştim. Gerçekte kentten bu kadar uzaklaşmak gibi bir niyetim yoktu. Bir yol bu kadar açıldığıma göre, daha da açıklara uzanmak geldi içimden. Bir tepede yaşlı, birçok yerinden bel vermiş, ama pek de büyük denemeyecek bir meşe gördüm; bana nasılsa geriye dönme zamanının geldiğini anımsattı. akşam iyice çökmüştü. Ağacın önünde durup sert kabuğunu okşadım; kabuğa oyulmuş iki isim görerek şöylesine okuyup geçtim, aklımda tutmadım hiçbirini. Çocuksu inada benzer bir duygu içindeydim; madem daha ileri gitmek istemiyordum, beni hiç değilse bulunduğum yerde tutmak, geri dönmekten alıkoymak ister gibiydi bu duygu. Bazan benzeri güçlerin büyüsüne insanın kendini kaptırdığı olur, hani kolaycacık bozulabilir büyü, nihayet size yabancı birinin zarif bir şa-

kasından öte yanı yoktur. Gelgelelim pazardı, hiçbir şey kaçırılmaya gelmezdi, yorgun düşmüştüm, karşıma ne çıkarsa kabullenmeye hazırdım. Derken kabuğa oyulmuş isimlerden birinin Josef olduğunu algıladım ve isim bir okul arkadaşımı anımsattı bana. Belleğimde küçük bir oğlan olarak kalmıştı, sınıfın en küçüğüydü belki, birkaç yıl aynı sırada yan yana oturmuştuk; pek çirkindi, hani o zamanlar özellikle güçlülük ve becerikliliği – ki her ikisi de vardı kendisinde – güzellik sayan bizlerin gözünde bile pek çirkin bir çocuktu.

★

Koşarak evin önüne çıktık. Akordeonlu bir dilenci gelmiş, oracıkta dikiliyordu. Bir cüppeyi andıran giysisinin alt tarafı öylesine delik deşikti ki, sanki büyük bir kumaş parçasından kesilerek değil, kaba ve hoyrat bir şekilde yırtılarak alınmıştı. Derin bir uykudan uyandırılmışa benzeyen ve kendini ne kadar zorlasa bir türlü mahmurluğundan ayrılamayacak görünen dilencinin yüzündeki şaşkınlık, nasılsa üzerindeki giysiye uygun düşüyordu. Sanki boyuna uykuya dalıyor, boyuna uykusundan uyandırılıyordu.

Biz çocuklar, onunla konuşmayı ve başka dilenciler gibi ondan bir şarkı çalıp söylemesini istemeyi göze alamıyorduk. Yanıbaşında bulunduğumuzu farkediyor, ama doğru dürüst seçemiyormuşçasına gözlerini sürekli üzerimizde gezdiriyordu.

Babam görünene kadar bekledik. Arkada, atelyedeydi babam; uzun koridoru yürüyüp gelmesi biraz vakit aldı. Bitişik odadan sesini yükselterek hoyrat bir tonla: «Kimsin sen?» diye sordu adama. Beri yandan, ters ters bize bakıyordu; belki dilenciye karşı davranışımızdan memnun kalmamıştı; ama biz bir şey yapmamıştık, hiç değilse berbat edip çıktığımız bir şey olmamıştı. Hatta her zamankinden sessiz davrandığımız söylenebilirdi. Zaten ortalıkta çıt çıkmıyor, yalnız evimizin

önündeki ıhlamur ağacının hışırdadığı duyuluyordu.

«İtalya'dan geliyorum», dedi dilenci. Ama bir cevap gibi değil de, bir suçu itiraf eder gibi söylemişti bunu. Sanki babamızın şahsında efendisini bulmuş bir uşak denebilirdi. Kendisini koruyan bir nesne gibi akordeonu göğsüne bastırmıştı.

★

Üstteki dişlerini alt dudağına bastırmıştı sımsıkı; önüne bakıp duruyor, yerinden kıpırdamıyordu. «Davranışın hepten saçma. Sana ne oldu böyle? İşin pek tıkırında değil, ama kötü de sayılmaz. Doğrusu işin tepe taklak da olsa, ki böyle bir şeyin sözü edilemez, yine sen kendine kolaylıkla tutunacak dal bulursun; gençsin, gücün kuvvetin yerinde, ticaret hayatında yetişmiş becerikli birisin, bakmakla yükümlü bulunduğun kimse de yok. Onun için, toparla kendini be adam ve güpegündüz beni ne diye buraya çağırdığını, ne diye öyle oracıkta oturup durduğunu söyle!» Bunun üzerine, odayı kısa bir sessizlik kapladı. Ben pencere pervazında, o ortadaki bir sandalyede oturuyordu. Sonunda dedi ki: «Peki, herşeyi açıklayacağım. Söylediklerinin hepsi de gerçek; ama düşün bir, dünden beri aralıksız yağmur yağıyor, dün ikindi üzeri aşağı yukarı saat beş vardı ki – o anda saatine baktı – atıştırmaya başladı; şimdiye dek hep sokağa yağar, odalar yağmur dışında kalırken, bugün durum tersi adeta. Pencereden dışarıya bir göz atar mısın lütfen! Aşağılar kuru sanırım? Anladın mı şimdi? Oysa burada su aralıksız yükseliyor. Yükselsin, yükselsin! Fena gerçi, ama yine de ben katlanırım. Biraz iyi niyet, tamam, insan katlanır, sandalyesiyle yüzüp boşlukta biraz daha yükselir, nihayet pek bir değişiklikle karşılaşılmaz durumda, herşey yüzmekte, yüze yüze biraz yükseğe çıkılmaktadır. Gelgelelim, şu yağmur damlalarının başıma vurması yok mu, işte ona katlanamıyorum. Önemsiz bir şey gibi görünüyor, ama bu önemsiz şeye katlanamıyorum; hani kat-

lanabilirdim belki; işin katlanamadığım yanı, sözkonusu olaya karşı elimden hiçbir şey gelmeyişi: Bir şapka geçiriyorum başıma, şemsiyeyi açıyor, bir tahta alıp başımın üzerinde tutuyorum. Ne yapsam para etmiyor, ya yukarıdan inen yağmur her şeyden sızıp geçiyor ya da şapkanın, şemsiyenin, tahtanın, kısacası hepsinin altından aynı güçte yeni bir yağmurdur boşanıyor.

★

Maden mühendisinin bürosuna girmiştim, önünde dikiliyordum mühendisin. Şöylece düzlenmiş balçıktan berbat bir zemin üzerinde çatılmış ahşap bir baraka. Masanın tam orta yerinde tavandan abajursuz bir lamba sarkıyordu. «İş istiyorsunuz, öyle mi?» dedi mühendis; sol elini alnına dayadı, bir kağıdan üzerinde duran sağ elinde bir kalem vardı. Bir soru değildi ağzından çıkan söz, bunu yalnız kendi kendisi için mırıldanmıştı; boyu ortalama bir insan boyunu bulmayan çelimsiz bir gençti. Halinden anlaşıldığına göre pek yorgundu; sanırım doğuştan küçük ve çekik gözleri vardı, gözlerini açacak gücü yokmuş gibiydi adeta. «Buyurun, oturun!» dedi. Ayakta oturulacak yer olarak, açılmış yan tarafından küçük makine parçalarının yuvarlanıp dışarı çıktığı bir sandık vardı. Sandığın üzerine çöktüm. Mühendis, çalıştığı masadan koparıp almıştı kendini, yalnız sağ eli eski durumunu olduğu gibi korumaktaydı. Sandalyesinde arkasına yaslanmış, sol elini pantolonunun cebine sokmuş, bana bakıyordu. «Kim yolladı sizi?» diye sordu. «Burada işçiye ihtiyaç varmış, bir meslek dergisinde okudum», dedim. «Ya», diye cevapladı gülümseyerek, «demek bir meslek dergisinde okudunuz. Doğrusu nazik bir başlangıç değil.» – «Bununla ne demek istiyorsunuz, anlayamadım.» – «Demek istediğim, burada kimsenin işe alındığı yok. Kimse alınmadığına göre, tabii sizin de işe alınmanız sözkonusu değil.» – «Ona ne şüphe, ona ne şüp-

he», dedim ve hırsla fırlayıp ayağa kalktım, «sizden bunu öğrenmek için oturmamın hiç de gereği yoktu sanırım.» Ama sonra fikrimi değiştirip sordum: «Peki, burada geceleyemez miyim? Dışarda yağmur yağıyor, köy de bir saat uzak.» – «Yabancıları misafir edecek bir odamız yok.» – «Peki sizin büroda kalsam?» – «Büroda çalışıyorum, görüyorsunuz. Orası da» – eliyle büronun bir köşesini gösterdi – «yattığım yer.» Gerçekten de köşede yorgan ve battaniye gibi şeyler seçiliyordu; ayrıca, zemine biraz saman serpilmişti; ama yine aynı köşede, başlıca araç gereç olmak üzere pek tanınmayacak gibi öyle çok öte beri vardı ki, şimdiye kadar doğrusu buraya yatılacak bir yer gözüyle bakmamıştım.

★

...onu tutup kaldırmak. Öyle de yaptım, o zaman dedi ki: «Bir geziye çıktım, lütfen rahatsız etmeyiniz beni, gömleğinizi açıp beni vücudunuza yaklaştırınız.» Söylediği gibi davrandım; kocaman bir adım atarak, tıpkı bir eve girercesine içime girip kayboldu. Dar bir yerden geçiyormuşum gibi inceltip uzattım gövdemi, nerdeyse üzerime bir baygınlık çöktü, elimdeki küreği bırakıp eve yollandım. Evde erkekler sofraya oturmuş, aynı kaptan yemek yiyordu; kadınlardan biri ocağın başında iş görüyor, ötekisi bir teknede çamaşır yıkıyordu. Hemen başıma gelenleri anlatmaya koyuldum; kapının yanıbaşındaki peykenin üzerine yığılıp kalmıştım ve evdekiler çevremi sarmıştı. Yakın bir çiftlikten bu işlerde pek becerikli bir ihtiyarı alıp gelmeye gittiler. Adamı beklerken çocuklar sokuldu yanıma, birbirimize ellerimizi uzattık, parmaklarımızı birbirine geçirdik...

★

Bir ırmak, bir bulanık suydu; alçak ve sessiz dalgalar oluşturarak büyük, ama nasılsa uykulu ve alabildiğine düzenli bir

hızla akıp gidiyordu. İyice kabarmış olduğundan, belki başka türlüsü mümkün değildi.

★

Atlının biri orman yolunda ilerliyor, önü sıra bir köpek seğirtiyordu. Ardından birkaç kaz geliyor, küçük bir kız, elinde değnek, kazları önüne katmış götürüyordu. Öndeki köpekten küçük kıza kadar hepsi elden geldiğince hızlı bir tempoyla yürümelerine karşın, gene de pek hızlı ilerledikleri söylenemezdi. Her biri ötekilere kolaycacık ayak uyduruyordu, yolun sağında ve solundaki ağaçlar, bu kocamış ağaçlar da nasılsa istemeyerek ve yorgun, sularla birlikte koşturuyordu. Derken bir atlet gelip kıza katıldı; bir yüzücü; güçlü kulaç atışlarıyla yüzüyordu, başını suya gömmüştü, çünkü su dört bir yanda dalgalar yapıyor ve atlet yüzerken su da onunla akıyordu. Sonra bir dülger geldi, bir yere masa teslim etmeye gidiyordu; masayı sırtında taşıyor, ön iki bacağını elleriyle sımsıkı kavramış tutuyordu. Arkadan Çar'ın bir habercisi göründü; ormanda bu kadar çok insanla karşılaşmak, kendisini mutsuzluğa sürüklemiş gibiydi; habire boynunu uzatıp ileriyi araştırıyor, neden her şeyin böyle tatsız bir yavaşlıkla devindiğini anlamak istiyordu; ama çaresiz katlanacaktı duruma; hani önündeki dülgere yetişip onu geçebilirdi, ama yüzücüyü saran suları nasıl aşacaktı? Habercinin ardından ne tuhafsa çarın kendisi geliyordu. Sarışın bir sivri sakalı ve narin, ama tombul yanakları vardı; yaşam sevinci taşıyordu yüzünden; henüz gençti. Fazla varlıklı olmanın sakıncaları burada kendini gösteriyor, çar habercisini tanımasına karşın, haberci çarı tanımıyordu. Çar, ufak bir dinlenme gezisine çıkmıştı ve yolda ilerleme temposu bakımından habercisinden geri kalmıyordu, yanı habercilik görevini de üstlenebilirdi.

★

(48)Koşarak ilk bekçiyi geçtim. Sonra ürküp gerisin geri seğirttim ve bekçiye dedim ki: «Yüzünü başka yana döndürmüştün, onun için demin sen görmeden koşup geçtim yanından.» Bekçi, önüne bakıp sesini çıkarmadı. «Bunu yapmamam gerekirdi sanırım», dedim. Bekçi hâlâ susuyordu. «Acaba susman, geçmeme izin verdiğin anlamına gelir mi?...»

★

İki harman dövücü çağrılmıştı, karanlık samanlıkta ellerinde sopalarla dikiliyorlardı. «Gel!» diye seslendiler ve beni alıp harman yerine yatırdılar. Çiftlik sahibi kapıya yaslanmıştı, vücudunun neredeyse yarısı dışarda, yarısı içerdeydi.

★

(Özdeyiş 29, ikinci bölüm.)

★

İnsan devcileyin bir bataklık gibidir; kendini bir esrikliğe, bir coşkuya kaptırışı genel görünümde öyle bir değişikliğe yol açar ki, bataklığın bir köşesindeki bir yerden bir kurbağa sanki cump diye yeşil suyun içerisine atlamıştır.

★

Biri çıksa da gerçek'in bir sözcük gerisinde kalsa! Oysa (bu cümleyi yazan ben de içinde olmak üzere) herkes, yüzlerce sözcük boyu atlayıp ötelere geçiyor üzerinden.

★

Doğruyu söylemek gerekirse, bütün iş beni pek ilgilendirmiyor. Köşede uzanmış yatıyorum, yatarken olabildiği kadar durumu izliyor, kendisini anladığım kadar söylediklerine ku-

lak veriyorum. Zaten aylardır bir alacakaranlıkta yaşıyor, gecenin çökmesini bekliyorum. Hücre arkadaşıma gelince: O benim gibi değil; dediği dedik biri; eski yüzbaşılardan. Kendimi onun yerine koyabiliyorum. Hani öyle sanıyor ki, bir yerde buzlar arasında feci biçimde sıkışıp kalan, ama ilerde kesinlikle kurtarılacak olan, daha doğrusu kutup yolculuklarının tarihinde okunacağı gibi, kurtarılmış olan biriyle aynı durumdadır. Böyle olunca da şu çelişki doğuyor: Kurtarılacaksa, bu, kuşkusuz kendi isteminden bağımsız, yalnızca kişiliğinin zaferler sağlayıcı ağırlığıyla gerçekleşecektir. Peki, böyle bir şeyi dilesin mi? Dilememesi, durumda bir değişiklik yapmayacak, öyle ya da böyle kurtarılacaktır. Ama bu, kurtarılmayı kendisi dilesin mi, dilemesin mi sorusunu ortadan kaldırmıyor. İşte böylesine sapa görünen bir soru üzerinde kafa yormakta, soruyu zihninde evirip çevirmekte, zaman zaman önüme çıkarmakta, üzerinde konuşup görüşmekteyiz. Böyle bir sorunun, onu bekleyen akıbete bir kesinlik kazandırdığını aklı almıyor bir türlü. Kurtulma işinin kendisinden konuştuğumuz yok. Kurtulması için nerden sağladıysa sağladığı küçük çekiç, bir tuvali germede kullanılan çivileri çakmaya yarayabilir ancak, bundan öte bir işte kullanılacak gibi değil. Ama zaten onun da çekiççikten bir şey beklediği yok, yalnız böyle bir çekiççiğin elinde bulunmasına bayılıyor. Bazen yanıbaşıma diz çöküp, daha önce bin kez gördüğüm çekici burnumun ucuna tutuyor ya da elimi alıp yere koyuyor, parmaklarımı açıp teker teker hepsini çekiçliyor. Bu çekiçle duvardan bir çentik olsun koparamayacağını bilmekte; böyle bir amacı da yok zaten, yalnız arada bir çekici okşar gibi yavaşçacık duvar üzerinde gezdiriyor. Hani gören der ki, çekiçle hazırda bekleyen büyük kurtarıcı mekanizmanın harekete geçmesini sağlayacak, bu mekanizmaya başla işaretini verecek. Gerçekte böyle olmayacak kuşkusuz, mekanizmanın kendisi zamanı gelince kendi kendine işlemeye başlayacak, çekicin işaretine falan bakmayacak; ama yine de bir şeydir

çekiç, elle tutulur somut bir araç, bir güvencedir, kurtuluşun kendisi asla öpülmezken, öpülmesine olanak sağlayan bir nesnedir.

Benim, sorularına verdiğim cevaba gelince, basit: «Hayır, kurtuluşu dilememesidir.» Hani ortaya genel yasalar çıkarıp koymak gibi bir amacım yok; bu, zındancıbaşının işi. Ben, yalnızca kendimden konuşuyorum. Kendi payıma, özgürlüğe, şimdi kurtuluşumuzu oluşturacak özgürlüğe pek ya da hiç katlanamadım özgürken. Onun için değil mi zaten, şimdi hücredeyim. Doğru, soluğu hücrede almak gibi bir amacım yoktu gerçekte, yalnızca çekip gitmek istemiştim, belki bir başka yıldıza gitmeyi geçirmiştim kafamdan, ilk durağımın bir yıldız olmasını düşünmüştüm. Ama o yıldızda da soluyabileceğim gibi bir hava bulabilecek miydim bakalım? Orada da tıpkı bu hücredeki gibi havasızlıktan boğulmayacak mıydım? Yani bir hücrede de soluğu alsam, pek bir şey değişmeyecekti.

Kimi vakit zındancıların ikisi de hücremize geliyor ve iskambil oynuyorlar. Ne diye böyle yapıyorlar, bilmem; gerçekte cezanın bir çeşit hafifletilmesi anlamını taşır bu. Çokluk akşama doğru damlıyorlar; bu vakitlerde de hep biraz ateş basıyor beni, gözlerimi gereği gibi açık tutamıyor, yanlarında getirdikleri büyük fenerin ışığında kendilerini belli belirsiz seçebiliyorum. Zındancıların isteklerini karşıladığına göre, bilmem bizimkine hâlâ hücre denebilir mi? Ne var ki, böyle düşünmenin beni her vakit memnun bıraktığını söyleyemem; bazen içimde tutukluların sınıf bilinci uyanıyor, ne arar bu adamlar biz tutuklular arasında diye zihnimden geçiriyorum. Bizim hücreye gelmelerinden kıvanç duymuyor değilim hani; bu kudretli kişilerin hücremizdeki varlığıyla kendimi güven içinde hissediyor, ayrıca onların beni alıp daha yüce bir aşamaya çıkardıklarını duyuyorum; ama öte yandan bir hoşnutsuzluk dolduruyor içimi, ağzımı açsam da şunları yalnız soluğumun gücüyle bir üfleyişte hücreden dışarı savursam diyo-

rum. Doğru, tutukluluk yaşamıyla yüzbaşının aklını kaçırdığı söylenebilir. Düşüncelerinin çemberi o denli daralmış ki, bundan böyle yeni bir düşünceye içinde yer kalmamış artık. hani kurtuluş düşüncesini de tüm ayrıntılarıyla sonuna dek düşünmüş bulunuyor; bu düşünceden geriye ufak bir kırıntı kalmışsa, o kadar; kendisini zorla da olsa hâlâ biraz ayakta tutmaya yetecek kadar bir şey işte; ama bu avuntudan da bazen el çekiyor, ancak sonradan kuşkusuz yine özlüyor bunu, ele geçirince mutluluk ve kıvançtan bayağı hızlı hızlı solumaya başlıyor. Doğrusu bu bakımdan kendisine bir üstünlüğüm yok, yöntem bakımından ya da önemsiz bir başka konuda üstünüm belki, ama ondan öte bir üstünlük arama.

★

Yağmurlu bir gün. Işıl ışıl bir su birikintisi önünde dikiliyorsun. Yorulmuş değilsin, üzgün değilsin, düşünceli değilsin; sadece tüm dünyevî ağırlığınla oracıkta dikiliyor, birini bekliyorsun. Bir ses işitiyorsun derken, sesin tonu bile sözlere gerek kalmadan gülümsetiyor seni. Ses: «Gel benimle!» diyor. Ama kendisiyle kalkıp gidebileceğin bir kimseyi seçemiyorsun çevrende. «Giderdim ama, seni gördüğüm yok ki!» diyorsun. Ve bunun üzerine hiçbir şey işitmez oluyorsun. Ama beklediğin adam geliyor, boylu boslu, güçlü kuvvetli biri. Küçük gözleri, gür kaşları, biraz sarkık tombul yanakları ve sakallı bir çenesi var. Gözün ısırıyor kendisini, daha önce bir yerde görmüş gibisin. Kuşkusuz gördün onu önce, çünkü eski iş arkadaşın; burada buluşmayı kararlaştırdın kendisiyle, uzun zaman askıda kalmış bir işi onunla konuşacak, bir sonuca bağlayacaktın. Adam gelmiş önünde dikiliyor, öteden beri aşinası bulunduğun şapkasının siperliğinden usul usul yağmur taneleri damlıyor, ama sen kendisini tanımakta güçlük çekiyorsun. Seni bundan alıkoyan bir şey var; bu şeyi bir kenara itmek istiyor, adamla doğrudan bağlantı kurmak iste-

yerek onu kolundan kavrıyorsun. Ama yine koyveriyorsun kolunu, içine bir ürperti yayılıyor; neye dokundun böyle? Kendi eline gidiyor gözlerin, bir şey göremiyor, ama yine de duyduğun tiksintiden kusacak gibi oluyorsun. Bir mazeret uydurup söylüyorsun, mazeretle en ufak bir ilişkisi yok sanki; çünkü söyler söylemez yine aklından çıkıp gidiyor. Sonra oradan uzaklaşıyor, doğru yürüyüp bir evin duvarından içeri dalıyorsun; adam arkandan sesleniyor, belki uyarmak istiyor seni, elinle boşver der gibi işaret ediyorsun. Duvar açılıyor önünde, şamdanlı bir uşak görünüyor; şamdanı iyice havaya kaldırmıştır. Uşağın ardına düşüyorsun. Ama uşak seni bir evden içeri değil, bir eczaneye götürüyor.

Büyük bir eczane, yarım daire biçiminde bir duvarı var. Birbirinin aynı yüzlerce çekmece yerleştirilmiş içine. Eczanede bir sürü de müşteri bulunuyor; çoğunun elinde bir değnek; değnekle aradıkları ilacın bulunduğu çekmeceye vuruyorlar. Bunun üzerine, tezgâhtarlar, çılgınca bir tempo, ama küçük adımlarla yukarlara, sözkonusu çekmecelere tırmanıyor – neyin üzerinde tırmanıp çıktıklarını göremiyorsun, gözlerini siliyor, yine göremiyorsun –, istenilen şeyi alıp indiriyorlar. Oyun olsun için mi yapılmış yalnız, yoksa kendilerinde doğuştan mı var, her nedense pantolonlarının arkasından tüylü kuyruklar çıkıyor, sincaplardaki gibi tıpkı, ama daha uzun kuyruklar; tezgâhtarlar yukarı tırmanırken sağa sola oynuyor, vücudun o bir sürü küçük devinimine ayak uyduruyorlar. Sağa sola akın eden müşteri kalabalığı yüzünden içerinin sokakla bağlantısı pek seçilemiyor. Olası giriş yerinin sağ yanıbaşında sokağa bakan kapalı küçük bir pencere; pencereden dışarı göz atınca üç kişi farkediyorsun; görüşü öylesine kapıyorlar ki, arkalarında kalan sokak insanla tıklım tıklım dolu mudur, yoksa boş mu, bir türlü kestiremiyorsun. En baştaki adama ilişiyor gözün; adam dikkati bütünüyle üzerine çekiyor; sağında ve solunda bir kadın; ama pek seçilemiyor kadınlar, sinmiş ya da adama doğru kaykılıp yere çök-

müşler veya o anda bir çöküş eylemini gerçekleştiriyor, düpedüz ikinci planda kalıyorlar; buna karşılık, adamın kendisinde kadınımsı bir taraf var. Güçlü kuvvetli biri, işçilerin giydiği mavi bir mintan seçiliyor üzerinde, yüzü yayvan ve açık, burnu basık; sanki o anda burna bastırılıyor, burun da kıvranıp durarak varlığını korumaya savaşıyor; eczaneden aralıksız içeri bakıyor adam, dudaklarını oynatıyor, sanki içerde bir şey ararmış gibi sağa sola eğiyor vücudunu. Eczanenin içinde bir başka adam dikkati çekiyor, ne bir şey satın aldığı var, ne müşterilere hizmet ediyor, dimdik dolanıyor ortalıkta, her şeyi göz altında tutmaya çalışıyor; iki parmağı tedirgin alt dudağında, cebinden saatini çıkarıp bakıyor bazen. Anlaşılan eczanenin sahibi; müşteriler birbirlerine onu gösteriyorlar; belden yukarısını ne pek gevşek, ne pek sıkı enine boyuna kuşatan çok sayıdaki ince uzun kayış ve kemerler kolayca seçilmesini sağlıyor. Yaklaşık on yaşlarında sarışın bir oğlan adamın ceketine tutunmuş; bazen de belindeki kayış ve kemerlere el atıyor, yalvarıp yakararak kendisinden bir şey istiyor, ama adam oğlanın isteğini geri çeviriyor hep. O anda kapının çıngırağı çalıyor. Neden çalıyor? Onca müşteri gelip gitti, çalmadı, şimdi çalıyor. Kalabalık hemen kapıdan geriye çekiliyor, sanki beklenen bir çıngırak sesidir bu; hatta öyle anlaşılıyor ki, adeta kalabalık açığa vurduğundan daha çok şey bilmektedir. Derken iki kanatlı kocaman bir cam kapı ortaya çıkıyor. Kimselerin bulunmadığı dışarda dar bir sokak, parke taşlarıyla güzel güzel döşenmiş; bulutlu bir gün, havada yağmur var, ama yağdığı yok henüz. Bir bay, az önce dışardan gelip kapıyı açtı ve bu davranışıyla çıngırağı harekete geçirdi, ama şimdi duraksıyor, adeta içeri girmeyerek yine geriliyor, tabelayı okuyor, evet, bir yanlışlık yok ve sonra eczaneden içeri adımını atıyor. Hekim Herodias'tır gelen, müşteriler içinde kendisini tanımayan yoktur. Sol eli pantolon cebinde, eczacıya yaklaşıyor; eczacı, kalabalık tarafından boşaltılmış yerde tek başına dikilmektedir; hat-

ta kalabalığın ön safında bulunuyor şimdi, koskocaman açılmış mavi gözleriyle durumu izliyor. Gülümseyerek ve üstün bir edayla konuşuyor Herodias, başını geriye atmıştır, konuşmuyor da dinliyor sanki. Öte yandan, pek dalgın; kimi şeyleri kendisine iki kez söylemek gerekiyor; yanına sokulmak zahmetli bir iş ve bunun da farkındaymış gibi gülümsüyor. Hekim olur da bir eczanede bulunduğunu nasıl bilmez; gelgelelim, ilk kez böyle bir yere geliyormuş gibi sağına soluna bakınıyor, kuyruklu tezgâhtarları görerek başını sallıyor. Sonra eczacıya yaklaşıyor, sağ koluyla omuz hizasından onu kucaklayıp döndürüyor; derken birlikte, iki yana açılan kalabalık arasından eczanenin ortasına ilerliyorlar. Oğlan önlerinden yürüyor, ikide bir ürkek gözlerini çevirip arkasına bakıyor. Tezgâhların arkasındaki bir perdenin önüne geliyorlar; oğlan perdeyi kaldırıyor. Laboratuvar işi gören odalardan geçerek küçük bir kapıya varıyorlar; oğlanın göze alamaması üzerine kapıyı açmak ister istemez hekime düşüyor. Buraya kadar itişip kakışarak sokulmuş kalabalığın, onların peşi sıra odadan içeri doluşma tehlikesi var. Ama derken kalabalığın en ön safına kadar ilerleyen tezgâhtarlar, patronlarından bir buyruk beklemeksizin yüzlerini kalabalığa döndürüyor; genç hepsi, güçlü kuvvetli, hem de akıllı kişiler. Usul usul, ortalığı gürültüye vermeksizin, kalabalığı itip geriye sürüyorlar. Zaten kalabalık da bozgunculuk etmek için değil, düpedüz arkadakilerin itmelerine karşı duramayarak buraya kadar sürüklenip gelmiştir. Ama yine de tezgâhtarların itişine bir karşı itişle cevap veriyor kalabalık. Sağında solunda bir kadın bulunan adam, bu karşı itişe yol açıyor, pencere önündeki yerinden ayrılıp eczaneden içeri girmiştir şimdi ve herkesten öne geçmeye savaşıyor. Belli ki bulundukları yere karşı saygılı kalabalığın uysallığından başarıyor bu işi. Dirsek vuruşlarından çok, tez elden fırlattığı bir çift bakışla bir kenara ittiği tezgâhtarlar arasında geçiyor, sağında ve solundaki iki kadınla eczacı ve hekimin yanına varıyor; boyu onların boyundan

çok daha uzun, aralarından başını uzatıp içeri bakıyor. Bir kadın, cılız bir sesle: «Gelen kim?» diye soruyor. «Sakin ol, hekim», diye cevaplıyor Herodias ve bunun üzerine içeri giriyorlar. Kimsenin aklına lambayı yakmak gelmiyor. Eczacıdan ayrılan hekim, tek başına kadının yatağına sokuluyor. Pencerenin önündeki adamla yanındaki iki bayan, hasta kadının ayak ucuna gelip bir korkuluğa yaslanır gibi karyola demirlerine yaslanıyorlar. Eczacı daha ileri sokulmayı göze alamıyor; oğlan yine kendisine tutunmuştur. Hekim, üç yabancının odadaki varlığını bir ayakbağı gibi hissediyor. Hastayı düşünerek: «Siz kimsiniz?» diye soruyor adam. «Burada komşuyuz», diye cevaplıyor adam. – «Peki ne istiyorsunuz?» – «İstediğimiz», diye başlıyor adam, hekimden çok daha yüksek sesle...

★

(Savcı yardımcısının Fragmanı)[49]

...Ucubelere karşı avlar düzenlemektan bıkan savcı yardımcısı için, eyalet yargıcı kuşkusuz ilk hedef olurdu. Ama eyalet yargıcına kızmanın anlamı yok. Dolayısıyla, savcı yardımcısı da ona kızmıyor, yalnız böyle bir insanı eyalet yargıçlığına getirip koyan salaklığa içerliyor. Demek adaleti salaklar yerine getirecek. Ancak, kişisel yetenekleri düşünülürse, savcı yardımcısının böylesine aşağı kademedeki bir mevkiyi elinde bulundurması gerçekte pek hazin bir şey; başyargıçlığa yükselmek bile belki asıl isteklerini karşılamaya yetmeyecektir. Doğrusu başsavcıdan da yüksek bir savcı aşamasına yükselmeli ki, tanık olduğu tüm salaklıkları etkili bir dava konusu yapabilsin.

Eyalet yargıcının aleyhinde bir dava açmaya gelince, buna inan olsun tenezzülde bulunmazdı; yüksekteki savcı koltuğunda lütfedip kendisini tanımazdı bile. Ama beri yandan, çevresinde öylesine güzel bir düzen yaratacaktı ki, eyalet

yargıcı varlığını sürdüremeyecek, kendiliğinden dizlerinin bağı çözülüp titremeye başlayacak ve sonunda yıkılıp gidecekti. Belki o vakit savcı yardımcısının kendi davasını da, kapalı disiplin mahkemelerinden açık duruşma salonuna aktarmasının zamanı gelecekti. O vakit savcı yardımcısı davalılar arasında bulunmayarak, eline geçireceği büyük yetkiyle şimdiye kadar üzerinde taşıdığı zincirleri kırıp atacak, kendisi davacıları yargılayabilecekti. Örneğin, davadan önce güçlü bir kişinin kulağına şöyle fısıldadığını kafasında canlandırıyordu: «İşte şimde adalet yerini bulacak.» Ve derken dava başlayacaktı. Sanık disiplin kurulu üyeleri kuşkusuz yalana başvuracaklar, dişlerini birbirine bastırıp yalanlar savuracak, bir yol mahkeme önüne çıkarılan adliyeden kimseler nasıl yalan söylerse, onlar da öyle yalan söyleyeceklerdi. Gelgelelim, her şey o türlü hazırlanacaktı ki, kendileri tüm yalanları üzerlerinden sıyırıp atacak, dinleyiciler önünde serbestçe ve gerçeğe uygun olarak içyüzlerini ortaya koyacaklardı. Bir sürü dinleyici vardır salonda; salonun üç yanını dinleyiciler doldurmuştur; yalnızca yargıç kürsüsü boş durmaktadır, bir yargıç bulunamamıştır çünkü, yargıçlar normal olarak sanıklara ayrılan daracık yerde sıkışmış dikilmekte, boş yargıç kürsüsünün önünde hesap vermeye çalışmaktadırlar. Yalnız kamu adına davacı rolünü oynayan eski savcı yardımcısı, salonda kuşkusuz hazırdır ve şimdiye kadarki yerinde oturmaktadır. Her zamankinden daha serinkanlıdır; yalnız arada bir başını sallamakta, her şey saat gibi işleyip gerektiği gibi bir akış izlemektedir. Ancak, tüm yazışmalardan, tanık ifadelerinden, duruşma tutanaklarından, karar üzerindeki görüşmelerden, karar gerçeklerinden sıyrılıp alınması üzerine, davadaki baskın yalınlık özelliği hemen açığa çıkıyor. Dava konusu aşağı yukarı onbeş yıl öncesine ilişkindir. Savcı yardımcısı o vakitler eyalet başkentinde bulunuyordu, yaman bir hukukçu diye tanınmıştı, üstlerince pek sevilmekteydi, hatta çok geçmeden bir sürü aday arasından seçilerek onuncu sav-

cılığa atanma umudunu bile beslemekteydi. İkinci savcı ona karşı özel bir yakınlık gösteriyor, pek önemsiz sayılmayacak davalarda bile onun kendisine vekâlet etmesine izin veriyordu. Örneğin, majestelerine karşı küçük bir hakaret davasında da bu yola başvurmuştu. Bir mağazada çalışan ve öyle cahil denemeyecek olup politika alanında pek faal bir adam, bir meyhanede, elinde kadeh, yarı içkili durumdayken, ağzından majestelerine karşı hakaret sayılacak bir söz kaçırmıştı; yanıbaşındaki masada oturup belki ondan da içkili bir başka müşteri de durumu ihbara kalkmış, o kafası dumanlı halinde herhalde pek güzel bir iş yaptığını sanarak hemen çağırdığı bir polise adamı kıvançla tutup teslim etmişti. Sonradan da bütünüyle değilse bile, en önemli kısmında ilk ifadesinden ayrılmamıştı; zaten majesteye hakaret pek açık seçik yapılmıştı anlaşılan, çünkü bunu bütünüyle yadsıyan hiçbir tanık çıkmıyordu. Ne var ki, hakaret sırasında söylenen sözler saptanamıyordu bir türlü; sanığın elindeki kadehle kralın duvarda asılı resmini gösterip: «Şu yukarıdaki alçağa da bak!» demiş olabileceği hepsinden akla yakın görünmekteydi. Hakaretteki ağırlığı hafifleten bir şey varsa, sanığın hakaret anında biraz kendini bilmez durumda oluşu, ayrıca hakareti bir şarkının «idare lambası yandıkça, yandıkça» dizesiyle bağlantı içinde dolaylı bir yoldan dile getirmesiydi. Hakaretle şarkı arasındaki bağlantı bakımından hemen her tanık ayrı düşüncedeydi; hatta ihbarı yapana göre, şarkıyı sanık değil, bir başkası söylemişti. Sanığın suçunu enikonu ağırlaştıran bir neden varsa, politikayla uğraşmasıydı; politik etkinliği, onun sözkonusu hakareti büsbütün ayık durumda en katıksız bir inançla da açığa vurabileceğine kuşkusuz hayli inandırıcılık kazandırıyordu. Savcı yardımcısının – hani dava konusunu tüm ayrıntılarıyla o kadar sık düşünüp durmuştu ki –, anımsadığına göre, davayı almak için adeta can atmıştı. Majestelerine bir hakaret davasında savcılık yapmak onurlandırıcı bir işti de, onun için değildi yalnız; ayrıca, sanıktan ve savun-

duğu tezden nefret ediyordu. Ayrıntılarına dek belirlenip saptanmış politik bir görüşü yoksa da, düpedüz tutucu bir adamdı, bu bakımdan adeta çocuksu gözle bakılabilecek biriydi. Elbet, kendi düşüncelerini paylaşan daha başka savcı yardımcıları da vardı, bunların hepsi serinkanlı ve güven içinde davranıp kral ve hükümetle işbirliği yaptılar mı, tüm güçlüklerin yenilmemesi için neden yoktu ortada; hani kral önünde ayakta dikilinmiş ya da diz çökülmüş, ona göre farketmezdi; krala duyulan güven ne kadar büyükse, o kadar iyiydi ve güvenin büyüklüğüne uygun olarak dalkavukluğa kaçmayan bir doğallıkla kral önünde eğilmek gerekirdi. Gelgelelim, bu amaca yönelik çabalar, bir yeraltı yaşamından çıkıp gelerek dürst kişilerin oluşturduğu sağlam halk kitlesini parçalayıp dağıtan sanık soyundan insanlarla engelleniyordu. –İşte bir mağazada çalışmak gibi temiz bir işle yetinmeyen, belki de bu yetinmezliği, gördüğü işin şarap içip eğlenecek parayı sağlayamamasından kaynaklanan aç gözlü bir politikacı dikiliyordu karşısında; güçlü kasların devcileyin bir devinim durumunda tuttuğu devcileyin çene kemikleriyle bir adam, halkın karşısında nasıl konuşulacağını doğuştan bilen bir kimse, hatta soruşturma yargıcına bağırıp çağıran sinirli ve kızgın bir tip.

Savcı yardımcısının davaya karşı duyduğu ilgiden ötürü sık sık katıldığı soruşturmalar, sürekli kavgadan oluşuyordu. Bazen soruşturma yargıcının kendisi, bazen sanık fırlayıp yerinden kalkıyor, gümbür gümbür bir sesle biri ötekine çıkışıyordu. Bu da soruşturma sonuçlarını elverişsiz yönde etkiliyordu kuşkusuz; ilgili sonuçlara dayanarak hazırladığı iddianameyi yeteri kadar sağlam temellere oturtmak, savcı yardımcısının hayli çaba harcamasını ve yoğun bir dikkat göstermesini gerektirmişti. Geceler boyu uğraşıp didinmiş, ama zevkle yapmıştı bunu. Güzelim bahar günleriydi; zemin katında oturduğu evin önünde, iki adım genişliğinde küçük bir bahçe vardı. Çalışmaktan yorulduğu ya da kafasına üşüşen düşün-

celer nedeniyle bir sessizliğe gereksinim duyup kendini biraz toparlamak istediği zaman pencereden bahçeye iniyor, bahçede bir aşağı bir yukarı geziniyor ya da gözlerini kapayarak parmaklıklı çite yaslanıyordu. Savcı yardımcısı o zamanlar doğrusu kendini düşünmedi hiç, iddianameyi birkaç kez baştan aşağı değiştirdi, hatta kimi bölümlerini on kez, yirmi kez yeniden kaleme aldı. Öte yandan, dur ,na için hazırladığı malzeme birikerek, adeta içine nüfuz edilmez bir zenginliğe ulaştı, «Allah vere de bütün malzemeyi kavrayıp değerlendirebilsem» sözü, geceleri sürekli yakarış konusu oldu. İddianameyi hazırlamakla işinin ancak alabildiğine ufak bir parçasına bitmiş gözüyle baktı, dolayısıyla iddianameyi adamakıllı inceleyip kendisine geri verirken ikinci savcının övgüsünü, çalışmasının bir ödüllendirilmesi değil, kendisini bir cesaretlendirme diye gördü. Hani küçümsenmeyecek bir övgüydü; üstelik, sert ve az konuşur bir adamın ağzından çıkıyordu ve ilerdeki dilekçelerinde savcı yardımcısının sık sık tekrarladığı, ama ikinci savcıya bir türlü anımsatamadığı övgünün sözleri şöyleydi: «Bu dosyada, aziz meslekdaşım, yalnız iddianame değil, bir insan olarak ileriyi görebildiğim kadar, sizin onuncu savcılığa atanmanız da saklı yatıyor.» Savcı yardımcısı alçakgönüllü susunca, ikinci savcı eklemişti: «Bana güveniniz...» Duruşmaya sağlam ve serinkanlı girdi savcı yardımcısı. Davanın incelik ve ayrıntılarını salonda kendisi kadar iyi bilen yoktu. Sanığın avukatı, savcı yardımcısının tanıdığı bir kimse, hep bağırıp duran, ama zekâdan yana pek nasibini almamış bir adamcağızdı. Üstelik duruşma günü öyle çekişip didişmeye pek hevesli görünmüyordu; mecbur kaldığı, sanık kendi partisinin üyesi olduğu, belki duruşma görülürken söylevler çekmek üzere fırsat çıkabileceği, partiyi destekleyen basın davaya biraz ilgi duyduğu için savunuyordu sanığı; yoksa onu aklatma gibi bir umut beslemiyordu. Savcı yardımcısı, duruşmanın başlamasından az önce zor tutabildiği bir gülümsemeyle avukata nasıl baktığını hâlâ anımsamaktadır; zaten

genellikle kendini frenleyemez bir adam olan avukat, masanın üzerini karman çorman duruma sokuyor, önündeki dosyalardan şu ya da bu sayfayı çekip alıyor, göz açıp kapamadan notlarla dolduruyor bunları, küçük ayaklarıyla masanın altında takur tukur gürültüler çıkarıyor ve kendisi farketmeksizin ürkek bir hareketle elini ikide bir götürüp dazlak başının üstünde gezdiriyor, sanki başı bir takım yaralar almış da, bu yaraları arıyordu. Savcı yardımcısı, onu kendi şanına layık bir rakip gibi görmüyordu hani. Daha duruşmanın hemen başında yerinden fırlayıp ıslık gibi öten çirkin bir sesle, duruşmanın açık yapılması için mahkeme başkanlığına bir dilekçe sunar sunmaz, savcı yardımcısı, oturduğu yerden nerdeyse acele etmeksizin doğrulup kalkmıştı. Her şey kafasında o kadar açık seçik, o kadar enine boyuna düşünülmüştü ki, adeta çevresindeki bütün bu insanlar yalnız onun olup, özüne uygun davranarak kendi içinde yargıçsız, avukatsız ve sanıksız görüp çıkarabileceği bir işe burunlarını sokuyordu. Savcı yardımcısı doğrulup ayağa kalkmış ve avukatın isteğine katıldığını açıklamıştı. Avukatın davranışı ne kadar doğalsa, savcı yardımcısının davranışı o kadar beklenmedik bir şey olmuştu. Ama savcı yardımcısı davranışının nedenlerini açıklamış ve bu arada salonu öylesine bir sessizlik bürümüştü ki, bir sürü göz sanki onu tutup kendinden yana çekmek için ona dikilmese, boş bir salonda kendi kendisiyle konuşuyor sanılabilirdi. Sözlerinin karşısındakiler üzerinde inandırıcı bir etki yaptığını hemen anlamıştı. Yargıçlar boyunlarını uzatmış, şaşkın şaşkın birbirine bakıyordu; avukat, sandalyesinde arkasına yaslanmıştı; sanki savcı yardımcısı hemen o anda yerden bitivermiş gibi kaskatı oturuyordu yerinde. Meraktan devcileyin dişlerini birbirine sürtüyordu sanık. Dinleyiciler sımsıkı birbirinin elinden tutmuştu; karşılarındaki bir kimsenin, şu ya da bu bakımdan az buçuk ilgi duydukları bir davayı tümüyle onlardan alarak, bir daha elinden koparılamayacak gibi kendine mal ettiğini görüyorlardı. Majestelerine ya-

pılmış küçük bir hakaret davasında hazır bulunmaktan usanmıştı herkes; oysa şimdi daha mahkeme başkanlığına sunulan ilk dilekçede, savcı yardımcısının hakaretin kendisine birkaç sözle değinip geçtiği işitiliyordu.

★

Ürküp çekinerek bir yan kapıdan girdim içeri; durumun ne yolda olduğunu bilmiyordum: ufak tefek çelimsiz biriydim; tasayla yukardan aşağı süzdüm giysimi; ortalık zifiri karanlıktı, hepsi bir boşluk seçiliyordu, o kadar. Zemini otlar bürümüştü, acaba yanlış yere mi geldim, diye içime bir kuşku düştü; ana kapıyı kullansaydım, bu kuşkuya yer kalmazdı, ama işte bir yan kapıdan girmiştim içeri. Acaba dönüp kapının üzerindeki yazıya bir baksam mıydı? Ama, anımsadığım kadar, kapı üzerinde bir yazı seçememiştim. Derken uzakta gümüşsü mat bir parıltı çarptı gözüme, bu bana güven verdi; parıltının geldiği yönde ilerlemeye koyuldum. bir masa çıktı karşıma: orta yerinde bir mum yanıyor, başında üç kişi oturmuş iskambil oynuyordu. «Yanlış bir yere gelmedim ya?» diye sordum. «Iskambil oynayan üç kişi varmış, onları arıyordum.» Oyundan başlarını kaldırmaksızın: «Aradığın üç kişi biziz», dedi içlerinden biri.

★

Nasıl da ay ışığında soluyor orman; bazen büzülüp küçülüyor, sıkışıp daralıyor, ağaçların boyu olduğundan yükseklere fırlıyor, bazen yayılıp genişleyerek tüm yamaçlardan aşağılara sarkıyor, ağaçlar bodurlaşıp çalılığa dönüşüyor, hatta daha da küçülüyor, puslu uzak bir parıltıdan ayırt edilemiyor.

★

A.: «Açık konuş! İlerde bir daha ne zaman sana kulak veren biriyle başbaşa oturup bira içeceksin? Açık konuş! Nerden

alıyorsun gücünü?»

B.: «Bir gücüm var mı? Dediğin güç ne biçim şeydir?»

A.: «Kaçamak cevap verme! Seni ikiyüzlü seni! Belki de ikiyüzlülüğünde saklı yatıyor gücün.»

B.: «Benim gücüm, öyle mi? Ben bu küçük gazinoda eski bir sınıf arkadaşıma rastladım, gelip yanıma oturdu, galiba gücüm buradan kaynaklanıyor.»

A.: «O zaman işi başka taraftan alacağım. Kendini güçlü buluyor musun? Ama açıkyüreklilikle cevap ver, yoksa kalkar eve giderim. Kendini güçlü buluyor musun?»

B.: «Evet.»

A.: «Gördün mü bak!»

B.: «Ama yalnız kendim için böyle durum. Kimsenin bu güçten eser gördüğü yok bende. Kimsenin bu gücün zerresini gördüğü yok. Kendim de görmüyorum zaten.»

A.: «Ama sen kendini güçlü buluyorsun. Niçin peki?»

B.: «Kendimi güçlü buluyorum demek pek doğru sayılmaz, büyüklenmek olur. Kocamış, düşkün ve pislik içinde şurada oturuşumla kendimi güçlü bulduğum yok. İnandığım gücü ben değil, başkaları eylemleriyle vuruyor açığa. Bu başkaları da benim sözümü dinliyor. Kuşkusuz, bu hiç de beni gururlandıracak gibi değil, yüzümü kızartacak bir şey. Ya ben onların kölesiyim de, onlar büyük efendilerde görülen kapris-lerden birine uyarak beni kendilerine efendi yaptılar, o zaman pek sorun yok, o zaman her şey bir görünüştür sadece; ya da gerçekten onların üzerine efendiliğe getirildim, bu durumda ben zavallı ve biçare ihtiyar, ne yapayım bilmem doğrusu? Elim titremeksizin masadan bardağı alıp ağzıma götüremiyorum, fırtınaları, okyanusları nerden yönetece-ğim?»

A.: «Ne denli güçlü olduğun görülüyor işte, bir de bunları

benden saklamak istemiştin. Ama bilen bilir seni. İstediğin kadar tek başına köşede otur, bu gazinoya çıkanların hepsi bilir.»

B.: «Öyle, buraya çıkanlar bilir pek çok şeyi; gerçi konuştuklarından ancak pek azını işitebiliyorum; ama işittiklerim, bana doğru yolu gösteren ve güven veren biricik kaynaktır.»

A.: «Nasıl? Sanırım burada işittiklerine göre yönetmiyorsundur insanları.»

B.: «Hayır, elbet yapmıyorum bunu. Yoksa sen de mi benim başkalarını yönettiğime inanıyorsun?»

A.: «Sen kendin demin söyledin ya.»

B.: «Söyledim mi? hayır, hayır, ben yalnız kendimi güçlü bulduğumu, ama sözkonusu gücü pratikte açığa vurmadığımı belirttim. Bunu da yapamam, çünkü gerekli yardımcılarım varsa da, henüz işlerinin başına geçmiş değiller ve asla da geçemeyecekler. Uçarı kimseler hepsi; nerde işleri yok, oradadırlar; gözlerini üzerime diker, dört bir yandan beni süzerler. Ben onların bütün bu davranışlarını onaylar, peki der gibi başımı sallarım. Bu duruma göre, güçlü olmadığımı belirttiğim zaman haklı değil miydim? Ve sen de beni ikiyüzlü görme artık, ne olur?»

★

«Gücün nereden geliyor söyler misin?»

«Beni güçlü mü görüyorsun?»

«Seni çok güçlü görüyor, gücüne olduğu kadar, bu güçten yararlanışındeki sakınganlığa, bencillikten uzaklığa ya da daha çok kendine karşı sözkonusu güce başvuruştaki kararlılık ve inanmışlığa hayranlık duyuyorum. Kendini geride tutmakla kalmıyor, kendinle savaşıp kendini ezmeye bakıyorsun. Seni böyle bir davranışa iten nedenleri sormuyorum; bunlar,

üzerinde en çok hak iddia edeceğin şeyler senin; ben yalnız sendeki gücün çıktığı kaynağı merak ediyorum. Şimdiye kadar birçokları bunun üstesinden gelememişken, benim sözkonusu gücün varlığını sezebilmem ve içerdiği gözdağını – kendini tutabilen kimse olduğun için, iş bu kadarla kaldı şimdilik– karşı durulamayacak gibi üzerimde hissetmem, bana bu hakkı veriyor sanıyorum.»

«Sorunu cevaplandırmam kolay: Gücüm, yanımdaki iki kadından alıyor kaynağını.»

«İki kadından mı?»

«Evet. Onları tanıyorsun sanırım?»

«Dün senin evde mutfakta gördüğüm kadınları mı demek istiyorsun?»

«Evet.»

«O iki şişman kadın mı?»

«Evet.»

«Bu kadınlar ha! Pek dikkat etmedim kendilerine. Affedersin ama, ben onları iki hizmetçi sanmıştım. Pek pasaklı şeyler doğrusu. Sallapati bir giyinişleri vardı.»

«Evet, dediğin gibidirler.»

«Hani bir şey söyledin mi, hemen inanırım sana. Zaten öteden beri benim için anlaşılmaz biriydin, ama şimdi şu kadınlar işini öğrendikten sonra seni eskisinden de az anlar oldum.»

«Ama bilmecemsi bir yanı yok işin. Her şey açıkça ortada. dinle bak! Senin anlayacağın, bu kadınlarla yaşıyorum, mutfakta gördün kendilerini; ama evde seyrek yemek pişirir, yemeği daha çok karşı lokantadan alıp gelirler; bazen Resi yapar bunu, bazen Alba. Doğrusu yemeklerin evde pişirilmesine kimse karşı değil, ama pek çetin bir iş, çünkü iki kadın pek geçinemez birbiriyle; geçinemez mi dedim, hayır, geçi-

nirler, hem de gül gibi geçinirler, yan yana rahatçacık uzanıp yatabilsinler yeter ki. Örneğin, uyumaksızın yan yana uzanıp daracık kanepede saatlerce güzel güzel yatabilirler; şişmanlıkları düşünülürse, az buz şey değildir bu da. Gelgelelim, çalışırken anlaşamaz, hemen işi ağız patırtısına döker, hatta sonunda döğüşe kadar vardırırlar. Onun için – hani kendileriyle akıllı akıllı konuştunuz mu, pek söz dinler kimselerdir – evde elden geldiği kadar az iş görülmesi konusunda anlaşmaya vardık. Zaten böylesi, onların yaradılışına da uygun. Örneğin, kendilerine sorarsan, evi güzelce derleyip toplamışlardır; oysa içerisi öyle pistir ki, daha kapıdan odaya ayak atar atmaz insanın öğüresi gelir, ama bir kez de ayağımı içeri attım mı, alışırım duruma.

Çalışmasınlar, kavga döğüşe yol açacak tüm nedenler kalkar ortadan; özellikle kıskançlığın tümüyle yabancısıdırlar; Hem nerden doğup çıkıcak kıskançlık? Birini ötekinden ayırdığım yok ki! Belki Alba'nın burnu ve dudakları Resi'ninkilerden çok zencileri anımsatıyor, ama bazen bunun tersi doğru gözüküyor bana. Belki Resi'nin saçı, Alba'nınkinden biraz daha azdır, doğrusunu istersen olmaması gerektiği kadar azdır saçı; ama benim buna baktığım mı var? Her ikisini birbirinden pek ayırmamakta diretiyorum.

Kaldı ki, işten ancak akşam dönüyorum eve, kendilerini biraz uzunca süre karşımda gördüğüm tek gün var, o da pazarları. Söylediğim gibi, iş bitimi elden geldiği kadar uzun süre yalnız başıma sağda solda dolaşmaktan hoşlandığım için eve geç dönüyorum. Tutumlu davranmak isteyerek akşamları evde ışık yakmıyoruz. Gerçekten buna ayıracak param yok. Aralıksız tıkınmanın üstesinden gelen iki kadını yedirip içirmek, aldığım tüm ücreti silip süpürüyor. Diyeceğim, akşamleyin karanlık evin kapısına varıp zili çalıyor, kadınların soluyarak kapıya gelişlerini işitiyorum. Resi ya da Alba diyor ki: 'Seninki bu'; birden öncekinden de sesli solumaya başlıyor iki kadın. Benim yerimde bir başkası olsa, bu solumalardan

korkuya kapılabilirdi doğrusu.

Derken kapı açılıyor; ben, alışılmış şakaya başvurarak, daha azıcık aralanır aralanmaz kapıya yüklenip içeri dalıyor, her ikisinin birden boğazına sarılıyorum. 'Hey!' diyor biri. Bununla demek istiyor ki: Amma tuhaf adamsın! Ve sonra iki kadın, gırtlaktan gelen seslerle gülmeye başlıyor. Artık işleri güçleri benim; hani bir elimi ellerinden kurtarıp da kapamasam, bütün gece açık kalırdı kapı.

Sonra holden geçmeye geliyor sıra; hepsi birkaç adımlık yol; saatlerce sürüyor sanki, beni el üstünde taşıyorlar. Hiç de kolay geçmemiş bir günün ardından ne de olsa kendimi gerçekten yorgun hissediyor, başımı kimi Resi'nin, kimi Alba'nın yumuşacık omzuna yaslıyorum. ikisi de adeta çırılçıplak; üstlerinde hepsi tek bir gömlek, günün büyük bölümünde de yine başka bir şey giydikleri yok. Ancak bir misafir gelecek de, pis falan demeyip bir iki çapaçul şey geçirecekler sırtlarına; şu senin son gelişindeki gibi hani.

Sonra hep birlikte benim odaya geliyoruz. Genellikle beni içeri tıkıp kendileri dışarda kalıyor ve kapıyı üstüme kilitliyorlar. Bir oyun hepsi: Çünkü hemen ardından kim ilkin odaya girecek diye başlıyorlar boğuşmaya. Dışardan bazen hızlı, bazen yavaş, pat küt birbirlerine giriştiklerini ve bundan böyle gerçekten tıknefeslik diye nitelenebilecek burundan soluyuşlarını duyuyor, arada bir bazı sözler mırıldandıklarını işitiyorum. Sonunda kendim kalkıp açıyorum kapıyı; paldır küldür içeri dalıyorlar; kan ter içinde, gömlekleri didik didik, soluklarında insanın burnunun direğini sızlatan bir koku. Kendimizi hep birlikte halının üzerine bırakıyoruz; giderek sessizleşiyor ortalık.»

«Niye sustun öyle?»

«İpin ucunu kaçırdım. Nerden başlamıştık konuşmaya? Sen bana görünürdeki gücümün kaynağını sormuştun, ben de ka-

dınlar demiştim. Evet, öyle işte, kadınlardan alıyorum gücümü.

«Onlarla bir arada yaşamandan mı yalnız?»

«Bir arada yaşamamdan.»

«Pek suskunlaştın bakıyorum.»

«Görüyorsun ki, gücümün belli sınırları var. Bir şey, susmamı buyuruyor. Hoşça kal!»

★

At tökezledi, ön ayaklarının üzerine yığıldı, binici bir kenara savruldu.

Her biri bir ağacın gölgesinde yan gelip yatmış iki adam ortaya çıkarak, attan savrulan biniciyi gözden geçirdi. Her şeyden, güneş ışığından, yine doğrulup kalkmış attan, atın binicisinden, kazanın ayartısına karşı duramayarak köşesinden ansızın çıkagelmiş karşıki baydan kuşku duyar gibiydiler adeta. Usul usul yaklaştılar, suratlarını asıp dudaklarını sarkıttılar; düğmeleri vurulmamış gömleklerinden içeri soktukları ellerini, göğüslerinin ve boyunlarının üzerinde, bir karara varamamış, gezdiriyorlardı.

★

Kentler içinde bir kent, geçmişi şimdiki durumundan daha görkemli; ama şimdi de pek önemsemezlikten gelinemeyecek bir durumu var.

★

Belediye başkanı birkaç evrakı imzaladıktan sonra arkasına yaslandı, oyun oynar gibi bir makas aldı eline, Eski Alan'dan gelen çan seslerine kulak kabarttı, sonra masanın yanıbaşında saygıdan kaskatı, saygıdan nerdeyse burnu havada dikilen

sekreterine dedi ki: «Kentte olağanüstü bir şeylerin döndüğü sizin de dikkatinizi çekmedi mi? Siz gençsiniz, böyle bir şeyin gözünüzden kaçmaması gerekir?»

★

Dolunaydı; komşu köyden eve dönüyordum; tümüyle ay ışığı altında yatan dümdüz şosede yalnızca kısa bir yoldu gideceğim. Yerdeki en ufak şeyler bile gündüzkinden daha açık seçik görülebiliyordu. Bizim köyün köprüsüne gelip dayanan küçük kavaklı yola iyice yaklaşmıştım ki, birkaç adım önümde – daha önce farketmediğime göre, demek düşlere dalmıştım – tahta ve bezlerden çatılmış bir kulübe gördüm, küçük ve hayli basık çadırımsı bir yer, içi şöyle dik oturmaya bile elverişli değil. İyice yanına sokulup elimle sağını solunu yokladımsa da, hiçbir yerinde bir deliğe falan rastlayamadım. Taşrada pek çok şey görüp karşılaşacağı yabancı nesneler üzerinde kolay yargıya varabilmesini öğreniyor insan; ama bu çadırın nasıl olup da buraya geldiğini ve nasıl bir amaca hizmet ettiğini bir türlü çıkaramadım.

Çingeneye benzeyen genç bir kadın, mihrabın önünde kuş tüyü döşekten ve yorganlardan yumuşacık bir yatak hazırlıyor. Yalnayak; üzerinde beyaz desenli kırmızı bir eteklik, gömleği andıran, ön kısmı savsak bir davranışla açık bırakılmış beyaz bir bluz var; koyu kumral saçları bir yabansılıkla iç içe geçmiş. Mihrap üzerinde bir çamaşır leğeni görülüyor.

★

Masanın üzerinde iri bir somun duruyordu. Babam, elinde bir bıçakla gelerek somunu kesip iki parçaya ayırmak istedi. Bıçak büyük ve keskin, ekmek de ne çok yumuşak, ne çok sertti, öyleyken kesme işinin bir türlü üstesinden gelemedi babam. Biz çocuklar, başımızı kaldırıp şaşkın şaşkın kendi-

sine baktık. Babamız; «Ne şaşıyorsunuz?» dedi. «Aslında bir şeyin başarılması, başarılamamasından çok daha garip değil mi? Haydi siz gidip yatın, ben uğraşacağım, bakarsınız keserim sonra.»

Biz gidip yattık; ama geceleyin zaman zaman içimizden biri yatakta doğrulup boynunu uzatarak babamıza baktı; babamız, uzun ceketiyle bu boylu boslu adam, hâlâ elindeki bıçağı ekmeğe batırmaya uğraşıyordu. Tam biz sabah erkenden uyanmıştık ki, bıçağı elinden bırakarak şöyle söyledi: «Bakın çocuklar! Ben bu işin üstesinden gelemedim: Çetin bir iş.» Kendimizi göstermek isteyerek bir de biz deneyelim dedik, babamız da izin verdi. Gelgelelim, bıçağı pek yerinden oynatamadık; dokunduk mu, bayağı şahlanıyordu elimizde; üstelik sapı, babamızın daha önce kavradığı bu yer ateş gibi yanıyordu. Babamız gülerek dedi ki: «Kalsın, kalsın! Şimdi ben kente iniyorum; akşam dönünce yine uğraşır, kesmeye çalışırım. Bir somunun beni soytarı yerine koymasına katlanamam doğrusu. Nasıl olsa eninde sonunda kesilecek. Onun için, istediği kadar diretebilir şimdi, ilişmeyin diretsin.» Ama babam bunu söyler söylemez ekmek büzülüp ufaldı; her şeyi göze almış bir insanın ağzı nasıl büzülürse öyle tıpkı; sonunda da küçücük bir somuna dönüştü.

★

Orağı biledim, biçme işine koyuldum. Önüm süra dökülü dökülüverdi kara koyu yığınlar; aralarından vurup geçtim, ne olduklarını bilmiyordum. Köyden tehlikeye karşı uyarmalar geliyordu; ama ben bunlara beni yüreklendiren sesler diye bakıyor, yolumdan dönmüyordum. Sonunda küçük ahşap köprüye vardım, artık yapılacak iş kalmamıştı, köprü başında bekleyen bir adama orağı teslim ettim. Adam bir elini orağa uzatırken, öbür eliyle bir çocuğun yanağını okşar gibi yanağımı okşadı. Köprünün ortasına gelince, izlediğim yolun doğ-

ruluğuna ilişkin bir kuşkuya kapıldım, bağırarak zifiri karanlıktan içeri seslendim, bir cevap veren çıkmadı. Durumu adamdan sorup öğrenmek üzere geri döndüm. Ne var ki, adam ortadan kaybolmuştu.

★

«Hepsi boşuna bunların», dedi o, «bir kez beni görmüyorsun; oysa seninle göğüs göğüse dikiliyorum. Önünde dikildiğime, sen de beni seçemediğine göre, nasıl buradan ötelere gidebilirsin?»

«Haklısın», dedim, «kendi kendime ben de hep böyle sorup duruyor, ama bir cevap alamayarak olduğum yerde kalıyorum.»

«Ben de», diye cevapladı o.

«Ben senden az değil», dedim. «Ama o zaman bunların hepsinin boşunalığı senin için de söylenebilir.»

★

Bataklık ormanların göbeğine bir nöbetçi dikmiştim. Ne var ki, şu an kimseler yoktu ortada, seslenmelere cevap alamıyordum. Besbelli nöbetçi yolunu şaşırmıştı, yeni bir nöbetçi dikmem gerekiyordu. Adamın iri kemikli zinde yüzüne baktım. «Senden önceki nöbetçi kayboldu», dedim, «nedendir bilmem ama, ormanın ıssızlığı nöbetçiyi ayartıp nöbet yerinden uzaklaştırıyor. Diyeceğim, iyi kolla kendini!» Adam esas duruşa geçmiş, önümde dikiliyordu. Sonra şunları ekledim sözlerime: «Ama sakınmaz, ayartılara kapılırsan, olan sana olur, bataklığa gömülüp gidersin; ben de senin yerine hemen bir başka nöbetçi dikerim. Baktım o da sözümü dinlemedi, onun da yerine bir başka nöbetçi çıkarırım ve aralıksız sürüp gider bu. Hani elime bu işten bir şey geçmese bile, bir şey de yitirmem.»

★

Babam, beni alıp okulun müdürüne götürdü. Büyük bir binaya benziyordu okul, salon gibi birkaç yerden geçtik, ancak hepsi boştu. Bir hademe de çıkmadı karşımıza; bu yüzden, rasgele ilerlememizi sürdürdük; ayrıca, kapıların tümü açıktı. Birden irkilerek geriledik, bütün ötekiler gibi yine hızla bir salona dalmıştık; ama çok az bir mobilyayla da olsa, çalışma odası gibi döşenmişti burası ve kanepede yatan bir adam görülüyordu. Fotoğraflarından tanıdığım kadar, okulun müdürüydü; oturduğu yerden yaklaşmamızı söyledi. Odasına böyle paldır küldür girişimizden ötürü babamın dilediği özürleri gözleri kapalı dinledi ilkin, ardından ne istediğimizi sordu.

Doğrusu bunu ben de merak ediyordum; gerek müdür, gerek ben, ikimiz de babama baktık. Babam müdürden rica ediyordu ki, artık onsekizini doldurmuş bulunan oğlu...

★

Pencereden bakıyordu. Kapalı bir hava. Aylardan kasım. Ona göre, her ayın bir kendine özgülüğü varsa da, kasım ayında iyice güçleniyordu bu kendine özgülük. Doğru; kasımın kendine özgülüğünden bir şey seçilmiyor henüz, karla karışık bir yağmur yağıyor, o kadar. Ama belki de bunun nedeni, her vakit insanı aldatan dış görünümdür; çünkü insanlar bütün olarak her şeye hemen uyduğundan ve bir yargı verirken ilk başta dış görünümü dikkate aldığından, doğrusu dünyadaki hiçbir değişikliğin algılanmaması gerekirdi. Ama insanın kendisi de insan olduğu, kendindeki uyum gücünü bildiği ve bu güçten kalkarak yargılara vardığı için, yine de öğreniliyor kimi şeyler ve aşağılardaki trafiğin durmayarak, o cadde senin, bu cadde benim diretken bir bıkıp usanmazlık ve içyüzü kavranamayan bir üstünlükle kendini işler durumda tutmasına ne anlam verileceği bilinmiyor.

★

Hasta saatlerdir yalnızlık içinde yatmış, ateşi biraz düşmüştü; zaman zaman birazcık dalmış, bunun dışında kıpırdamaya gücü yetmediğinden gözlerini dikip hep tavana bakmış, zihnine üşüşen düşünceleri kafasından sürekli kovmaya, düşüncelere karşı kendini sürekli savunmaya çalışmıştı. Düşündüğü her şey içini sıkıyor, kendisine eziyet veriyor, o da bu yüzden düşüncelerini kafasında boğup atmaya çalışarak gücünü harcayıp tüketiyordu. Kuşkusuz artık akşam çökmüş, kasım ayı olduğundan hiç değilse hava kararmış bulunuyordu ki, bitişik odanın kapısı açılıp elektriği yakmak üzere ev sahibi göründü. Kadının arkasından da hekim girdi odaya. Hasta, gerçekte hastalığın kendisini ne kadar az hırpaladığına şaştı; çünkü içeri girenleri pek güzel seçebilmişti, önceden bilip tanıdığı ayrıntıların tümü yerli yerindeydi, hatta kendisinde her vakit sıkıntı ve tiksinti uyandırmış ayrıntılar bile nasılsa abartılmış görünmüyordu, her şey şimdiye kadar nasılsa yine öyleydi.

★

...silkip üzerimden atmaya normal zamanlar sessiz sakin katlanıyor, ama içkiliyken buna başkaldırıyordum. Bu koşullarda öğrendiğim mahremiyetleri kuşkusuz asla gazetede sergilemek gibi bir amacım yoktu; ama kafamda ana hatlarıyla bir yazı hazırlamıştım; insandaki büyüklüğün tüm çıplaklığıyla kendini açığa vurduğu her yerde, yani en çok spor alanlarında ayak takımının boy göstermekte gecikmediğini, küstahça davrandığını, ciddi olarak başını kaldırıp kahramana şöyle bir bakayım demediğini, yalnız çıkarını düşündüğünü, yalnız çıkar sağlamayı göz önünde tuttuğunu ve toplum yararına yapıldığı gerekçesiyle davranışını bağışlatmaya çalıştığını ortaya koyacaktım.

★

...Derken K.'nın önünde bir düzlük belirdi. İlerde, küçük bir tepe üzerindeki mavilikler içinde zar zor seçilebilen ev bulunuyor, bu eve ulaşmayı amaçlıyordu. Ama akşama kadar uğraştıktan sonra başarabildi ancak; gündüzün pek çok kez hedefi gözden kaybetti, akşamleyin artık kararmaya yüz tutmuş patikada giderken, kendini ansızın tepenin eteğinde buldu. «Eh, geldim», dedi kendi kendine, «ufacık, köhne, acınacak bir ev; ama benim evim, sen bir kaç ay sonra gör onu!» Bunun üzerine, çayır çimenler arasından tepeye tırmandı. Evin kapısı açık duruyordu; kapatılacak gibi değildi zaten, kanatlarından biri yoktu. Eşikteki bir kedi yüksek sesle miyavlayarak gözden kayboldu; oysa, genellikle böyle miyavlamazdı kediler. Merdivenin sağ ve soluna düşen iki odanın kapısı aralıktı; içlerinde kırık dökük üç beş eski eşya seçiliyordu, o kadar. Ancak yukardan, bir ucu karanlıkta kaybolan merdivenden doğru titrek, nerdeyse hırıltılı bir ses: «Kim o?» diye sordu. K., kocaman bir adım atarak, merdivenin ortalarından kırık ilk üç basamağını geride bıraktı – ne tuhafsa kırık yerler henüz yeni, sanki bugün ya da dün kırılmış gibiydi – ve yukarı çıktı. Yukardaki odanın kapısı da açık duruyordu.

★

Kadını bırakıp kaçtım. Koşa koşa yamaçtan indim. Yüksek otlar engelliyordu koşmamı. O, yukarıda, bir ağacın yanıbaşında dikiliyor ve arkamdan bakıyordu.

★

Burası dayanılacak gibi değildi. Dün Jericho ile konuştum. Bir köşeye sıkışmış, gazete okuyordu. Kendisine dedim ki: «Benim için oy kullanacak mısın, Jericho?» Jericho, hayır anlamında başını sallayıp okumasını sürdürdü. Ben: «Sizin oyunuza herhangi bir oy gibi bakmıyorum», dedim, «alacağım oyların bana hiç yetmeyeceği, dolayısıyla bir başarı sağla-

yamayacağım kesin. Ama yine de...»

Bir ara da seçim kampanyasının tam ortasında bulundum. Ama yıllar önceydi. Adaylardan biri, seçim dönemi süresince yazı işlerinde çalıştırmak üzere bana iş vermişti. Kuşkusuz, olayların bütününü şu an hayal meyal anımsıyorum.

★

Ne yapmaya çalışıyorsun? – Bir dehliz açacağım. Bir gelişme olmalı. Enikonu yüksekte bulunduğum yer.

★

Babil kuyusunu kazıyoruz.

★

Kendisinden hepsi üç zikzak çizgi kaldı geride. Nasıl da işine gömülmüştü. Ama gerçekte nasıl da hiç gömülmemişti.

★

Bir saman çöpü mü? Bazıları bir kurşunkalemin çektiği çizgiye sarılarak su üstünde tutuyor kendini. Su üstünde tutuyor mu? Boğulup giderken bir kurtuluşu düşlüyor.

★

Nasıl kötürüm biri tekerlekli arabasından kucaklanıp alınırsa, onu da ölümün yaşam içinden kucaklayıp alması gerekiyordu. Tıpkı tekerlekli arabasında bir kötürüm gibi, o da kendi yaşamı içine bütün sağlamlığı ve ağırlığıyla oturmuştu.

★

Ölmeye hazır olanlar, yerde yatıyordu; mobilyalara yaslan-

mışlardı, dişleri takır tukur birbirine vuruyor, yerlerinden kımıldamaksızın ellerini yoklayarak duvarlarda gezdiriyorlardı.

★

Genç bir öğrenci, büyük şölenlerin düzenlenip toplantıların yapıldığı ocak ayında bir akşam, yüksek bir devlet memurunun oğlu olan en iyi dostunu ziyaret etmek istedi. Okumakta olduğu ve daha önce sık sık sözünü ettiği bir kitabı kendisine gösterecekti. Ekonomi tarihinin ana hatları üzerine yazılmış güç anlaşılır bir kitaptı; ancak zorlukla okunabiliyordu, bir eleştiride pek güzel belirtildiği gibi, gece at üstünde bir babanın oğlunu bağrına bastırışı gibi konuyu bağrına bastırmış tutuyordu. Ama tüm ağırlığına karşın, kitap öğrenciyi pek sarmıştı; tutarlı bir yerini kavrayabildi mi, bunu bir kazanç sayıyor, yalnız o anda ileri sürülen kanıyı değil, onun bütün sağını solunu daha akla uygun, iyi kanıtlanmış ve daha sağlam görüyordu. Yolda giderken birkaç kez bir fenerin altında durup, karın sisinden silik ışıkta arkadaşına birkaç cümle okudu. Akıl almayacak büyük tasalarla sıkılıyordu yüreği. Şu andaki durum kavranılamayacak gibi değildi; ama önünde kendisini bekleyen ödev, ona bir belirsizlik içinde ve uçsuz bucaksız görünüyordu; varlığını içinde hissettiği, ama ortaya çıkmaları için kendilerine henüz bir çağrı yöneltilmemiş güçler gibiydi tıpkı.

★

Yazmak kendini benden kaçırıyor. Özyaşamıma ilişkin denemeler konusunda planlar hazırlayışım bu yüzden. Özyaşam öyküsü değil hani, yalnız deneme ve elden geldiğince küçük özyaşamsal parçacıkların saptanması. Evi sağlam olmayıp, yanıbaşına sağlamını kurmayı tasarlayan biri gibi, böyle bir çabadan yola koyularak kendi kendimi kurmak niyetindeyim. Kimbilir, bunun için belki eski yapıdaki malzemeyi kullana-

cağım. Ancak çalışmaların tam orta yerinde insanın gücü tükenip, sağlam olmamasına karşın hiç eksiği bulunmayan bir ev değil, yarı harap, yarı bitmiş bir ev, yani bir hiç doğup ortaya çıkarsa, işte o zaman kötü. Bunu izlese izlese bir cinnet izler, yani iki ev arasında Kazak dansı gibi bir şey; çizmelerinin ökçeleriyle Kazak'ın yeri eşeleyip oyduğu, oyuk büyüyüp mezara dönüşünceye kadar bu işi sürdürdüğü bir dans.

★

Çocukların delişmenliği akıl alacak gibi değil. Odanın penceresi küçüçük belediye parkına bakıyor. Küçük bir park; solmuş çalıların yoldan ayırdığı tozlu boş bir alan sadece. Her zamanki gibi bu öğle sonrası da parkta çocuklar oynuyordu.

★

«Buraya nerden geldim», diye bağırdım. Yumuşak elektrik ışığının aydınlattığı orta büyüklükte bir salondu; yürüye yürüye duvarlar boyunca ilerliyordum. Birkaç kapı vardı; ama kapılar açıldı mı, eşikten bilemedin bir karış uzakta, düz bir çizgi yaparak hem yukarı, hem sağa sola uzanıp başı sonu kestirilmez bir uzaklıkta gözden kaybolan karanlık ve kaygan bir kaya duvarla karşılaşılıyordu. Yani bir çıkış olanağı yoktu salondan. Yalnız bitişik odaya açılan bir kapı; buranın görünümü biraz daha umut vericiydi, ama öbür kapılardakinden daha az yadırgatıcı denemezdi. İçeri bakılınca, prenslere özgü bir oda seçiliyor, odada kırmızı ve altın sarısı renk ağır basıyordu; odada yüksekliği duvar boyuna varan birden çok ayna ve kocaman bir cam avize yer alıyordu. Ancak, hepsi bu kadar değildi.

★

Geri dönmem gerekmiyor artık, hücrem darmadağın oldu,

bir devinim içindeyim, vücudumu hissediyorum.

★

Ahırdan atımı alıp gelmesini buyurdum. Uşağım ne dediğimi anlamadı. Kendim gittim, eğerleyip bindim üzerine. Uzaktan bir boru sesi işitip, bu nedir? diye sordum. Uşağın hiçbir şeyden haberi yoktu ve hiçbir şey işitmemişti. Kapıda beni durdurup sordu: «Bey nereye gidiyorlar?» «Bilmem», dedim. «Buradan uzağa işte, buradan uzağa, hep uzağa buradan; ancak böylelikle hedefime ulaşabilirim.» «Demek hedefinizi biliyorsunuz?» diye sordu uşağım. «Evet», diye cevapladım, «söyledim ya, buradan uzağa! İş te hedefim.» «Ama yanınıza azık almadınız», dedi uşağım. «Azığın gereği yok», diye cevapladım, «yolculuk öyle uzun sürecek ki, yolda yiyecek bir şey bulamazsam zaten açlıktan ölüp gideceğim. Yani ne kadar azık olsa kurtaramaz beni. Çünkü, Allaha şükür, gerçekten muazzam bir yolculuk.»

★

Soluk soluğa yetiştim. Yere biraz eğik çakılmış bir kazık seçiliyor, üzerindeki tabelada «Gömülmüş» yazısı okunuyordu. Galiba hedefe vardım dedim kendi kendime ve çevreme bakındım. Birkaç adım ötemde baştan başa yeşillikle örtülmüş gösterişsiz bir çardak vardı, hepsi o kadar; hafiften tabak şıngırtıları işitiliyordu. Varıp başımı alçak kapıdan içeri uzattım, karanlıkta pek bir şey seçemedim, ama yine de selam verip: «Gömülme işiyle kim ilgileniyor acaba?» diye sordum. Nazik bir ses: «Ben», dedi, «buyurun geçin siz, şimdi geliyorum.» O anda içerdeki küçük topluluğu yavaş yavaş seçmeye başlamıştım: Genç bir karı kocayla boyları masa hizasına zor erişebilen üç küçük çocuk ve henüz anne kucağında bir bebek. Çardağın dip köşesinde oturan adam kalkıp dışarı gelmek istedi hemen, ama kadın ilkin yemeği bitirmesini ısrarla rica

etti; adam beni gösterince, kadın lütfedip biraz bekleyebileceğimi ve kendilerini onurlandırıp yoksul öğle yemeklerinden yemek için bemin de sofralarına oturabileceğimi belirtti. Ben de evin pazar keyfini bu kadar çirkin biçimde kaçırdığıma içerleyerek, şöyle dedim ister istemez: «Ah ne yazık, ne yazık ki, hanımefendi bu davetinizi kabul edemeyeceğim; çünkü hemen, evet gerçekten hemen gömdürmem gerekiyor kendimi.»

«Aman siz de,» dedi kadın, «bula bula pazarı, üstelik yemek vaktini mi buldunuz. Şu insanların kaprisleri! Sonu gelmeyen uşaklık!» «Kızmayınız canım», dedim ben. «Kocanızdan gömülmeyi istiyorsam, aklıma öyle estiği için değil. Nasıl yapılacağını bilseydim, kendim tek başıma çoktan yapardım bu işi.» Yanıbaşımda dikilen ve beni oradan çekip götürmeye çalışan adam: «Bakmayın siz onun sözüne», dedi, «kadınlarda hiç mantık aranır mı!»

★

Dar, basık tavanlı, yuvarlak kemerli ve beyaz badanalı bir dehlizdi. Giriş yerinin önünde dikiliyordum, kapıdan eğik bir yol aşağılara iniyordu. Dehlize gireyim mi, bilmiyordum. Kararsızlık içindeydim. Ayaklarımla girişin ağzındaki seyrek otları eziyordum. O anda bir bay yaklaştı ilerden; bir rastlantı kuşkusuz; biraz büküktü beli, ama benimle konuşmak istediği için belini bükmüştü. «Nereye bakalım küçük?» diye sordu. «Henüz bir yere gittiğim yok», diye cevapladım, sonra da onun şen, ama çalımlı yüzüne baktım; gözlerinde bir monokl bulunmasa da yine çalımlı bir yüzdü. «Henüz bir yere gittiğim yok, düşünüyorum daha», diye ekledim.

★

Eliyle alnını sıvazlayarak: «Tuhaf», dedi köpek, «nereleri

gezmedim! İlkin pazar kurulan alandan geçtim, sonra çukur yolu tırmanıp tepeye çıktım, sonra tepedeki kocaman düzlüğü pek çok kez enine boyuna dolandım, sonra sarp yamaçtan indim aşağı, sonra biraz şosede tur attım, sonra sola sapıp dereye vurdum, sonra kavaklar boyunca ilerledim, sonra kilise önünden geçtim, şimdi de buradayım. Peki ama, neye bütün bunlar? Üstelik düpedüz karamsarlığa kaptırmıştım kendimi. Yeniden dönüp gelişim doğrusu mutluluktu. Bu sağda solda serseri koşup durmalar, bu kocaman ıssız yerler korkutuyor beni; böylesi yerlerde pek zavallı, biçare ve küçük bir köpeğe dönüşüyor, bir daha kimsenin beni bulamayacağı gibi yitip gittiğim duygusuna kapılıyorum. Kaldı ki, beni buradan kaçmaya ayartacak bir neden de yok, benim yerim bu avlu, benim kulübem burada; her vakit değil ama, saldırganlığım tuttuğu zaman vurulacağım zincir burada; hepsi burada bunların, ayrıca bol yiyecek, içecek burada. Ee, peki? Elimden gelse, hiç kaçmazdım doğrusu; kendimi burada rahat hissediyor, buradaki yerimden gurur duyuyorum; öbür hayvanları gördükçe, haz taşan haklı bir büyüklenme çığıl çığıl damarlarımı dolaşıyor. Gelgelelim, öbür hayvanlar içinde benim gibi anlamsız kaçışlara yeltenen biri daha var mıdır? Bir tek hayvanı, kimseye gereği olmayan, kimsenin de eksikliğini hissetmediği kedi denen o yumuşak tüylü ve tırmalayıcı yaratığı saymıyorum hani. Onun kendisine göre birtakım gizli hesapları var; bu hesaplar uğrunda sağda solda dolaşıp duruyor, ama onun da evin sınırlarını aştığı yok. Diyeceğim, arada bir kaçaklığa özenen yalnız ben varım ve davranışımın günün birinde evdeki o parlak konumuma mal olacağına hiç kuşkum yok. Bugün Allaha şükür kimse işi sezmedi, ama geçenlerde beyin oğlu Richard bir söz kaçırdı ağzından: Pazar günüydü, bir bank üzerine oturmuş purosunu tüttürüyordu, ben de ayağının dibine uzanmış yatıyordum; yanağımı yere bastırmıştım. 'Cäsar', dedi küçük bey, 'seni rezil, seni hain köpek seni! Bu sabah neredeydin bakayım? Sa-

bah beşte, henüz bekçilik görevini yapmam gerektiği bir sırada seni aradım, avlunun hiçbir köşesinde yoktun, saat altıyı çeyrek geçiyordu ki dönüp eve geldin. Görevini rezilcesine savsaklamaktır bu, biliyor musun?' İşte bir kez daha enselenmiştim. Doğrulup Richard'ın yanına oturdum, bir kolumu beline dolayıp dedim ki: 'Canım Richardcığım, bu kez de göz yum, durumu örtbas et, yayma ortalığa. Bu iş benimle bitiyorsa, söz veriyorum, bir daha yapmayacağım.' Sonra bir ağladım, akla gelebilecek türlü nedenlerden, durumumun yol açtığı aşırı umutsuzluktan, cezalandırılma korkusundan, Richard'ın yüzündeki o barışçıl ifadeye duygulandığımdan, cezalandırmada başvurulacak bir aracın o an hazırda bulunmayışına sevincimden bir ağladım ki, gözyaşlarımla Richard'ın ceketini ıslattım, Richard da beni silkip attı üzerinden ve yat bakayım oraya! diye çıkıştı. Diyeceğim, daha o zamanlar adam olacağıma söz vermiştim; gelgelelim, aynı hatalı davranışa yine kalkıştım şimdi; hatta bugün o zamankinden daha da uzun süre evden uzak kaldım. Ne var ki, o vakit bu iş benimle bitiyorsa diye söz vermiştim. Ve şimdi yine eskisi gibi davranmışsam, bunun suçunun bende olmadığını...»

★

Hücre duvarıyla boğuşma.

Sonuç: Berabere.

★

Güzelim ve etkileyici bir numara şu binicilik gösterisi; düşlerin atlı gezisi adını taktık kendisine, yıllar yılı seyirci önüne çıkarıp duruyoruz; icat edeni çoktan öldü, ince hastalıktan öbür dünyayı boyladı; ama biz numarayı programdan çıkarmak için hâlâ neden görmemekteyiz. Kaldı ki, rakiplerimizin öykünemeyeceği bir numara; niçin böyle olduğu ilk bakışta anlaşılmasa bile öykünülemeyecek bir gösteri. Genellikle

programın ilk bölümünün sonuna koyuyoruz; gecenin kapanış numarası diye sunulmaya uygun değil çünkü, öyle göz kamaştırıcı ve paha biçilmez yanı yok. Evlerine dönüşte seyircilerin üzerinde konuşacağı bir niteliği içermiyor; kapanışta en kalın kafalıların bile aklında kalıp bütün geceyi unutulmaz kılacak bir gösterinin çıkarılması gerekir seyirci önüne, oysa binicilik gösterisi böyle bir nitelikten yoksun; ancak, işe yaradığı bir yanı varsa[50]...

★

Yıllardır, yirmi yılı aşkın süredir görmediğim, ayrıca kendisinden pek düzenli haber alamadığım, hatta çokluk yıllar boyu beni habersiz bırakan bir dostum şimdi yine kentimize, baba yurduna dönecekti. Artık bizim burada hısım akrabası bulunmuyordu, dostları arasında da kendisine en yakın kişi hiç kuşkusuz bendim: dolayısıyla, evimin kendisine ayıracağım bir odasında kalmasını önerdim ve davetimi kabul ettiğini görerek bundan kıvanç duydum. Odayı onun beğenisine uygun biçimde döşeyip, her bakımdan eksiklerini gidermeyi enikonu iş edindim kendime; bunun için dostumun özelliklerini, kimi zaman, ama en çok beraber çıktığımız tatil gezilerinde açığa vurduğu kendine özgü istekleri anımsamaya çalıştım; yakın çevresinde neleri sevip nelerden nefret ettiğini belleğimi kurcalayarak bulmaya, bekâr odacığına ilişkin ayrıntıları zihnimde canlandırmaya çalıştım. Ama bütün bunlardan, kendisini biraz daha rahat hissedebilmesi için evimde ne gibi değişiklikler yapmam gerektiğine ilişkin hiçbir şey çıkaramadım. Dostum, çok nüfuslu yoksul bir aileden geliyordu; yoksulluk, gürültü patırtı ve kavga döğüş aile yaşamlarının belirleyici özelliğini oluşturmuştu. Mutfağın yanıbaşındaki oda bütün açık seçikliğiyle kafamda canlandı bir ara; ailenin öbür bireyleri, evde hiç eksikliği hissedilmeyen patırtılarını mutfakta sürdürürken, biz dostumla adı geçen odada

pek seyrek olmakla beraber başbaşa verip oturabiliyorduk. Küçük karanlık bir odaydı, bundan böyle silinip atılamayan bir kahve kokusu sinmişti içerisine, çünkü pek aydınlık sayılmayacak mutfağın kapısı gece gündüz aralık dururdu. Pavlatşe'ye* açılan bir pencerenin önüne geçip satranç oynardık. Satranç figürlerinden ikisi eksikti, yerlerine pantolon düğmeleri korduk ister istemez. Düğmelerin neyi anlattıklarını sık sık karıştırır, bu da oyunda birtakım anlaşmazlıkların doğmasına yol açardı. Ama eksik figürleri sözünü ettiğim yoldan gidermeye alışmıştık bir kez ve bu alışkanlığımızdan sıyrılamıyorduk. Bitişik koridorda kilise ve din adamları için gerekli eşyaları satan biri oturuyordu. Şen şakrak, ama huzursuz biriydi; iki yana uzayıp giden bıyığının üzerinde elini flüt gibi sağa sola gezdirip durur, akşam eve dönerken bizim pencerenin önünden geçerdi. Her seferinde pencerenin önünde durur, içeri abanıp bizi izlerdi. Hemen hiç beğenmezdi oyunumuzu; ne benimkini, ne dostumunkini beğenir, gerek bana, gerek dostuma akıl vermeye kalkar, figürlere kendisi el atıp hamlelerde bulunur, biz de yapılan hamleleri çaresiz benimserdik; çünkü onları değiştirmeye davrandık mı, kalkan ellerimize vurup geri indirtirdi. Uzun süre bu davranışına ses çıkarmadık, çünkü bizden iyi oynuyordu. Pek de üstün oynadığı yoktu, ama yine de kendisinden kimi şeyler öğrenebiliyorduk. Ancak, havanın artık karardığı bir defasında pencereden içeri uzanıp satranç tahtasını olduğu gibi önümüzden alarak pencere pervazına yerleştirmesi ve o andaki durumu inceden inceye görmek istemesi üzerine, oyunu hayli ileri durumda bulunan, onun işe kabaca burnunu sokmasıyla üstünlüğünün tehlikeye gireceğinden korkan ve kendini haksızlığa uğramış hisseden ben, bir oğlanın gözü hiçbir şey görmeyen öfkesiyle doğrulup bizi rahat bırakmasını söy-

*Ortak bir avlunun çevresine dizilmiş evleri birbirine bağlayıp bir evden öbürüne geçilmesini sağlayan üstü kapalı veranda. (Ç.N.)

ledim. O, şöyle bir baktı bize; satranç tahtasını alıp alaylı bir abartma taşan bir uysallıkla eski yerine koydu ve çekip gitti, sonra da hep tanımazlıktan geldi bizi. Pencerenin önünden geçtikçe, sizin olsun der gibi elini sallıyor, eskisi gibi başını uzatıp içeri bakmıyordu. Biz, ilkin olup biteni büyük bir zafer gibi kutladık, ama derken onun öğretici akıl verişlerinin, şen şakraklığının, oyuna gösterdiği tüm ilginin eksikliğini duymaya başladık. Nedenini o vakitler pek bilmeksizin yavaş yavaş soğuduk oyundan, çok geçmeden kendimizi büsbütün başka şeylere verdik. Pul toplamaya koyulduk bir ara; ancak sonraları anladığıma göre, ortak bir pul albümümüzün bulunuşu aramızda akıl almaz ölçüde sıkı bir dostluğun varlığını gösteriyordu. Bir gece bende, bir gece dostumda kalıyordu albüm.

Zaten bu ortak mülkiyetin doğurduğu güçlükler, arkadaşımın asla bizim eve gelememesi, anne ve babamın buna izin vermemesiyle daha da artıyordu. Anne ve babam, arkadaşımı tanımıyordu pek; dolayısıyla, bu yasak ona karşı değildi, onun anne ve babasını, onun ailesini hedef tutuyordu. Belki yersiz sayılmayabilirdi bu bakımdan; ama biçim yönünden pek akla uygunluğu ileri sürülemezdi; çünkü böyle bir yasakla sağlanan şey, benim her Allahın günü dostuma koşmam, onun aile çevresindeki buğulu atmosfere iyice dalmam oldu. Öyle ki, dostum bize gelebilseydi, bu atmosfere pek gömülmezdim. Gelgelelim, aile çevremde mantık yerine zorbalık egemendi; yalnız bana karşı değil, dış dünyaya karşı da kendini açığa vuran bir zorbalık. Sözkonusu yasakta da, ki annemin babamdan daha çok rolü vardı bunda, dostumun ailesinin cezalandırılması ve aşağılanması kendilerine yetiyordu. Ama yasağın beni de etkilediğini, hatta dostumun ailesinin doğal görülecek bir özsavunuya başvurup bana alay ve küçümsemeyle davrandığını, anne ve babam kuşkusuz bilmiyordu. Ancak, hiç merak ettikleri de yoktu bunu, zaten farketseler de pek üzülmezlerdi. Ne var ki, şimdi geriye baktığım

zaman böyle bir değerlendirmeye başvurmaktayım. O vakitler iki dosttuk, durumdan memnunduk yeterince, dünya işlerinin istenildiği gibi olmayışının kahır ve üzüntüsü henüz bize kadar sokulamıyordu. Doğru, albümü her gün bir oraya, bir buraya taşımak zahmetli bir işti, ama yine de...

★

Bir meyhaneden şarkı sesleri geliyordu. Pencerelerden biri açıktı, ama çengeli takılmadığından sağa sola oynuyordu. Toprak hizasında küçük bir kulübeydi, dört bir yanında bir açıklık seçiliyordu, kentin epey uzağındaydı. Derken gecikmiş bir müşteri göründü, ayak uçlarına basarak gölge gibi usul usul yaklaştı, dar bir giysi geçirmişti sırtına, sanki ortalık zifiri karanlıkmış gibi el yordamıyla yürüyordu, oysa mehtap vardı; derken içeriye kulak kabarttı, başını salladı, böyle nefis bir şarkının nasıl olup böyle bir meyhaneden gelebildiğini anlayamıyordu; arkasını pencereye verip sıçradı, pervaza oturmak istedi. Galiba dikkatsiz davranmıştı ki, pervazda tutunamayarak hemen içeri yuvarlandı, ancak meyhanenin zeminine de düşmedi, pencerenin yanıbaşında bir masa bulunuyordu, onun üzerine yuvarlandı. Masanın üzerindeki şarap kadehleri yerlere savruldu, masada oturan iki adam doğrulup kalktı; vakit geçirmeden verdikleri bir karara uyup, zaten ayakları dışarıda kalmış yeni müşteriyi pencereden yine dışarı ittiler. Adam yumuşak otların içine düştü, hemen doğrulup kalktı sonra ve tekrar meyhaneden içeri kulak kabarttı, ama artık şarkı sesleri kesilmişti.

★

Köyün adı Thamühl'dü. Pek rutubetli bir yerdi.

★

Thamühl havrasında yaklaşık sansar iriliğinde ve sansara benzer bir hayvan yaşıyor.

Thamühl havrası geçen yüzyılın sonundan kalmış yalın, çıplak ve basık bir yapı. Havra ne kadar küçük olursa olsun, yine yetiyor büsbütün, çünkü cemaat de küçük ve her yıl daha da küçülüyor. Havrayı ayakta tutmak için gerekli giderleri karşılamak şimdiden güçlükler doğurmakta; hatta bazıları daha ufak bir tapınağın ibadet için pekâlâ yeteceğini açıkça söyleyip duruyor.

★

Havramızda yaklaşık sansar iriliğinde bir hayvan yaşıyor. Çokluk pek iyi görebiliyoruz kendisini, aşağı yukarı iki metre yakınına kadar sokulmamıza ses çıkarmıyor. Rengi açık yeşil; henüz kimse el sürmüş değil postuna, yani bu konuda bir şey söylenemez. Hatta postun asıl renginin de belli olmadığını nerdeyse ileri süresi geliyor insanın. Belki görünürdeki renge yol açan, posta yapışıp kalmış tozlar ve sıva parçacıklarıdır; çünkü havranın iç duvarlarındaki sıvayı andırıyor renk, ama ondan biraz daha açık. Korkaklığı bir yana, alabildiğine sessiz, pinekleyip durmaktan hoşlanan bir hayvan; ürkütülmese galiba bulunduğu yeri pek değiştirmeyecek. En sevdiği yer de kadınlar bölümünün kafesi; belirgin bir hazla pençelerini kafesin gözlerine geçiriyor, gövdesini ileriye uzatıp yukardan tapınanlara bakıyor. Ne var ki, havranın bekçisi, hayvanı asla kafese yaklaştırmamakla görevlendirilmiştir; hayvan oraya alışır yoksa; kadınlar kendisinden korktukları için de buna izin vermemek gerekiyor. Kadınların neden korktukları belli değil. Hani ilk bakışta korkutucu bir görünümü var hayvanın; en başta uzun boynu, üç köşeli yüzü, nerdeyse yatay durumda ileri fırlamış dişleri, üst dudak yukarısında dişler üzerinden taşan bir dizi açık renkte pek sert fırçamsı uzun kıl; bütün bunlar korkutabilir insanı, ama çok geçme-

den görünürdeki korkutuculuğunun ne kadar masum bir şey olduğu ister istemez anlaşılıyor; çünkü bir kez insanlardan uzak tutuyor kendini, bir orman hayvanından daha ürkek, öyleyken en hoşlandığı yer binanın içi. Galiba şanssızlığı da bu binanın bir havra, yani vakit vakit insanlarla dolup taşan bir yer oluşu. Kendisiyle konuşulup anlaşılabilse, bizim bu dağ kasabasındaki cemaatin yıldan yıla küçüldüğü ve havrayı ayakta tutmak için gerekli paranın sağlanmasında şimdiden güçlük çekildiği söylenerek, hayvanı avutma yoluna gidilebilirdi belki.

Bir süre sonra havranın bir zahire deposu ya da buna benzer bir yere çevrilmesi, dolayısıyla hayvanın şimdi eksikliğini duyduğu huzura ilerde kavuşması olmayacak şey değil.

Doğru; hayvandan korkan yalnız kadınlar; erkeklerin çoktan oralı olduğu yok. Bir kuşaktakiler onu öbür kuşaktakilere gösterdi, herkes tekrar tekrar gördü kendisini, sonunda da ona dönüp bakan kalmadı. Onu ilk gören çocuklar bile şaşırmıyor artık. Havranın evcil bir hayvanına dönüştü. Neden havranın kendine özgü, başka yerde rastlanmayan bir evcil hayvanı bulunmasındı? Kadınlar olmasa, hayvanın tapınaktaki varlığını bundan böyle pek kimse farketmeyecekti. Ama kadınların da hayvana karşı gerçekten korku duyduğu yok. Zaten böyle bir hayvandan her gün korkmak, yıllar ve yıllar boyu böyle bir korkuyu sürdürmek tuhaf kaçardı. Gerçi hayvanın erkeklerden çok kendi yakınlarında eğleştiğini söyleyerek, korkakça davranışlarını haklı göstermeye çalışmıyor değil kadınlar; söyledikleri de doğru; daha aşağılara, erkeklerin yanına inmeyi hayvan göze alamıyor; şimdiye kadar onu havranın zemininde kimse görmedi. Kadınlar bölümünün kafesine yaklaştırılmadı mı, hiç olmazsa karşı duvarda, kafes hizasında oyalanıyor. Pek dar bir pervaz bulunuyor burada, iki parmak eninde bile değil ve havranın üç başını dolanıyor; bazen işte bu pervazda usulcacık sağa sola süzülüyor hayvan, ama çok vakit yüzünü kadınlara çevirip sessiz oturuyor. Bu

dar yoldan nasıl böyle kolaylıkla yararlanabiliyor, akıl alacak gibi değil. Ayrıca, bu pervazlardan oluşan yolun sonuna gelip geriye dönüşü görülmeye değer. Artık kocadığı kuşkusuz; ama yine de havada en atak taklaları atmaktan geri durmuyor. Bu takla atmalarda da başarısızlığa uğradığı hiç yok; boşlukta arkasına dönüveriyor ve pervazdaki gezisini hemen yine sürdürmeye başlıyor. Orası öyle; birkaç kez seyretti mi kanıksıyor insan, boyuna gözlerini dikip hayvana bakacak neden bulamıyor. Hani kadınları da hayvanla ilgilenmeye götüren ne korku, ne de merak duygusu; tapınmaya daha çok kendilerini verseler, büsbütün unutabilirlerdi hayvanı. Ötekiler izin verse, sofu kadınlar bunu yapmaz da değillerdi; ama işte büyük çoğunluğu oluşturan öbür kadınlar, her vakit dikkati üzerlerine çekmekten hoşlanıyor, hayvanı da bu konuda seve seve başvurdukları bir bahane yapıyorlar. Ellerinden gelse de göze alabilseler, daha çok korkuya kapılabilmek için hayvanı ayartıp, onun daha fazla yanlarına sokulmasını sağlarlardı. Ama doğrusu hiç de onların yanına sokulmaya yanaşmıyor hayvan, kendisine ilişmedikleri süre kadınları da erkekler gibi pek umursamıyor. Tapınma dışındaki zamanlar, anlaşılan bizim henüz saptayamadığımız bir duvar kovuğunda yaşadığı gibi, tapınma sırasında da gizli saklı kalabilse hepsinden çok memnun olacak. Ama tapınma başlar başlamaz, gürültüden ürkerek ortaya çıkıyor. Ne olup bittiğini görmek mi amacı? Uyanık ve tetikte bulunmak mı? Yoksa yeri gelince kaçabilmesini sağlayacak bir özgürlüğü elinde bulundurmak mı istiyor? Her nedense çıkıyor ortaya. Korkusundan havada taklalarını atıyor ve tapınma bitmeden de çekilip gitmeyi göze alamıyor. Daha çok yükseklerde eğleşmesi, buraların kuşkusuz en güvenilir yerler oluşundan; ayrıca, en iyi gezinme olanaklarına da kafes üzerinde ve duvardaki pervazda kavuşuyor, ama buralarda da asla kalmıyor her vakit, bazen daha aşağılara, erkeklerin bulunduğu yere doğru iniyor; kutsal yasalar hücresinin perdesi parlak bir

prinç sopayla tutturulmuş; pirinç sopa hayvanı adeta kendine çekiyor, oldukça sık süzülerek yaklaşıyor buraya, ama sopanın yanına gelince hep uslu uslu duruyor. Kutsal yasalar hücresinin hemen önünde bile oradakileri rahatsız ettiği söylenemez; hep açık duran, belki de gözkapaksız çil çil gözleriyle cemaati seyrediyor sanki; ama kuşkusuz kimseye baktığı yok, gözü yalnız kendisini tehdidi altında hissettiği tehlikelerde.

Bu konuda, hiç değilse az öncesine kadar, bizim kadınlardan pek de fazla zekiye benzemiyordu hani. Korkacağı ne gibi tehlikeler olabilir çünkü? Kendisine bir şey yapmaya niyetlenen kim? Yıllardan beri adeta kendi başına buyruk yaşayıp gitmiyor mu? Erkeklerin kendisine karıştıkları yok. Kadınların çoğunluğu ise, hayvan ortadan kaybolmaya görsün, belki mutsuz hissederdi kendini. Sonra havrada tek hayvan; hiçbir düşmanı bulunmuyor.

Sözkonusu durumu aradan geçen bunca yıldan sonra sezmesi gerekirdi. Hani o gürültülü tapınmalar kendisi için pek ürkütücü olabilir; ama nihayet gürültü kararlı bir ölçüde kalıyor ve her gün, bayram günleri biraz daha artarak, düzenli ve aralıksız yineleniyor; bu durumda, artık alışması beklenirdi; kaldı ki gürültünün, peşine düşmüş olabilecek düşmanlarının gürültüsü değil de, içyüzünü bir türlü kavrayamadığı bir gürültü niteliği taşıdığını görüyor. Niye öyleyse bu korku? Çoktan geçmişe karışmış zamanların anımsanması mı? Yoksa gelecek zamanların bir önsezisi mi? Yoksa bu hayvan, her defasında tapınmak için havrada bir araya gelen üç ayrı kuşağın insanlarından daha mı çok şey biliyor?

Anlatılanlara bakılırsa, pek çok yıl önce gerçekten havradan kapı dışarı edilmek istenmiş. Hani doğrudur belki; ama bunların uydurma anlatılar olması daha akla yakın. Gerçekliği kanıtlanabilen bir şey varsa, böyle bir hayvanın tapınaktaki varlığına göz yumulmasının dinî yasalar açısından caiz olup

olmadığı sorununun bir vakitler tartışılmış olması. Çeşitli hahamlara raporlar hazırlatılmış bu konuda, çeşitli görüşler belirip ortaya çıkmış; çoğunluk, hayvanın havradan atılması ve tapınağın yeniden kutsanması düşüncesini savunmuş. Ama dışardan buyruklar vermek kolaymış, çünkü gerçekte hayvan yakalanacak gibi değilmiş, bu yüzden de onu tapınaktan dışarı atmak imkânsızmış; oysa ancak yakalanıp tapınaktan uzaklaştırıldı mı, insan kendisinden yakayı sıyırdığına güvenebilirmiş.

Anlatılanlara bakılırsa, pek çok yıl önce hayvan gerçekten havradan kapı dışarı edilmek istenmiş. Tapınağa bakan adamın anımsadığına göre, kendisi gibi tapınak bakıcılığı yapan dedesi bundan söz açmayı pek severmiş; o da çocukluğunda hayvandan kurtulmanın olanaksızlığından konuşulduğunu işitmiş, bunun üzerine tırmanma işinde yaman biri olan dedeyi bir hırs basmış, tüm köşe bucağı ve saklanıp gizlenecek yerleriyle havranın açık seçik ortada bulunduğu ışıl ışıl bir kuşluk vakti yanına bir ip, bir sapan ve bir de sopa alarak usulcacık tapınaktan içeri girmiş.

★

Yol vermez bir çalılığa düşmüştüm, bağırarak park bekçisine seslendim. Hemen göründü adam, ama bir türlü bana kadar sokulamadı. «Bu çalılığın böyle ortasına kadar nasıl geldiniz?» diye sordu. «Aynı yolu izleyerek geri dönemez misiniz?» dedi. «Dönemem», diye cevapladım, «geldiğim yolu bulamıyorum çünkü. Düşüncelere dalmış, sessiz sakin geziniyordum, bir de baktım buradayım. Hani öyle ki, ben geldim, sanki çalılık ondan sonra büyüdü. Bir daha da çıkamıyorum içinden, mahvoldum!» «Bir çocuk gibisiniz», dedi bekçi, «ilkin yasak bir yolu izleyip en yaban bir çalılığa dalarsınız, sonra da çıkamıyorum diye feryat edersiniz. Balta girmemiş bir ormanda değilsiniz nihayet, bir belediye parkındasınız, sizi

bir çıkaran bulunur buradan, merak etmeyin.» «Ama böyle bir çalılığın bir parkta işi ne?» dedim. «Sonra beni nasıl kurtarırlar, hiç kimse bulunduğum yere kadar sokulamaz ki! Ama bir şeyler yapılacaksa, hemen yapılmalı; çünkü az sonra akşam bastıracaktır, oysa geceyi burada geçirmek dünyada katlanamayacağım bir şey; zaten şu durumda her tarafımı yırtıp parçaladı dikenler, üstelik gözlüğümü düşürdüm, ne kadar aradımsa da bulamadım, gözlüksüz yarı kör gibiyim.» «Bütün bunlar iyi güzel», dedi park bekçisi, «ama biraz daha dişinizi sıkacaksınız ki, işçileri getireyim, yolu açsınlar; ayrıca Sayın Park Müdürünün de iznini almam gerekiyor. Diyeceğim, biraz sabırlı olun, erkekliği elden bırakmayın lütfen!»

★

(51)Daha önce sık sık görüp kendini önemsemediğim bir bay bize geldi, anne ve babamla yatak odasına girdi. Annemle babam, adamın söylediklerine iyice kendilerini kaptırmıştı; dalgın dalgın içeri girip kapıyı arkalarından kilitlediler. Onların peşi sıra yürümek istedim, hizmetçimiz Frieda beni alıkoydu. Tabii ben de bunun üzerine sağıma soluma yumruklar ve tekmeler savurdum, yaşlar akıttım gözlerimden; gelgelelim, Frieda şimdiye kadar bilip tanıdığım hizmetçilerin en güçlüsüydü; ellerimi öylesine kıskıvrak yakalamıştı ki, kurtaramadım. Beri yandan, beni kendisine o kadar uzakta tutmasını beceriyordu ki, savurduğum tekmeler bir türlü kendisine kadar ulaşamıyordu. Derken pes edip yalnız sözle veriştirmekten başka şey yapamadım. «Bir erkekten kalır yerin yok!» diye bağırdım. «Utan utan, bir kızsın, ama erkekten kalır yerin yok!» Ancak, ne dersem diyeyim, onu bir türlü kızdıramıyordum; sakin, nerdeyse kara sevdalı bir kızdı. Ancak, annem mutfaktan bir şey almak için yatak odasından çıkınca beni koyverdi. Ben hemen annemin eteğine tutunarak: «Niçin gelmiş bu adam?» diye sordum. Annem beni öperek:

«O mu», dedi, «hiç canım, bizim evden ayrılmamızı ve bir geziye çıkmamızı istiyor.» Bunun üzerine pek sevindim, çünkü tatillerde gittiğimiz köy yaşadığımız kentten çok daha güzeldi. Ama annem kendileriyle gelemeyeceğimi açıkladı, okulum vardı, tatil değildi çünkü ve önümüz kıştı, sonra köye değil, bir kente gideceklerdi ve köyden epey uzak bir kentti bu. Ancak, annem irkildiğimi görünce, değiştirdi sözünü. «Hayır, kent köyden ötede değil, beride», dedi. Söylediklerine pek inanmadığımı sezince, beni alıp pencereye götürdü; kentin çok yakın olduğunu, pencereden bakınca anlayabileceğimi açıkladı. Ama doğru yanı yoktu söylediğinin, hiç değilse bu kapalı ve bulanık havada akıl alacak gibi değildi, her vakit görülenin dışında bir şey seçilemiyordu, aşağıda dar sokak, karşıda kilise vardı. Derken annem beni bırakıp mutfağa seğirtti, bir bardak su alarak döndü, o anda tekrar üzerime yürümeye davranan Frieda'ya, bırak der gibi eliyle işaret etti, beni önüne katıp yatak odasından içeri soktu. Bir sandalyede yorgun oturan babam, hemen elini annemin getirdiği suya uzattı; derken beni görüp gülümsedi, geziye çıkmaları konusunda ne düşündüğümü sordu. Benim de kendileriyle gelmeyi çok istediğimi bildirdim. Bunun üzerine: «Sen daha çok ufaksın», dedi, yapacakları gezinin hayli yorucu olduğunu söyledi. Ben: «Peki, bu geziye çıkmasanız olmaz mı?» diye sordum. Babam oracıkta dikilen bay'ı gösterdi; ceketinin düğmeleri altın yaldızdandı bay'ın ve mendiliyle düğmelerden birini silip parlatmaya çalışıyordu. Kendisine yalvarıp anne ve babamı evde bırakmasını söyledim; çünkü onlar giderse Frieda'yla yalnız kalacağımı, bunun da düşünülemeyeceğini açıkladım.

★

Altın arabanın tekerlekleri dönüyor, derken araba çakıllar üzerinde duruyor gıcırdayarak, bir kız inmeye davranıyor, ama ayağının arabanın basamağına değmesiyle beni görmesi

bir oluyor ve gerisin geri süzülüp arabadan içeri giriyor.

★

Vaktiyle bir sabır oyunu vardı; ucuz ve kolay bir oyun, bir cep saatinden iri değil, insanı öyle şaşırtan mekanizmaları da yok. Kırmızımsı kahverengi tahta zemin üzerine mavi renkte birkaç labirentimsi yol oyulmuş, hepsi de bir çukura gelip dayanıyor. Yapılacak iş, tahta zemini oraya buraya eğip sağa sola sallayarak, yine mavi bir küreyi ilkin yollardan birine, sonra çukurun içerisine sokmak. Küre çukura girdi mi, oyun sona eriyor. Yeniden başlatılmak istendi mi, tahta zemini sallayarak küreyi çukurdan çıkarmak gerekiyor. Bombeli sağlam bir cam bütünüyle örtüyor tahtayı; cebe sokulup her yere götürülebilecek ve nerede bulunulursa bulunulsun cepten çıkarılıp oynanacak bir oyun.

Küre iş başında değilse, çokluk ellerini arkasında kavuşturup yüksek düzlüklerde sağa sola geziniyor, yollardan birine sapmaktan kaçınıyordu. Oyun oynanırken yolların elinden yeteri kadar çektiği, dolayısıyla oyun oynanmadığı zaman düzde gezip tozarak dinlenmeye bol bol hak kazandığı kanısındaydı. Bazen bir alışkanlığa uyarak başını kaldırıp üzerinde kubbe yapan cama bakıyor, ama bakışıyla belli bir hedef gözetmiyor, yukarlarda bir şey seçemiyordu. Giderken ardında geniş bir iz bırakıyor, dar yollar için yapılmadığını ileri sürüyordu. Biraz gerçek payı yok değildi bunda, çünkü yollar gerçekten kendisini alacak genişlikte değildi; ama biraz da gerçek'e aykırı yanı vardı söylediğinin, çünkü iriliği yolun genişliğine büyük bir titizlikle uydurulmuştu; ancak, yolların da pek rahat olmaması gerekiyordu işte, yoksa kendisine sabır oyunu denemezdi.

★

Yabancı bir bahçeye girmeme izin verdiler. Kapıda yenmem gereken bir iki güçlükle karşılaştım; sonunda ufak bir masanın başındaki yarı oturmuş, yarı ayakta duran bir adamın önüne geldim. Adam, ceketimin yakasındaki iliğe toplu iğnenin ucunda koyu yeşil bir rozet geçirdi. «Bu bir nişan sanırım», dedim şaka yollu. Adam şöylece omzuma vurdu, beni yatıştırmak istiyordu sanki. – İyi ama, nedendi bu yatıştırma? – Bir bakışma oldu aramızda, içeri girebileceğim konusunda anlaştık. Ancak, birkaç adım ilerlemiştim ki, gereken giriş ücretini ödemediğimi anımsayıp geri dönmeye davrandım; tam o anda sarımtrak gri kaba kumaştan bir gezi mantosu giymiş uzun boylu bir bayanın, minik birkaç madenî parayı masanın üstüne bıraktığını gördüm. Galiba adam bendeki tedirginliği farketmişti ki, masanın üzerine iyice eğilmiş bayanın başının üzerinden bana: «Sizin için bu», diye seslendi. İnanmamış: «Benim için mi?» diye sordum. Acaba bir başkasına mı söylüyor diye arkama baktım. Çimenler arasında ilerleyen bir bay: «Hep bu kılıkırkyararlıklar», dedi, «sizin için tabii, başka kimin için olacak? Burada birinin ücretini bir diğeri öder.» Kızgınlıkla verildiği kuşkusuz bu bilgiden ötürü adama teşekkür etmekle beraber, benim kimse için bir şey ödemediğime de dikkatini çektim. Adam giderken: «Kimin için ödeyecektiniz ki?» diye ekledi. Hiç değilse bayanı bekleyeyim de, ondan durumu öğreneyim dedim, ama bayan bir başka yola saptı, mantosunu hışırdatarak yürüyüp gitti, boylu boslu vücudunun ardından şapkasının mavimsi tülü zarafetle dalgalandı havada. Gezmeye çıkmış, o anda yanıbaşımdan geçen biri: «Isabella'ya hayranlık duyuyorsunuz anlaşılan», dedi ve kendisi de kadının peşinden baktı. Bir süre sonra: «Bu Isabella'dır», diye ekledi.

Eski at, bakla kırı at Isabella şimdi, kalabalıkta görsem tanıyamazdım; başkalaşıp bir bayana dönüşmüş; son olarak kendisiyle bir hayırseverler derneğinin bir bahçede düzenlediği şenlikte karşılaşmıştık. Bahçede, bir kenarda küçük bir ağaç-

lık vardır, ortasında yer alan bir çimenliğe serinletici gölgesi vurur, birden çok daracık yol geçer içinden; burada vakit öldürmek bazen pek hoştur. Bahçeyi eskiden bilirim; eğlentiden usanınca küçük koruluğa saptım. Ağaçların altına vardığımda, ilerden uzun boylu bir bayanın yaklaştığını gördüm; boyu nerdeyse beni afallattı, onu kendisiyle karşılaştıracağım bir başkası yoktu yakınımda, ama boy bakımından bu kadının birkaç baş farkıyla takmayacağı – hatta ilk şaşkınlık anında baş farkının sayılamayacak kadar çokluğunu geçirdim zihnimden – hiçbir kadın tanımadığım kuşkusuzdu. Ama çok geçmeden kadın yaklaştı, ben de yatıştım: Isabella! Eski dostum benim! «İyi ama, ahırından nasıl çıkıp gelebildin?» diye sordum. «Aldırma, zor olmadı», diye cevapladı. «Zaten ahırda lütfen tutuyorlardı beni, ne yaparsın, çağım geçti. Efendime gidip bir işe yaramadığımı, dünyayı gezip dolaşmak istediğimi söyledim; beni anladı, toprağı bol olsun hanımefendinin giysilerinden birkaçını arayıp buldu, ayrıca giyinmeme de yardım etti, sonra iyi yolculuklar dileyerek saldı beni.» Bunun üzerine: «Amma da şıksın!» dedim, yarı ciddi, yarı yalancıktan.

★

Havrada yaşayan hayvan –Seligman ve Graubart– ciddi mi? – İnşaat işçisi.

★

Lisbeth Seligman'ın Franz Graubart'la izdivacı pek titizlikle hazırlanmıştı.

★

Ansızın bu kadar dalgınlığa kapılmamı bağışlayınız. Bana nişanlandığınızı haber veriyorsunuz, bundan daha sevindirici bir haber düşünülemez; bense birden ilgisiz bir tutum takını-

yor, kafamdan geçirdiğim bambaşka şeylerle oyalanır gözüküyorum. Ama elbet sözde ilgisizlik yalnızca; çünkü aklıma bir olay geldi, eski bir olay, hemen burnumun ucunda geçmişti, ama kendim tam bir güvenlik içindeydim, tam bir güvenlik içinde olayı yaşamıştım. Ancak, beni enikonu ilgilendiren olayların hepsinden çok içinde bulmuştum kendimi. Bu da olayın özünden geliyordu: En ufak parçasına bile tanık olsa, insan kendini içinde bulmadan yapamazdı.

★

Gardiyanın demir kapıyı açması gerekiyordu; ancak kilit paslıydı, yaşlı adamın da gücü bir türlü elvermiyordu; çaresiz yardımcısı geldi, ne var ki kuşkulu bir yüz takındı, ama paslı kilit değildi nedeni.

Kahramanlar tutukevinden salıverildi; yarı buçuk bir sıra yaptılar, tutuklu kaldıkları süre devingenliklerinden çok şey yitirmişlerdi. Tutuklulara göz kulak olan dostum, çantasından kahramanların bir listesini çıkardı; içimde bir kötülük düşünmeden farkettiğim gibi, çantada başkaca bir belge yoktu – nihayet görevi yazıcılık olan biri değildi dostum –, kahramanların tek tek isimlerini okumaya ve okuduğu isimleri listeden silmeye koyuldu. Ben, masanın yan tarafında oturuyor ve kahramanların yaptığı sırayı onunla açık seçik görebiliyordum.

★

Donkişot, ülkesinden göç etmek zorunda kaldı; İspanya'da kendisine gülmeyen yoktu, artık burada yaşamını sürdürmesi olanaksız duruma gelmişti. Kalkıp güney Fransa'ya gitti, Fransa'da sevimli kimselere rastlayıp onlarla dostluk kurdu, kış ortasında büyük zahmetlere ve yoksunluklara göğüs gererek Alpler'i aştı, yukarı İtalya'daki ovaya indi, ama burada da kendini rahat hissetmeyerek Milano'ya uzandı.

★

M. ailesinin malikânesinde bir kamçılayıcılık işinin kuruluşu pek başarı sağladı. Ancak, böyle bir işe başka yerde başarıyla öykünülmesi, M.'deki kamçılayıcı gibi usta birinin ele geçirilmesine bağlıdır. M.'deki kamçılayıcıyı prensin kendisi buldu; hasat zamanından az önceydi ki, koltuk değneğiyle köyün ana yolunda yürüyüşe çıkmıştı; henüz yaşlı değildi, ama bacağındaki şimdilik tehlikeli sayılmayacak, ancak hekimleri ilerde izleyeceği seyir konusunda endişeye sürükleyen rahatsızlıktan ötürü, birkaç yıldır ister istemez koltuk değneğiyle dolaşıyordu. Bu kez de yolda usul usul yürüyor, zaman zaman koltuk değneğine yaslanıp durarak, hasat işini en uygun biçimde nasıl bölümlere ayırabileceğini düşünüyordu; hani pek çalışkan, çiftçilik konusunda seçkin bilgilere sahip olup, bunun kıvancıyla çalışkanlığı elden bırakmayan biriydi prens. Bir yandan böyle düşünür, bir yandan yürürken aklı dönüp dolaşıp bir şeye takıldı; ücretlerin başdöndürücü bir hızla yükselmesine karşın yine de gerektiği kadar işçi bulunamıyordu. Ama belki bol işçi vardı da, ne yazık ki doğru dürüst, yani köylülerin kendi tarlalarında çalıştığı gibi çalışmaya yanaşmıyor, hele prensin çiftliklerinde kendilerini hiç zahmete sokmuyorlardı. Işte prens o zamana kadar pek çok kez kafasından geçirdiği şeylere içerleyerek yeniden düşünüyor, öte yandan ayağındaki rahatsızlık her zamankinden fazla kendini hissettiriyordu; derken gözü, yarı yıkık bir kulübenin kapının eşiğinde dikilen bir delikanlıya ilişti; aşağı yukarı yirmi yaşında vardı, öyleyken yaramaz küçük bir öğrenci gibi üzerinde partallar, kir pas içinde ve yalnayak oluşuyla dikkatini çekti prensin.

★

Transatlantiğin bir baştan öbür başa kadar uzanan en alt ka-

tı bomboş; ancak yüksekliği de bir metreyi zor buluyor buranın. Geminin yapılışı böyle bir yerin varlığını gerektiriyor. Kuşkusuz büsbütün de boş değil içerisi, sağda solda kocaman fareler dolaşıyor.

★

Bildim bileli kendime karşı bir kuşku yaşayıp durdu içimde, ama ancak yer yer sesini duyurdu, zaman zaman başgösterdi, arada kendisini unutmaya yetecek kadar uzun boşluklar bıraktı. Hem şüphesiz başkalarında da rastlanıp onlarda ciddi bir sakınca oluşturmadığı görülen, örneğin insanın aynada kendi yüzünü, sokakta bir aynanın önünden geçerken ansızın ensesini ve tümüyle kendi hayalini görüp şaşırması gibi pek önemsenmeyecek şeylerdi bunlar.

★

Bildim bileli kendime karşı bir kuşku yaşayıp durdu içimde. Örneğin, kendisini evlat edinenlerin öz annesi ve babası olduğu inancı içinde yaşatılmasına ne denli çaba harcanırsa harcansın, evlat edinilenin manevî anne ve babasına karşı yine de duymadan yapamayacağı bir kuşku gibi tıpkı. Manevî anne ve baba, evlatlıklarını istediği kadar öz çocukları gibi sevsin, şefkat ve sabırda hiç kusur etmesin, yine de bir kuşku sürdürür varlığını; belki arada uzun molalar ancak vakit vakit vererek başgösteren, rasgele küçük nedenlerle kendini açığa vuran, ama canlılığını hep koruyan, bir süre etkinliğini durdursa da yitip gitmeyerek yalnızca yeni güçler toplayan, uygun saati ele geçirmeye görsün, küçük bir hoşnutsuzlukken bir çırpıda büyüyüp azmanlaşarak bundan böyle dizginlenemeyecek boyutlara ulaşan ve hiçbir şeye aldırmayarak kişiyle nesne arasındaki ortaklıkları yıkıp geçen bir kuşkudur bu. Gebe bir kadın, karnındaki çocuğun devinimlerini nasıl duyarsa, ben de bu kuşkunun kıpırdanışlarını duyuyorum

içimde. Öte yandan, onun gerçek doğumunun benim ölümüm olacağını biliyorum. Varol, canım kuşku! Ulu ve güçlü Tanrı! Seni doğuran bana, senin kendini doğurttuğun bana ölmek için izin ver!

★

Adım Kalmus. Öyle sıradan bir ad değil, ama yine de düpedüz anlamsız. Şimdiye kadar hep düşündürüp durdu beni. Kendi kendime: «Nasıl?» diye söylendim. «Adın Kalmus, öyle mi? Doğru mu gerçekten?» Yalnızca senin o kalabalık hısım akrabalar arasında bile Kalmus adını taşıyan ve gerçekte anlamsız bu ada yaşamlarıyla pek güzel anlam kazandıran hayli kişi var. Kalmus olarak doğan ve Kalmus olarak gönlü rahat, ama en azından taşıdıkları adla barışık ölecek kimselerdir bunlar.(52)

★

Elberfeld atları olayına pek ilgi duyup bu konu üzerinde şimdiye dek çıkmış tüm yazıları inceden inceye okuyan ve üzerlerinde düşünüp taşınan genç ve hırslı bir öğrenci, sözkonusu alanda kendi başına deneylerde bulunmayı ve sorunu daha işin başından başlayarak kendinden önceki araştırmacılara göre apayrı bir yaklaşımla ve onlarınkiyle kıyaslanmayacak kadar doğru bulduğu bir açıdan ele almayı kafasına koymuştu. Ancak, maddî durumu büyük çapta deneylere girişmesine olanak sağlayacak gibi değildi; diyelim deneyleri için satın aldığı at dik kafalı bir şey çıktı, ki bu da en sıkı çalışmalarda bile ancak haftalar sonrası saptanabilirdi, o zaman uzunca süre yeni deneylere girişebilme şansını yitirecekti. Ama kendini aşırı bir tasaya da kaptırmıyordu bu yüzden, çünkü uygulayacağı yöntemle her türlü dikbaşlılığı yenebilirdi. Hiç değilse huyu gereği ihtiyatli davranarak, deneylerin yol açacağı giderleri ve bu işe ayıracağı parayı he-

saplarken düpedüz planlı bir tutumla çalıştı. Öğrenimini sürdürürken kıt kanaat geçinebilmesine yetecek parayı anne ve babası, taşrada yaşayan bu fakir insanlar her ay kendisine düzenli yollamıştı; onların bu desteğinden ilerde de yoksun kalmayı düşünmüyordu; yeni uğraş alanında hayalinde yaşattığı üstün başarılara ulaşmayı amaçlıyorsa, uzaktaki anne ve babasının büyük umutlarla izlediği öğrenimine elbet son vermesi gerekiyor, ama onların maddî desteğini de elden çıkarmak istemiyordu.

Yapacağı çalışmalara anne ve babasının anlayış göstereceği, kendisine bu bakımdan arka çıkacağı düşünülemezdi. Yani kendisi için ne kadar tatsız bir şey sayılırsa sayılsın, amacını onlardan gizlemeye, onları şimdiye kadarki gibi bundan sonra da öğrenimini düzenli sürdürdüğü inancı içinde tutmaya bakacaktı. Hani anne ve babasını böyle bir aldatış, deneyleri uğrunda üstleneceği özverilerden biriydi. Anne ve babasından gelen para, uğraşları için gereken büyük giderleri karşılamaya yeterli değildi. Dolayısıyla, şimdiye kadar öğrenimine ayırdığı zamandan, bundan böyle özel dersler vermekte yararlanacak, ama vaktinin çoğunu asıl çalışmasına harcayacaktı. Hani atın eğitimi için gece saatlerini seçmesi, dış koşulların olumsuzluğundan kaynaklanmıyordu yalnız; atların eğitilmesine getirmek istediği yeni ilkeler de, çeşitli nedenlerden ötürü onu bu işi geceleyin yapmaya zorluyordu. Atın dikkatinin birazcık başka yana çekilmesinin bile eğitim bakımından giderilmez hatalara yol açacağı kanısındaydı; oysa gece saatleri, böyle bir sakıncaya karşı enikonu güvence sağlıyordu. Gece uyumayarak çalışıldığında insan ve hayvanları saran sinirlilik, eğitim planında kesinlikle öngörülmüştü. Öbür uzman kişiler gibi atın huysuzluğundan korkmuyor, tersine bu huysuzluğu amaçlıyor, kırbaçla değilse bile hayvanın sürekli yanında bulunarak ve gerektiği gibi onu sürekli eğiterek böyle bir sinirliliğin doğmasını sağlamak istiyordu. Hani o kanıdaydı ki, atların eğitiminde parça parça ilerlemeler diye

bir şeyden söz açılamazdı; son zamanda çeşitli atseverlerin, üzerinde uzun boylu düşünüp durduğu parça pürçük ilerlemeler, kendisine göre ya eğiticilerin hayal ürünüydü ya da daha kötüsü genel bir ilerlemeye asla ulaşılamadığının en belirgin işaretiydi. Onun parça bölük ilerlemelere varmaktan çok kendini kollamak istediği bir şey yoktu doğrusu. Küçük çapta hesap hünerlerinin üstesinden gelmekle bir şey başardıklarını sanan kendinden önceki eğiticilerin kanaatkârlığını aklı almıyordu. Nasıl çocuklar eğitilirken, çocuğun tüm insanlığa karşı kör, sağır ve duygusuz olup olmadığına bakılmayarak, çarpım tablosunun kafasına sokulmasıyla işe başlanır, onun gibi tıpkı. Bütün bunlar budalaca şeylerdi ve diğer eğiticilerin yanılgıları kimi vakit gözüne o denli bir sivrilik içinde görünüyordu ki, kendi kendine karşı bir güvensizlik bile duyuyordu; çünkü nihayet bir sınavdan geçirilmemiş, ama kuşkusuz köklü, nerdeyse çılgınca bir inancın önüne katıp götürdüğü tek kişinin, üstelik deneyimsiz birinin bütün öbür uzman kişilere karşı görüşlerinde haklı çıkması nerdeyse düşünülecek gibi değildi.

★

Avukat Monderry'nin ansızın ölümüyle ilgili olarak başlangıçta hazırlanan durum saptaması şöyledi: Bir sabah saat dört buçuğa doğru, güzelim bir haziran sabahı, ortalığın iyice ışıdığı bir sıra, Bayan Monderry üçüncü kattaki dairesinden dışarı fırlayarak merdiven korkuluğundan aşağılara sarktı; kollarını iki yana açıp, besbelli bütün evi yardıma çağırmak isteyerek haykırdı: «Kocamı öldürdüler! Vay başıma gelenler! Sevgili kocacığımı öldürdüler!» Bayan Monderry'yi ilk kez bir ekmekçi çırağı görüp işitti; çırak tam o anda, iki elinin ikisinde de çörek dolu büyük bir sepet, üçüncü katın basamaklarını çıkmaktaydı. İlk sorgulamada Bayan Monderry'nin haykırışını sözcüğü sözcüğüne belleğinde tuttuğunu ileri

süren de yine o oldu. Ama sonradan, Bayan Monderry ile yüzleştirilince ifadesinden caydı; pekâlâ yanılmış da olabileceğini, çünkü ilk anda kadını görünce pek korktuğunu açıkladı. Ancak, bunun akıl almayacak yanı yoktu; çünkü üzerinden haftalar geçtikten sonra bile olaydan söz açarken öylesine heyecanlanıyordu ki, anlatısını aşırı el ve ayak devinimlerinin eşliğinde sunuyor, böylece olayın üzerinde bıraktığı izlenime hiç değilse yakın bir izlenimin kendisini dinleyenlerde uyanmasını sağlamak istiyordu. Söylediğine bakılırsa, Bayan Monderry, açıldığını hiç farketmediği, dolayısıyla daha önce açılmış bulunabilecek kapıdan bir çığlıkla dışarı fırlamış, başında sımsıkı kavuşturduğu ellerini birbirinden ayırıp korkuluğa seğirtmişti. Üzerinde giysi olarak bir gecelikle belden yukarısını bile örtmeye yetmeyen küçük gri tülden başka şey yoktu. Dağılmış saçları biraz yüzünden aşağı dökülüyor, bu da onun haykırışının belirsiz bir nitelik kazanmasına katkıda bulunuyordu. Ekmekçi çırağını görür görmez hemen merdivene seğirtmiş, elleri titreyerek onu çekip yukarı almış, sonra kendisini bir kalkan gibi kullanıp önü sıra sürüp itmiş, bir yandan da ellerini çırağın omuzlarına dolamıştı. Oğlan, telaşla elindeki çörek sepetini bir kenara koymayı akıl edememiş ve bütün gün sepeti elinden bırakmamıştı. Böylece hızlı hızlı, ama pek kısa adımlarla daire kapısına doğru yürümüşler, kadının korkusu gittikçe artarak ekmekçi çırağına daha sıkı sarılmış, kapının eşiğini geride bırakıp karanlık ve dar holde ilerlemeye koyulmuşlardı. Kadın, oğlanın bazen sağında, bazen solunda başını hep ileri doğru uzanık tutuyormuş, hemen kendini açığa vuruverecek bir şeyi tetikte gözler gibiymiş adeta; bazen bulundukları yerden daha öteye gitme olanağı kalmamış gibi çırağı geriye çekiyor, ama sonra yine bütün vücuduyla yüklenip onu ileri itiyormuş. Derken karşılarına çıkan ilk oda kapısını bir eliyle açmış kadın, öbür eliyle de arkasında kalan oğlanı boynundan sımsıkı kavramış; döşemeyi, duvarları ve tavanı gözden geçirmişse de bir şey

ele geçirememiş, bunun üzerine daha bir kararlı, hâlâ yanında oğlan, bir sonraki kapıya yürümüş; kapı da ağzına kadar açık duruyormuş. Odada sadece yan yana iki yatak göze çarpıyormuş ve üstelik karanlıkmış içerisi, iyice çekilip kapatılmış ağır perdelerin daracık aralıklarından ancak birazcık gün ışığı sızabiliyormuş odaya. Kapıya yakın yatağın başucundaki komodinin üstünde küçük bir mum artığı yanıp duruyormuş. Ayrıca, bu yatakta olağanüstü bir şey seçilemiyor, ancak öbür yatakta bir şeyler geçmişe benziyormuş. Bunun üzerine, oğlan odada daha ötelere gitmek istememiş, ama kadın yumrukla ve diz vuruşlarıyla onu sürüp itmiş ileri. Bir soruşturmada, peki neden duraksadığı, acaba yatakta görmekten korktuğu bir şeyden ötürü mü bunu yapmak istediği sorulduğunda verdiği cevaba göre, oğlan korku nedir bilmezmiş ve o zaman da korkmamış. Ne var ki, odada gizlenen bir şeyin ansızın fırlayıp çıkacağı gibi bir duyguya kapılmış ve yakından tanımlayamadığı bu şeyin, odada daha ilerlere gitmeden kendini açığa vurmasını beklemiş. Ancak, ikinci yatağın yanına gelmenin kadın için pek önemli göründüğünü anlayınca boyun eğmiş.

★

Büyük bir bayrak üzerimde açılmış duruyor, güçlükle altından sıyrılmaya çalışıyordum. Bulunduğum yer bir tepeydi, çayır çimenlikti kimi yerler, kimi yerlerde kel kayalar gözüküyordu. Benzeri tepeler, birbirini izleyen dalgalar gibi dört bir yana uzanıyordu, bakış ufku açıktı; ancak, batıdaki gurup tüm nesneleri çözüp dağıtıyordu. Gözüme ilişen ilk kişi benim kendi komutanımdı; bir kayanın üzerine oturmuş, bacak bacak üzerine atmış, dirseklerini taşa dayamıştı; başı avuçlarında, uyuyordu.

EK
(«O» Dizisine)[53]

Arşimet noktasını buldu, ama kendine karşı yararlandı ondan, anlaşılan bu koşul altında sözkonusu noktayı ele geçirebildi.

★

14 Ocak 1920. Kendini tanıyor, başkalarına inanıyor, bu çelişki bir testere gibi her şeyini doğruyor.

★

Ne atak, ne delişmen. Ürkek, çekingen de değil. Özgür bir yaşam korkutmazdı kendisini. Gelgelelim, böyle bir yaşam fırsatı eline geçmedi. Ama bu da asla tasalandırmıyor onu. Ancak, hiç tanımadığı biri var ki, kendi adına sürekli tasalara kapılıyor. Birinin kendisine yönelik tasaları, en başta bu tasaların sürekliliği, kimi zaman bir yalnızlık anında kahredici başağrılarıyla onu karşı karşıya bırakıyor.

★

Sürgünde yaşıyor. Kendi temel öğelerinin oluşturduğu topluluk, özgürlük içinde dünya çevresini dolanıp duruyor. Hani odası da bu dünyada bulunduğundan, yalnız bu nedenden kimi vakit uzakta görüyor onları. Böyle durumda kendileri için nasıl sorumluluk yüklenebilir? Buna artık sorumluluk denir mi?

★

Oturduğu evin tuhaf bir kapısı var. Bir kez kilitlenmeye görsün, açılmıyor artık, çilingir getirtip söktürmek gerekiyor. O da hiç kapamıyor kapıyı, hep yarı açık duran kapının kapanmasını önlemek için araya bir tahta parçası yerleştiriyor; kuşkusuz, bir evin tüm rahatlatıcı özelliğini de alıp götürüyor bu. Orası öyle, komşuları güvenilir kimseler; ama yine de değerli öte berilerini bir çantasına doldurup bütün gün kendisiyle sağa sola dolaştırmadan yapamıyor. Beri yandan, odasında divana şöyle uzanıp yatsa, doğrusu koridorda yatıyormuş duygusuna kapılıyor; yazın küflü, kışın buzsu bir hava esiyor koridorda.

★

Her şeyi, örneğin bir lokantada kendisine yapılacak bir servis gibi en sıradan şeyi bile ancak polis yardımına başvurarak ele geçirebiliyor.

★

Bir sürü yargıcı var, ağaçta tüneyen bir kuş sürüsü gibi tıpkı. Sesleri birbirine karışıyor, makam ve yetki sorunları çözülemeyecek gibi iç içe girmiş. Ayrıca, makamlar sürekli el değiştiriyor. Ancak, eskiler arasından tek tük kişilere, yeniler arasında da rastlandığı oluyor. Örneğin, yenilerden biri, bir yol iyi'nin safına katılmanın yeteceğini, insanın böylece esenliğe kavuşacağını, bunun için geçmiş'e, hatta gelecek'e bakılmayacağı görüşündeydi. Iyi'nin safına geçiş pek çetin gösterilmese, insanı besbelli kötüye ayartacak bir görüş bu. Ve çetin gösterildiği de kuşkusuz. Sözkonusu yargıç, şimdiye kadar bir tek davanın bile kendi görev alanına girdiğini benimsemiş değil. Ne var ki, bir sürü aday dolaştırıyor çevresinde; sürekli konuşup duran ve hep yargıca aralıksız öykünen kişiler. Yargıcı dinliyorlar...

★

2 Şubat 1920. Themse'de yaz mevsiminde bir pazar gününü anlatan bir tabloyu anımsıyor. Tüm genişliğiyle ırmağı dolduran kayıklar, bir baraj kapağının açılmasını bekliyor. Kayıkların hepsinde açık renk ince giysiler giymiş şen şakrak gençler seçiliyor. Havanın sıcaklığına ve suyun serinliğine kendilerini sere serpe bırakarak, adeta kayıklara uzanmış yatıyorlar. Bu ortak davranıştan ötürü eğlenti tek kayığa sınırlı kalmayarak, kayıktan kayığa şakalaşılıyor, kahkahalar savruluyor.

Ansızın kıyıdaki bir çimenlikte – tabloda kıyılar pek belirtilmiyordu ve dört bir yanı kayıklar tutmuştu – kendisinin dikildiğini tasarladı. Eğlentiyi seyrediyordu; gerçekte bir eğlenti değildi ama, öyle de nitelendirilebilirdi. Eğlentiye katılmak için kuşkusuz büyük bir istek duyuyor, bayağı buna el uzatıyor; amá eğlenti dışında bırakıldığını da açıkça kendi kendine söylemeden duramıyordu. Eğlenenler arasına karışması olanaksızdı; bu, öylesine büyük bir hazırlığa bakıyordu ki, yalnız pazar değil, aradan pek çok yıl geçse, hatta tüm ömrünü bu yolda harcasa, hatta zaman olduğu yerde dursa, yine de değişik bir sonuç elde edemezdi; bunun için bütünüyle bir başka soydan gelmesi, eğitiminin ve bedensel gelişiminin bir başka yol izlemiş olması gerekiyordu.

Yani gezmeye çıkmış bu kimselere işte öylesine uzak, beri yandan öylesine yakındı ve bu da anlaşılması güç bir şeydi. Nihayet onların da hepsi kendisi gibi insandı, insanlarla ilgili hiçbir şey onlara büsbütün yabancı sayılamazdı; dolayısıyla, iyice kurcalandı mı, onu avucunda tutup ırmaktaki gezintiden alıkoyan duygunun kayıktakilerin içinde de yaşadığı, ancak kayıktakilere tümüyle eğemen olmayıp, ancak ruhlarının karanlık bir köşesinde bir hayalet gibi varlığını sürdürdüğü saptanabilirdi.

★

Benim tutukevi hücrem – benim kalem.

★

«Doğrulup kalkmasını belli bir ağırlık, her duruma karşı güven altında bulunduğu duygusu, kendisi için hazırlanıp kendisinin olan bir yatağın sezgisi engelliyor. Sessiz uzanıp yatmasını ise, kendisini yataktan sürüp atan bir tedirginlik önlüyor; vicdanı, boyuna çarpıp duran kalbi, ölüm korkusu ve bu korkuyu yoksama özlemi, bütün bunlar onu uyutmuyor, yatar yatmaz ayağa kaldırıyor yeniden. Bu iniş çıkışlı yollarda rastlantı niteliğindeki üstünkörü ve sapa gözlemler ise yaşamını oluşturuyor.»

«Çizdiğin tablo iç karartıcı, ama yalnızca temel yanılgılarına kaynaklık ettiği çözümleme açısından. Hani öyle ki, insan kendi kendisini ortadan kaldırabiliyor, arka üstü yıkılıyor, sonra yine doğruluyor; ama beri yandan, çok daha büyük bir gerçeklikle hiç böyle değil durum; her şeye karşın insan tek bir şeydir, yani devinimde dinginlik, dinginlikte devinimdir; bunların ikisi her kişide birleşiyor; yine her kişide birleşimin birleşimiyle karşılaşılıyor ve böylece sürüp gidiyor bu, ta ki gerçek yaşama gelip dayansın. Ancak benim tablo da seninki gibi yanlış, belki seninkinden daha yanıltıcıdır. Olduğumuz yerden yaşama götürecek bir yol yoktur çünkü; oysa yaşamdan buraya gelmemizi sağlayan bir yolun varlığı gerekiyor. İşte yolumuzu bu kadar şaşırmış durumdayız.»

(YİDDİŞ DİLİ ÜZERİNE BİR KONUŞMA)[54]

Doğu Yahudi ozanlarının ilk şiirlerinin okunmasına geçmeden önce, pek sayın baylar ve bayanlar, size söyleyeceğim bir şey var ki, o da sandığınızdan çok daha geniş bir Yargon'a aşina oluşunuzdur.

Doğrusu Yargon'un bu akşam içinizden her birini etkileyeceğinden kuşku duymuyorum. Ama ben istiyorum ki, Yargon hakediyorsa, böyle bir etkileme açığa vursun kendini. Ancak bazılarınız Yargon'a karşı nerdeyse yüzlerinizden okunacak kadar korku duyduğu süre ilgili durum gerçekleşemez. Hani Yargon'a yukarıdan bakanları hiç söylemiyorum. Ama Yargon'dan duyulan korkunun, belli bir tiksinti temeli üzerine oturmuş bu korkunun nihayet anlaşılmayacak yanı olmadığını ileri sürebiliriz.

Dikkatle bir göz atarsak, bizim Batı Avrupa'daki durum şöyle: Sessiz sakin bir akış izliyor her şey; adeta tatlı bir uzlaşma havası içinde yaşıyoruz, gerektiğinde birbirimizi anlıyor, işimize geldi mi birbirimiz olmadan yapabiliyor ve böyle durumlarda bile yine birbirimizi anlayabiliyoruz. Olaylar böyle düzen içinde bulunurken, kim karışık Yargon'u kavrayabilir ya da kim kavrama yolunda istek duyabilir?

Yargon'a ilişkin bir gramer kitabı yok. Bu işin heveslileri, Yargon'un gramerini yazmaya çalışmıyor değiller; ne var ki, Yargon aralıksız konuşuluyor, bir türlü dur durak bilmiyor. Halk, işin gramer yönüyle uğraşanların eline bırakmaya yanaşmıyor kendisini.

Salt yabancı sözcüklerden oluşuyor Yargon. Ama bu sözcükler onda boş durmuyor, Yargon'a alınışlarındaki çabukluk ve dirimselliği kendi içlerinde sürdürüyorlar. Kavimler göçü bir

başından girip bir başından çıkıyor Yargon'un. Bütün bu Almanca, İbranice, Fransızca, İngilizce, İslavca, Hollandaca, Rumence, hatta Latince dillerine Yargon içinde bir merak ve düşüncesizlikle el atılıyor, bu dilleri oldukları durumda tutabilmek şimdiden bir güce bakıyor. Bu yüzden, kafası işleyen hiç kimse, ne kadar akla yakın görünürse görünsün, Yargon'u dünya dillerinden biri yapmayı düşünmüyor. Yalnızca argo seve seve yararlanıyor Yargon'dan, çünkü Yargon'la dilsel ilişkilerden çok, ondaki tek tek sözcüklere gereksinim duyuyor. Bir başka neden de, Yargon'un uzun süre aşağılanmış olmasıdır.

Ama böylesine sürüklenip giden Yargon'da, bilinen dil yasalarından parçalar sürdürüyor eğemenliğini. Örneğin, Yargon'un ilk temelleri Orta Almanca'nın (Mittelhochdeutsch) Yeni Almanca'ya (Neuhochdeutsch) geçiş dönemine rastlar. Bu dönemde iki seçenek vardı, birine Orta Almanca, ötekisine Yargon el attı. Bir başka söyleyişle, Yargon Orta Almanca'daki biçimleri, Yeni Almanca'dan daha bir düzen ve şaşmazlıkla geliştirdi; örneğin, Yargon'daki **wir seien** (Yeni Almanca: wir sind), Orta Almanca sîn'den Yeni Almanca **wir sind**'e göre daha doğal bir gelişim sonucu çıktı. Ya da Yargon, Yeni Almanca'ya karşın, Orta Almanca'daki söyleyişlere bağlı kaldı. Bir kez Getto içine giren sözcükler, artık o kadar çabuk yerinden oynatılamadı. **Kerzlach, Blümlach** ve **Liedlach** sözcükleri bu yoldan varlığını korudu.

Derken, yasa ve keyfiliğin damgasını taşıyan bu dilsel oluşumların içine ayrıca Yargon'un diyalektleri sızdı. Hatta Yargon bütünüyle diyalektten oluşur; yazım konusunda büyük çapta bir birliğin sağlanmasına karşın, yazı dilinde bile diyalektin eğemenliği görülür.

Bütün bu söylediklerim, Sayın Bay ve Bayanlar, içinizden pek çoğunu, Yargonca hiçbir sözcüğü anlayamayacağına şimdilik inandırabilmiştir sanıyorum.

Şiirlere ilişkin açıklamalardan yardım beklemeyiniz. Yargon'u anlayacak durumda değilseniz, anlık açıklamalar imdadınıza koşamaz. Olsa olsa açıklamayı anlar, bunu çetin bir şeylerin izleyeceğini sezersiniz.

Örneğin, şöyle diyebilirim: Löwy şimdi, ki yalan da değil, üç şiir okuyacak size: Önce Rosenfeld'in **Die Grüne**'si. Grüne yeşillik demektir, yeşil boynuzlular, yani Amerika'ya yeni gelenler. Bu tür Yahudi göçmenler şiirde küçük bir topluluk oluşturup, pis boynuzlarıyla New York'taki bir caddeden geçer. Tabii halk toplanıp şaşkın şaşkın onlara bakar, arkalarından gider, güler onlara. Bu manzarayla duygulanıp kendinden geçen ozan, caddedeki sahnelerin anlatımını bırakıp, Yahudilerin tümüne ve insanlığa seslenir. Hani kişide öyle bir izlenim uyandırır ki, ozan konuşurken göçmen grubu olduğu yerde duraklamaktadır; oysa ozanın uzağında bulunup, kendisini işitecek durumda değildir.

İkinci şiir Frug'undur ve **Sand und Sterne** (Kum ve Yıldızlar) adını taşır. Tevrattaki bir sözverinin acı bir yorumunu sunar okuyucuya. Sözveride, bir gün gelip deniz kıyısında kum, gökyüzünde yıldız gibi olacağımız bildirilmektedir. Eh, kum gibi olduk, çiğnenip durmaktayız. Acaba yıldız gibi olacağımız sözverisi ne zaman gerçekleşecek? Üçüncü şiir Frischmann'ındır ve **Die Nacht ist still** (Gece Sessizdir) adını taşır. Gece bir sevgili çifti, tapınağa giden bir bilgine rastlar yolda. Fena halde korkar, ele verileceklerinden çekinir, sonradan birbirlerini yatıştırırlar.

Görüyorsunuz ki, bu açıklamalar asla bir şey getirmemektedir.

Bu açıklamaların etkisinde şiirleri okuduğunuz zaman, daha önceden bildiğiniz bir şeyi arayacak, gerçekten size şiirlerle sunulanı göremeyeceksiniz. Ama ne mutlu ki, Almanca'yı bilen Yargon'u da anlayacak güçtedir. Çünkü geniş bir açıdan bakınca, Yargon'un dış anlaşılabilirliğini Alman dilinin oluş-

turduğu görülür ki, tüm dünya dilleriyle karşılaştırıldığında bir üstünlüktür, bu. Ama böyle bir üstünlüğün yanı sıra, haklı olarak, dünya dillerinden geri bir yanı vardır: Yargon, Almanca'ya çevrilemez. Yargon'la Almanca arasındaki bağlar öylesine ince ve önemlidir ki, Yargon gerisin geri Almanca'ya dönüştürülmek istendi mi hemen kopar bunlar; yani Almanca'ya çevrilen Yargon, Yargon'luktan çıkar, cansız nesne durumuna düşer. Örneğin, Yargon Fransızca'ya çevrilip, Fransızlara sunulabilir; ama Almanca'ya çeviri Yargon'u mahveder. Örneğin, Yargon'daki toit'in karşılığı, Almanca'da hiç de **tot** ve **Blüt**'ün karşılığı hiç de Almanca'daki **Blut** değildir.

Ancak, Sayın Baylar ve Bayanlar, yalnız Alman dilinin uzaklığından yola koyularak Yargon'u anlayamazsınız. Bu bakımdan, bir adım daha yakına gelmenizde sakınca yoktur. Hiç değilse uzun sayılamayacak bir zaman önce, kentte mi, taşrada mı, daha çok Doğu'da mı, yoksa Batı'da mı yaşadıklarına göre Yahudiler arasında senli benli bir anlaşma dili doğmuş, sözkonusu dil Yargon'un uzak ya da yakın bir basamağını oluşturmuştur ve bu dile ilişkin pek çok inanç Yargon'da hâlâ varlığını sürdürmektedir. Dolayısıyla, Yargon'un tarihini geçmişin derinliğinde olduğu kadar, günümüzde de izleyebilmekteyiz.

Kafanızdaki bilgiler dışında kendinizde kimi güçlerin ve bu güçlere ilişkin bağlantıların etkinliğini, bunların Yargon'u duyup hissederek anlama yeteneğiyle sizi donattığını düşünürseniz, Yargon'a enikonu bir yaklaşım sağlayabilirsiniz; ancak bu bakımdan açıklama görevini yüklenen kişi, rahatlatabilir sizi; öyle ki, bundan böyle kendinizi kapıların dışında hissetmez, Yargon'u anlamadığınız için yakınmanız gerektiğini görebilirsiniz. Bunun da önemi alabildiğine büyüktür, çünkü her yakınmadan sonra anlama denen şey uzaklara kayar. Oysa serinkanlılığınızı korudunuz mu, kendinizi birden Yargon'un içinde bulursunuz. Ancak, bir kez de Yargon'u

kavradınız mı –Yargon da her şeydir, sözdür, chassid melodisidir ve Doğu Yahudi sahne oyuncusunun özüdür–, önceki serinkanlılığınızı bundan böyle tanıyamaz duruma gelirsiniz. O zaman Yargon'un gerçek birliğini sezer, hem de o kadar büyük bir güçle sezersiniz ki, korkmaya başlarsınız; ama Yargon'dan değil, kendi kendinizden duyduğunuz bir korkudur bu. Tek başınıza katlanabileceğiniz bir korku değildir; meğerki hemen Yargon'dan kaynağını alıp korkuya dur diyen ve ondan da güçlü olan bir güven içinizde uyansın. Elinizden geldiği kadar tadını çıkarın bu güvenin. Yarın ya da daha sonraki bir zamanda – bir tek gecenin anısıyla nasıl ayakta kalabilir çünkü – sözkonusu güven yitip gitti mi, dileğim onun yanı sıra adı geçen korkuyu da unutmanızdır; çünkü cezalandırmak gibi bir amacımız yok sizleri.

(ŞÖLENDE BİR KONUŞMA)[55]

Bu seçime hiç diyecek yok doğrusu. Böylelikle bir kişi, gerçekten, düşünsel bakımdan kendisine yaraşır bir mevkiye getiriliyor; öte yandan, bu mevki de kendisi için zorunlu adama kavuşuyor.

Dr. Marschner'deki bitip tükenmek bilmeyen çalışma gücü, kendisini öyle geniş kapsamlı ve dallı budaklı bir etkinlik yeteneğiyle donatmış ki, tek kişinin sözkonusu etkinliğin altından kalkabilmesi akıl alacak gibi değil; çünkü tek kişi, her vakit ilgili etkinliğin yalnız bir parçasını görebilecektir. Çalıştığ yerde yıllar boyu sekreterlik yana Dr. Marschner, bugüne dek nüfuzunun elverdiği kadar kurumun iyileştirilmesinde bizzat rol oynadığından, başına geçtiği örgütü çok iyi tanıyor, avukat olarak elinde bulundurduğu geniş çaptaki bilgi ve yetenekleri kurumun hizmetine sunuyor. Yabana atılmayacak bir yazar gözüyle baktığı Marschner'i her vakit takdirle anıyor bilim dünyası. Son yıllarda çıkarılan sosyal yasaların, özellikle zarar ziyan sigortasına ilişkin yasa' taslaklarının hazırlanmasında küçümsenmeyecek katkılarda bulunan Dr. Marschner, uluslararası büyük sigorta ortaklıklarının toplantılarında kürsüye çıkıp konuşmalar yapmış, ayrıca Prag kentinin konferans salonlarında genel önem ve güncellik taşıyan sigorta konularında insanı kısa sürede bilgilendirip her vakit aranan açıklamalarını dinleme fırsatını bizlere vermiştir. Yüksek Teknik Okulu'nda doçentlik yapmakta, sosyal sigortanın giderek önem kazanan sorunlarına gençliği hazırlamak için, birbirini bütünleyen bilgi deneyimlerinden sürekli yararlanmaktadır. Yüksek Teknik Okulu'nda sigorta tekniği kursunu açmıştır; sigorta matematiğini iyi bildiğinden, sözkonu-

su alanda hayli yetenekli biridir. Geçen yıl Prag Ticaret Akademisi'nin sigorta kursunda geniş çevrelere kendini benimseten eğitsel becerisi, devlet sınav komisyonu üyeliğine atanmasıyla resmen onaylanmıştır. Özetle diyebiliriz ki, branşının bütün alanlarında pek yararlı ve pek sabırlı çalışmalar yapan, bu çalışmaları şimdi de sürdüren ve çağımızın tüm kuşaklarıyla mesleksel bakımdan etkin bir ilişki içinde yaşayan bir kişidir Marschner.

Bütün bu saydıklarımız kuşkusuz pek önemli şeylerdir ve Dr. Marschner'i uzman olarak öyle bir atmosfer içinde karşımıza çıkarmaktadır ki, bütün Bohemya'da onunla boy ölçüşmeye kalkabilecek birinin çıkacağını sanmıyorum.

Ama enikonu karmaşık bir işyerinin başındaki hayli sorumluluk isteyen, herkesin gözü önünde olup şimdi Dr. Marschner'in elinde bulunan mevkide, onun bilimsel ve sosyal etkinliğinin insancıl yönü kuşkusuz daha ağır basmaktadır.

Şimdiye kadar dürüst bir yantutmazlığın eşliği olmaksızın hiçbir adım atmamıştır Dr. Marschner. Açıkyüreklilik, onun başvurmadan rahat edemeyeceği bir davranıştır. Kendisine güveni vardır, çalışmada bulduğu ödülden başka ödül ardında koşmamıştır, bu bakımdan eşsiz bir kimsedir kuşkusuz. Tek hırsı, kendisine gereksinme duyulan etkinlik alanını ele geçirmek olmuş, yantutmazlığından ve adaletinden hiç ödün vermemiştir. Özellikle böyle bir kimsenin âmir diye başlarına geçmesindeki mutluluğu, sanırım işyerindeki memurlar takdirden geri kalmayacaktır. İşçilerin ateşli dostu olan, ama yasaların ve ekonomik koşulların işçileri savunma çabalarına koyduğu sınırları da her vakit saygıyla karşılayan Dr. Marschner'in, işçilerin durumuna karşı gösterdiği o güçlü ve canlı ilgili, yazılarını, meslekî çalışmalarını ve kişiliğini bilenleri duygulandırıyor bayağı. Dr. Marschner asla boş sözverilere yanaşmıyor, boş sözverileri, yaradılışları gereği buna gereksinme duyup yetecek zaman ayırabilen başkalarına bıra-

kıyor; ancak, gerçekten çalışmaya gelince, bunu her vakit kendisi yapmıştır; sessizlik içinde, ortalığı yaygaraya vermeden görüp çıkarmıştır işleri; bu uğurda kollayıp gözetmediği biri varsa, o da kendisi olmuştur. Sanırım bu yüzden, belki bilimsel alan dışında hiç düşmanı yok; hani düşmanları olsa, vay hallerine.

İşyerinin yönetim kurulu, alabildiğine değişik baskılar ortasında nesnel ölçütlerden ayrılmayarak bu mutlu seçim sonucuna ulaşabildiği için, gerek hükümetin, gerek memurların, kısacası herkesin şükran duygusuna hak kazanmıştır.

Kuruma karşı haklı haksız şikâyetler geçmiş yıllarda üst üste birikmiş bulunuyor; ancak bir nokta şu anda kesinlikle bellidir: Kurumda bundan böyle düzgün bir çalışma havasına girilecek ve istenen yararlı yeniliklerden bugünkü yasalar çerçevesinde yapılabileceklerin bir an önce gerçekleşmesine çalışılacaktır.

(«RİCHARD VE SAMUEL» İÇİN TASLAK)[56]

Samuel, hiç değilse Richard'ın tüm yüzeysel amaç ve yeteneklerini tüm ayrıntılarına dek biliyor; ama düşüncelerinde titizliği elden bırakmayan ve boşluk tanımayan biridir; bu yüzden, Richard'ın sözlerindeki küçük, hiç değilse pek beklemediği düzensizlikler kendisini şaşırtıp düşündürüyor. Richard için Samuel'in dostluğunun tatsız yönü, Samuel'in kesinlikle söz verilmemiş bir desteğe asla gereksinme duymayışı, kendisinin de Richard'ı bir kez adalet duygusundan desteklemeye yanaşmaması, dolayısıyla dostlukta bir dostun ötekinden aşağıda ya da yukarıda kalması gibi bir duruma katlanamayışıdır. Samuel'in bilinçaltında saklı yatan ilkeye göre, örneğin bir dostta hayranlık konusu yapılan şey, gerçekte dostun kendisinde değil, insanın hemcinsinde hayranlık duyacağı nesne olmalı, yani dostluk bu bakımdan derinlerde, tüm ayrımlar ötesinde saklı yatan bir özden kaynaklanmalıdır. Bu da Richard'ı incitmektedir; Richard, sık sık Samuel'e karşı bir teslimiyet duygusuyla davranmayı dilemekte, kendisine ne kadar seçkin bir kimse diye baktığını dostuna anlatmak isteğini duymakta, ancak bir kez konuşmaya başladı mı, içini bütünüyle dökme olanağını ortada görmediğinden buna yanaşmamaktadır. Ama yine de, Samuel'in kendisini zorla içine tıktığı durumdan pek kesin denemeyecek bir yarar sağlamakta, yani şimdiye dek dışta korunmuş bağımsızlığının bilincinden kalkıp Samuel'in üstünde bir mevkiye çıkmakta, onun küçüldüğünü görmekte, ona yalnız gerçekte Samuel'in kendisine yöneltmesini dilediği içten istekleri yöneltmektedir. Örneğin, Samuel'in Richard'ın parasını gereksinmesinin, hiç değilse Samuel'in bilinci açısından dostluklarıyla hiç alıp vereceği yok. Oysa Richard için

böyle bir durum bile, hayranlık duyulacak bir şey olurdu; çünkü paraya gereksinmesi Samuel'i bir yandan mahcup, ama öte yandan değerli duruma sokmakta ve bunun her ikisi onun dostluğunun özünde gerçekleşmektedir. Dolayısıyla, Richard daha yavaş düşünen ve zengin bir güvenlik duygusu içinde yaşayan biri olmasına karşın, Samuel üzerinde, Samuel'in kendisi üzerindeki yargısından daha doğru bir yargıya varabilmektedir; çünkü Samuel güzel bir kombinasyon gücüyle donatılmasına karşın, yargı verirken onu en kestirme yoldan, en güvenilir biçimde yakalayabileceğine inanmakta, Richard'ın gerçek kişiliğine girene kadar bekleyememektedir. Dolayısıyla, Samuel bu dostluk ilişkisinde asıl boşa konuşan ve gerileyen kimse olmaktadır. Görünürde kendisi sözkonusu dostluğu boyuna hırpalayıp durmakta, Richard ise dostluğun giderek gelişmesine aralıksız katkıda bulunmakta ve tuhaflığına karşın dostluğun gelişmesi yine pek doğal olarak Samuel yönünde gerçekleşmektedir. Sonunda dostluk Stresa'da ilerlemesini durdurur. Richard öylesine rahattır ki, burada rahatlıktan yorgun düşer. Samuel ise kendini o kadar güçlü hissetmektedir ki, her şeyi yapabilir, hatta Richard'ı çembere alır; derken Paris'te Samuel'in önceden sezdiği, ama Richard'ın hiç beklemediği, dolayısıyla lanet okuyarak karşıladığı darbe çıkagelir ve aradaki dostluğu o kesin durgunluğuna kavuşturur. Dış koşulların buna olanak sağlamamasına karşın, Richard dostlukta daha bilinçli davranır, hiç değilse Stresa'ya kadar davranışını sürdürür; çünkü Richard geziye önceden hazır, ama içtenlikten uzak bir dostlukla, Samuel ise yeni başlamış (ancak uzun sürmüştür başlaması), ama gerçek bir dostlukla çıkmıştır. Dolayısıyla, Richard gezide giderek içine gömülür, giderek umursamazlığa kaptırır kendini, bakışları işte öylesinedir, ama yine de Samuel'le güçlü bir ilişki içinde yaşar. Samuel ise gerçek iç varlığından dışarı çıkabilir ve çıkmadan da duramaz, dostluğu gibi yaradılışı da bunu gerektirir, yani iki ayrı yönden gelen

dürtüyle baktığını çarçabuk ve doğru algılayan bir görüşe sahiptir, Richard'ı çokluk bayağı taşıyıp götürür. Her küçük olay tarafından yeniden zorlanan Richard, Stresa'ya kadar dostluğunda böylesine bilinçlidir ve bu bakımdan her vakit açıklamalarda bulunabilir; kimsenin, hele kendisinin hiç istemediği açıklamalardır bunlar, çünkü değişim içindeki dostluğunun salt belirtileri onu yeterince uğraştırmaktadır. Ama gezinin beraberinde getirdiği diğer şeyler karşısında düşünceli bir tutumla davranır, otel değiştirmelere güçlükle katlanır, evde belki zahmet çekmeksizin üstesinden gelebileceği yalın ilişkileri anlamaz, çokluk pek ciddidir; ama can sıkıntısından değildir ciddiliği, hatta Samuel'in bir ara tutup yanağını okşamak istemesinden bile kaynaklanmamaktadır, müziğe ve kadınlara enikonu düşkündür. Samuel yalnız Fransızca, Richard ise Fransızca ve İtalyanca bilir; dolayısıyla, Samuel ne kendisi, ne Richard böyle bir şey istememesine, hatta Richard için daha çok bunun tersinin sözkonusu olacağını bilmesine karşın, İtalya'da ve herhangi bir konuda bilgi edinilmesi gereken her yerde Samuel'in adeta hizmetinde çalışan biri gibi davranır. Ayrıca, Samuel'in Fransızcası çok ileridir, Richard ise her iki dili de pek iyi bilmemektedir.

(BİR DAİREYE VERİLEN DİLEKÇE)[57]

...tarihli soruyu ağır hastalığımdan ötürü sözlü değilse bile, bir kart yazıp cevaplandırdım hemen. Kart da yerine gitti, çünkü birkaç zaman sonra o övgüye değer vergi dairesinden bir mektup aldım; kartı yazmakla güttüğüm amaç soruluyor, 25 Eylül 1922 tarih ve 38/31 kayıt numaralı dilekçeden vergi dairesinin haberi bulunmadığı açıklanıyordu. Gerek övgüye değer vergi dairesini, gerek benim için düpedüz önemsiz bu işi daha da çapraşık duruma sokmak istemeyerek ikinci mektuba cevap vermedim, ayrıca ödeyeceğim posta ücretine acıdım, ...tarihli dilekçeden vergi dairesinin haberi bulunmayışı, nihayet beni memnun bırakabilirdi. Ama 3 Kasım tarihli dilekçeyle bu işin yeniden ele alınıp, çoktandır vergi dairesine usulüne uygun cevaplar vermiş olan benim gözümün cezayla korkutulması üzerine, oturup yeniden bir dilekçe kaleme aldım, Paul Hermann'ın İlk Prag Asbest Fabrikası'na girmesinden sonra hisse sahiplerinin, firmanın sermayesine ek bir katkıda bulunmadığını ve firmanın 1917'den beri faaliyet göstermediğini bildirdim. İnşallah bu kez yetkili memurun eline geçer cevabım.

(ÖLMEDEN ÖLME)[58]

Kim ölmeden ölmüş bir durumu yaşamışsa, size bu duruma ilişkin korkunç açıklamalarda bulunabilir, ama ölümden sonra nasıl bir akıbetle karşılaşılacağına ilişkin bir şey söyleyemez; gerçekte bir başka kişiden daha çok ölüme yaklaşmış değildir, aslında yalnız alışılmadık bir olay yaşamış ve bu olay alışılmış yaşamını gözünde eskisinden daha değerli duruma sokmuştur, o kadar. Alışılmadık bir olay yaşayan herkeste durum bunun benzeridir. Örneğin, Musa, Tur-u Sina'da elbet alışılmadık bir olay yaşamıştır; ama dıştan ölü izlenimi uyandıran ve yatırıldığı tabutta kalarak sesini çıkarmayan bir kimse gibi, kendini yaşadığı olayın eline teslim etmemiş, dağdan inmiş, bir yığın değerli kıssayı da kuşkusuz beraberinde getirmiş, kaçıp yanlarına geldiği insanları eskisinden çok sevmeye başlamış ve nihayet kendini onların uğrunda feda etmiş, belki bunu da onlara karşı duyduğu minnet duygusundan yapmıştır. Gerek yaşam içine yeniden dönen ölmeden ölmüşler, gerek Tur-u Sina'dan dönüp gelen Musa çok şey öğretebilir bize, ama kesin önem taşıyan o bilgiyi veremez; çünkü böyle bir bilgiyi ele geçirebilmiş değillerdir. Ele geçirselerdi, geri dönmezlerdi çünkü. Zaten biz de bu bilgiyi asla öğrenmek istiyor değiliz. Böyle olduğunu şuradan anlayabiliriz ki, kimi içimizde bir istek duyar, ölmeden ölmüşlerin ve Musa'nın yaşantısını, geriye dönüş yolunu sağlama alarak «dokunulmazlık içinde» yaşamaya özeniriz. Hatta daha da ileri gider, ölmeye bile kucak açarız; ne var ki, her türlü geriye dönüş olanağından yoksun, diri diri tabut içine girmeye ya da Sina dağında kalmaya düşüncede bile yanaşmayız...

(Doğrusu ölüm korkusuyla ilişkisi yoktur bunun...)

NOTLAR

(1) **Taşrada Düğün Hazırlıkları**. Bu roman fragmanları, Kafka'nın kuşkusuz en eski yapıtları arasındadır. Kafka'nın sözkonusu fragmanlardan bazı parçaları bana okuduğuna ilişkin bir not, benim 1909 yılına ilişkin günlük özetinde bulunuyor. 14 mart 1910 tarihli günlük notunda ise, Kafka bana **Bir Savaşın Tasvirl**'ni okudu diye bir açıklama yer almaktadır. Demek oluyor ki, **Taşrada Düğün Hazırlıkları**'nın yazılışı bundan önceki bir tarihe rastlamaktadır. Kuvart defterleri 1910 mayısında yazılmaya başlandığına göre, **Taşrada Düğün Hazırlıkları**'na Kafka'nın elimize geçen en eski yapıtı gözüyle bakabilirdim. Ancak, 1907 şubatında Kafka diğer bazı yazılarını da bana okudu; nitekim **Die Gegenwart** dergisinde Kafka'nın sözünü edişim ve 12 şubat 1907 tarihinde onun tarafından yazılan şaka mektubu bunu göstermektedir. Belki de Kafka'nın 1907'den önce bana okuyup sonradan 1912'de yayınlanmış ilk kitabına aldığı kısa düzyazılardı bunlar. 1914 ve 1919 yılları arasındaki günlük notlarının büyük bölümü, Prag'ın Nazilerce işgalinde yitip gittiği için, ilgili konudaki gerçekleri saptarken, günlüğümün geride kalmış küçük bir bölümüne, ama hepsinden çok Kafka'ya ilişkin bilgilerin yer aldığı bir özete dayandım; ilgili özeti, 1937'de Kafka'nın özyaşam öyküsünü kaleme alırken, henüz bu tarihte tümüyle elimin altında bulunan günlüğümden çıkarmıştım.

Taşrada Düğün Hazırlıkları'nın yazılış tarihini saptamada, yazının kendisi de bize bir ipucu sunmaktadır. Kafka 1907 tarihine kadar, 1907 yılı da içerisinde olmak üzere bana yolladığı mektup ve kartları Gotik yazıyla kaleme almış, yalnız adreslerin yazılmasında Latin harflerini kullanmıştır. Oysa 1908'den sonra bana yazdığı mektup ve kartlarda hep Latin harflerine başvurur. **Taşrada Düğün Hazırlıkları**'nın bundan böyle **A** ile belirteceğim ilk manüskrisi Gotik, B ve C ile belirteceğim öbür iki manüskrisi ise Latin harfleriyle yazılmıştır. B ve C manüskrllerindekl yazı karakteri, 1908 yılına ilişkin mektuplardakine enikonu benzerlik göstermektedir. Bu yüzden, manüskrinin kaleme alınış tarihini 1907, temize çekiliş tarihini 1908 olarak belirlemekle bir yanılgıya düşeceğimi sanmıyorum. Dolayısıyla, **New York** baskısına yazdığım sonsözde **Bir Savaşın Tasvirl**'nin kaleme alınış tarihi olarak hayli erken bir tarih saptadım. İlk temize çekilmiş ma-

nüskrisi Gotik, ikincisi Latin harfleriyle yazılmış bu anlatı da, belki 1907 ve 1908 yıllarında kaleme alınmıştır.

Taşrada Düğün Hazırlıkları'nın elimizdeki her üç manüskrisi dağınık oktav defterlerine yazılmış, sayfa numaraları Kafka tarafından konmuştur. Kimi yerlerde bazı yapraklar noksandır. Aradaki kimi boşluklar, bizim bu kitaba aldığımız metinde belirtilmiş bulunmaktadır.

Gotik harfleriyle A manüskrisi, manüskrilerin en eskisi ve en kapsamlısıdır. Kurşunkalemle yazılıp yer yer silinmiştir ve çokluk güçlükle okunabilmektedir. Manüskrilerden hiçbirinde başlık yoktur; ama Kafka'nın yazmayı tasarladığı romana, **Hochzeitsvorbereitungen auf dem Lande** (Taşrada Düğün Hazırlıkları) ismini vermek istediğini çok iyi anımsıyorum. A manüskrisi 1'den 58'e kadar numaralanmış sayfaları içeriyor. 58'inci sayfanın yarısı boştur, anlaşılan birinci bölüm burada bitmiştir. Bundan sonra 1'den 16'ya kadar yeni bir numaralamayla karşılaşılmaktadır; içerik bakımından hemen öncekine bağlandığı için, bu bölüme II. bölüm dedim, zaten romanın başındaki romen rakamı I'i de yine ben koydum. İkinci bölümün 16. sayfasında manüskri sayfanın bitimine kadar gelmekte, son cümle yarıda kesilmektedir; demek oluyor ki, gerçekte bu sayfayı izleyen başka sayfalar da vardı.

B manüskrisi, temize çekilmiş yazının ilk bölümüdür; açık seçik ve kıvrak Latince harflerle başlamaktadır. 12. sayfanın bitimine kadar mürekkeple, buradan başlayarak sona kadar (22 sayfa) kurşunkalemle yazılmıştır. Bu bölümde de yazı gayet okunaklıdır; ama 22. sayfanın başında, ikinci satırdan sonra cümle ortadan kesilmektedir. Temize çekilmiş yazının bitmeden kaldığı buradan anlaşılıyor.

C manüskrisi kısadır, elimizde bu manüskriden altı sayfa vardır yalnız. Ama altıncı sayfanın altında cümle yarıda kesilmektedir, yani A manüskrisindeki gibi geri kalan bölüm kaybolmuştur. C manüskrisi büyük bölümüyle B manüskrisine uyduğundan, bunu okuyuculara sunmayı gereksiz buldum. Yalnız girişteki varyantı burada vermek istiyorum; bu varyant, her üç manüskride aşağı yukarı aynı kalan ilk iki cümlenin hemen arkasında yer almaktadır. «Çukur bir yolda bulunan Raban, yakındaymış gibi görünen hayli yüksek kulenin saatine baktı. Kuleye asılmış küçük bir bayrak, bir an için savrulup gelerek kadranın önünü kapadı. Küçük bir kuş sürüsü sağa sola dalgalanan, ama düzlüğünü koruyan bir yüzey gibi yukarlardan indi aşağı. Saat beşi geçmişti. – Raban siyah bir bez geçirilmiş valizini yere koydu, şemsiyesini bir kapı taşına dayadı, boyna takılı ince ve siyah bir kordona tutturulmuş bir hanım saati olan cep saatini kule-

nin saatine göre ayarladı, gözlerini birkaç kez bir saatten ötekisine çevirdi. Bir süre bütünüyle bu işe verdi kendini, başını bazen eğdi, bazen kaldırdı; henüz vakti vardı, yağmurda yola koyulması gerekmiyordu; sevincinden dilini dudaklarının üzerinde gezdirdi.» – Bu arada şunu belirteyim ki, o zamanlar eski Prag'da öğleleri üniversite avlusunda bulunan Dientzenhof gözlemevinin Barok üslubundaki kulesinin galerisinden bayrakla işaret verilir, bunun üzerine Marienschanze'den bir top sesi duyulur, sesten ürken güvercinler kümü küme uçup havalanırdı. Varyant'ta çizilen tablonun anlaşılması için söyleyeceklerim bu kadar. C manüskrisi şöyle bitiyor: «Önünden küçük adımlarla bir çocuk geçti, mürebbiyesi bir elinden tutmuş çekip götürüyordu. Boştaki elini ileriye uzatmıştı çocuk, şapkası herkesin görebileceği gibi kırmızı hasırdan örülmüştü ve kıvrık kenarında yeşil bir çelenk taşıyordu. Raban, iki eliyle şapkayı yaşlı bir baya gösterdi; bay, düzensiz esen bir rüzgâra uyarak bazen topluca veriştiren, bazen kendi haline terkedilmiş havada süzülen ve bir güvensizlik içinde yukarıdan dökülen yağmurdan korunmak için, Raban'ın yanıbaşına gelip dikilmişti. Raban güldü, çocuklara her şeyin yakıştığını, çocukları sevdiğini belirtti. Çocuklarla seyrek bir araya gelen biri için de, şaşılacak bir şey değildi bu. Bayın anlayacağı, çocuklarla seyrek bir araya geliyordu Raban. Yaşlı bay da güldü; hani mürebbiye kendini böyle bir coşkuya kaptıramazdı; yaşlanınca insan zaten o kadar çabuk coşkuya kapılamıyordu, gençlikte böyle davranmış, ama yaşlılıkta bunun kendisine bir yarar sağlamadığını görmüş oluyordu çünkü. Hatta bunun için–» C manüskrisi burada kesiliyor.

(2) **Özdeyişler**, bu biçimiyle Kafka tarafından temiz bir yazıyla yazılmış ve sayfalar numaralanmıştır. Tarihi pek saptanamamaktadır; birkaçında hafif değişikliklerle özdeyişlere ilk kez, Kafka'nın 1917 ve 1918 yıllarında düşüncelerini not ettiği mavi oktav defterlerinde rastlamaktayız. Bu oktav defterleri, özdeyişlerin ilk manüskrisi dışında, diğer birçok yazıyı da içermektedir (krş. bundan sonraki not). **Özdeyişler**'de Kafka'nın kendi eliyle temize çektiği manüskri okuyucuya sunulmakta, önemli değişikliklerle ekleri içeren varyantlar bir sonraki bölümde («sekiz oktav defteri») verilmektedir. Kafka'nın özdeyişler için belirlediği numaraları olduğu gibi aldım. Aynı numarayı taşıyan iki ayrı özdeyişi, Kafka aynı kâğıda yazmış, genellikle her özdeyiş için ayrı bir numara ve ayrı bir kâğıt kullanmıştır. Bir özdeyişin iki ayrı numara taşıması, Kafka'nın başlangıçtaki iki ayrı özdeyişi bir araya getirip, tek bir özdeyiş yaptığını göstermektedir. Özdeyişler arasında bir yıldızla belirlenmiş olanlarını, kurşunkalemle Kaf-

ka'nın kendisi çizmiş, ama özdeyişin yer aldığı kâğıdı diğerleri arasından uzaklaştırmamıştır. Kimbilir, belki sonradan değiştirmeyi düşündüğü özdeyişlerdi bunlar. Birkaç özdeyişin yıldız işaretiyle belirlenmesi sorunu, bu kitabın ikinci baskısında yeniden gözden geçirilecektir.

(3) Kafka'nın ölüm sonrası yazıları arasında, bizim lisede «sözcük defteri» dediğimiz sekiz küçük mavi oktav defteri de ele geçirilmişti. Bu defterler, yukarıda adı geçen ve benim içlerinden bir seçmeyi daha önceki bir kitapta (Bütün Eserler, c. 6) Kafka'nın değil, benim belirlediğim «Meditasyonlar» ismiyle, ayrıca yine aynı ciltte «Başka Defterlerden Günlük Notları» adı altında yayınlattığım pek çok gözlemi içermektedir. Adı geçen her iki gruplandırmayı şimdi bu ciltte bir yana bırakıyor, Kafka'nın notlarını başlangıçta yazıldıkları diziye uyarak olduğu gibi veriyorum. Oktav defterlerinde çok sayıda fragman ve bitmiş gözüyle bakılabilecek öykü de bulunuyor. Oktav defterlerinden her birinin içerdiği yazılarla bunların yazılış tarihlerine ilişkin olarak aşağıdaki notlarda bilgi verilmektedir.

(4) İlk oktav defteri, üzerinde tarih bulunan bir tek notu içermektedir ve bu tarih 19 Şubat 1917'dir. Defterdeki notların bir bölümü şimdiye kadar başka yerde yayınlanmamıştır, yani burada ilk kez okuyucuya sunulmaktadır. Bir bölümü ise, örneğin **Çakallar ve Araplar** öyküsü, Kafka tarafından yayınlanan **Bir Köy Hekimi** adındaki ciltte, bir diğer bölümü, örneğin **Köprü, Avcı** ve **Avcı Gracchus**, tarafımdan hazırlanan **Bir Savaşın Tasvirl** cildine alınmıştır. Ayrıca ilk defterde, 1917 kışında yazılıp Kafka'nın sağlığında bir gazetede yayınlanan ve kitaplarından hiçbirine alınmayan **Kovalı Süvari** de bulunmaktadır. Tarih taşıyan bir nota dayanarak, bu oktav defterinin sekiz defterden en eskisi olduğuna inanmaktayım. Oktav defterleri, Kuvart defterleri gibi Kafka tarafından numaralanmamıştır; dolayısıyla, bunların sıralanışında varsayımlara dayanmak zorunda kaldım.

(5) **Kovalı Süvari** için basılmamış sonsöz.

(6) Savaş sırasında kitapları arasında Beethoven'in mektuplarından bir seçmeyi başında bir önsözle yayınlayan, ayrıca Schopenhauer'den benzeri bir kitaba yayınları arasında yer veren Paul Wiegler'e yazılmış bir mektup taslağı. Mektup, «Sayın Wiegler» diye başlıyor.

(7) Ludwig Richter'in bir yapıtı olan **Bir Alman Ressamının Anıları** (Lebenserinnerungen eines deutschen Malers).

(8) Oktav defterlerinin ilkinde bundan sonra bir sayfa yer almakta, sayfa **Köy Hekimi** kitabına girecek öykülerin listesiyle bir mektup tas-

lağını içermektedir. Bu duruma göre, daha o vakitler elde hazır bulunması gereken öykülerin adları şöyledir: Galeride – Kast Ruhu – Kovalı Süvari – Bir Binici – Bir İş Adamı – Bir Köy Hekimi – Düş – Kanun Önünde – Kardeş Katili – Çakallar ve Araplar – Yeni Avukat. **Bir Binici, Köy Hekimi** kitabına alınan **En Yakın Köy** başlıklı öykü olabilir. **Kast Ruhu**, belki de **Maden Ocağını Ziyaret**'ten başkası değildi. **Bir İş Adamı** ise belki benim **Bir Savaşın Tasviri**'ne **Komşu** başlığıyla aldığım öyküydü. – Mektup bilinmeyen birine, belki de Warndorf'taki doğa doktoru Schnitzer'e yazılmıştı; belli ki Kafka'nın kızkardeşi Ottla'yla ilgiliydi; yanında konuk ve hasta olarak bulunduğu kızkardeşinin ilkin Zürau'da, sonra Plane'de sürdürdüğü tarımsal çalışmaları büyük bir ilgiyle izlemişti Kafka. Güçlükle okunabilen taslakta şöyle denilmektedir: «Bir kızkardeşim var, yirmiyedi yaşında, sağlıklı (arkadan gelen sözcük okunamadı), şen, anlayışlı, yeterince özgüven sahibi; ayrıca et yiyen bir aile içinde birkaç yıldır yalnız sebzeyle besleniyor. Şimdiye kadar babamızın mağazasında çalıştı, ama artık iç ve dış nedenler onu eski bir özlemini gerçekleştirmeye, yani tarım alanında şansını denemeye itiyor. Amacı, tarımsal bir kursa katılmak, sonra da kendine bununla ilgili uygun bir iş bulmak. Zengin deneyimlerinizin, size bu konuda çok değerli bir öğüt verme olanağını sağlayacağı kuşkusuz. Acaba böyle bir lütufta bulunabilir misiniz?»

(9) Oktav defterleri dizisinin ikincisi olan bu defterin tarihinin belirlenmesinde, **Akademi İçin Bir Rapor**'un 1917 kasımında basılmış olması kesin rolü oynadı. – Defter şöyle düzenlenmiş bulunuyor: **Komşu** (Bir Savaşın Tasviri'nde; burada bir başlığı içermiyor.) – **Bir Meiezieme (Bir Savaşın Tasviri**'nde; başlığı Kafka tarafından konmuştur), basılmamış yazılar (burada ilk kez yayınlanıyor) – **Avcı Gracchus Fragmanı** (şimdi **Bir Savaşın Tasviri**'nde) – basılmamış yazılar – Akademi İçin Bir Rapor (Hikâyeler kitabında bulunuyor) ve **Akademi İçin Bir Rapor**'a ilişkin fragmanlar (**Bir Savaşın Tasviri**'nde yer almakta.)

(10) Üçüncü ve dördüncü oktav defterinde tek tük tarihlerle karşılaşmaktayız. Öyleyken bu defterler, örneğin kuvart defterleri gibi asla günlük notları karakterini taşımamakta, çünkü bunlarda özel yaşama, pratikteki günlük yaşamın akışına ancak birkaç sözcükle dokunulup geçilmektedir. Üstelik ilgili sözcükler, adeta önemsizliklerinin belirtilmesi için küçük küçük harflerle kaleme alınmıştır. Her iki defterde daha çok düşlemler ve filozofik gözlemler yer almaktadır. Bunlar, Kafka'nın ilk tüberkuloz teşhisinden sonra sağlığına kavuşmak üzere gittiği ve nişanlısından ayrılmak kararına vardığı Zürau'

da yazılmıştır. Zürau'a gidiş tarihi 12 Eylül 1917'dir. –Yayımlayıcı, **Günah, Istırap, Umut** ve **Doğru Yol Üzerine Özdeyişler**'i, biri Kafka'nın istediği gibi düzenleyip temize çektiği, ötekisi kuvart defterlerindeki şekliyle, yani başka notlarla karışık olarak okuyucuya sunmak gbi iki seçenek karşısında bulunuyordu. Yayımlayıcı ilk seçenekte karar kılmış, ancak oktav defterlerinin tümündeki biçimi de olduğu gibi korumuş, yalnız bir tek yerde bu yoldan ayrılmış, 9 nolu özdeyişte Kafka'nın istediği bölümü kitap dışında bırakmış, onun yerine oktav defterlerinde Kafka tarafından çizilen ve **Bir Yaşam** başlığını taşıyan parçayı almıştır; bunun da nedeni, bir önde bulunan ve bir sonra gelerek Kötü sorununa eğilen özdeyişler arasında ancak bu yoldan bir ilişki kurulabilmesidir.

(11) Redaksiyonunu Martin Buber'in yaptığı **Der Jude** adındaki siyonist aylık dergide 1917 ekiminde Kafka'nın **Çakallar ve Araplar**, 1917 kasımında ise **Akademi İçin Bir Rapor** öyküleri çıkmıştı ve bunlar **İki Hayvan Öyküsü** ortak başlığını taşıyordu.

(12) Hans Blüher; tanınmış Yahudi düşmanı yazarlardan ve Nasyonal Sosyalizmin öncülerinden. – Tagger, daha sonraları Ferdinand Bruckner adı altında yazılar yazdı. Kafka'nın günlüğünde gerek Hans Blüher'e, gerek Tagger'e ilişkin notlar bulunmaktadır.

(13) Kafka, Rus devrimcisi Alexander Herzen'in (1812-1870) anılarını okumuştu. Krş.: Kafka Günlüğü. **Die Schöne Rarität**, yanılmıyorsam o vakitler yayınlanan bir dergiydi.

(14) Sanatçı Ernst Weiss.

(15) Sonradan Friedrich Schlegel'in flozofik yazılarını yayınlayan Josef Körner, Alman romantizmi alanında değerli bir araştırmacıydı. V. Mehl, Kafka'nın bir büro arkadaşı olabilir. Pfohl, Kafka'nın çalıştığı yerde bir âmirin, Pribram ise bir okul arkadaşının adıdır.

(16) Kafka o vakitler Bayan F. B. (Felice Bauer) ile nişanlıydı.

(17) Her ikimizin ortak dostu sanatçı Oskar Baum.

(18) Buradan sonra 1918 yılına ilişkin notlar başlamaktadır. Kafka, ilerde de Zürau'da yaşamasını sürdürmüş, ama sık sık Prag'a gelerek bir süre burada kalmış, bunu da daha çok işyerinden aldığı iznin uzatılmasını sağlamak için yapmış, ayrıca Prag yakınında küçük Troja köyündeki Pomoloji (meyvecilik) enstitüsünde hafif bahçe işlerinde çalışmıştır.

(19) Kafka'nın yayımlayıcısı Kurt Wolf. Yazışma, Bir Köy Hekimi adlı kitapla ilgiliydi.

(20) Kierkegaard'ın, Diderich yayınlarının 12. cildi olan **Der Augenblick**

(Ân) adındaki broşürü anlatılmakta.

(21) Kanımca Kafka burada bir yazı hatasına düşmüştür. Gerçekte notun, Felix Weltsch'in 1918'de **Tätiger Geist** yıllığının ikinci cildinde çıkan (yayımlayıcı: Kurt Hiller) **Yaşantı ve Sezgi** adındaki incelemesinde ve daha sonra **Gnade und Freiheit** adlı kitabında sözünü ettiği Intention-Erlebnis (Sezgi-Yaşantı) karşıtlığıyla ilgili olması gerekir. Kafka'nın eleştirisel sözleri, bir karşıtlığın varlığından yola koyulmaktadır. Intuition, Bergson'daki anlamıyla alınırsa, ortada bir karşıtlık bulmak kolay değildir; ayrıca Intuiton'un (sezgi) analizle ilişkisi yoktur, oysa analiz intention'a (amaç) uygun düşen bir sözcüktür.

(22) Bu satırlar, aynı zamanda onları izleyen beş özdeyiş, Kierkegaard'ın **Korku ve Titreme** adlı yapıtıyla ilgilidir. Daha sonraki iki özdeyişte, Kierkegaard eleştiri konusu yapılmaktadır. İki sayfa öncesinde kalan **Sonsuzluğun Şövalyesi, İnanç Şövalyesi** gibi Kierkegard'a ilişkin deyimler, Kafka'nın **Korku ve Titreme** adlı yapıtı tanıdığını ortaya koymaktadır. Bu deyimlere şu sözler eklenmişti: «İbrahim'in art düşüncesi –anlam– Aynı ses onu bir ileri yolluyor, bir geri çağırıyordu.»

(23) Özgün manüskride bu özdeyişin birinci şahıs ağzından verildiği açıkça bellidir. Özgün manüskride özdeyiş: «Benim düşünsel yoksulluğum» diye başlamakta ve anlatım birinci şahıs ağzından sürdürülmektedir.

(24) Dördüncü oktav defterinde ayrıca bir kâğıt bulunmakta, Kafka'nın birtakım notlarını içermektedir; öyle görülüyor ki, Kafka, yoksul ve yaşlı, herkesin kendisine sırt çevirdiği geri zekâlı bir kimse için, belki onu askerlik hizmetinden kurtarmak amacıyla askerlik şubesine yazacağı dilekçede bunlardan yararlanacaktı. Notlarda önce adamın akrabaları sayılmaktadır. «Saaz'da bir kasap, Oberklee'de bir diğer amca, varlığıyla yokluğu bir kızkardeş; anne ve baba yok.» Sonra şöyle denilmektedir: «Normal değil; toprak kazmaktan öteye geçememiş, bu yüzden askere de çağrılmamış, zaten askere alınmasını olanaksız kılacak kadar ilerlemiş yaşı. Gelgelelim kendisi, yaptığı işin farkına varmadan askere gideceğim diye şubeye başvurmuş. Ne hesap biliyor, ne yazı; tek başına sığır ve sebze alışverişi yapacak durumda değil, dolayısıyla köy sakinleri arasında onu böyle bir işte kullanma sorumluluğunu yüklenecek kimse bulunmuyor. Hani hısım akrabalara sığır alışverişinde yardım edebileceği, satın alınmış sığırı gidip yerinden getireceği ve güdebileceği vb. düşünülebilir. Ve yine bu gibi bir sebze alışverişi de üstesinden gelemeyeceği bir şey olmaz. Ama büsbütün tek başına davranabile-

cek biri değildir, hısım akrabaları da böyle düşünmüştür belki, ama o zaman sorumluluğu kendilerinin üstlenmesi gerekir.» – Bütün bu dilekçe taslağında adeta **Şato** romanınının havası eser gibidir, taslaktan burada söz açışım da zaten bu yüzdendir. **Şato** romanının başlangıcını, Kafka bana ancak 1922'de okudu.

(25) Beşinci oktav defterinin bitiminde, Kafka, okumayı düşündüğü ya da kısa bir süre önce okuduğu kitapların listesini vermektedir. Listede şu kitaplar yer alıyor: **Venedikte Ölüm** (Tod in Venedig) – **Augustinus'un İtirafları** – **Summa** – Storm, Keller – Kardinal Retz – van Gogh'un Mektupları – Bir Ölünün Yaşamından Kırk Yıl – Baker-'in **Habeşistan'da Geziler'i** – Emin Paşa; Livingstone – Bernard; **Cezanne'la İlgili Anılar,** – Yine aynı deftere, o vakitler cephede bulunan kardeşimin ismi de not edilmiştir, (**Summa** sözcüğüyle Franz Blei'ın çıkardığı bir dergi anlatılmaktadır.)

(26) Birinci oktav defteri gibi bu altınca defter de, **Köy Hekimi** için yapılması düşünülen seçmeye alınacak yazıların bir listesini içermektedir. Buradaki liste, birinci defterdeki listeyle karşılaştırılırsa, gerçekten kitaba alınmış öyküler listesine daha yakındır. Listedeki öykülerin başlıkları şöyle: Bir Düş – Kanun Önünde – İmparatorun Habercisi – Kısa Süre – Eskiden Bir Yaprak – Çakallar ve Araplar – Galeride – Kovalı Süvari – Onbir Oğul.

Altıncı oktav defterinde, pek içinden çıkılamayan berbat bir özel stenografiyle yazılmış bir mektup taslağı da bulunmaktadır; belki savaş yıllarında Avusturya milliyetçilerinin tasarladığı, yerden biter gibi yığınla ortalıkta dolaşıp, bazısı düpedüz içtenlikle hazırlanan, ama çoğunluğu kendilerine bir kariyer yapmak isteyenlerce ortaya atılmış projelerden biriyle ilgili bir cevap taslağıydı, bu. Taslak, benim sökebildiğim kadar, yaklaşık şöyle: «Birkaç yanlış kapıya vardıktan sonra mektubunuz elime geçti, adresim Poric 7'dir. Önce mektubunuzda kendini açığa vuran ve beni yürekten sevindiren ilginiz için teşekkürler. Elbet yararlı, hatta zorunlu bir iş, bu. Listenizdeki tanınmış isimler hem bu işin, hem de onun tüm geleceğinin bir güvencesidir. Ama yine de ben bu işe katılamayacağım, çünkü nedense gözümün önünde birlik ve bütünlük halinde bir büyük Avusturya canlandıramıyor, hele böyle bir düşünceyi kafamda hiç yaşatamıyor, dolayısıyla sözkonusu işte rol oynamaktan çekiniyorum. Öte yandan, benim böyle davranmamın, sizin derneğinize hiç zararı dokunmayacaktır; tersine, zaten vücut bakımından hiç de bu işe elverişli biri sayılmam, tanıdığım pek fazla kimse yok, büyük bir nüfuz sahibi değilim. Diyeceğim, aranıza katılsam, bu katılmam çok geçmeden sizi hayıflandıracaktır. – Ama sanat galerisi (?) bir derneğe dönüştürüle-

cekse, ki önüne geçilemeyeceği kuşkusuz bunun – aidat vb. ile seve seve katkıda bulunurum. – Benim olumsuz cevabıma lütfen kızmayınız; ne yapayım, başka bir cevap vermek elimde değil.»

Altıncı kuvart defteri, Kafka'nın **Çin Seddinin İnşasında** öyküsünün orijinalini içeriyor. Kafka, ismini kendisinin koyduğu bu bitirilmemiş öykünün yalnızca kendi içinde bütün oluşturan parçasını **Köy Hekimi** kitabında yayınlamıştır: **Eskiden Bir Yaprak**, **İmparatorun Habercisi**.

(27) Yedinci oktav defterinde en büyük yeri, bir oyun fragmanı olan **Mezar Bekçisi** tutmaktadır (fragman, **Bir Savaşın Tasviri** cildine alınmıştır).

(28) Oktav defterinin burasında Yiddiş sahne oyuncusu İsak Löwy'nin yaşamöyküsü başlamaktadır. Kuvart defterlerinde ve benim Kafka-biyografimde hakkında gerekli bilgiler bulunan İsak Löwy, pek çok gece yaşam öyküsünü anlatmış, çokluk pek karışık biçimde yapmış bunu, Kafka da anlatılanları not etmiş, sonra notları bir araya getirerek bir yaşamöyküsü kaleme almış, ancak bu yaşam öyküsünde Löwy'nin anlatım üslubunu elinden geldiği kadar korumuştur. Kafka'yı böyle bir iş yapmaya sürükleyen neden, yalnız İsak Löwy'ye ve onun anlattıklarına beslediği ilgi değildi; aynı zamanda kendisi üzerinde ve izleyeceği yol konusunda bir açıklığa kavuşmamış zavallı oyuncuya yardım ederek onu bilinçlendirme ve ağır bir ruhsal bunalımı yenebilmesini sağlama amacını gütmüştü. – Sekizinci oktav defterinde başlanmış yaşamöyküsü dışında ondan bir hayli uzun, ama yine bitirilmeden kalmış bir diğer temiz yazı daha bulunmaktadır; bu kitapta da ilgili yazı okuyucuya sunulmuş bulunuyor. – Ayrıca, son oktav defteri az sayıda notu içermekte, notları İbranice sözcükler izlemektedir. Yetmiş sayfalık bu oktav defterinin 58 sayfası, İbranice dil çalışmalarına ayrılmıştır.

(29) Kafka bu mektubu, 1919 kasımında Liboch (Bohemya) yakınındaki Schlesen'de yazdı. Mektup, üzerinde adresi bulunan kimseye asla yollanmadığı, dolayısıyla beklenen ve yazarı tarafından amaçlanan işlevi asla yerine getirmediği için (buna ilişkin ayrıntılar, Kafka-yaşamöykümün bir bölümünde verilmektedir), onu Kafka'nın yazışmalarını değil, sanat yazılarını kapsayan ciltler içine aldım: Öbür sanat yazıları arasında Kafka'nın kaleme aldığı en geniş kapsamlı bir özyaşam öyküsünü oluşturuyor mektup. Manüskrinin kendisi, Kafka tarafından daktiloyla yazılmış ve elle düzeltilmiştir. Her biri ortalama 34 satırlık 44 1/4 daktilo sayfası tutarındadır. 45. sayfanın büyük kısmı boş olup, manüskri «Yaşamgücünden yoksunsun; ama kendine» sözleriyle kesilmekte, ama sonda 2 1/2 sayfa tutarında elle

yazılmış küçük boy kâğıtlar bulunmakta, bu kâğıtlardaki yazılarla metinde bir boşluğun doğması önlenmektedir.

(30) **Kafka**'nın üç kızkardeşinden en küçüğü. Ve yine bu mektupta adı geçen iki büyük kızkardeşin adı Elli ve Valli'dir. Her üç kızkardeş de İkinci Dünya Savaşında ailenin daha başka pek çok üyesiyle Naziler tarafından öldürüldüğünden, 1937'de Kafka-yaşamöykümü yayınlarken, beni mektuptan yalnız özetler vermeye zorlayan sakıncalar ortadan kalkmış bulunuyor. Mektubun şimdi bu ciltteki yayınlanmasında bir kısaltma ya da değiştirmeye gidilmemiştir.

(31) Kafka'nın annesi Löwy ailesinden geliyordu, bu aile bireylerinde karşılaşılan kendine özgü spiritüalizm ve acayiplik konusunda Kafka yaşamöykümden bilgi edinilebilir.

(32) Franz Kafka'nın yeğeni. O da Naziler tarafından öldürülmüştür.

(33) Çekçeden gelen bu sözcük Prag kentinin eski evlerinde avlu boyunca uzanan ve çokluk birden fazla ev arasında bağlantı oluşturan uzun bir balkonu anlatmaktadır.

(34) Kafka'nın bir akrabası.

(35) Körle yatan şaşı kalkar.

(36) Kafka'nın kızkardeşi, küçük Alman-Bohemya kenti Zürau'da bir çiftliğin yönetimini üzerine almış, hatta Kafka bir süre onun yanında kalmıştı (1917, 1918).

(37) Aile ilişkilerine açıklık getirmek için şunu söyleyelim ki, Karl, Elli'nin kocası, Felix ve Gerti de onların çocuklarıydı.

(38) İbranice sincap anlamına gelen **Senalt**, İbranice harflerle yazılmıştır.

(39) Schweiger adındaki dramıyla ilgili olarak Werfel'e yazılmış bir mektubun taslağı.

(40) Raschi (Rabbi Schlomo Jizchaki), 11. yy.'da yaşamış Kutsal Kitap ve Talmud açıklayıcısı. Açıklamaları, hemen her vakit metinlerle beraber basılmıştır.

(41) Milano'nun ana meydanı, düşsü.

(42) Kafka'nın buradaki yazısından, pek kalın yazan bir kalem ucunu çıkarıp attığı ve kalem sapına **ince bir uç** taktığı anlaşılmaktadır.

(43) **Şato** için bir ön inceleme. – Deftere eklenmiş bir kâğıt parçası 1920 tarihini taşımaktadır.

(44) Biraz serbest davranacak olursak, bu fragmanı «İsrail ve İsrail'in üstlendiği uluslar arasındaki barış misyonu» temasına yönelik gerçekçi ve katı bir parodi diye görebiliriz. Bir önceki notta, siyonistlerin İsrail'deki yapım faaliyeti daha açık olarak verilmektedir. Her iki

fragmanın tema yönünden birbirine uygunluk gösterdiği kuşkusuzdur. Krş... sayfanın alt tarafı vd.

(45) Her ikisi de **Bir Savaşın Tasvirl**'ne alınan **Yasalar Üzerine** ve **Asker Toplama** öyküleri, manüskride hemen bundan sonra yer almaktadır. Bu öyküler ve onları izleyen notlar, **Çin Seddl** motif çerçevesi içerisine girmektedir.

(46) Prag'daki belli bir havranın renkli cam penceresi anlatılıyora benzemektedir.

(47) Kafka'nın tanımadığı C. G. Jung'un öğretisiyle arada dikkati çeker bir yakınlık bulunmaktadır.

(48) **Kanun Önünde** efsanesinin bir varyantı.

(49) 31 Ocak 1914 yılında Kafka günlüğüne şu notu düşer: «**Dava, Kalda Hattını Anımsayış, Köy Okulu Öğretmeni, Savcı Yardımcısı** üzerinde çalışıldı, ama bitirilemedi, ayrıca kimi yazılara şöylece başlandı. Yalnız **Cezalılar Kolonosl** öyküsü **ve Kayıp**'ın bir bölümü yazılıp bitirildi.» Bu nottan anlaşıldığına göre, adı geçen yazıların hepsi ağustosla ocak ayları arasında doğmuştur. – Bir sürü düzensiz dağınık yapraklardan, aşağıdaki **Savcı Yardımcısı** bir araya getirilmiştir; öyle anlaşılıyor ki öykü bitirilmemiştir; şimdikinden daha geniş kapsamlı olduğu kuşkusuzdur. Başlangıç bölümü eksiktir.

(50) Burada **Açlık Cambazı** öyküsü başlamaktadır. Dolayısıyla, daha önceki küçük yazıyı da dikkate alırsak, bütün defterin Steglitz'te yazılmış 1923 yılına ilişkin notları içerdiği sonucuna varabiliriz.

(51) Birinci Dünya Savaşı'nın kopmasından önce yazılmış bazı yazılarda, Kafka'nın bizim ancak savaşta yaşadığımız sahneleri anlatmış olduğu düşünülürse, bu fragman. Hitler döneminde Yahudilerin zorla yerleri yurtlarından alınıp götürülmelerinin kâhince bir önsezisi izlenimini uyandırmaktadır.

(52) Bundan sonra **Bir Köpeğin Araştırmaları** öyküsü başlıksız olarak yer almaktadır.

(53) Krş.: Bir savaşın Tasviri.

(54) Kafka-yaşamöykümün dördüncü bölümünde değinilen ve Kafka'nın 18 Şubat 1912'de Doğru yahudilerinden İsak Löwy'nin Prag'daki gecesini açarken yaptığı konuşma. Konuşmanın özgün metni kaybolmuşsa da, Bayan Elsa Brod'un titizlikle hazırladığı eksiksiz bir kopya elimizde bulunmaktadır.

(55) Bölüm şeflerinin İşçi Kaza Sigortası'nın müdürlüğüne yükselişi dolayısıyla meslektaşı olan memurlar adına bir topluluk önünde yaptığı kutlama konuşması, Kafka'nın temize çekilmiş yazısıyla elimizde

bulunmaktadır. Kafka, şefine, en çok şefinin yorulmak bilmez çalışma gücüne büyük hayranlık duymuş, ama zaman zaman ona karşı alaycı sözler söylemekten geri kalmamıştır. **Dava**'nın kimi bölümlerinde bu tuhaf ilişkinin sanatsal yoldan yansılarına rastlarız.

(56) Krş.: **Hikâyeler** kitabı ve **Yaşamöyküsü.** – Lago Maggiore'de bulunan Stresa, bizim gerçek gezimizin bir durağı. Roman taslağına göre, önemli tüm olayları değilse bile, bunlardan bazılarını gerçek'ten alan ve romanda anlatı konusu yapılması düşünülen çetin dostluk ilişkisi, Stresa'da bir bunalıma sürüklenecekti.

(57) Bu yazıyı da benim kâğıtlar arasında buldum. «Sayın Dr. Franz. Kafka, Prag. V.'de memur, Mikulasska tr. 36 – Sizi, yolladığımız 25 Eylül 1922 tarihli bu yazıyı sekiz gün içinde cevaplandırmaya davet eder, bunu yapmamanız durumunda gerekli cezaya çarptırılmanız için Prag defterdarlığına başvuracağımızı bildiririz» sözleriyle başlayan Çekçe resmî bir mektubun arkasına çiziktirilmiş olup, Prag vergi dairesine yazılan bir mektubun taslağıydı. Kafka'nın cevabı, biraz **Şato** romanındakini anımsatan bir hava taşımaktadır.

(58) Tuhaf alınyazısından ötürü bu özdeyişin tarihi saptanamamaktadır. Özdeyişi elinde bulundurup şimdi İsrail'de yaşayan eski kitap satıcısı J. Halle (Hamburg), özgün metnin Gestapo tarafından alınıp götürüldüğünü açıklamıştır. Raslantı eseri özdeyişin bir kopyası kendisinde kalmıştır. – Gestapo, Kafka'nın Berlin'de bıraktığı bir sürü manüskriye el koymuş, Çekoslovakya'nın Berlin Elçiliğindeki basın ataşesinin ve ozan Camill Hoffmann'ın o kadar uğraşıp didinmesine karşın bunlar bir daha ortaya çıkarılamamıştır. Stefan Zweig'ın okul arkadaşı olan Hoffmann'ın kendisi ise toplama kampında ölmüştür.

Max Brod

Cem Yayınevi, çağımızın büyük yazarlarından Kafka'nın bütün eserlerini, Kâmuran Şipal'in Türkçesiyle yayınlamaktadır. Kafka'nın ölümünden sonra arkadaşı Max Brod'un hazırladığı bütün eserlerde "Bir Savaşın Tasviri", "Hikâyeler" ve "Taşrada Düğün Hazırlıkları" adlarını taşıyan üç hikâye kitabı; "Dava", "Şato" ve "Amerika" adlarındaki üç romanı ile "Günlükler"i yer almaktadır.

9 789754 063110

ISBN 975-406-311-7

Kapak: Cem GÜNÜBEK